

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка

Гриньова М. В., Губарь О. Г.

**ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННСВОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ
В ІНКЛЮЗИВНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ
СЕРЕДОВИЩІ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ
(перехідному етапі НУШ)**

*навчально-методичний посібник
для студентів педагогічних спеціальностей
та педагогів закладів загальної освіти
з інклюзивною формою навчання*

Полтава – 2021

УДК 373.5.043.2-056-264-053.66(075.8)

Г 85

*Рекомендовано до друку вченою радою
Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка
(протокол № 7 від 17 грудня 2021 р.)*

АВТОРИ:

Гриньова М. В. – докторка педагогічних наук, професорка, ректорка Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, член-кореспондент НАПН України;

Губарь О. Г. – кандидатка педагогічних наук, старший викладач кафедри спеціальної освіти і соціальної роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Бойчук Ю. Д. – доктор педагогічних наук, професор, ректор Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, член-кореспондент НАПН України;

Жданова-Неділько О. Г. – докторка педагогічних наук, професорка, завідувачка кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І. А. Зязюна Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Гриньова М. В., Губарь О. Г.

Г 85

Формування мовленнєвої компетентності молодших підлітків в інклюзивному навчальному середовищі основної школи (перехідному етапі НУШ) : навч.-метод. посіб. [для студентів педагогічних спеціальностей та педагогів закладів загальної освіти з інклюзивною формою навчання]. Полтава : Астроя, 2021. 273 с.

ISBN

Запропонований посібник розкриває зміст, форми, сутність і методи діагностики та формування мовленнєвої компетентності молодших підлітків в інклюзивному навчальному середовищі основної школи на перехідному етапі НУШ.

Методичні рекомендації та дидактичний матеріал допоможуть в організації інклюзивного освітнього середовища та роботи в ньому з молодшими підлітками (5-6 класи) педагогам, психологам, логопедам, вчителям української мови вчителям-предметникам, зокрема на етапі організації діагностичного процесу, розробки індивідуальної програми розвитку, вибору провідних форм роботи, організації та здійсненні корекційно-розвиткового процесу. Вміщені методичні розробки мають на меті в простій, цікавій, доступній формі сприяти розвитку рівня мовленнєвої компетентності молодших підлітків з порушеннями мовлення, які перебувають в умовах інклюзивного навчального закладу, сприяють розвитку основних її компонентів з опорою на програму закладу загальної освіти.

УДК 373.5.043.2-056-264-053.66(075.8)

ISBN

© Гриньова М. В., Губарь О. Г., 2021

© ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2021

© Астроя, 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	6
Розділ 1. НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА ЯК СЕРЕДОВИЩЕ РІВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ УЧНІВ В УМОВАХ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ	10
1.1. Інклюзивне освітнє середовище як індивідуальна траєкторія особистісного зростання підлітків з особливими освітніми потребами	10
1.2. Мова, мовлення й мовленнєва діяльність у здійсненні процесу навчання рідної мови підлітків у сучасному освітньому середовищі	22
1.3. Мовна особистість як суб'єкт формування основної школи.....	30
1.4. Мовленнєва компетентність як складова розвитку мовної особистості кожного учня й умова успішного навчання	36
1.5. Навчання української мови в школі як вимога Нової української школи з формування мовної особистості	51
1.6. Умови формування мовленнєвої компетентності молодших підлітків в умовах Нової української школи.....	62
<i>Запитання для самоконтролю</i>	71
Розділ 2. ВИВЧЕННЯ І ДІАГНОСТИКА СТАНУ СФОРМОВАНOSTІ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ	72
2.1. Методика діагностики мовленнєвої компетентності молодших підлітків.....	72
2.1.1. <i>Підготовчий етап</i>	77
2.1.2. <i>Процес вивчення мовленнєвої компетентності</i>	78
2.1.3. <i>Аналітичний етап</i>	119

2.2. Додаткові засоби діагностики мовленнєвої компетентності.....	121
2.2.1. Опитувальник на визначення рівня комунікабельності молодших підлітків за Раховським (адаптований Губарь О.)	121
2.2.2. Анкета «Спілкування та Я в ньому».....	124
2.3. Індивідуальна програма розвитку за результатами проведеного вивчення та рекомендації стосовно врахування індивідуальних особливостей підлітка у навчально-виховному процесі.....	126
Запитання для самоконтролю	129

Розділ 3. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У КОМУНІКАТИВНО СПРЯМОВАНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....

3.1. Організація навчально-виховного процесу з молодшими підлітками із порушеннями мовлення в умовах інклюзивного навчального середовища основної школи	130
3.2. Вправи на розвиток аудитивних навичок молодших підлітків на уроках української мови та розвитку мовлення.....	134
3.2.1. Вправи направлені на розвиток фонематичного чуття (звукове аудіювання) в молодших підлітків	134
3.2.2. Вправи направлені на розвиток інтонаційного слуху в молодших підлітків.....	138
3.2.3. Вправи спрямовані на формування лексичних навичок аудіювання в молодших підлітків.....	138
3.2.4. Вправи спрямовані на формування граматичних навичок аудіювання в молодших підлітків	141
3.2.5. Вправи спрямовані на розвиток імовірного прогнозування.....	141
3.2.6. Вправи на розвиток уваги та аудитивної пам'яті молодших підлітків	143
3.2.7. Вправи на розвиток механізму осмислення (розуміння різних категорій смислової інформації) молодшими підлітками.....	146

3.3. Гейміфікація корекційно-дидактичного процесу в роботі з молодшими підлітками в процесі вивчення предметів загального циклу закладів загальної середньої освіти	149
3.4. Дидактичні вправи для розвитку зв'язного мовлення в процесі формування мовленнєвої компетентності молодших підлітків	152
<i>Запитання для самоконтролю</i>	158
Розділ 4. ПРАКТИКА ОРГАНІЗАЦІЇ КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВОЇ РОБОТИ З ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ПІДЛІТКІВ З МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ НА КОМУНІКАТИВНІЙ ОСНОВІ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	159
4.1. Зміст навчально-корекційної методики формування мовленнєвої компетентності молодших підлітків	159
4.2. Структура занять для здійснення підготовчого етапу логопедичного корекційно-розвивального впливу	162
4.3. Конспекти занять на підготовчому етапі логопедичного корекційно-розвивального впливу	163
4.4. Структура занять на етапі формування первинних вимовних вмінь і навичок в процесі здійснення логопедичного корекційно-розвивального впливу	211
4.5. Конспекти занять на підготовчому етапі логопедичного корекційно-розвивального впливу	212
4.6. Зміст та приклади логопедичної роботи на етапі автоматизації звуків в активному мовленні	238
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	240
ДОДАТКИ	244

ВСТУП

На шляху реформування та модернізації системи національної освіти в Україні, її початкової і середньої ланки зокрема, актуалізується потреба у формуванні україномовної особистості, що є визначальним у становленні системи цінностей людини. Вихід України на європейський рівень освітньо-культурного діалогу, безперечно, не є можливим без пріоритетної ролі української мови як державної в освітньому процесі. Шлях вирішення викликів сьогодення визначає Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. це: модернізація змісту, структури та організації освіти на засадах компетентнісного підходу й розроблена компетентнісна парадигма (І. Бех, Н. Бібік, М. Головань, І. Єрмаков, О. Овчарук, О. Пометун, Ю. Рибалко, О. Савченко та ін.) освіти, нова модель формування особистості учня.

У становленні особистості школяра рідній мові належить особливе місце. Відповідно до Державного стандарту початкової освіти (2019), мовленнєвий розвиток школярів набуває статусу провідного принципу в навчанні читання і рідної мови в початковій школі, а серед переліку ключових компетентностей першочерговою визначено «вільне володіння державною мовою».

Поняття «рідна мова» є значно ширшим, ніж просто засіб комунікації, засіб встановлення комунікативних контактів, бо широко використовується науками антропоцентричного напрямку (педагогікою, психологією, лінгводидактикою, соціолінгвістикою, психолінгвістикою та ін.). Воно має багато визначень (материнська мова, перша мова), що певною мірою взаємодоповнюються. Погоджуємося з думкою тих учених (М. Пентилюк, Й. Сележан та ін.), хто рідною вважає мову нації, мову предків, що пов'язує людину з її народом, його минулим, сучасним і майбутнім, духовними надбаннями й культурою свого етносу. Рідною є та мова, якою дитина вимовила перші слова, навчилася говорити. Зазвичай рідна мова засвоюється в сім'ї, є мовою батьків. Рідна мова виконує ряд важливих функцій. По-перше, вона є предметом вивчення в школі, що потребує створення спеціальних методичних умов. По-друге, мова є засобом оволодіння предметами шкільного циклу, а значить знання мови, володіння всіма видами мовленнєвої діяльності – це запорука якісних знань із математики, фізики, історії, географії тощо.

Від рівня сформованості в учнів умінь і навичок сприймати та розуміти усне повідомлення, глибоко усвідомлювати зміст прочитаного тексту, адекватно, повно відтворювати готові тексти та

продувати власні (різних типів, стилів і жанрів мовлення) залежить глибина засвоєння ним шкільної програми, а значить виконання вимог Державного стандарту до випускників загальноосвітніх навчальних закладів. Це свідчить, що рідна мова – це не тільки важливий засіб комунікації, а також засіб розвитку особистості та пізнання світу.

Проблему навчання мови в середніх загальноосвітніх закладах досліджують М. Вашуленко, Т. Донченко, С. Дорошенко, О. Караман, Л. Мацько, М. Пентилюк, Т. Симоненко, Г. Шелехова та ін. та вважають компетентнісну спрямованість навчально-виховного рідномовного процесу навчання найсприятливішим освітнім середовищем для розвитку мовної особистості в умовах сьогодення. У формуванні мовної особистості учня, розвитку її духовних і моральних якостей ключову роль відіграє рідна мова. Досконале мовлення – один з значимих засобів активної діяльності індивіда в сучасному суспільстві, запорука формування всебічно розвиненої особистості, її самореалізації. Для особистості школяра властиві такі риси, як вільне володіння українською мовою, мовною комунікацією, що здійснюється за допомогою основних видів мовленнєвої діяльності (слухання, говоріння, читання, писання) і різних форм мовлення (діалогу, монологу, полілогу).

Мовна особистість XXI століття – це особистість, яка відкрита не тільки для своєї (рідної) культури, а й для культур інших народів; особистість, яка орієнтована на передові досягнення в сучасному світі. Формування мовної особистості школярів підліткового віку основної школи, здатної до адекватного міжкультурного і монокультурного спілкування, – одна з найбільш важливих та актуальних завдань на сучасному етапі розвитку суспільства. Оскільки, у віці 10–15 років мовлення є основним засобом спілкування з іншими людьми та способом набуття знань й набуває якості інструменту творення і засобу вираження емоційних станів та вольової регуляції поведінки. Мовленнєвий досвід підлітка охоплює практичне оволодіння рідною мовою, продовжується активний розвиток навичок читання, говоріння (монологічного, діалогічного), аудіювання та письмового мовлення. Нажаль, формування особистості сучасних підлітків відбувається в умовах підвищеного стресового стану, що зумовлює зростання вразливої категорії підлітків (підлітків з ООП, порушеннями мовлення, тощо) викликаних негативними тенденціями в сучасному суспільстві, а можливості психологічної адаптації не встигають за змінами соціальних умов. Саме тому в остатній час все гостріше постає проблема збереження психічного здоров'я підростаючого покоління, без якого неможливий гармонічний розвиток особистості. Нині серед підлітків спостерігається тенденція до збільшення кількості порушень мовлення, що тягнуть за собою порушення розвитку писемного та

монологічного мовлення, формують відчуття невпевненості в собі, провокують виникнення комплексів, постають на шляху гармонійного розвитку особистості, її соціалізації у світі дорослих, що може стати перешкодою у опануванні бажаної професії та перешкодою у здійсненні визначених життєвих шляхів. Тому *мета даного посібника* – це розвиток мовної особистості підлітка, формування компетентного мовця, як здобувача освіти в психологічно комфортних умовах НУШ, що забезпечують адаптацію та модифікацію навчального простору, матеріалів та індивідуалізацію підходів на основі визначених потреб конкретного учня.

Відповідно до мети поставлено такі завдання:

1. Виховання ціннісного ставлення до української мови як державної засобами української мови, інструменту розв'язання життєвих проблем, засобу особистісного розвитку, соціалізації, успішного професійного становлення та облаштування свого життя.

2. Розкриття потенційних можливостей підлітків з ООП й порушеннями мовлення та надання комплексної психолого-педагогічної допомоги на основі врахування індивідуальних особливостей.

3. Виховання потреби в корекційно-розвиткових логопедичних послугах щодо пізнання мовленнєвого розмаїття: фонетичного, лексичного, граматичного й активне його використання в усному (аудіювання, говоріння) й писемне (читання, письмо) мовленні;

4. Надання навчально-методичної й практичної допомоги вчителям залученим до організації інклюзивного навчання з формування вмінь і навичок навчання і виховання на комунікативній основі в навчальному процесі та поза ним.

5. Розвиток умінь і навичок вільного, доцільного користування засобами української мови як компетентних носіїв мови, тобто формування мовленнєвої компетенції для ефективної комунікації й формування мовної особистості в цілому для життя й діяльності підлітка в сучасних умовах.

Посібник має чотири розділи.

Перший розділ **«Нова українська школа як середовище рівних можливостей учнів в умовах основної школи»** розкриває особливості інклюзивної освіти у загальноосвітньому закладі для усіх учасників навчального процесу.

Другий розділ **«Вивчення і діагностика стану сформованості мовленнєвої компетентності у молодших підлітків»** висвітлює етапи діагностики рівня сформованості мовленнєвої компетентності їх зміст, систему оцінювання командою педагогічного супроводу, розподіляє відповідальність між учасниками діагностичного процесу та роз'яснює процес розробки індивідуальної програми розвитку або

адаптації/модифікації навчальних програм учасниками команди супроводу дитини з ООП.

Третій розділ **«Забезпечення формування мовленнєвої компетентності у комунікативно спрямованому навчальному процесі»** розкриває специфіку професійної діяльності фахівців команди супроводу учні з ООП в умовах інклюзивного навчання (вчителі української мови, вчителів-предметників, логопедів із підлітками із порушеннями мовлення).

Четвертий розділ **«Практика організації корекційно-розвиткової роботи з формування мовленнєвої компетенції підлітків з мовленнєвими порушеннями на комунікативній основі в умовах закладу загальної середньої освіти»** пропонує основні методи і прийоми формування мовленнєвої компетентності підлітків в процесі надання логопедичної допомоги та можливі варіанти участі родини у практиці організації корекційно-розвиткової роботи підлітків з порушеннями мовлення.

Розділ 1

НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА ЯК СЕРЕДОВИЩЕ РІВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ УЧНІВ В УМОВАХ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

1.1. Інклюзивне освітнє середовище як індивідуальна траєкторія особистісного зростання підлітків з особливими освітніми потребами

Центральним інноваційним процесом вітчизняної системи шкільної освіти є упровадження інклюзивного навчання, підґрунтям якого є Постанова Кабміну «Порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» (№ 872 від 15.08.2011 року, зі змінами та доповненнями від 2017 року), що сприяє активному розвитку в українському освітньому просторі інклюзивної освіти як альтернативи системі спеціальної освіти.

Одним із пріоритетних завдань Нової української школи (НУШ – далі) є формування інклюзивного освітнього середовища. У Концепції розвитку інклюзивної освіти (Наказ МОН України №912 від 01.10.2010 рік) визначено, що «інклюзивне навчання – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами (далі – ООП) шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей» (Концепція розвитку інклюзивної освіти, 2010).

«Інклюзія» в буквальному розумінні означає (англ. *inclusion* – включення, франц. *inclusif* – включаючий в себе, лат. *include* – заключаю, включаю) – процес реального включення всіх громадян, які мають труднощі у психофізичному розвитку, в активне суспільне життя (Тімашова, 2011).

В основу інклюзивної освіти покладена ідеологія, яка виключає будь-яку дискримінацію учнів, в той же час створює відповідні умови для отримання ними якісної освіти.

Метою Концепції розвитку інклюзивної освіти є:

– визначення пріоритетів державної політики у сфері освіти в частині забезпечення конституційних прав і державних гарантій дітям з особливими освітніми потребами;

– створення умов для удосконалення системи освіти та соціальної реабілітації дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю, шляхом упровадження інноваційних технологій, зокрема, інклюзивного навчання;

– формування нової філософії суспільства щодо позитивного ставлення до дітей та осіб з порушеннями психофізичного розвитку та інвалідністю.

Тобто, інклюзивна освіта передбачає навчання й виховання дітей з ООП у звичайному загальноосвітньому закладі, де створені відповідні умови для забезпечення максимальної ефективності навчального процесу, а їх відмінності є джерелом навчального досвіду для усіх учасників навчального процесу.

Сучасна освіта в Україні являє собою складну, розгалужену і диференційовану систему, яка має вертикально-горизонтальну структуру, розроблену з урахуванням стратегічних документів Всесвітньої організації охорони здоров'я, зокрема Глобальної стратегії охорони здоров'я жінок, дітей і підлітків на 2016–2030 роки, а також на підтримку цілей сталого розвитку, відповідно до Конвенції ООН про права дитини. Вертикальна структура базується на вікових особливостях учнів і рівнях загальноосвітніх програм. Горизонтальна структура враховує психофізичний розвиток дітей, особливості їх пізнавальної діяльності та характер порушення. Вертикальна структура визначається віковими періодами: раннього дитинства (від 0 до 3 років); дошкільного періоду (з 3 до 6–7 років); період шкільного та професійного навчання (з 6–7 до 16–21 років). Основними державними навчальними закладами для дітей з ООП дошкільного та шкільного віку є: спеціальні дошкільні та загальноосвітні школи-інтернати, навчально-реабілітаційні ресурсні центри, навчально-виховні комплекси та інклюзивні групи та класи у загальноосвітніх навчальних закладах масового типу (Колупаєва, 2014).

НУШ як новий етап у розвитку шкільної освіти пов'язаний з упровадженням компетентнісного підходу до формування змісту та організації навчального процесу. Під поняттям компетентнісний підхід розуміють спрямованість освітнього процесу на формування й розвиток ключових (базових, основних, надпредметних) і предметних компетентностей особистості. В Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти, затвердженому постановою КМУ від 23 листопада 2011 р. № 1392 із змінами, внесеними згідно з постановою КМУ від 7 серпня 2013 р. № 538 визначені ключові компетентності здобувачів освіти 5-11 класів.

Цей Державний стандарт ґрунтується на засадах особистісно зорієнтованого, компетентнісного і діяльнісного підходів, що реалізовані в освітніх галузях і відображені в результативних складових змісту базової і повної загальної середньої освіти. При цьому особистісно зорієнтований підхід до навчання забезпечує розвиток академічних, соціокультурних, соціально-психологічних та інших здібностей учнів. Компетентнісний підхід сприяє формуванню ключових і предметних компетентностей.

Ключові компетентності (базові, життєві компетентності) характеризують не просто рівень сформованості предметних умінь та навичок. Тут мова йдеться про ступінь готовності дитини до життя, про наявність таких життєвих умінь, які здатні забезпечити її повноцінне функціонування в суспільному та особистому житті.

Компетентність – це загальна здатність, заснована на знаннях, досвіді, цінностях, схильностях, що придбані завдяки навчанню, тобто набутих компетенціях. Компетенція як відчужена, наперед задана соціальна вимога (нормі) до освітньої підготовки учня, необхідної для його якісної продуктивної навчальної діяльності. Компетентність як результат навчальної діяльності, оволодіння учнями відповідними компетенціями включає його особистісні якості чи сукупність якостей учня у ставленні до предмета діяльності, тобто компетентність завжди особистісно забарвлена якостями конкретного учня. Компетенції визначаються при формулюванні вимог до підготовки учня, що перевіряється, а також при проектуванні підручників і навчального процесу.

Проведений нами аналіз дозволяє виділити такі функції компетентностей у навчанні в умовах НУШ:

1. *Спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами.* Це вміння усно і письмово висловлювати й тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання, письмо, застосування мультимедійних засобів). Здатність реагувати мовними засобами на повний спектр соціальних і культурних явищ – у навчанні, на роботі, вдома, у вільний час. Усвідомлення ролі ефективного спілкування.

2. *Спілкування іноземними мовами.* Уміння належно розуміти висловлене іноземною мовою, усно і письмово висловлювати і тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання і письмо) у широкому діапазоні соціальних і культурних контекстів. Уміння посередницької діяльності та міжкультурного спілкування.

3. *Математична грамотність.* Уміння застосовувати математичні (числові та геометричні) методи для вирішення прикладних завдань у різних сферах діяльності. Здатність до розуміння і використання простих математичних моделей. Уміння будувати такі моделі для вирішення проблем.

4. *Компетентності в природничих науках і технологіях.* Наукове розуміння природи і сучасних технологій, а також здатність застосовувати його в практичній діяльності. Уміння застосовувати науковий метод, спостерігати, аналізувати, формулювати гіпотези, збирати дані, проводити експерименти, аналізувати результати.

5. *Інформаційно-цифрова компетентність* передбачає впевнене, а водночас критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, в публічному просторі та приватному спілкуванні. Інформаційна й медіа-грамотність, основи програмування, алгоритмічне мислення, роботи з базами даних, навички безпеки в Інтернеті та кібербезпеці. Розуміння етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо).

6. *Уміння навчатися впродовж життя*. Здатність до пошуку та засвоєння нових знань, набуття нових вмінь і навичок, організації навчального процесу (власного і колективного), зокрема через ефективне керування ресурсами та інформаційними потоками, вміння визначати навчальні цілі та способи їх досягнення, вибудовувати свою навчальну траєкторію, оцінювати власні результати навчання, навчатися впродовж життя.

7. *Соціальні і громадянські компетентності*. Усі форми поведінки, які потрібні для ефективної та конструктивної участі у громадському житті, на роботі. Уміння працювати з іншими на результат, попереджати і розв'язувати конфлікти, досягати компромісів.

8. *Підприємливість*. Уміння генерувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя з метою підвищення як власного соціального статусу та добробуту, так і розвитку суспільства і держави. Здатність до підприємницького ризику.

9. *Загальнокультурна грамотність*. Здатність розуміти твори мистецтва, формувати власні мистецькі смаки, самостійно виражати ідеї, досвід та почуття за допомогою мистецтва. Ця компетентність передбачає глибоке розуміння власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення та поваги до розмаїття культурного вираження інших.

10. *Екологічна грамотність і здорове життя*. Уміння розумно та раціонально користуватися природними ресурсами в рамках сталого розвитку, усвідомлення ролі навколишнього середовища для життя і здоров'я людини, здатність і бажання дотримуватися здорового способу життя.

Отже, в умовах Нової української школи створення інклюзивного освітнього середовища розглядається нами як специфічне середовище закладу освіти, що передбачає врахування та реалізацію індивідуальних потреб всіх учасників освітнього процесу, спрямоване на забезпечення сприятливих умов для навчання, формування базових і предметних компетенцій, особистісного розвитку учнів з ООП, так і учнів без особливостей.

Підлітковий вік – це період значних змін у житті дитини, віковий період з 10 до 19 років (за визначенням ООН). Це вік стрімких фізіологічних, психологічних, соціальних змін, які відбуваються з дитиною, і це саме той період, коли вона потребує як мудрої та виваженої батьківської підтримки, так і свободи в ухваленні рішень та виявленні своїх поглядів та переконань.

Психологічні особливості розвитку молодших підлітків (10–12 років), точніше учні 5–7 класів – граничний між дитинством і отроцтвом період. У ранньому підлітковому віці центральними питаннями є проблема незалежності й усвідомлення себе, інтерес до власного тіла, однолітків, їх цінностей, моделей поведінки. Саме на межі переходу від молодшого шкільного до підліткового віку вирішуються специфічні завдання особистісного розвитку і дорослішання людини, йде засвоєння культурних цінностей, що визначають життєві переваги. З'являються прояви замкненості або сором'язливості, які можуть спровокувати збільшення конфліктів. Даний перехідний інтервал виділений з необхідністю уникнути збігу двох криз, одна з яких пов'язана із перехідним періодом (вікова криза), а інша – із змінами в організації навчання (умовно-педагогічна). Перша провокує протиріччя цього етапу розвитку дитини «зсередини», а друга «зовні».

Важливим психічним новоутворенням підліткового віку є розвиток довільності всіх психічних процесів (*відчуття, сприймання, уявлення, пам'ять, уява, мислення, мовлення.*), спричинений передусім новими високими вимогами до них з боку навчальної діяльності. Підліток приступає до систематичного оволодіння основами наук. Завдяки вищевказаним процесам підліток отримує знання про довкілля та має можливість ствердитися в ньому, пізнавати себе.

У підлітковому віці провідною діяльністю лишається навчальна, як засвоєння системи наукових понять в контексті майбутнього професійного самовизначення. Підвищуються вимоги як в школі, так і в сім'ї. Відбувається у навчанні поворот до себе. Підліток вчиться звертати увагу на власні якості, зіставляючи себе з іншими. Проте, часто підліток продовжує сприйматися в сім'ї як дитина й від цього багато конфліктів (О. Реан, 2002).

Основні зміни (Ельконін, Драгунова, 1967) що відбуваються з молодшими підлітками, віддзеркалюються в їх навчальній діяльності, поведінці, комунікації, а саме:

– навчальна діяльність набуває змісту як діяльність із саморозвитку і самоудосконалення;

– сфера спілкування з однолітками стає «особливою формою життя підлітка» і виступає як діяльність з встановлення близьких стосунків в колективі;

– дорослішання як новоутворення молодшого підліткового періоду – специфічна форма самосвідомості, соціальна за своєю природою, що проявляється в «почутті дорослості»;

– оволодіння етичними нормами поведінки, специфіка яких пов'язана з поняттям якостей «хорошого товариша» й оцінюються відносно себе самого. Все вище назване вказує на новий етап в становленні самосвідомості підлітків.

Підлітковий період життя це – час підвищеної уразливості. З різних причин підлітки ведуть спосіб життя, який робить їх уразливими до небезпек й навчальні заклади мають створити умови безпечного перебування, адаптувати навчальні програми та плани, методи та форми навчання до індивідуальних освітніх потреб таких підлітків. Нині серед молодших підлітків спостерігається тенденція до збільшення кількості проблем з адаптації до умов основної школи та здійсненні процесу самоідентифікації та самореалізації. На заваді розвитку молодшого підлітка може постати ряд, як соціальних так і особистісних причин, які переживають не лише підлітки з ООП, а й учні не маючи даного статусу й відносяться до вразливих груп.

Уразливість певних категорій осіб й індивідуумів, зокрема підлітків, має універсальний і постійний характер. До вразливих груп відносять такі категорії підлітків (рис. 1.1.1):

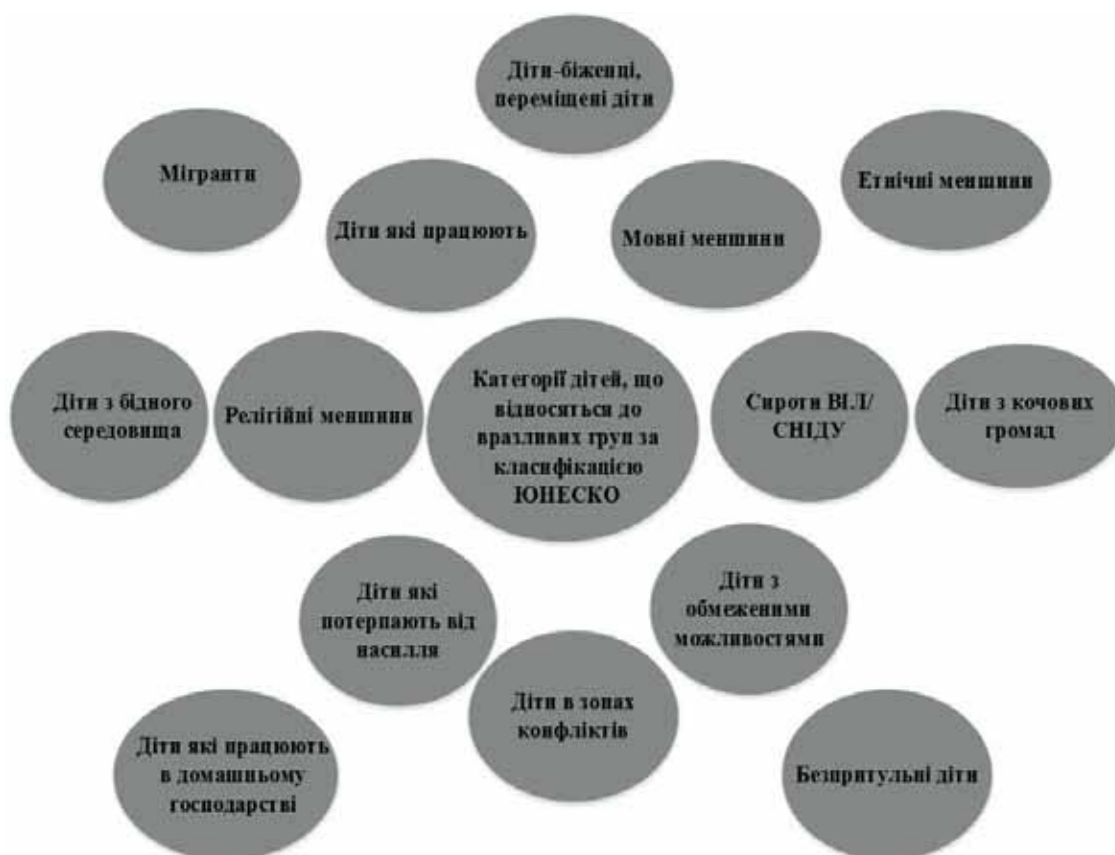

Рис. 1.1.1. Категорії дітей, що відносяться до вразливих груп

Відмінності між учнями, як наслідок етнічного, культурного, соціального різноманіття також стають джерелом зростаючого числа підлітків із специфічними рисами характеру і потребами, у тому числі відхиленнями у розвитку як підлітки з ООП. Різні аспекти їх освіти, стосунки з учителями й іншими учнями можуть істотно відрізнятись від особливостей навчання більшості школярів в шкільному й класному колективі. Потерпають від сумісної дії факторів ризику й уразливості підлітки, бо саме вони є найбільш уразливими, як у плані власної особистості, фізіології і психології, так і з боку оточення, соціальних чинників. У випадку факторів уразливості можна говорити про дефіцити, дефекти або вади дитини – ознаки темпераменту, нейропсихологічні дефіцити, хронічні захворювання, брак когнітивних умінь. Натомість фактори ризику локалізуються в родині, або в ширшому соціальному оточенні підлітка (дисгармонія в сім'ї, хиби виховання, низький рівень педагогічної компетентності батьків, низький соціально-економічний статус, несприйняття однолітками, втрата батьків чи іншої близької людини).

Зауважимо, що термін «підлітки уразливих категорій» у психолого-педагогічних дослідженнях зустрічається обмежено, натомість поширеним є термін «підлітки груп ризику», «важковиховувані», «педагогічно занедбані», «невстигаючі» які вважаються загальноприйнятими і розглядаються переважно у річищі соціально-педагогічної практики підтримки «важких» учнів. Як свідчить практика, підлітки уразливих категорій є групою, яка має високий ступінь сприйнятливості до дії негативних факторів оточуючого середовища й найближчого соціального оточення та вирізняється серед підліткового загалу вираженою конфліктністю та проявами агресії або замкнутістю, відстороненістю й відлюдкуватістю та неуспішністю у навчанні.

Шляхом експериментального дослідження В. Нечерди й В. Кириченко (2019) визначили серед контингенту підлітків закладів загальної середньої освіти групи підлітків уразливих категорій (Нечерда, 2019).

Перша група підлітків – здатні до правового нігілізму, порушення моральних норм; схильні до залежностей зумовлених розладами емоційно-вольової сфери та кризою духовних цінностей особистості.

Друга група підлітків – підлітки-сироти, з родин заробітчани, з тимчасово переміщених родин, з родин «чорнобильців», з родин, які опинилися у складних життєвих обставинах, уразливість яких пов'язана з видом професійної діяльності батьків, з вродженими вадами розвитку чи набутою упродовж життя інвалідністю, з проблемами в розвитку, із соціальними хворобами, з асоціальних

родин, що зумовлено внутрішньородинними, психоемоційними, функціональними навантаженнями та суспільними політичними, економічними та культурними механізмами.

Третя група підлітків – з вродженими вадами розвитку чи набутою упродовж життя інвалідністю, з проблемами в розвитку, із соціальними хворобами, зумовлених природними або соціальними явищами випадкового чи закономірного характеру. До цієї групи входять підлітки з порушеннями усного і писемного мовлення унаслідок педагогічної занедбаності й неотримання логопедичної допомоги до 10 років, заїкування як наслідок пережитої стресової ситуації, носіння брекетів, шкідливих звичок, отриманих щелепно-лицьових травм й відсутності зубів та осіб з порушеннями мовлення які стихійно інтегрувалися в масову школу та підлітки які перейшли з спеціальної школи для дітей з вадами мовлення.

Отже, всі учні 5–7-х класів, як молодші підлітки уразливих категорій, переживають труднощі адаптації та самопізнання у процесі засвоєння навчальних програм, що ускладнює навчальних процес і гальмує формування базових і предметних компетенцій і особистісної компетентності в цілому.

Оскільки, одним із пріоритетних завдань НУШ є формування інклюзивного освітнього середовища, то це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з ООП в умовах загальноосвітнього закладу. Вона вимагає змін і модифікацій змісту, підходів, структури і стратегії освіти з урахуванням потреб усіх дітей, керуючись переконаністю, що системи загальної освіти зобов'язані навчати усіх дітей. За таких вимог *метою інклюзивного навчання* є покращення навчального середовища, в якому вчитель і учні відкриті до різноманіття, де гарантується забезпечення потреб учнів і повага до їх здібностей та можливостей бути успішними. Враховуючи необхідність НУШ забезпечити рівний доступ дітям з ООП до загальноосвітніх навчальних закладів через організацію інклюзивного навчального середовища, яке передбачає:

- створення позитивної атмосфери у спільному навчанні учнів з ООП й усіх учасників освітнього процесу;

- командний підхід у процесі реалізації освітніх завдань;

- індивідуалізація освітнього процесу й реалізацію індивідуальних навчальних планів;

- адаптація та модифікація наявних спеціальних навчальних матеріалів, допоміжних пристроїв, інформаційно-комунікаційних технологій;

- підготовка педагогів до супроводу й підтримки з метою соціалізації й розвитку кожного учня в умовах закладу освіти;

– ефективно залучення членів родини в освітній процес з інклюзивними формами навчання.

Ми розглядаємо «інклюзивне навчальне середовище основної школи», як відкриту систему можливостей та ресурсів для розвитку й саморозвитку всіх суб'єктів освітнього процесу, котра забезпечує формування у школярів (як з нормальним рівнем розвитку – нормотипічні діти, так і діти з ООП) низки компетентностей, визначених програмою навчальних предметів основної школи, та їх успішну соціалізацію. З позиції дидактики виокремлено такі компоненти інклюзивного навчального середовища основної школи:

– *просторово-предметний компонент* (шкільний кампус) – будівля школи, предметні кабінети загальнотеоретичного навчання, лабораторії природничих дисциплін, майстерні трудового навчання, бібліотека, творчі майстерні та студії, спортивні зали, матеріально-технічна база (комп'ютери, меблі, технічне оснащення кабінетів тощо), побутові умови, дизайн та обладнання приміщень, методичні кабінети, логопедичні кабінети чи пункти (за наявності) тощо;

– *суб'єктно-ресурсний компонент* (кадрові ресурси) – суб'єкти шкільного освітнього процесу (школярі, вчителі, логопед, адміністрація школи та інші кадрові ресурси, які можуть бути залучені для подолання вад мовлення та формування мовленнєвої компетентності молодших підлітків), стосунки й взаємовідносини між ними, їх характер та атмосфера;

– *змістово-цільовий компонент* – нормативно-законодавчі документи, які регламентують освітню діяльність школи та взаємодію суб'єктів освітнього процесу, програми навчальних дисциплін, інші документи, які забезпечують організацію освітнього процесу в основній школі; реалізація мети – створення належних умов для інклюзивного навчання учнів основної школи;

– *процесуально-технологічний компонент* – форми організації навчальної діяльності школярів, форми і методи навчання, прийоми і засоби навчання, педагогічні технології, технології управління сучасним освітнім процесом у конкретній школі, а також стилі педагогічної взаємодії в тандемі «учитель-учень», «логопед-учень»;

– *інформаційно-дидактичний компонент* – інформаційні та дидактичні матеріали для організації освітнього процесу в основній школі (підручники, навчальні посібники, стенди, брошури, будь-який роздатковий матеріал, електронні засоби навчання, платформи для дистанційного, мобільного, змішаного навчання, віртуальні класи, вебсайт школи, вебсайти вчителів та логопеда тощо), котрі спрямовані на задоволення освітніх потреб кожного учня, особливо, дітей з ООП (рис. 1.1.2).

Рис. 1.1.2. Компоненти інклюзивного навчального середовища основної школи

Підкреслимо, що такий компонентно-структурний склад у повній мірі відображає дидактичну суть інклюзивного навчального середовища основної школи – мету, суб'єкти освітнього процесу, зміст, форми, методи, засоби навчання, педагогічні й освітньо-управлінські технології. Для того, щоб освітнє середовище могло забезпечити можливість інклюзивної практики, воно повинно мати наступні ознаки:

- гнучкість, готовність до змін;
- мобільність і ефективність управління;
- переважання гуманістичних цінностей;
- індивідуалізація освітнього процесу, врахування можливостей і потреб кожного учня;
- наявність ресурсів для реалізації індивідуального освітнього маршруту.

Осмилення наукового доробку (М. Балабан, Ю. Бойчук, С. Єфімова, А. Колупаєва, З. Шевців, І. Ярмошук) засвідчує, що навчальне середовище школи трактується, як штучно сформоване середовище, функціонально-структурні компоненти (суб'єктно-ресурсний, матеріально-технічний, дидактичний, технологічний, емоційно-комфортний тощо) якого сприяють досягненню цілей освітнього процесу. Таке середовище є педагогічною системою, котра об'єднує в собі усі освітні ресурси, засоби управління навчальним

процесом, методи і педагогічні технології, спрямовані на формування інтелектуально-розвиненої соціально-значущої творчої особистості кожного учня, що вчиться ефективно функціонувати в соціумі (Кононець Н., 2018). За таких умов переваги інклюзивного навчального середовища основної школи отримують всі суб'єкти освітнього процесу, основні складові яких структуровано в таблиці (табл. 1.1.1)

Таблиця 1.1.1 – Переваги перебування суб'єктів в інклюзивному навчальному середовищі

Учні з ООП	Інші учні
цілеспрямоване спілкування з однолітками поліпшує когнітивний, моторний, мовленнєвий, соціальний та емоційний розвиток	вчаться природно сприймати і толерантно ставитися до людських відмінностей
оволодівають новими вміннями та навичками функціонально;	вчаться налагоджувати й підтримувати дружні стосунки з людьми, які відрізняються від них
навчання проводиться з орієнтацією на сильні якості, здібності та інтереси	вчаться співробітництву
наслідують вчинки, поведінку орієнтуючись на однолітків	вчаться поводитися нестандартно, бути винахідливими, а також співчувати іншим
налагодження дружніх стосунків зі здоровими ровесниками й участь у громадському житті	

Урахування взаємовпливу всіх учасників освітнього процесу дає змогу створити чіткий алгоритм у процесі реалізації інклюзивних освітніх практик, надає їм логічності, цілісності та безперервності, сприяючи таким чином на педагогів та фахівців, а саме: вчителі інклюзивних класів краще розуміють індивідуальні особливості учнів; вчителі оволодівають різноманітними педагогічними методиками, що дає їм змогу ефективно сприяти розвитку дітей з урахуванням їхньої індивідуальності; спеціалісти (медики, педагоги спеціального профілю, інші фахівці) починають сприймати дітей більш цілісно, а також вчаться дивитися на життєві ситуації очима дітей, що забезпечує досягнення головної мети інклюзивної освіти – залучення кожної учня в загальноосвітню систему та формування «ключових компетентностей».

Отже, інклюзивне навчальне середовище основної школи представляється у вигляді динамічної багатокомпонентної моделі, яка включає суб'єктів освітнього процесу, ресурси, сукупність дидактичного

інструментарію, процеси функціонування, спрямовані на забезпечення підвищення ефективності навчання предметів, підготовки школярів до життєдіяльності у соціумі, до освіти упродовж усього життя.

В реальній педагогічній практиці інклюзивне навчальне середовище основної школи є універсальним соціально-громадським майданчиком для підлітків, де відбувається не лише процес навчання шкільним предметам, але й процес визнання, реалізації та сприйняття своїх можливостей, задатків і здібностей, самоствердження у колективі, врахування власних інтересів, потреб, формування ціннісних координат, власного індивідуального стилю спілкування, які створюють базис розвитку особистості та сприяють її успішній соціалізації (Гонтаровська, 2008).

Формування особистості – процес становлення підлітка під впливом тих суспільних відносин, в які він вступає у процесі опанування системою знань, уявлень про світ, трудовими навиками, один з періодів особливо активного формування духовного багатства, моральної чистоти, фізичної досконалості, готовності до праці, здатності бути активним громадським діячем.

Підлітковий шкільний вік, – один з етапів становлення особистості, коли важливу роль відіграє суспільне середовище, контакти з дорослими, колектив. Підлітковий період є новим етапом становлення особистості, основним соціальним середовищем для неї залишається школа. На перший план виходить спілкування з однолітками, яке стає джерелом розвитку, оскільки в ньому вчать будувати стосунки та аналізувати себе. Також підліток прагне до самостійності в розумовій діяльності. Разом з самостійністю мислення розвивається його критичність. З'являється інтерес до власної особи, самостійність у вирішенні завдань, активність в соціальному житті.

Він шукає нове місце в соціальному статусі власного колективу. Прагне реалізувати власні потреби в спілкуванні, статусі й інтелектуальному розвитку з'являється новий елемент – комунікативність. Він починає відносити себе до певного мікросоціуму, демонструє замкнутість і недовіру до старших, намагається продемонструвати усім свої навички і уміння. Оскільки саме у спілкуванні формуються основні новоутворення даного вікового періоду (виникнення самосвідомості, переосмислення цінностей, засвоєння соціальних норм), основним його джерелом залишається школа, та основні учасники освітнього процесу.

Особистісне зростання зумовлене безліччю зовнішніх і внутрішніх детермінант. До зовнішніх, чи детермінантам оточення, відносяться: приналежність індивідуума до визначеної культури, соціально-економічному класу й унікальної для кожного сімейному середовищу. З іншого боку, внутрішні детермінанти включають генетичні, біологічні і фізичні фактори.

Інклюзивне навчальне середовище школи – це комплексний процес на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей на основі, це місце, де він зможе отримати будь-яку допомогу, якої потребуватиме.

В центрі даного середовища знаходиться молодший підліток. Це середовище здійснює вплив на молодших підлітків, на формування їх особистості й ключових та предметних компетентностей. Інклюзивне навчальне середовище школи виступає як цілісна педагогічна система, котра об'єднує в собі усі освітні ресурси внутрішнього життя освітнього закладу, яка визначається конкретними завданнями, що ставляться і вирішуються її діяльністю. Вона проявляється у виборі засобів, за допомогою яких вирішуються, змістовно оцінюються результати підлітків в особистісному, соціальному, інтелектуальному розвитку, яких вдається досягти.

Отже, інклюзивне освітнє середовище спрямоване на забезпечення права кожного учня на отримання якісної освіти, оптимальних умов для навчання і формування предметних компетенцій, особистісно орієнтованого розвитку всіх учасників навчального процесу відповідно можливостей і визначення індивідуальної траєкторії особистісного зростання підлітків різних категорій.

1.2. Мова, мовлення й мовленнєва діяльність у здійсненні процесу навчання рідної мови підлітків у сучасному освітньому середовищі

Сучасне суспільство потребує високоосвічених, інтелектуально розвинених і відданих своїй державі громадян, які можуть вільно спілкуватися, утверджуючи статус української мови як рідної і державної. У цьому зв'язку важливим є розглянути розвиток «мови», «мовлення» і «мовленнєвої діяльності» у підлітків основної школи у сучасних умовах НУШ, як проблеми, що має важливе значення для вдосконалення процесу оволодіння рідною мовою, визначення значущості мовленнєвої практики у розвитку особистості учнів, в тому числі й учнів з ООП. Це зумовлено об'єктивною необхідністю вироблення такої корекційно-розвиткової логопедичної системи, яка сприятиме, по-перше, органічному поєднанню процесів навчання й опанування мовленням, по-друге, врахуванню науково-теоретичного рівня програмового матеріалу, освітніх завдань навчального закладу та суб'єкта навчального процесу української мови, по-третє, досягненню максимально високої результативності навчання й формування мовленнєвої компетенції. Необхідним стає осмислення таких термінів, як мовна і мовленнєва компетенція учнів, бо ці терміни, пов'язані з

комунікативним аспектом навчання рідної мови, тобто оволодіння мовою і мовленням на комунікативній основі.

Мова і мовлення в системі наук розглядається як межа, на якій сходяться різні лінії психічного розвитку (мислення, уява, пам'ять, емоції, спілкування), як засіб й основний канал залучення до цінностей духовної культури, необхідна і першорядна умова виховання і навчання. Мовлення нині характеризується через протиставлення його мові:

- мовлення є послідовністю слів, лінійне, мова має рівневу організацію;

- мовлення прагне до злиття слів у мовному потоці, а мова зберігає їх індивідуальність;

- мовлення спрямоване до певної мети, на відміну від не цілеспрямованості мови;

- мовлення рухливе, мова стабільна;

- мовлення відбиває досвід індивідуума, мова як система значень фіксує досвід колективу.

Мова і мовлення – дві сторони одного і того ж явища. Мова властива будь-якій людині, а мовлення – конкретній людині, їх взаємозв'язок беззаперечний, оскільки: мова виявляє себе лише в мовленні, а мовлення неможливе без мови. Терміни мова і мовлення потрібно розрізняти. Мова – це засоби спілкування (слова, словосполучення, речення, тексти тощо), а мовлення – це мова в дії.

Мова – це сукупність засобів, які використовують для спілкування: звуки (фонетичні засоби); слова (лексичні засоби); форми слів (морфологічні засоби); словосполучення і речення (синтаксичні засоби). Завдання мови: спілкування (обмін думками й почуттями); формування думки (думки формуємо та виражаємо тільки за допомогою слів); пізнання світу (здобуває знання); об'єднання (об'єднуються у спільноту)

Мовлення – це спілкування за допомогою мови, тобто її мовних засобів (слів, словосполучень, речень, текстів).

Види мовленнєвого спілкування – форми передачі своїх думок, почуттів (усне та писемне, монологічне та діалогічне). Термін «мовлення» може означати не тільки процес, але й результат: продуктом людської діяльності є текст, як мовна тканина спілкування, висловлювання. Будучи видом діяльності, мовлення характеризується темпом (мовлення швидке, повільне і голосне), емоційним забарвленням (мовлення гнівне, ласкаве, іронічне, шанобливе та ін.), ступенем стійкості, зв'язності (мовлення послідовне, логічне, плутане та ін.), естетичними якостями (мовлення художнє, поетичне, грубе). В залежності від функцій висловлювання, у мовленні розрізняють стилі: науковий, офіційно-діловий, розмовний, публіцистичний, художній.

Отже, мовлення – це психічний процес передачі інформації опосередкований мовою, форма, вид і засіб спілкування, а мова – це система умовних знаків, які мають предметне значення.

Основою виникнення мови стала праця, спільна діяльність людей. Передбачається, що у філогенезі спочатку мовлення було жестовим і система артикуляції у первісних людей була не розвинена. Поступово з освоєнням предметної діяльності людиною, виникає конфлікт між двома функціями руки: спілкуванням і виготовленням предметів. Для спільної роботи потрібна синхронність дій, тому жестового спілкування стало недостатньо, оскільки воно заважало злагодженій роботі. Поступово функція спілкування передається артикуляційному апарату, відбувається його розвиток в результаті чого виникає членороздільне мовлення (поділ фрази на слова, слова на звуки). Логіка розвитку мовлення в онтогенезі повторює розвиток мовлення у філогенезі. Як зазначає О. Леонт'єв, мова і мовлення, як мовленнєва діяльність – у формі окремих мовленнєвих дій – обслуговує всі види діяльності, що входить до складу актів трудової, ігрової, пізнавальної діяльності в сучасному просторі. (А. Леонт'єв, 1990).

Залежно від обставин чи умов, в яких здійснюється мовленнєва дія, вона може досягти поставленої мети і тим самим виявитися успішною, або не досягти її. В українському мовознавстві термін «мовлення» затвердився у 60-х роках ХХ століття і пов'язаний з виходом праці «Закономірності розвитку усного літературного мовлення» за редакцією І. Білодіда.

Вітчизняне мовознавство досить тривалого періоду було зосереджене на вивченні однієї зі сторін мови – мовної системи, проте, починаючи з другої половини ХХ століття, центр уваги лінгвістів переноситься на другу її складову – мовленнєву діяльність. Професор О. Біляєв зазначав: «Здобутки мовознавства (І. Білодід, В. Виноградов, В. Костомаров, В. Русанівський), соціо- та психолінгвістики (О. Леонт'єв), психології навчання (Г. Костюк) спричинили до появи терміна «мовлення» для відрізнення його від «мови» (О. Біляєв, М. Вашуленко, В. Плахотник, 2003).

Мовленнєву діяльність українські мовознавці й педагоги І. Кочан і Н. Захлюпана тлумачать як сукупність психофізіологічних дій організму людини, які спрямовуються на сприймання й розуміння мовлення або вираження його в усній чи письмовій формі.

Мовлення є вродженою здатністю, що розвивається в процесі онтогенезу (індивідуального розвитку організму від моменту його зачаття до кінця життя) паралельно з фізичним та розумовим розвитком і служить одним із головних показників загального розвитку людини, обслуговує потреби суспільства, виконує цілу низку функцій й реалізує

потреби людини (комунікативну, інформативну, пізнавальну та ін.), життєво важливих для суспільства взагалі й для кожного носія мови зокрема, що свідчить про його значущість.

Деякі науковці, зокрема Л. Струганець, на позначення мовленнєвої діяльності використовують термін «мовна діяльність». Проте, варто зауважити, що в лінгводидактиці поняття «мова» і «мовлення» розмежовуються за змістом, тому в аспекті мовлення, вважаємо, варто вживати словосполучення «*мовленнєва діяльність*».

На думку, М. Вашуленко формуючи людину в плані духовному, інтелектуальному і моральному, мова «обслуговує потреби суспільства через цілий ряд життєво важливих функцій, які практично реалізуються у мовленнєвій діяльності». Насамперед це такі функції, як: мисле-оформлювальна (мова є інструментом і засобом мислення, формою існування думки); пізнавальна (засобами мови людина пізнає світ, навколишню дійсність); комунікативна (мова є засобом спілкування); національно-культурологічна (за допомогою мови людина усвідомлює себе представником певного народу (якщо ця мова є рідною), або прагне пізнати та оцінити культурні надбання іншого народу, коли вивчає іноземну мову). М. Вашуленко наголошує, що саме ці функції чітко виявляються у навчальному процесі, тобто функції мовленнєвої діяльності спрямовані не лише на отримання знань, вони мають практико-орієнтований характер (знання заради діяльності). Мовленнєва діяльність є не просто інструментарієм процесу навчання, вона виступає його основою, сприяє стимулюванню пізнавальної активності, є однією з провідних в освітньому процесі, що дозволяє реалізувати основні функції шкільної освіти, сприяє розвитку освітніх можливостей особистості (М. Вашуленко, 2010).

Нині в епоху динамічних цілей навчання диференційованого контингенту учнів, що міняються й вимагають постійного «перенастроювання» методичних систем на базі гнучких і адаптивних стратегій дійшли висновку, що навчати «мови» і навчати «мовленнєвої діяльності» – це не одне і те саме (М. Горкун, 2003). Процес мовлення називають мовленнєвою діяльністю. Види мовленнєвої діяльності: сприйняття чужого мовлення (аудіювання та читання) і творення власного мовлення (говоріння та письмо). Аудіювання не слід сплутувати зі слуханням, оскільки слухання – це передусім сприймання будь-яких, тобто усіх звуків – музики, шуму дощу й вітру та ін. Аудіювання стосується тільки усного мовлення людини, це процес його одночасного слухання та розуміння.

Психологічне обґрунтування теорії сучасної методики дається з позиції праць психологів Л. Виготського, О. Леонтьєва, О. Лурії, П. Гальперіна, що розробили загальну теорію навчання мові. Провідними є теорія мовної діяльності, розроблена психологами школи

Л. Виготського, і теорія поетапного формування розумових дій, обґрунтована в роботах П. Гальперіна (Л. Виготський, 1966).

Щодо питань розвитку мовлення, то ще в ХІХ-ому столітті вчені М. Бунаков, Ф. Буслаєв, І. Срезневський, В. Голубкова, М. Рибнікова, М. Стельмахович заклали теоретичні основи сучасної методики розвитку мовлення, накреслили основні шляхи реалізації мовленнєвого розвитку учнів. Для розробки методики розвитку умінь мовленнєвої діяльності учнів початкових класів особливе значення мають роботи вчених Т. Ладиженської, М. Львова, М. Вашуленка, І. Гудзик, О. Хорошковської, М. Варзацької, які для навчання в основній школі мають вирішальне значення.

Вагомість мають лінгводидактичні погляди Л. Щерби, який виділяв серед мовних і мовленнєвих явищ три аспекти: мову, мовлення (мовленнєве відтворення) і мовленнєву діяльність (Л. Щерба, 1974).

Головним серед вищеназаних аспектів була мовленнєва діяльність й пов'язаним з нею процеси розуміння й говоріння. Відштовхуючись від даної позиції І. Зимня та інші дослідники виділили три напрями в навчанні російській мові як іноземній у роботі за свідомо-практичним методом: 1) навчання мові («мовній системі» в термінології Л. Щерби), тобто словнику і граматиці, які користуються в якості засобу спілкування (це завдання не займає провідного місця); 2) навчання мовленню як способу формування і формулювання думок за допомогою мови в спілкуванні; 3) навчання мовленнєвій діяльності як процесу спілкування, здійснюваному за допомогою різних видів і форм мовлення (завдання головне) (І. Зимня, 1989).

Дані напрями вимагають різних прийомів навчання і видів завдань. Навчання мові припускає використання переважно мовних вправ. Мета такого типу завдань допоміжна – полегшити розуміння наукового тексту, представити характерні моделі наукового стилю мови, а потім виробити в учнів навички застосування моделей у своєму мовленні. Навчання мови і мовленнєвої діяльності, що є основною метою, будується на матеріалі, головним чином, творчих (мовленнєвих) вправах. Заняття мовленнєвою діяльністю організовуються за допомогою великої кількості практичної діяльності в різних її видах, як продуктивних (говоріння, письмо), так і рецептивних (аудіювання, читання) і формах мовлення (монологічному та діалогічному). Для корекційно-розвиткового навчання мовленню важливо враховувати механізм породження мовленнєвого процесу, способи його кодування.

Вчені розрізняють внутрішнє і зовнішнє мовлення (О. Лобчук, 2008). Внутрішнє мовлення реалізується з великою швидкістю, як мовне оформлення думки без її висловлювання. Зовнішнє мовлення – це двостороння діяльність, вона передбачає «відправника» і

«одержувача» мовних сигналів. «Відправник» говорить або пише, «отримувач» слухає або читає. За механізмом і способом кодування зовнішнє мовлення поділяється на такі види (М. Львов, 1984):

1. *Говоріння*, тобто відправлення мовленнєвих акустичних сигналів, що несуть інформацію й розрізняємо *ініціативне* (активне: вираження думок, поглядів; реактивне (відповідне): вираження настроїв, волі, бажань; репродуктивне (стохастичне): розповідь про що-небудь.

2. *Слухання* (аудіювання): (глобальне, докладне, критичне), тобто сприйняття акустичних мовленнєвих сигналів, їх розуміння.

3. *Письмо*, тобто «кодування» мовленнєвих сигналів з допомогою комплексів графічних знаків (диктант, переказ, усний твір).

4. *Читання*, тобто «декодація» графічних знаків і розуміння їх значення (читання, читання в голос).

Під час *говоріння* думка мовця кодується за допомогою акустичних комплексів (слів, словосполучень, речень). При цьому мають дотримуватися правил фонології української мови, а також орфоєпії, інтонації, просодики. Під час слухання (аудіювання) відбувається зворотній процес: акустичні комплекси декодуються в змістові, знакові одиниці – слова і відбувається розуміння сприйнятого мовлення. Процес засвоєння мови, мовлення, основних видів мовленнєвої діяльності схематично відображено в *рис. 1.2.1.*

Рис. 1.2.1. Навчання мови і мовленнєвої діяльності

За способом кодування мовлення ділиться на *усне і писемне*.

Усне мовлення – звукове, воно характеризується відповідними інформаційними засобами (темп мовлення, сила голосу, паузи, логічні наголоси), може супроводжуватися мімікою та жестами. *Усне*, звукове мовлення забезпечується вимовою звуків артикуляційним, голосовим і

дихальним відділами мовного апарату. *Основна вимога до нього:* має бути правильним, виразним, зрозумілим для всіх, хто слухає.

Писемне мовлення – графічне (букв, пунктуаційних знаків) тобто запис слів буквами. Вимоги: має бути грамотним, літературним, каліграфічним, розбірливим, охайним. Інтонація писемного мовлення передається лише порядком слів, їх змістом, частками. Перевагою писемного мовлення є можливість його продумати, перебудувати речення, замінити слова.

Усне мовлення менш підготоване, мовець, змушений говорити і думати одночасно. Тому в усному мовленні наявна більша кількість лексичних неточностей, синтаксичних обмежень словосполучень і речень, нічим не заповнені паузи, мовленнєві помилки. Однак вплив майстерного усного мовлення сильніший аніж писемного. Мовними вимогами до усного мовлення є орфоепічні, до письмового – орфографічні і пунктуаційні, а до рукопису – також і каліграфічні. Зовнішнє мовлення буває *монологічним і діалогічним*.

Діалог – це розмова двох або декількох осіб. Кожен зі співрозмовників по чергово говорить і слухає, тобто поєднується говоріння та аудіювання (слухання – розуміння). Висловлення кожного учасника діалогу називається реплікою. Діалог має ситуативний характер, пов'язаний з обстановкою, у якій відбувається розмова. Кожна нова репліка опирається на попередню. Важливу роль відіграють невербальні засоби: міміка, жести, погляд, інтонація тощо.

Монолог – розгорнутий вид мовлення що підпорядкований одній темі, має певний задум і композицію, відносно закінчений, буває різних розмірів: від відповіді учня на уроці до монографії. Монолог вимагає певного мовного досвіду, адже він не підтримується і не направляється запитаннями чи відповідями співрозмовника, відтак вимагає попередньої підготовки: плану, матеріалу, розташування його в певній послідовності.

В шкільній практиці перевага надається монологу: школярі навчаються переказувати і створювати власні твори, давати розгорнуті відповіді на запитання вчителям, доводити теорему тощо (О. Лобчук, І. Гудзик, 2006).

Завданням з розвитку мовленнєвої діяльності в різних видах відводиться головне місце, але матеріал має бути достатнім у рамках поставленої мети. На початковому етапі в якості цільової установки учнів основної школи висувається формування умінь монологічного і діалогічного висловлювання (зв'язного мовлення) для участі в комунікації, а читання і письмо розглядаються як основні способи оволодіння рідною мовою – українською. Ці напрями взаємозв'язані і співвідносяться один з одним, реалізуючи положення лінгвістики про єдність мови і мовлення.

Отже, корекційно-розвиткова логопедична робота з учнями основної школи повинна спрямовуватися на формування умінь і навичок монологічного й діалогічного мовлення як в усному, так і в писемному мовленні, а з учнями інклюзивних класів на розвиток умінь і навичок мовленнєвої діяльності в усіх видах мовленнєвої діяльності: аудіюванні, говорінні, читанні, письмі.

Проте, сучасна методика розвитку мовлення спирається на положення Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти, зокрема про діяльнісно-орієнтований підхід до навчання мови, урахування загально рекомендованих рівнів володіння мовою, вироблення мовленнєвої компетенції, що вимагає організації і вивчення мови на основі потреб, мотивації, характеристик і ресурсів учнів (С. Ніколаєва, 2003).

Нині принципи навчання найчастіше класифікують на підставі базових для методики розвитку мовлення наук. У зв'язку з цим розглядають чотири групи принципів:

1) *лінгвістичні* (системність, концентризм, розмежування явищ на рівні мови і мовлення, функціональність, стилістична диференціація, мінімізація, ситуативно-тематична організація матеріалу, вивчення лексики і граматики на синтаксичній основі);

2) *дидактичні* (свідомість, наочність, міцність, доступність, посиленість, систематичність і послідовність, активність, колективність, проблемність, розвиваюче навчання, креативність);

3) *психологічні* (мотивація, поетапне формування знань, навичок, умінь, врахування індивідуально-психологічних особливостей особи учнів);

4) *методичні* (комунікативність, врахування особливостей рідної мови, комплексність, взаємозв'язане навчання видами мовленнєвої діяльності). Усі принципи, що входять в перелічені групи, тісно між собою пов'язані й утворюють єдину систему, що забезпечує ефективність в цілому. До провідних належить принцип комунікативності, дотримання якого забезпечує найбільшу ефективність уроків на комунікативній основі, тобто з установкою на практичне оволодіння мовленням як засобом спілкування.

Сучасна шкільна освіта в Україні базується на компетентнісній парадигмі, що передбачає необхідність пошуку нових підходів до організації традиційного освітнього процесу у закладах загальної середньої освіти, коригування мети, змісту, форм, методів і засобів навчання, які б забезпечили формування у школярів низки компетентностей, в тому числі – мовної, мовленнєвої, комунікативної, що передбачають розвиток мови і мовлення й ґрунтуються на здобутках сучасних наук, а саме: лінгвістика, лінгводидактика, психолінгвістика, соціолінгвістика. Навіть більше того, з'явився новий

підхід у навчанні, коли надається перевага не мові, а мовленнєвій діяльності як об'єкту навчання. Сутність полягає в тому, що реалізація мовленнєвої діяльності, як об'єкта навчання відбувається в ході функціонування самої мовленнєвої діяльності. В цьому, на нашу думку, полягає одна з найголовніших характеристик мовленнєво-діяльнісного підходу в навчанні, хоча, на перший погляд, вона виглядає дещо парадоксально: навчання мовленнєвої діяльності через саму мовленнєву діяльність. Проте, саме такий підхід засвідчує свої переваги перед традиційним підходом «навчання мови» (як мовної системи), а також перед різними «практиками» навчання мовленню.

Оскільки мова і мовлення тісно пов'язана з усіма сторонами людської діяльності. Існують два найбільш важливих аспекти людської практики: «предметна діяльність» і «спілкування», що реалізуються в мовленнєвій діяльності. Перша з цих двох форм діяльності ґрунтується на взаємозв'язку людини і природи, а друга на взаємозв'язку людини з людиною, які є могутнім чинником психічного розвитку та формування особистості. Під впливом мовленнєвої діяльності (мовлення) формуються погляди, переконання, інтелектуальні, моральні, естетичні почуття, воля і характер особистості учня.

1.3. Мовна особистість як суб'єкт формування основної школи

Нині українська школа має формувати особистість учня, яка б відзначалася свідомим ставленням до рідної мови, мовленнєвою активністю на всіх етапах оволодіння мовою як засобом спілкування, пізнання і впливу, високою культурою спілкування в різних життєвих ситуаціях, індивідуальною манерою спілкування. Підлітковий вік є часом значних змін, як фізичних так і психічних, центральними новоутвореннями якого є розвиток психічних процесів, а провідним видом діяльності є міжособистісне спілкування, яке стає не можливим без знання мови та мовлення, як основних засобів спілкування за допомогою яких підлітки прагнуть зайняти місце серед дорослих людей у соціумі. Тому, одним з головних завдань сучасної мовної освіти – є формування та розвиток мовної особистості учнів. У формуванні мовної особистості в умовах Нової української школи на засадах ціннісного ставлення до української мови як державної (Мамчич О., Райська Л., Барнич О., 2021) виділяють такі основні підходи:

- з'ясування співвідношення понять «мовна особистість» і «комунікативна особистість» (Ф. Бацевич, В. Карасик);
- трактування мовної особистості як психологічного чи соціолінгвістичного підтипу (О. Леонт'єв, А. Захарова, Л. Крисін);

- логіко-інтелектуальна характеристика мовної особистості (Г. Ейгер, О. Залевська, С. Лебедева);
- моделювання структури мовної особистості (Г. Богін, Ю. Караулов);
- домінантна роль етно- і національно-культурних чинників мовної особистості (В. Богуславський);
- формування мовної особистості на різних вікових етапах (А. Богуш, О. Трифонова);
- розгляд мовної особистості у проекції педагогічного дискурсу чи мовленнєвого спілкування (Л. Мацько, М. Пентилюк).

Як основна міжпредметна категорія ґрунтового розвитку «мовна особистість» зазнала на межі ХХ–ХХІ ст. у вітчизняній лінгводидактиці завдяки дослідженням О. Біляєва, Л. Мацько, М. Пентилюк та іншим.

Нині дефініція «мовна особистість» функціонує як міждисциплінарний термін, результати досліджень якого представлено у працях науковців (Ф. Бацевича, І. Беха, А. Богуш, М. Вашуленка, В. Виноградова, І. Зимньої, Ю. Караулова, В. Красних, Л. Мамчур, В. Маслової, Л. Мацько, М. Пентилюк та ін.), які вважають, що основна школа як соціальний інститут загальноосвітньої підготовки займає провідне місце, є базовою ланкою здобуття загальної освіти і розвитку мовної особистості.

Проблемі становлення мовної особистості учнів присвячені праці Н. Голуб, О. Горошкіної, К. Климової, Л. Мацько, А. Никітіної, М. Пентилюк, Т. Симоненко, І. Хом'яка та ін. До яких відносяться як підлітки загалом, так і підлітки з груп ризику, зокрема з порушеннями мовлення. Проте, в системі логопедичної допомоги дітям підліткового віку з ООП більше уваги приділяється розвитку сенсомоторних та гностико-практичних структур, моторних і вербальних дій та операцій, системі функціональних мовленнєвих узагальнень та системних зв'язків мовленнєвих одиниць різного рівня, проте логопеди не торкаються проблем особистості, тобто не робиться спроба розвитку особистості підлітка разом з його мовленням.

Молодший підлітковий вік на думку психологів Л. Божович, М. Боршевського, Л. Виготського, Т. Драгунової, І. Кона, А. Липкіна, А. Реана, Д. Ельконіна є сенситивним періодом розвитку мовленнєвої особистості, що обумовлюється новоутвореннями цієї вікової категорії. Вирішення даної проблеми В. Тарасун, М. Шеремет вбачають у виході логопедії у суміжні галузі науки й розширення знань і умінь логопеда, а саме з лінгвістики, лінгводидактики, психології, психолінгвістики, логопсихології, психофізіології, де мовна особистість розглядається як завдання й об'єкт вивчення.

Оскільки, особистість як багатогранне та багатовимірне поняття залежить від завдань, що ставить перед собою та чи інша наука, кожна з них має свою мету дослідження і своє бачення «мовної особистості». Мовна особистість існує в просторі культури, відображеної в мові, у формах суспільної свідомості на різних рівнях (науковому, побутовому, тощо), в стереотипах і нормах поведінки, в предметах матеріальної культури. Мовна особистість, була предметом досліджень А. Богуш, Ф. Бацевіч, О. Селіванова та ін.

Не будучи мовною особистістю, людина, не може бути особистістю взагалі. З поняттям «мовна особистість» співвідносить поняття «повного володіння мовою»: «мовна особистість характеризується не тільки тим, що вона знає про мову, скільки тим, що вона може з мовою робити» (Г. Богін, 1999).

Конкретизуючи *«мовну особистість учня основної школи»* український мовознавець І. Кучеренко розкриває його як особистість, що знає особливості українськомовної системи, володіє арсеналом лінгвістичних одиниць і вміло їх реалізовує, ефективно здійснює продуктивну і репродуктивну мовленнєву діяльність; особистість, яка має вдалий та ефективний соціальний й індивідуальний комунікативний вияв у процесі спілкування (Кучеренко, 2011).

Проаналізувавши основні погляди та підходи до трактування поняття «мовна особистість» можемо стверджувати, що мовна особистість несе на собі відбиток суспільно-соціального, територіального середовища, традицій виховання в національній культурі. Тому, мовна особистість є соціальним явищем, в якому є також індивідуальний аспект. Кожна мовна особистість формується на основі усвідомлення конкретною людиною всього мовного багатства, створеного нащадками.

Не дивлячись на досить широке коло досліджень присвячених «мовній особистості» її вичерпна типологія на даний момент не створена. Найприйнятнішою з запропонованих є типологія Ю. Караулова, який виділяє вербально-семантичний, тезаурусний та мотиваційно-прагматичний рівні. Які, в свою чергу, певним чином корелюють з трьома типами комунікативно-діяльнісних потреб (контактно встановлюваних, інформаційних і впливаючих), а також аспектами процесу спілкування (комунікативного, інтерактивного й перцептивного) (В. Красних, Ю. Прохоров, К. Сєдов, І. Горєлов). Як зазначає І. Чернухіна, мовну особистість можна уявити у вигляді піраміди, основа якої формується в дошкільному дитинстві (засвоєння основ словникового запасу, граматичних норм рідної мови). Другий сектор піраміди розглядається як «просунутий етап формування мовної особистості, який здійснюється в сім'ї, школі, спілкуванні з

однолітками і старшими, а також під впливом різноманітних джерел інформації».

Модель мовленнєвої особистості запропонована Г. Богіним, передбачає п'ять рівнів її розвитку:

1-й рівень мовної правильності, коли дитина оволодіває певною мовою з її елементарними правилами (дитина 5–6 років);

2-й рівень інтеріоризації – формування апарату внутрішнього мовлення (від 6 до 10–11 років);

3-й рівень насиченості – диференційоване використання мовних засобів усіх відомих підмов, ідеал вершини мовної шкільної освіти, але вдається це окремим учням (15–16 річних років);

4 рівень – адекватного вибору та адекватного синтезу – рівень мовної освіти вищої школи;

5-й найвищий рівень володіння фаховою метамовою (терміносистемами, фразеологією) та рівень мовного іміджу соціальних ролей. З'ясовані рівні дають нам можливість поки що теоретично окреслити можливості формування мовної особистості у підлітковому віці (Г. Богін, 2002).

Досягнення психологічних, лінгвістичних, психолінгвістичних, лінгводидактичних досліджень дали поштовх міждисциплінарним пошуку, зокрема нового напрямку логопедичної роботи в логопедії, а саме: формування мовної особистості дитини з ООП, й з порушеннями мовлення в тому числі, та визначення її сутності й рівнів розроблених В. Тарасун. Для упровадження особистісно орієнтованого підходу в практику логопедичної роботи й формування мовної особистості нею розроблено *методичну і готовнісну моделі*. Методична модель формування мовної особистості дитини з ООП характеризується рівневою організацією.

Вербально-семантичний: зміст рівня становить стандартна, незмінна частина у структурі мовної особистості, що забезпечує дитині розуміння та взаєморозуміння за допомогою таких мовленнєвих одиниць, як слово. Цей рівень – основне поле діяльності логопеда з розвитку мовлення дитини: накопичення словника, розвиток і корекція граматики-парадигмальних зв'язків.

Лінгво-когнітивний або *тезаурусний*: характеризується використанням дитиною тієї ж мовленнєвої одиниці – слова, але слова вже мають описовий статус, тобто це вже слова-узагальнення, узагальнені поняття, описи.

Авербально-семантичний або *рівень проміжної форми мови*: завдяки накопиченню в пам'яті всієї сенсорної інформації, дитина може формувати зміст, зокрема цей процес забезпечується за допомогою сформованих одиниць проміжної мови (образу, гештальту, фрейму, схем, тощо).

Мотиваційно-прагматичний: на цьому рівні є недостатнім використання дитиною одиниць попередніх рівнів мовної особистості: слів, словосполучень і відносин між ними, (I рівень); понять, концептів (замислів), дискрипторів (описів) – II рівень; одиниць III рівня (гештальтів, фреймів, образів). Йдеться про сформованість комунікативно-діяльнісних потреб дитини, індивідуальних мотивів і цілей, які є особистісними, диктуються позалінгвістичними, прагматичними причинами і керуються положенням її мовленнєвого висловлювання.

Готовнісна модель спирається на сукупність готовностей дитини до здійснення різних видів мовленнєво-мисленнєвої діяльності, конкретизуючи склад одиниць різних рівнів мовної особистості. На думку В. Тарасун формування у дитини готовності до здійснення мовленнєво-мисленнєвої діяльності має відбуватися як процес оволодіння: 1) гностико-праксичними основами (мовленнєвої, інтелектуальної) діяльності; 2) символічною мовною системою і діями експресивного та імпресивного мовлення; 3) операціями програмування різних видів діяльності; 4) здібністю до здійснення компресії, редукування авербального абстрактного мислення; 5) керуванням спілкування, тощо. Саме шляхом поєднання методичної і готовнісної моделей, зокрема розподілом і розташуванням за відповідними рівнями визначених В. Тарасун мовленнєвих готовностей сприяє визначенню змісту напрямів логопедичної роботи з формування мовної особистості дітей з ООП.

Як відзначає В. Карасик, виділення рівнів в структурі мовної особистості вельми умовно. У реальному житті спостерігається взаємопроникнення і взаємозалежність рівнів (В. Карасик. 2002). Кожна мова має особливу картину світу, і мовна особистість зобов'язана організовувати зміст свого вислову у відповідності до цієї картини. Мова конкретної особистості складається в більшій мірі зі спільної мови, в меншій – з індивідуальних мовленнєвих особливостей. Основним засобом перетворення індивіда в мовну особистість є його соціалізація, а саме:

– процес включення в певні соціальні відносини, в результаті чого мовна особистість реалізує культурно-історичне знання всього суспільства;

– активна мовленнєво-розумова діяльність за нормами й еталонами, заданими тією чи іншою етномовною культурою;

– процес засвоєння законів соціальної психології народу (Н. Бородіна, 2015).

Мовна особистість не є вродженою, вона формується і розвивається у процесі навчання, виховання, спілкування, тобто у різних видах діяльності. (А. Богущ, 2008). Українські науковці

трактують феномен мовної особистості по-різному. Зокрема, у «Короткому тлумачному словнику лінгвістичних термінів» наведено таке визначення: «Мовна особистість – поєднання в особі мовця його мовної компетенції, прагнення до творчого самовираження, вільного, автоматичного здійснення різнобічної мовної діяльності. Мовна особистість свідомо ставиться до своєї мовної практики, несе в собі відбиток суспільно-соціального, територіального середовища, традицій виховання в національній культурі» (С. Єрмоленко, 2001).

В українському педагогічному дискурсі виокремлені найважливіші аспекти формування мовної особистості – аксіологічний, теоретико-пізнавальний та культурологічний. Вчені Н. Голуб, В. Карасик, Л. Мацько, О. Гридчук та ін. виділяють такі основні аспекти вивчення мовної особистості: ціннісний (аксіологічний); пізнавальний (когнітивний), чи теоретико-пізнавальний; культурологічний, або поведінковий. Серед яких, ми виділяємо чітко структуровані ознаки компетентності мовної особистості за Н. Голуб, представлені в таблиці 1.3.1.

Таблиця 1.3.1 – Ознаки компетентності мовної особистості (за Н. Голуб)

Компоненти	Ознаки, характеристики
<i>Ціннісно-мотиваційний</i>	<ul style="list-style-type: none"> – усвідомлення суті цінності як духовної категорії – визнання мови як цінності – усвідомлення спілкування як цінності – сприйняття успіху як цінності
<i>Пізнавальний (когнітивний)</i>	<ul style="list-style-type: none"> – організованість – креативність – ґрунтовність – допитливість – активність – рефлексія
<i>Емоційний</i>	<ul style="list-style-type: none"> – емоційне позитивне сприйняття світу довкола (здивування, радість, інтерес) – емоційна рівновага – толерантність – емотивність
<i>Поведінковий</i>	<ul style="list-style-type: none"> – наполегливість – цілеспрямованість – рішучість – відповідальність – активність – ініціативність – впевненість у собі – комунікабельність

Аксіологічний аспект розкриває ціннісно-оцінні орієнтації мовної особистості у виборі мови спілкування. Теоретико-пізнавальний аспект мовної особистості виявляється через розуміння нею важливої екзистенційної ролі рідної мови як визначальної ознаки людини. Культурологічний аспект підпорядковується вихованню національно свідомої україномовної особистості (Л. Мацько, 2006).

Формування мовної особистості, як зазначає М. Пентилюк, – складний і багатогранний процес. Він передбачає участь людини у спілкуванні – каналі й зв'язку з іншими людьми. Основний спосіб задоволення особистих потреб у спілкуванні – мовлення (М. Пентилюк, 2011).

Саме тому його називають мовленнєвим спілкуванням, а учень, як мовна особистість, має оволодіти мовленнєвим спілкуванням, тобто комунікативною діяльністю, оскільки це мотивований живий процес взаємодії між співрозмовниками, спрямований на реалізацію конкретної комунікативної цільової настанови, проходить на основі зворотного зв'язку в конкретних видах мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання, письмо). Мовною особистістю є такий комунікант, носій мови, який володіє мовною, мовленнєвою, прагматичною компетенціями, реалізує їх у процесі спілкування.

Зважаючи на багатоманітність існуючих форм мовлення та умови їх використання, в останній час все частіше в роботах вітчизняних лінгвістів та педагогів таких, як: М. Вашуленко, М. Савченко, В. Тарасун, ми знаходимо твердження про необхідність формування «мовної особистості» у шкільному віці, оскільки саме школяр має здібності до оволодіння нею.

Отже, широковекторне різногалузеве потрактування терміну «мовна особистість» дає право стверджувати про нову філософію розуміння індивідуальної мовної особистості учнів основної школи, осмислення цілеспрямованої організації мовленнєвої діяльності в освітньому процесі, зокрема на уроках з «Української мови» й набуття мовних, мовленнєвих і комунікативних компетенцій і компетентностей. Рівень мовної компетенції стимулює мовну особистість до вдосконалення мови.

1.4. Мовленнєва компетентність як складова розвитку мовної особистості кожного учня й умова успішного навчання

Аналіз літератури свідчить про увагу науковців до проблеми мовленнєвої компетенції, розглядають її з усіляких позицій та по-різному тлумачать і пояснюють це поняття. Між мовною і мовленнєвою компетенціями як двома функціональними структурами існують тісний взаємозв'язок і взаємовплив, проте немає тотожності. На думку М. Пентилюк, мовна компетенція не повинна розглядатися

окремо від мовленнєвої компетенції, а повинна слугувати її теоретичною основою – шляхом аналізу і синтезу текстів на мові, що вивчається (М. Пентилюк, 2011).

Мовна і мовленнєва компетентність співвідносяться таким же чином, як і мова і мовлення – мова як знакова система, а мовлення як спосіб використання зазначеної системи. Мовна компетенція є передумовою становлення мовленнєвої компетенції, яка визначається внутрішніми індивідуально-особистісними утворенням, що містить сукупність мовних і мовленнєвих знань і забезпечує правильність, адекватність і точність оформлення думки мовними засобами, тобто мовленнєва компетенція є більш ширшим утворенням, що містить мовну компетенцію і відображає рівень знань про мову, її закономірності, а мовленнєва утворює із даної системи мови зв'язні висловлювання при формулюванні думки, бо змістом мовленнєвої компетенції є: знання про точність, влучність, адекватність, правильність використання мовних засобів, знання про особливості використання мовних засобів залежно від типу, стилю мовлення тощо.

Наукові джерела демонструють два підходи до розв'язання питання змісту мовленнєвої компетенції. Одні автори до структури мовленнєвої компетенції відносять (Л. Федоренко) переліки умінь, які зіставляються або з мовними одиницями – уміння володіння лексикою, граматику, адекватно сприймати і породжувати текст (О. Леонт'єв), або з видами мовленнєвої діяльності – уміння здійснювати аудіювання і говоріння, читання і письмо (І. Зимня, О. Кучерук).

У лінгводидактиці виділилося три підходи до формування мовної особистості. Один з них базується на трирівневій організації мовної особистості; другий спирається на сукупність умінь, чи готовностей, мовної особистості до здійснення різних видів мовно-мислительної діяльності і виконання різних комунікативних ролей; третій становить досить опрацьовану спробу відтворення мовної особистості у тривимірному просторі: а) даних про рівневу структуру мови (фонетика, граматики, лексика), б) типів мовної діяльності (говоріння, слухання, письмо, читання), в) ступенів оволодіння мовою. Саме Модельна навчальна програма «Українська мова. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Заболотний О. В., Заболотний В. В., Лавринчук В. П., Плівачук К. В., Попова Т. Д.) розроблена на основі Державного стандарту базової середньої освіти й затверджена постановою КМ України від 30.09.2020 р. № 898, з урахуванням положення Типової освітньої програми для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти, затвердженої наказом МОН України від 19.02.2021 р. № 235 базується на третьому підході й мовну особистість оцінюють відповідно до її інтелектуального рівня, особливостей мисленнєвої діяльності, поглядів на світ, способів оволодіння знаннями й уміннями мовного спілкування у процесі оволодіння мовною і мовленнєвою лініями.

Проте, мовленнєва компетенція як і компетентність виходить за рамки лінгвістичної науки, входить в понятійний апарат психології й педагогіки, чим зумовлюється її міждисциплінарний характер. Разом з тим, нині при аналізі мовленнєвої компетенції до уваги беруться досягнення таких наук як риторика, соціопсихолінгвістика, неориторика, етносоціопсихолінгвістика тощо. З'ясовано, що мовленнєва компетенція може виявлятися в соціолінгвістичній (розуміння і використання мовлення в певному середовищі), соціокультурній (використання мовних засобів національної культури), дискурсивній (поєднання висловлювань у зв'язні відрізки мовлення з урахуванням тематики, логічного оформлення) компетенціях. Лінгвісти (О. Біляєв, А. Богущ, І. Гудзик та ін.), розглядають мовленнєву компетенцію як уміння створювати і розуміти різні типи дискурсу і тому називають мовленнєву компетенцію дискурсивною.

Мовленнєва компетенція в мовознавчих дослідженнях розуміється як рівень володіння основними вміннями і навичками усіх видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання, письмо) в життєво важливих для даного віку сферах і жанрах спілкування .

Як відомо, мовленнєва діяльність завжди є особистісно орієнтованою, бо кожна дитина, учень, підліток, дорослий має індивідуальний характер володіння мовленнєвою діяльністю, тобто індивідуальні особливості говоріння, письма, читання і слухання. Механізмом розвитку мовленнєвої компетентності виступає процес мовленнєвої діяльності як «реалізації себе», осмислення своєї позиції, перетворення свого внутрішнього світу в ситуації мовленнєвого спілкування й знаходження нового особистісного сенсу власної діяльності, що *стає невід'ємною властивістю підлітка*, її складником, без якого не можна уявити розвитку особистості в цілому й підлітка з ООП в тому числі. У сучасній лінгвометодиці, відповідно до видів мовленнєвої діяльності, виділяють кілька видів мовленнєвої компетенції, а саме: *компетентність в аудіюванні, компетентність у говорінні, компетентність у читанні, компетентність у письмі* [133, с. 91].

Аналіз наукових праць А. Богущ, Л. Мацько, М. Пентилюк, Т. Садової та інших свідчить, що поняття «мовленнєва компетенція» включає, спираючись на мовну компетенцію, систему мовленнєвих умінь (вести діалог, сприймати, відтворювати та створювати усні й писемні монологічні й діалогічні висловлювання різних видів, типів, стилів і жанрів) і навичок користування усною і писемною літературною мовою, багатством її вербальних і невербальних виражальних засобів залежно від мети висловлювання та сфери суспільного життя. Мовленнєва компетенція тлумачиться як уміння говорити, слухати читати, писати, тобто вміння, пов'язані з мовленнєвою діяльністю, з побудовою монологічних і діалогічних

висловлювань у конкретній ситуації, відповідно до рівнів мовної компетенції учасників спілкування [130].

Дослідження мовленнєвої сфери особистості доводять існування мовної та мовленнєвої компетенції, як окремої структури, відмінної за своїм змістом від мовленнєвої діяльності. Розділяючи поняття мовна система та мовна організація суб'єкта, дослідники (Л. Щерба, О. Божович) стверджують, що система мови переноситься у свідомість суб'єкта неоднозначно, впливаючи на мовленнєвий досвід людини. Процес перетворення мовної системи у індивідуальний засіб формування і формулювання думки завершується формуванням мовленнєвої компетентності.

У межах психології мовлення компетенцію розглядають як сукупність наявних у суб'єктивному досвіді мовних (О. Божович) та мовленнєвих знань (Ю. Паскевська). За визначенням Д. Ізаренкова, «мовленнєва компетенція» репрезентує знання фонетичного, лексичного, словотворчого, морфологічного та синтаксичного рівнів, системи правил оперування мовними одиницями кожного рівня для побудови одиниць більш високого – комунікативних синтаксичних одиниць.

Визначає компетенції А. Богуш на які спирається мовленнєва компетенція у своєму функціонуванні.

Лексична компетенція – наявність певного запасу слів для обслуговування мовленнєвої та інших видів діяльності і спілкування; здатність до адекватного використання лексем, доречне вживання образних виразів, приказок, прислів'їв, фразеологічних зворотів тощо.

Фонематична компетенція – правильна вимова усіх звуків рідної мови, звукосполучень згідно з орфоепічними нормами, наголосів, добре розвинений фонетичний слух, що дозволяє диференціювати фонемі; володіння інтонаційними засобами виразності мовлення (темп, тембр, сила і висота голосу, логічні наголоси тощо).

Грамматична компетенція – вживання граматичних форм рідної мови згідно з законами й нормами граматики (рід, число, відмінок, кличний відмінок тощо), чуття граматичної форми, наявність корекційних навичок щодо правильності вживання граматичних норм.

Діамонологічна компетенція – володіння діалоговими і монологічними техніками спілкування, технікою ведення спору, технікою упізнавання невербальної знакової системи, технікою роботи з текстовим матеріалом тощо.

Дослідження Л. Спірової, О. Губарь свідчать, що засвоєння рідної мови учнями з порушеннями мовлення залежить від рівня практичного володіння мовою і мовленням які спираються на достатній словниковий запас і граматичну будову, фонематичну і діамонологічну компетенції мовлення відповідно до норм. Учні з ООП, незважаючи на

успіхи в корекції порушень мовлення і пізнавальної діяльності упродовж усіх років навчання в початковій школі часто не опановують в потрібній мірі лексичні, граматичні, фонетико-фонематичні вимоги, які лежать в основі нормальної мовленнєвої діяльності (Г. Бабіна, Л. Давидович, Л. Спірова та ін.). Поза сумнівом, що порушення мовлення утрудняють оволодіння учнями програмовим змістом загальноосвітньої школи і, передусім, рідною мовою, бо засвоєння будь-якого шкільного предмета залежить від випереджаючого розвитку рівня мовлення.

Формування мовленнєвої компетентності учнів 5–6 класів розглядаємо як багатоаспектне особистісне утворення, яке містить набутті, відповідно до вимог шкільної програми, знань про мовлення, мовленнєву діяльність, текст, типи, стилі, жанри мовлення тощо; навички, уміння адекватно сприймати, розуміти-інтерпретувати й продукувати тексти; досвід текстової діяльності; емоційно-ціннісне ставлення до правильного мовлення. З огляду на це, Гриньовою М., Губарь О. було розроблено структурну модель формування мовленнєвої компетентності учнів у підлітковому віці (див. рис. 1.4.1).

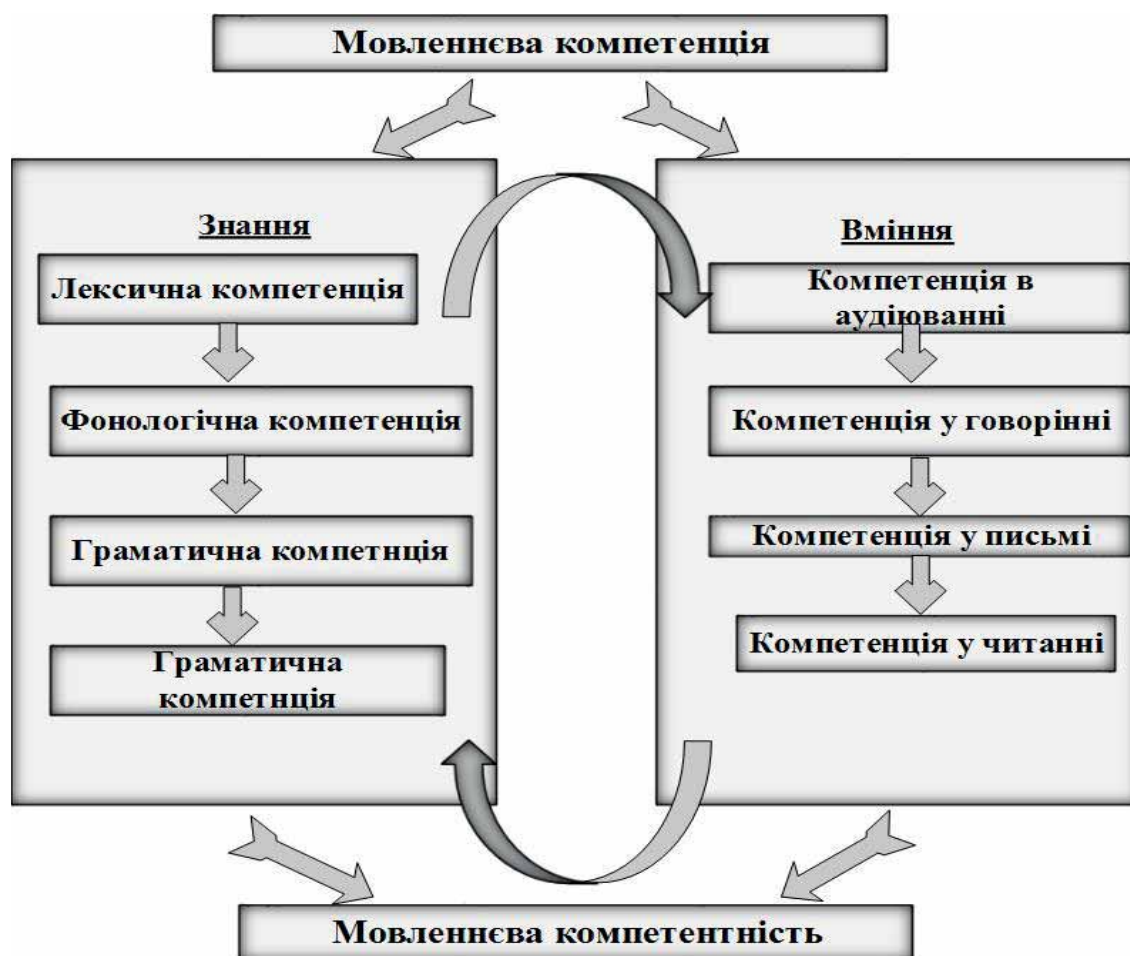

Рис. 1.4.1. Структурна модель формування мовленнєвої компетентності в учнів підліткового віку

Мовленнєва компетенція учнів 5–6 класів, окрім зазначених компонентів, містить ще розвинений словниковий запас, лінгвокогнітивний досвід, володіння нормами української мови, знання про мовні одиниці й уміння використовувати їх у мовленнєвій діяльності, здобуті учнями в процесі навчання української мови та суміжних предметів у попередніх класах. У цьому зв'язку, формування мовленнєвої компетенції розглядаємо як складний і тривалий процес цілеспрямованого навчально-виховного впливу на мовленнєву сферу учнів.

Отже, *мовленнєву компетенцію* вважаємо як індивідуально-своєрідну організацію сукупності ґрунтовних мовних лексичних, фонетичних, граматичних, діалогологічних знань підлітка, перетворення їх на внутрішні мовленнєві утворення – уміння і навички, що дають змогу користуватися мовними засобами на практиці, пов'язаній із видами мовленнєвої діяльності – рецептивними (читанням, аудіюванням), продуктивними (говорінням, письмом), тобто розуміється здатність, як інтегральна якість особистості, уживати мову для досягнення поставлених конкретно мовленнєвою ситуацією цілей, використовуючи для цього мовні, позамовні та інтонаційні засоби виразності, відповідно до існуючих в мові норм та правил.

Аналіз наукової та методичної літератури дозволив простежити закономірності становлення мовленнєвої компетенції у підлітків з нормою мовленнєвого розвитку. На думку О. Божович, М. Жинкіна, М. Пленкіна, К. Седова, Д.Ельконіна та інших становлення мовленнєвої компетенції відбувається на протязі шкільного дитинства під впливом цілеспрямованого навчання. Механізми, що забезпечують мовленнєву компетенцію, в основному, формуються до 16–17 років, в подальшому навички продуціювання та сприйняття мовлення вдосконалюються. Тому, порушеннями мовлення у підлітків, які усвідомлюють свій недолік, соромляться говорити, більше мовчать, намагаються замінювати слова з проблемним звуком, можна назвати як індивідуальні особливості мовлення, що гальмують формування мовленнєвої компетенції. Нині існує велика кількість досліджень особистісного розвитку підлітків, але набагато менше розроблені питання особистісного розвитку підлітків вразливих категорій та з порушеннями мовлення в тому числі які потребують психолого-педагогічної й логопедичної допомоги. Логопедична допомога – це педагогічний спеціально організований процес, що керується загальнодидактичним і спеціальними принципами, використовує різні методи, залежно від етапу роботи, віку особи, її індивідуальних особливостей, у корекції порушень мовлення та її особистості відповідно нових умов життя. Оскільки, мовна особистість (Г. Богін та ін.) формується неперервно: спочатку під впливом розвиваючого потенціалу мовного середовища, вивчення учнями рідної мови й опанування Державних стандартів мовної освіти у процесі шкільного

навчання, то головним завданням навчання української (державної) мови підлітків у 5–6 класах є цілеспрямована організація взаємодії і співпраці вчителя з формування мовної компетенції при вивченні предмета «Українська мова» та логопеда у спеціально організованій логопедичній допомозі з подолання порушень мовлення. Разом з тим, спільною метою виступає формування мовної особистості підлітків з ООП, що спонукає зміст і організацію логопедичної роботи переорієнтувати на розвиток особистісних властивостей підлітків (10–13 років) з порушеннями мовлення і формування їх мовної, мовленнєвої і комунікативної компетенції засобами спеціального навчання і виховання. Наш інтерес до структурних і змістовних особливостей мовної компетентності зумовлений тією обставиною, що досліджувана нами компетенція займає особливе місце серед компонентів мовної освіти – є важливою сполучною ланкою між мовою як системою знаків і символів (мовною компетентністю) і успішною комунікацією (комунікативною компетентністю).

Мовленнєва компетенція – це здатність і досвід практичного володіння усним мовленням, його інтонаційним оформленням, фонетико-фонематичною правильністю, достатнім лексико-граматичним об'ємом, уміннями говорити правильно, швидко й динамічно в діалозі й монологі, добре розуміти почуте і прочитане мовлення в будь-якому жанровому стилі у процесі спілкування у запропонованій йому штучній ситуації. Тобто мовленнєва компетентність молодших підлітків, окрім зазначених вище складників, віддзеркалює розвинений словниковий запас, володіння нормами української мови, лінгвокогнітивний досвід, системність, цілісність знань про мовні одиниці й уміння використовувати їх у мовленнєвій діяльності, здобуті учнями в процесі навчання української мови та суміжних предметів. У цьому зв'язку, формування мовленнєвої компетентності підлітків з порушеннями мовлення розглядаємо як складний і тривалий процес цілеспрямованого навчально-виховного й корекційно-розвиткового впливу на мовленнєву сферу учнів, зокрема молодших підлітків із особливими освітніми потребами та без них в умовах інклюзивного навчання.

Мовленнєва компетенція – підлітка – поліаспектне явище, складовими якої виступають: лексична, фонетична, граматична, діамнологічна компетенції, повноцінне засвоєння яких є основою формування та розвитку комунікативної компетенції. Аналіз й систематизація наукового доробку вчених (О. Архипова, Л. Белякова, Г. Чиркіна, В. Тарасун, В. Шкловський та ін.), у яких розкриваються різні аспекти корекційно-розвиткової роботи з порушеннями мовлення у підлітків та власного досвіду (О. Губарь, 2020) до її структурно-компонентного складу логопедичної роботи віднесено *інтонаційно-просодичний, фонетико-фонематичний, лексико-граматичний, діамнологічний та психологічний* компоненти (рис. 1.4.2).

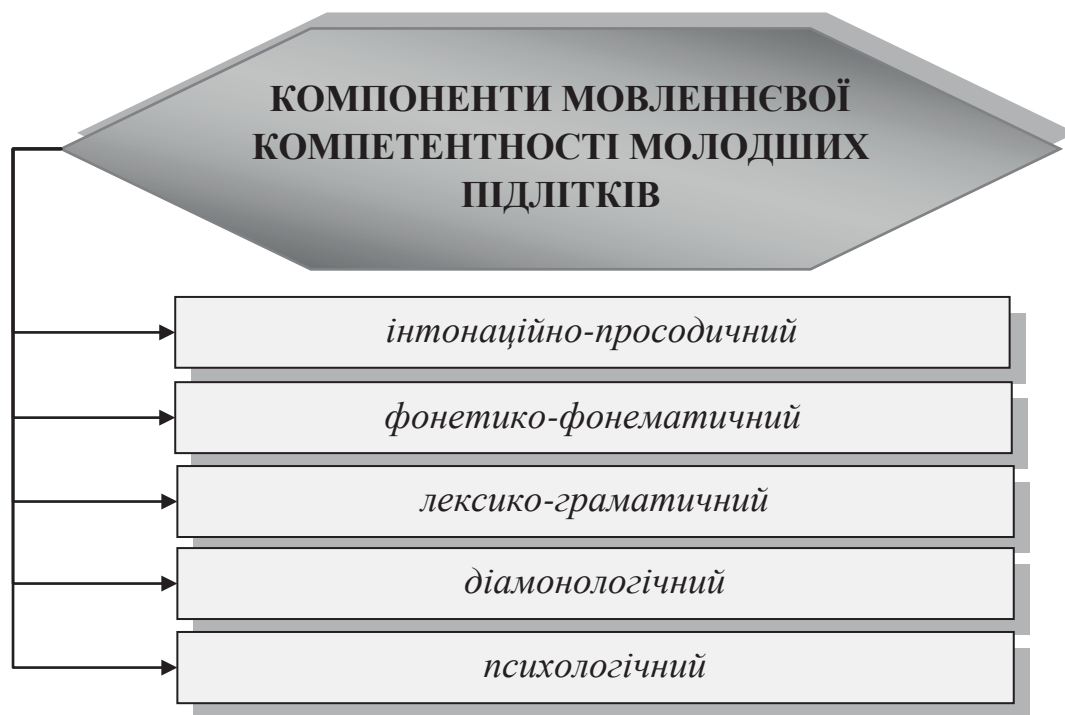

Рис. 1.4.2. Компоненти мовленнєвої компетентності молодших підлітків

Рівень розвитку мовленнєвої компетенції залежить від наявності та рівня розвитку необхідних операцій для мовленнєвої діяльності та усвідомленість норми мовленнєвої діяльності. Під мовленнєвою компетенцією розуміємо здатність грамотно, з урахуванням існуючих в мові норм та правил, використовувати мову для досягнення поставлених конкретно мовленнєвою ситуацією цілей, використовуючи для цього, як мовні так і поза мовні та інтонаційні засоби виразності мовлення. Тому, взаємопов'язаність інтонаційно-просодичний, фонетико-фонематичний, лексико-граматичний, діамонологічний та психологічний компонентів складає цілісну структуру логопедичної роботи з формування мовленнєвої компетенції молодших підлітків як індивідуально-своєрідної організації сукупності ґрунтовних мовних лексичних, фонетичних, граматичних, діамонологічних знань, перетворення їх на внутрішні мовленнєві утворення – уміння і навички, що дають змогу користуватися мовними засобами на практиці, пов'язаній із видами мовленнєвої діяльності – рецептивними (читанням, аудіюванням), продуктивними (говорінням, письмом).

Визначені компоненти відбивають цілісність мовленнєвої компетенції у підлітків з порушенням мовлення як якість особистості молодшого підлітка, здатної використовувати мову і мовлення для досягнення поставлених конкретно мовленнєвою ситуацією цілей, використовуючи для цього мовні, позамовні та інтонаційні засоби виразності, відповідно до існуючих в мові норм та правил, і забезпечують комунікативну спроможність молодшого підлітка.

Рис. 1.4.3. Структурна модель формування мовленнєвої компетенції в учнів підліткового віку з порушеннями мовлення

Формування мовленнєвої компетентності та її компонентів, як обов'язкових складників в учнів підліткового віку з порушеннями мовлення відображено в структурній моделі, розробленій Гриньовою М., Губарь О. (див. рис. 1.4.3).

Інтонаційно-просодичний компонент мовленнєвої компетенції молодших підлітків відбиває просодичне та інтонаційне оформлення мовлення. Його характеристиками є розвиненість та інервація дихального, голосового та артикуляційного апаратів; вільне акцентуаційно-ритмічне оформлення мовлення; уміння використовувати інтонацію повідомлення, запитання, спонукання; спілкування. Суть цього компоненту віддзеркалена у двох важливих складниках, інтонаційному та просодичному.

Інтонаційний складник включає шість елементів: мелодику, наголос, ритм, темп мовлення, паузи, тембр, відображається в уміннях сприймання інтонаційної виразності в експресивному мовленні, диференціації різних видів інтонаційної виразності розповідної, питальної, окличної інтонації структур речень в експресивному мовленні, тобто інтонаційного оформлення мовлення; просодичний складник, відображається в уміннях змінювати силу, висоту, тембр голосу, ритм, інтонацію, паузацію в мовленні, взаємодіють як багатокomпонентний інтегрований складник, що охоплює частоту руху основного тону голосу (мелодики), інтенсивності (фразового наголосу), тривалості (темпу), паузи і тембру, виконуючи при цьому різні функції, тобто забезпечуючи просодичне оформлення мовлення, *інтонаційно-просодичну компетенцію*.

Фонетико-фонематичний компонент мовленнєвої компетенції молодших підлітків відображає загальне оволодіння правильною звуковимовою та сформованість фонетико-фонематичних процесів (аналізу, синтезу, уявлень, контролю). Його суттєві характеристики – правильна ізольована вимова голосних та приголосних звуків рідної мови; автоматизована правильна вимови голосних і приголосних звуків в активному мовленні; сформованість простого й складного фонематичного аналізу; сформованість фонематичного синтезу; сформованість фонематичних уявлень про голосні та приголосні звуки рідної мови; сформованість фонематичного контролю. Зокрема, фонетичний складник віддзеркалює чітке уявлення й повноцінне правильне вимовляння (ізольовано, відображено, напочатку, укінці й середині слова) голосних і приголосних звуків української мови, наголошених і ненаголошених [e], [и], [o] голосних в коренях слів, ненаголошених голосних, що не перевіряються наголосом, диференціює «звук» і «букву», «склад» і «слово», як загальне оволодіння правильною звуковимовою; фонематичний складник віддзеркалює навички фонематичного сприйняття, фонематичних уявлень, доступних віку форм звукового та складового аналізу, синтезу, як сформованість фонематичних процесів, *фонетико-фонематичну компетенцію*.

Лексико-граматичний компонент мовленнєвої компетенції молодших підлітків включає загальне володіння лексичною системою мовлення; засвоєння основних граматичних категорій рідної мови; розвинуте зв'язне мовлення. До його характеристик відносимо: (експресивне мовлення: активний словниковий запас з використанням значної кількості різних частин мови та лексико-семантичних полів, використання у власному мовленні фразеологізмів, синонімів, антонімів, багатозначних слів; імпресивне мовлення: широкий пасивний словниковий запас відповідно до вимог програми загальноосвітньої школи, що полягає у розумінні та використанні фразеологізмів, синонімів, антонімів, багатозначних слів; вмiла словозміна відповідно до граматичних норм, що зазначено у програмі з «Української мови та літератури»; високий рівень словотворення відповідно до граматичних норм, що зазначено у програмі з «Української мови та літератури»; ефективне використання основних морфологічних та синтаксичних категорій в процесі мовленнєвої діяльності; використання у власному мовленні складних (складносурядних та складнопідрядних) поширених речень; використання у власному мовленні дієприкметникових та дієприслівникових зворотів, порівнянь тощо; використання у власному мовленні складних логіко-граматичних конструкцій). Зокрема, лексичний складник розкриває володіння конкретною і абстрактною лексикою, вільно використовує різноманітні синтаксичні звороти, влучно використовує експресивні мовні засоби та володіє навиками використання різних мовних стилів: побутовим, побутово-діловим, офіційно-документальним, публіцистичним, науковим, художньо-белитристичним тобто демонструє загальне володіння лексичною системою мовлення. Граматичний складник, зокрема морфологічний, розкриває володіння морфологічним складом слів, зміною слів (словозміни) і їхніх поєднань у реченні, морфологічним складом слова та способами творення слів (формотворення, словотворення), вивчає нові граматичні категорії (категорія роду, числа, відмінка, виду, часу, способу, особи, активності-пасивності, комунікативної спрямованості, стверджуваності-заперечуваності, синтаксичного часу й синтаксичного способу) тощо, як засвоєння основних граматичних категорій рідної мови. Вочевидь, синтаксичний складник розкриває володіння простим поширеним реченням, складним реченням та вживання різних конструкцій речення в самостійному зв'язному мовленні, як засвоєння основних синтаксичних конструкцій та *лексико-граматичну компетенцію в цілому*.

Діамонологічний компонент мовленнєвої компетенції молодших підлітків віддзеркалює сформованість монологічного та діалогічного мовлення. Його характеристики визначають: логічний, послідовний

переказ прочитаного тексту з використанням складносурядних та складнопідрядних поширених речень; складання плану висловлювання та здатність його дотримуватись в процесі різних типів монологічного мовлення (розповідь, опис, роздум); здійснення переказу літературних творів та логічне викладення їх змісту; здатність чітко, точно, швидко формулювати та висловлювати свої думки в процесі діалогічного спілкування з іншими людьми; уміння слідкувати за змістом бесіди, вчасно і правильно задавати запитання відповідно до теми обговорення; уміння вести дискусії, будувати складні речення та логічно пов'язувати їх між собою в мовленні.

Зокрема, діалогічний складник висвітлює вміння правильно і доцільно, відповідно до норм літературної мови, використовувати весь арсенал мовних засобів у побудові висловлювань про відповідях на питання, ситуативному й контекстному мовленні, розмовах з дорослими й однолітками, як сформованість діалогічного мовлення; монологічний складник висвітлює вміння зв'язно викладати матеріал підручника, із використанням власних прикладів, конструювати перекази, твори, складати план усної відповіді, анотацію на прочитану книжку, повідомлення до газети, журналу тощо, як сформованість монологічного мовлення й діамонологічної компетенції.

Психологічний компонент мовленнєвої компетенції молодших підлітків відбиває прояв умінь організувати процес спілкування та особистісні характеристики. Сутнісні його характеристики лежать у площині умінь розуміти невербальні сигнали співрозмовника та відповідно будувати спілкування; умінь ініціювати, підтримувати так завершувати процес спілкування; умінь здійснювати прогнозування реакції партнера по спілкуванню; умінь підтримувати бесіду на обрану чи задану тему; бажань спілкуватися з ровесниками; прагнення до самореалізації; дружелюбності, розкутості, налаштованості на комунікацію; йому притаманні наявність чи відсутність протестних форм поведінки та негативізму.

Слід наголосити, що цей компонент розкриває уміння організувати спілкування, а саме: здатність використовувати змістовний (знання) і процесуальний (уміння) компоненти на практиці у різних видах мовленнєвої діяльності – рецептивних (читанням, аудіюванням), продуктивних (говорінням, письмом), тобто виявляти певний набір компетенцій, як уміння організувати та підтримувати процес спілкування; особистісні характеристики розкривають психологічну готовність мобілізувати свої знання, уміння і зовнішні ресурси, щоб ефективно співпрацювати і взаємодіяти у певних життєвих ситуаціях для вирішення різного спектру проблем, враховуючи морально-етичні установки і якості особистості: самоорганізацію, самоконтроль, самостійність, рефлексію,

саморегуляцію і самовизначення, що виникають у процесі освоєння соціального досвіду й дозволяє говорити про сформованість досліджуваної компетентності (Губарь О., 2021). Оскільки, розвиток мовної особистості, не можливо здійснити без оволодіння арсеналом мовленнєвих компетенцій і компетентності, то логопедична робота за визначеним структурно-компонентним складом *інтонаційно-просодичний, фонетико-фонематичний, лексико-граматичний, діалогологічний та психологічний* чи надання корекційно-розвиткових послуг за окремими компонентами сприяє формуванню мовної особистості підлітка відповідно індивідуальних можливостей та потреб.

Отже, формування мовленнєвої компетенції підлітків з порушеннями мовлення в умовах інклюзивного навчання в школі набуває нового інтегрованого змісту як система освітніх послуг, що базується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту, недискримінації, врахуванні багатоманітності учня й ефективного залучення та включення до процесу розвитку мовної особистості підлітка всіх учасників освітнього процесу.

Українській лінгвісти й лінгводидакти (О. Біляєв, М. Вашуленко, Н. Голуб, О. Горошкіна, Т. Донченко, С. Єрмоленко, Л. Мацько, С. Караман, С. Омельчук, Л. Паламар, М. Пентилюк, Т. Симоненко, І. Хом'як, О. Хорошковська, Г. Шелехова) розвивають ідеї формування мовної та мовленнєвої особистості у своїх наукових працях, підручниках і посібниках для різних ланок освіти. У науковий обіг термін «мовленнєва особистість» вперше ввів В. Красних, порівнюючи концепції мовленнєвої діяльності Ф. де Сосюра та О. Леонтьєва. Він доходить висновку про необхідність вирізнення з метою теоретичного осмислення чотирьох понять, пов'язаних з різними іпостасями мовної особистості, які можна розглядати як структурні компоненти мовної особистості: людина – мовець, тобто особистість, одним із видів діяльності якої є мовленнєва діяльність; власне мовна особистість – це особистість, яка виявляє себе в мовленнєвій діяльності, при цьому володіє сукупністю мовних знань і уявлень; мовленнєва особистість, яка реалізує себе в комунікації, обирає і здійснює певну стратегію і тактику спілкування, репертуар засобів; комунікативна особистість – конкретний учасник конкретного комунікативного акту, яка реально діє в реальній комунікації (В. Красних, 2003.)

Однак, як зазначають самі дослідники, терміни «мовна особистість» і «мовленнєва особистість» і до сьогодні недостатньо повно визначені, що пов'язано зі складністю та багаторівневістю самої проблеми. Мовлення – це актуалізація мовних потенціалів мови, є персональним, у той час – мова імпресіональна; мовлення – явище психофізіологічне, матеріальне і конкретне, а мова – сутність психічна,

ідеальна й абстрактна. Мова, на відміну від мовлення, не зазнає кризи: ті явища, що викликають найбільшу тривогу лінгвістів та лінгводидактів сьогодні, – факти винятково мовлення сучасної людини: абсолютне невміння оперувати ресурсами власної мови, актуалізація слів-паразитів, уживання стилістично зниженої лексики та ін. Тому, вважають за доцільне розмежовувати поняття «мовна особистість» і «мовленнева особистість», оскільки мовна особистість – статична; мовленнева – така, що відображає колізії сучасного мовленнєвого середовища, характеризується більшою динамічністю й залежністю від ситуаційного контексту.

Мовознавець Ю. Прохоров стверджує, що «якщо мовна особистість – це парадигма мовленнєвих особистостей, то, навпаки, мовленнева особистість – це мовна особистість у парадигмі реального спілкування, у діяльності. У цьому випадку мовленнева особистість – набір елементів мовної особистості, реалізація яких пов'язана з усіма екстралінгвістичними й лінгвістичними характеристиками певної ситуації спілкування, її комунікативними цілями й завданнями, її темою, нормою й узусом, її етнокультурними, соціальними й психологічними параметрами».

Л. Клобукова розглядає мовленнєву особистість із позиції лінгводидактики і робить висновок про те, що «мовна особистість становить багат шарову й багатокомпонентну парадигму мовленнєвих особистостей, які диференціюються, з одного боку, з урахуванням різних рівнів мови, з іншого – з урахуванням основних видів мовної діяльності, із третього – з обліком тих тим, сфер і ситуацій, у межах яких відбувається мовне спілкування» (Л. Клобукова, 1997, с. 70).

На її думку, мовна особистість – набір елементів мовленнєвої особистості, реалізація яких пов'язана з усіма екстралінгвістичними й лінгвістичними характеристиками певної ситуації спілкування: її комунікативними цілями й завданнями, її темою, нормою й узусом, її етнокультурними, соціальними й психологічними параметрами.

В. Красних, окрім мовної особистості розглядає ще й такі компоненти: а) людина-мовець – особистість, однією із видів діяльності якої є мовленнева; б) мовленнева особистість – особистість, яка реалізує себе в комунікації, вибирає і здійснює ту чи іншу стратегію й тактику спілкування, репертуар засобів (лінгвістичних і екстралінгвістичних); в) комунікативна особистість – конкретний учасник конкретного комунікативного акту, який реально діє в реальній комунікації (В. Красних, 2001).

О. Пузирьов вважає, що людина спочатку отримує статус мовної особистості і стає носієм коду, наступний рівень – мовленнева особистість, що забезпечує ефективне вербальне спілкування і верхній комунікативний рівень, як емоційна оболонка, що включає вербальні

та невербальні компоненти. На думку науковця, враховуючи всезагальний, загальний, особливий і одиничний компоненти особистості, слід розрізнити «особистість розумову (точніше – мислячу), як всезагальне; мовну особистість (точніше – людину, яка володіє певною мовою) як загальне; особистість мовленнєву (людину, яка розмовляє) як особливе і особистість комунікативну (точніше – комунікуючу) як вияв одиничного» (О. Пузирьов, 2002). Саме особливе і одиничне складають унікальність і неповторність мовної особистості.

Сучасні дослідження мовленнєвої сфери особистості із необхідністю доводять існування мовної та мовленнєвої компетентності як окремої структури, відмінної за своїм змістом від мовленнєвої діяльності. Розділяючи поняття мовна система та мовна організація суб'єкта, дослідники (Л. Щерба, О. Божович) стверджують, що система мови переноситься у свідомість суб'єкта неоднозначно, впливаючи надалі на мовленнєвий досвід людини. Процес перетворення мовної системи у індивідуальний засіб формування і формулювання думки завершується формуванням *мовленнєвої компетентності*.

Узагальнюючи думки сучасних дослідників у галузі лінгвістики й лінгводидактики у наукових розвідках вважаємо за доцільне послуговуватися термінами «мовна особистість» і «мовленнєва особистість» в логопедичній роботі. Інтегрований структурно-компонентний склад логопедичної роботи до якого віднесено *інтонаційно-просодичний, фонетико-фонематичний, лексико-граматичний, діалогологічний та психологічний* компоненти здатні забезпечити формування як мовної особистості підлітка, як особи, зануреної в систему мови, об'єкт, сформований культурою мовлення, так і мовленнєвої особистості підлітка, здатної говорити, досягати поставленої мети: виразно, доречно, долаючи бар'єри спілкування й уміло використовуючи контексти – лінгвістичний (вербальний), паралінгвістичний (голос, темп, інтонація), екстралінгвістичний (міміка, жести), проксемічний (організація простору, кінестетика), ситуаційний (актуалізація мовної особистості, суб'єктивний вибір мовних засобів у мовному поведженні).

Корекційно-розвиткова логопедична робота з реалізацією компетентнісного підходу й формування інтонаційно-просодичної, фонетико-фонематичної, лексико-граматичної, діалогологічної компетенцій передбачає зміщення акцентів із накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок на вироблення і розвиток умінь діяти, застосовувати досвід у конкретних умовах. Компетенції дають змогу усунути суперечності між засвоєними теоретичними відомостями та їх використанням для розв'язання конкретних життєвих завдань: уміти розрізнити об'єкти, ознаки, властивості;

аналізувати і пояснювати причини та наслідки подій, вчинків, явищ; створювати проєкти; висловлювати ставлення до подій, вчинків; брати участь у колективних справах, у розв'язанні навчальних завдань.

Отже, основна тенденція сучасної науки визначена інтегрованістю, антропоцентричністю, у результаті чого центральним об'єктом досліджень сучасного мовознавства й лінгводидактики став носій мови, людина-мовець, бо у динамічному й суперечливому світі початку XXI ст. перспективною є та особа, яка вільно орієнтується в інформаційному просторі, здатна використовувати інформацію відповідно до своїх намірів, створювати власні творчі зразки мовлення для досягнення бажаного комунікативного результату.

1.5. Навчання української мови в школі як вимога Нової української школи з формування мовної особистості

В умовах функціонування української мови як державної, що зазначено у статті 10 Конституції незалежної України, гостро постає проблема забезпечення належного рівня культури мовлення її носіїв, і передусім молодого покоління, яке найближчим часом буде творити майбутнє нашої держави. У Модельних навчальних програмах «Українська мова. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (Н. Голуб та ін. 2021) та (О. Заболотний та ін., 2021) рекомендованих МОН України наказом від 12.07.2021 р. № 795 основною метою навчання української мови в школі є формування компетентного мовця, національно свідомої, духовно багатого мовної особистості, формування компетентного мовця, носія духовності, культури й традицій українського народу.

Ці модельні навчальні програми розроблено на основі Державного стандарту базової середньої освіти, затвердженого постановою КМ України від 30.09.2020 р. № 898, та враховано положення Типової освітньої програми для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти, затвердженої наказом МОН України від 19.02.2021 р. № 235. Змістовий компонент програми поділено на блоки: предметний, метапредметний й компетентнісний. Предметний блок (мовна змістова лінія) передбачає знання розділів мови як системи, мовних одиниць усіх рівнів, їхні характерні ознаки та функції в мовленні; мови як відображення картини світу; мовної норми та її динамічності; різних типів помилок; засобів виразності, формування відповідних умінь і досягнення предметних результатів.

Метапредметний блок (мовленнєва змістова лінія) орієнтує на знання відомостей про інформацію, текст, комунікацію й мовленнєві жанри, формування відповідних умінь і досягнення метапредметних результатів.

Компетентнісний блок (соціокультурна змістова лінія) спрямовує діяльність суб'єктів освітньої діяльності на формування ключових компетентностей і досягнення особистісних результатів.

Зміст ґрунтується на засадах цінностей українського народу, особистісно зорієнтованого, компетентнісного, аксіологічного, діяльнісного, інтегративного підходів з орієнтуванням на компетентнісний потенціал мовно-літературної освітньої галузі.

Вивчення української мови як шкільного предмета передбачає не лише засвоєння системи знань теорії мови, формування вмінь і навичок, що по суті становлять інструментальну основу компетентності, а передусім особистісний розвиток учня, набуття духовно-морального досвіду, важливого для становлення громадянина і входження його в соціум. Змістовими лініями є пізнавальна, мовленнєва, мовна діяльність. Пізнавальна діяльність – це тлумачення лексичного значення слова різними способами; збагачення активного словника учнів новою лексиною, тощо. Мовленнєва лінія забезпечує вироблення та вдосконалення вмінь та навичок в усіх видах мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо); мовна – засвоєння системних знань про мову як засіб вираження думок і почуттів людини та формування мовних умінь та навичок.

Шкільний етап мовної освіти є кілька ступеневим (початкова, основна, старша). Кожен ступінь характеризується специфікою залежно від статусу виучуваної мови, мети і завдань курсу, комунікативних потреб, вікових особливостей учнів. До основної школи відносяться учні 5–6 класів, це учні підліткового віку у 10–13 років, для яких предмет української мови у структурі неперервної мовної освіти виконує основоположну роль. На цьому етапі вони засвоюють цілісну систему знань про мову, що стають підґрунтям для формування вмінь і навичок, необхідних для досконалого володіння нею. Проте, на перешкоді стають порушення мовлення підлітків у 5–6 класі, оскільки вони є причиною труднощів спілкування, що зумовлюють недостатній рівень розвитку мовної і мовленнєвої компетенції.

Досліджуючи основні труднощі спілкування школярів середніх класів О. Лещинська виявила, що найчастіше порушення у міжособистісних стосунках з однолітками викликані відсутністю комунікативних умінь та навичок, тобто недостатнім рівнем розвитку комунікативної компетенції, яка в свою чергу є однією з ключових компетенцій [29]. Підлітки в силу власної неспроможності досягти бажаних результатів за допомогою комунікативних знань та вмінь використовують неадекватні способи переконання (тиск, протест, протиставлення та ін.), прагнуть до безпосереднього спілкування, не беручи до уваги його технічний аспект (психологічний контакт, здатність слухати та орієнтуватися у ситуації, використовувати

різноманітні вербальні та невербальні способи спілкування), що розвинуті не достатньо. Все це в свою чергу призводить до порушень, як мовленнєвих і комунікативних вмінь так і до виникнення специфічних рис особистості підлітка.

Мовленнєва компетенція молодшого підлітка потрактовується як інтеграційна якість школяра, яка характеризує його мовну особистість, проявляється у здатності до користування мовою, ефективній комунікації у соціумі та базується на знаннях і досвіді, набутих у процесі навчання і соціалізації.

Формування мовленнєвої компетентності молодших підлітків в основній школі здійснюється, в першу чергу в межах вивчення предмета «Українська мова». Водночас, компетентнісна спрямованість навчального мовного (насамперед, рідномовного) процесу навчання є найсприятливішим освітнім середовищем для розвитку мовної особистості молодших підлітків в умовах сьогодення. Науковий інтерес до підлітків як вікової категорії мотивується декількома факторами: підлітки є значною частиною населення, що користується мовленням; вивчення мовної свідомості підлітків дає змогу прогнозувати індивідуальний мовний розвиток особистостей, які в найближчий час визначатимуть мовне, духовне та матеріальне життя суспільства [10].

Державний стандарт базової і повної середньої освіти окреслює зміст мовної освіти, концепції частково його уточнюють та конкретизують, програма визначає загальні контури шкільної мовної освіти, підручник його формулює, а урок чітко конкретизує всю навчальну роботу вчителя та пізнавально-практичну мовленнєву діяльність учнів (див. рис. 1.5.1).

за стандартом – «розвиток особистості учня, формування в нього мовленнєвої культури, комунікативної компетентності, гуманістичного світогляду, національної свідомості, високої моралі, активної громадської позиції, естетичних смаків і ціннісних орієнтацій»

за концепцією мовної освіти – «становлення духовно багатой особистості, яка володіє вміннями і навичками вільно, комунікативно доцільно користуватися виражальними засобами мови, її типами, стилями, жанрами, формами в усіх видах мовленнєвої діяльності, орієнтуватися в постійно зростаючому інформаційному потоці, уміє самостійно навчатися і самовдосконалюватися»

за програмою – «формування національно свідомої, духовно багатой мовної особистості, яка володіє вміннями і навичками вільно, комунікативно доцільно користуватися засобами української мови – її стилями, типами, жанрами в усіх видах мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо)»

Рис. 1.5.1. Складові змісту шкільного предмету «Українська мова»

Навчання української мови першочергово спрямоване на розвиток мовної особистості молодшого підлітка, зміст якої передбачає розвиток мовного (наукові знання про мову), мовленнєвого (володіння функціональними уміннями і навичками української мови) і комунікативного (здатність ефективно використовувати усі вербальні і невербальні засоби для здійснення успішної комунікації в різних сферах спілкування) складників (Губарь О., 2021).

Формування мовленнєвої компетентності молодших підлітків з позиції сучасно дидактики зумовлює цілеспрямовану організацію освітнього процесу в основній школі з врахуванням компетентнісного підходу, котрий забезпечує розвиток мовної особистості школярів.

Водночас компетентнісний підхід виступає гностичною базою вивчення проблеми формування мовленнєвої компетентності молодших підлітків, зокрема, в умовах інклюзивного навчального середовища основної школи, яка дає змогу визначити структурні компоненти досліджуваної компетентності та інклюзивного навчального середовища основної школи. Компетентнісний підхід висуває на перше місце не інформованість учня, а вміння розв'язувати проблеми, що виникли у конкретних ситуаціях, за допомогою здобутих знань і набутих умінь. Слід вказати на компетентнісне спрямування програми з української (рідної) мови, зміст якої забезпечує реалізацію мети (розвиток мовної особистості учнів, національно свідомої й духовно багатої) і структурований за чотирма наскрізними змістовими лініями – мовленнєвою, мовною, соціокультурною і діяльнісною (стратегічною), котрі сприятимуть досягненню очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності молодших підлітків (рис. 1.5.2).

Варто зазначити, що мовленнєву і мовну змістові лінії позиціонуємо як основні, що визначають безпосередній предмет навчання, його зміст і сутнісну структуру, характеризуються спеціальними вимогами та містять критерії, за якими визначається рівень навчальних досягнень молодших підлітків з української мови. Навчальні результати мовно-літературної освітньої галузі розділені на чотири групи, які в цілому відповідають видам мовленнєвої діяльності: слухання, говоріння, читання і письмо:

– «взаємодіє з іншими особами усно, сприймає і використовує інформацію для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях;

– сприймає, аналізує, інтерпретує, критично оцінює інформацію в текстах різних видів, медіатекстах та використовує її для збагачення свого досвіду;

– висловлює думки, почуття та ставлення, взаємодіє з іншими особами письмово та в режимі реального часу, дотримується норм літературної мови;

– досліджує індивідуальне мовлення для власної мовної творчості, спостерігає за мовними явищами, аналізує їх».

Мета навчання української мови в освітній школі:
<ul style="list-style-type: none">• формування компетентного мовця, національно свідомої, духовно багатой мовної особистості.
Змістові лінії:
<ul style="list-style-type: none">• мовленнєва;• мовна;• соціокультурна;• діяльнісна (стратегічна).
Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів:
<ul style="list-style-type: none">• знаннєвий складник – учень/учениця називає, формулює, записує, наводить приклади тощо;• діяльнісний складник – учень/учениця розпізнає, розрізняє, описує, аналізує, порівнює, планує, застосовує тощо;• ціннісний складник – учень/учениця усвідомлює, критично ставиться, оцінює, обґрунтовує, робить висновки, висловлює судження тощо.

Рис. 1.5.2. Компетентнісний підхід до навчання української мови

Суттєвим в аспекті змісту сучасної мовної освіти є те, що навчання української мови спрямоване в першу чергу на розвиток мовної особистості учня, зміст якої передбачає розвиток мовної (наукові знання про мову), мовленнєвої (володіння функціональними вміннями і навичками української мови) і комунікативної (здатність ефективно використовувати усі вербальні і невербальні засоби для здійснення успішної комунікації в різних сферах спілкування) компетенцій. Компетентнісному спрямуванні Програми з української (рідної) мови відповідає зміст навчання мови структурований за чотирма наскрізними змістовими лініями – мовленнєвою, мовною, соціокультурною і діяльнісною (стратегічною) (див. рис. 1.5.3).

Мовна і мовленнєва лінії є основними, які визначають безпосередній предмет навчання, його структуру, супроводжуються спеціальними вимогами та містять критерії, за якими визначається рівень навчальних досягнень учнів з предмета.

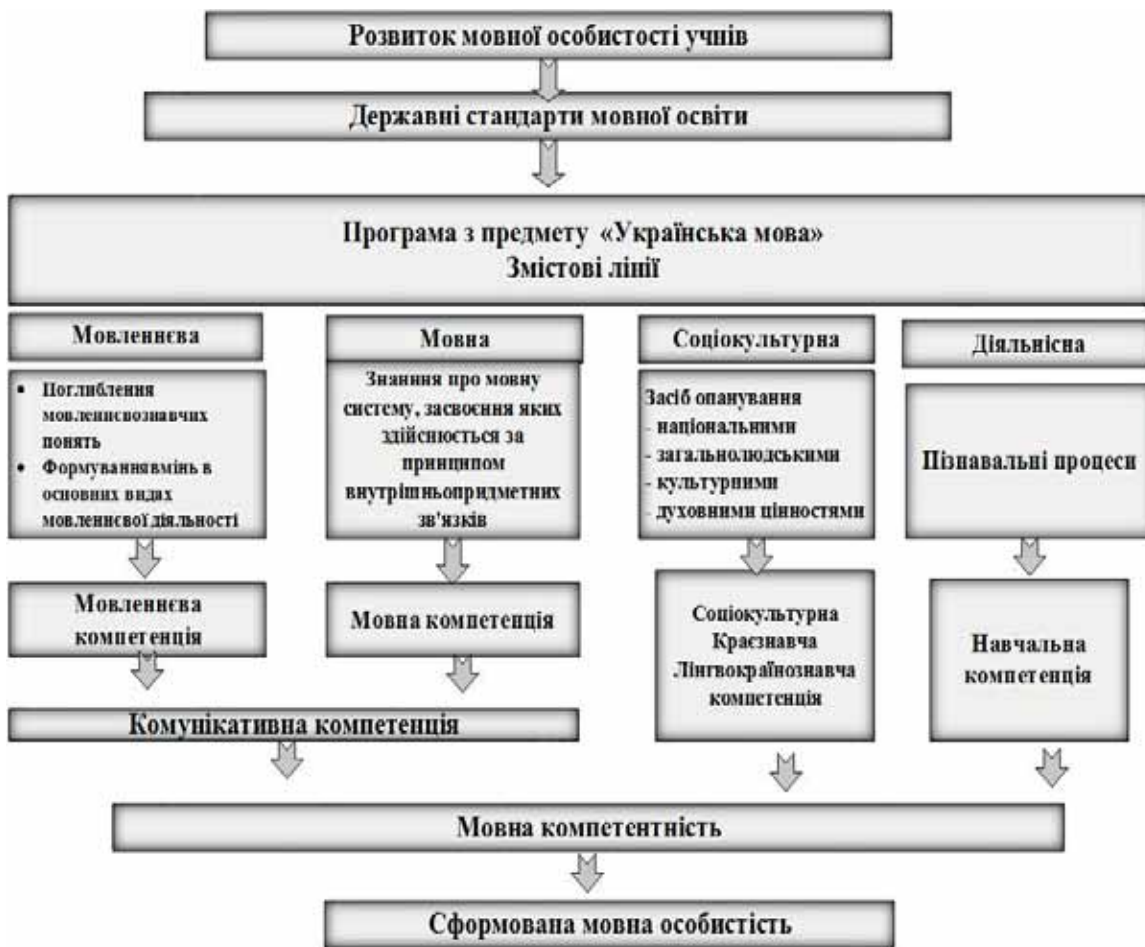

Рис. 1.5.3. Розвиток мовної особистості учня в системі освіти

Специфіка української мови, як предмета («Українська мова») полягає в тому, що вона є не лише предметом і об'єктом вивчення, але й найважливішим засобом мовної освіти, її результатом освітнього процесу з набуття мовної і мовленнєвої компетенції, з одного боку, а, з іншого є основоположним чинником у формуванні особистості. Бінарний характер мовної і мовленнєвої компетенції проявляється і в міжособовому спілкуванні: вона є основою комунікації і еволюціонує в процесі спілкування в комунікативну компетентність (Губарь О., 2021) (див. рис. 1.5.4).

Комунікативне спрямування процесу навчання української мови передбачає формування готовності учнів до успішного розв'язання комунікативних завдань, а саме:

- здійснювати адекватний добір мовно-виражальних засобів;
- володіти всіма видами і типами мовленнєвої діяльності;
- оцінювати й осмислювати ситуацію спілкування;
- адекватно реагувати на співрозмовника;
- відчувати стан співрозмовника;
- ініціювати комунікативну взаємодію;

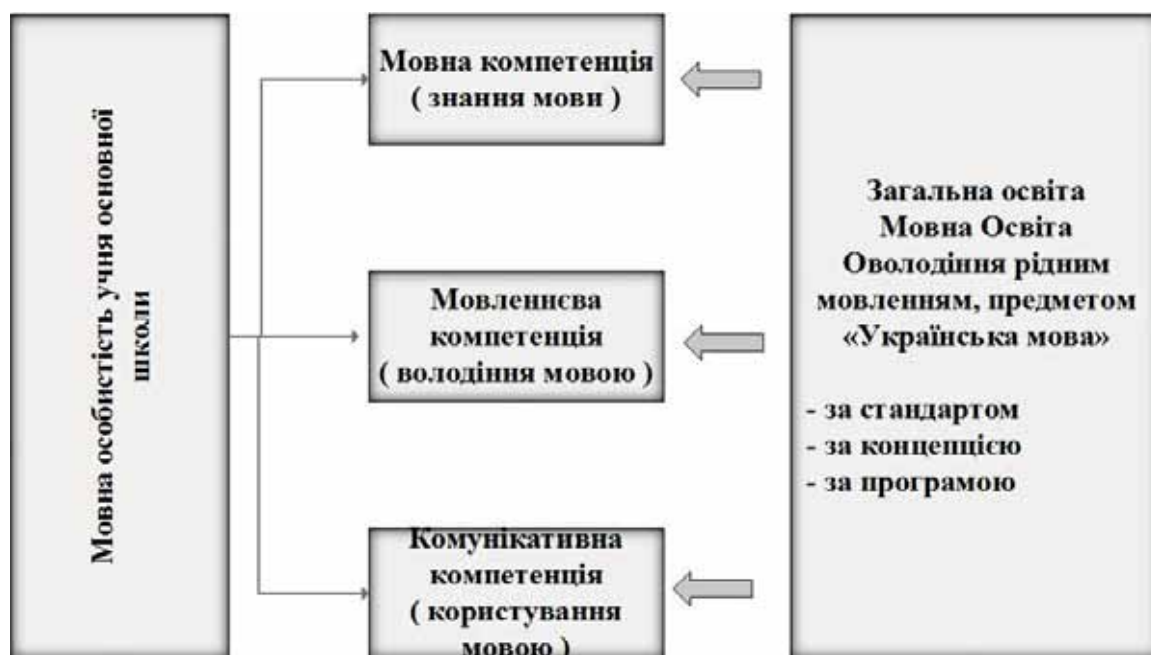

Рис. 1.5.4. Формування мовної особистості підлітка

– організовувати конструктивне розв’язання конфліктних ситуацій;

– у виборі рішень керуватися системою цінностей, схвалених суспільством (Л. Балакіна).

Вимоги до соціокультурної і діяльнісної змістових ліній мають загальний характер, є засобом досягнення основної освітньої мети, що підпорядковується освітнім завданням перших двох змістових ліній, тому їх виконання контролюється опосередковано, через вимоги до засвоєння мовного і мовленнєвого компонентів змісту програми. Якщо у мовній змістовій лінії провідними елементами є конкретні знання й уміння, то в інших змістових лініях істотно вагомішу роль відіграють аспекти, пов’язані з особистісними характеристиками учнів. Якщо розглядати мовну компетентність як узагальнене поняття інтегрованої властивості особистості, то структура її включає три основні (специфічно предметні) блоки: власне мовні, мовленнєві й комунікативні компетенції. Зрозуміло, що в рамках рідномовної освіти школярі набувають ще соціокультурні та діяльнісні компетенції, які, по суті, пов’язані з особливостями не лише мовної освіти, бо на формування цих компетенцій спрямовуються й інші дисципліни.

Варто наголосити, що формування мовленнєвої компетентності молодших підлітків в основній школі здійснюється також і в межах навчання предмета «Українська література», компетентнісний потенціал якого сприяє формуванню мовної особисті учнів через включення до процесу навчання широкого мистецького контексту, міжпредметних зв’язків, застосування комунікативних стратегій відповідно до мети й ситуації спілкування.

Аналітичне осмислення змісту програми з української мови у всій сукупності наскрізних змістових ліній, практичної діяльності учителів, які забезпечують її реалізацію в основній школі за допомогою усталеного дидактичного інструментарію, слугує підставою до необхідності визначення структурних компонентів мовленнєвої компетентності молодших підлітків.

Структуруючим елементом освіти, розвитку визначених програмою компетентностей та мовної особистості учня є мова, оскільки саме знання мови дає можливість повноцінно освоювати навчальні дисципліни (Хорошковська, 2012). Ми погоджуємося з ученими, що усі компетентності однаково важливі й взаємопов'язані, кожна з яких молодші підлітки опановують під час вивчення різних предметів на різних етапах освіти. Синхронний розвиток різних компетентностей, як взаємозумовлених процесів особистісного становлення учнів на основі їх активної навчально-мовленнєвої діяльності, включає знання про основні види мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо). І є, як дидактичною основою формування компетентностей, так і фундаментальною у розвитку мовної, мовленнєвої і комунікативної складових мовленнєвої компетентності молодшого підлітка та здобуття мовної освіти (Дрозд, 2009).

Українська мова належить до числа основних предметів у школах усіх типів та виконує дві ключові функції: 1) предмет вивчення в школі; 2) засіб навчання і спілкування (з її допомогою вивчаються інші предмети, здійснюється спілкування між учнями й учителями).

Оскільки, навчально-мовленнєва діяльність учнів як організований, цілеспрямований процес є основою процесу навчання, а мовлення – засобом формування низки визначених програмою компетентностей (зокрема, здатності в отриманні інформації, знань шляхом аудіювання та читання, відтворення і передачі – говоріння та письма, що зумовлюють синхронний розвиток мовного, мовленнєвого і комунікативного складників на рівні предмета «Українська мова» як провідного), тому мовленнєву компетентність можна віднести до предметних (формується безпосередньо на уроках мови), надпредметних (використання мови необхідне при виконання усних та письмових робіт з будь-якого предмету), так і метапредметних компетентностей (як реалізація в соціумі), що забезпечують здатність молодших підлітків практично діяти, застосовувати індивідуальний досвід успішних дій у ситуаціях навчальної діяльності та соціальної практики.

Погоджуючись з науковцями Н. Бородіною, В. Дрозд, О. Кучерук, О. Хорошковською, що формування мовного, мовленнєвого і комунікативного складників мовленнєвої компетентності й розвиток

особистості підлітків забезпечує мовна освіта, базовим для якої є предмети «Українська мова» та «Українська література», які виступають, як підсистема сфери шкільної освіти, в якій мова й освіта постають як соціальні явища, що мають у своїй основі комплексний системний характер, орієнтуються на розвиток мовленнєвої діяльності, формування мовленнєвої компетентності і мовної особистості молодших підлітків.

В цих умовах методи навчання учнів в умовах НУШ мають відповідати компетентнісному підходу, з метою забезпечення:

- партнерства;
- інклюзивності;
- активного навчання;
- навчання на ситуаціях наближених до реального життя.

Партнерство покликане сформувати такий рівень взаємодії та взаєморозуміння між учнями та вчителями, який є фасилітатором навчального процесу. Залучення всіх учнів класу до навчально-дослідної діяльності покликане реалізувати – *інклюзивність*. *Активне навчання*, що враховує індивідуальні можливості сприйняття інформації та стратегії її засвоєння кожного учня, реалізується в різних формах роботи: робота в підгрупах, мозковий штурм, проекти, дослідження, рольові ігри, та ін. Важливою складовою є *навчання на ситуаціях наближених до реального життя*, які забезпечують безпеку, здоров'я, соціалізацію та самореалізацію учнів НУШ (Гриньова, Губарь, 2020).

Одним із кроків до створення ефективного навчального середовища є запровадження різних форм організації навчання. Щоб учень формувався і розвивався як колективний гравець спочатку в навчальній, а на майбутнє – у професійній діяльності, учителеві варто практикувати парну форму (передбачає комунікативну взаємодію двох учнів, що виконують під керівництвом учителя конкретне завдання); групову форму (передбачає формування груп із трьох-десяти учнів для ефективної взаємодії у процесі засвоєння, пошуку чи аналізу інформації, формування практичних умінь і навичок під керівництвом учителя); колективну форму (передбачає організоване вчителем самонавчання учнівського колективу) (Голуб Н., 2017).

Дане поєднання методів, звертає нашу увагу на формування мовленнєвої компетентності школярів, зокрема, молодших підлітків в умовах НУШ, а особливо на формуванні мовленнєвої компетентності молодших підлітків в умовах інклюзивного навчального середовища основної школи.

Урахування значення курсу української мови в загальноосвітній школі, спостереження за уроками української мови дали змогу виділити основні фактори, що впливають на формування мовної

особистості учнів у системі україномовної освіти (за Н. Бородіною, С. Каленюк, 2015):

– текстоцентричний підхід, побудова уроків мови на текстовій основі, оскільки саме текст дає вчителю можливість продемонструвати виражальні стилістичні функції засобів української мови на кожному з рівнів мови. Як слушно зазначає М. Пентилюк, «організація навчального процесу повинна йти від мовних одиниць різних рівнів до їх ролі в тексті, від спостереження над текстами-зразками до розвитку мовленнєвих умінь і навичок в умовах активних форм комунікації, створення тексту (М. Пентилюк, 2011) компетентнісний підхід, спрямованість мовної освіти на формування всього комплексу визначених Державним стандартом компетенцій – мовної, мовленнєвої, соціокультурної й діяльнісної як складників комунікативної компетентності; цей підхід передбачає, як зазначено в пояснювальній записці до чинної шкільної програми з української мови для основної школи, «активну участь школярів у процесі навчання, зокрема, широке використання самостійної роботи, а також роботу в парах, невеликих групах, проектну діяльність, тобто спрямування освітнього процесу на формування й розвиток ключових і предметних компетентностей особистості» (<http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programy.html>). Комунікативна компетентність формується на уроках української мови й передбачає отримання учнями знань, умінь, ставлень, досвіду діяльності та індивідуальних моделей поведінки;

– когнітивно-комунікативний підхід як засіб формування словника учнів, усвідомлення ними лексичного, граматичного та стилістичного багатства української мови як предмету вивчення, засобу навчання в школі, засобу самоусвідомлення й самоствердження. При цьому важливим завданням є надання українській мові статусу рідної мови реально, а не формально, як це відбувається, скажімо, на території східної та південної України;

– українознавче спрямування уроків української мови відповідно до вимог Державного стандарту та чинної шкільної програми, усебічне вивчення й реалізація виховного потенціалу рідної мови як засобу виховання учнів та формування їх духовного світу. Для розвитку соціокультурної компетентності учнів на уроках української мови особливу увагу варто приділяти власне українській лексиці, що є одним із основних засобів відображення національно-мовної картини світу українців, а тому й її формування. «Спонування школярів до активного вживання власне українських слів, – як зазначає М. Пентилюк, спрямоване на виховання в них національно-мовних рис та розвиток індивідуальної мовотворчості в різних ситуаціях спілкування (М. Пентилюк, 2011). Досить логічним є також віднесення

духовних якостей особистості до прагматичного рівня мовної особистості, тобто дискурсивної компетентності – системи правил, навичок і вмінь спілкування, зумовлених процесами соціалізації та інкультурації (О. Селіванова, 2010)

– важливим чинником формування мовної особистості учня є розвиток у нього комунікативності, одним із ключових аспектів якої є здатність адекватно відображати особистісні якості як власні, так і інших людей. Розглядаємо комунікативність як сукупність відносно стійких комунікативних властивостей особистості, що забезпечують успішний прийом, розуміння, засвоєння, використання й передавання інформації. Вона передбачає ситуативну адаптованість (здатність орієнтуватися в ситуації спілкування) та вільне володіння вербальними та невербальними засобами спілкування та поведінки;

– не менше значення має й комунікативність учителя-словесника як взірця володіння мовою, «мовного еталону» в очах учнів. Комунікативність учителя – важлива передумова активної продуктивної праці учня на кожному уроці, вона повинна бути спрямована на навчання й виховання учнів, розвиток у них мотивації до опанування мовою, прагнення спілкуватися українською мовою та дбати про її розвиток та збереження. До змісту комунікативності вчителя відносимо стійку потребу в спілкуванні з учнями як у класній, так і позакласній роботі, володіння культурою фахової комунікації;

– емоційне задоволення від процесу спілкування з учнями; наявність високорозвинених комунікативних умінь і навичок, прагнення до їх удосконалення та підвищення власної мовленнєвої культури. Допомогти учням розкрити себе, відкрити світ і знайти своє місце в ньому – одне із завдань учителів-словесників. Реалізація його значною мірою залежить від його володіння словом – від розвитку мовної та мовленнєвої компетенцій, вміння організовувати професійно-педагогічну комунікацію як «систему безпосередніх або опосередкованих зв'язків, взаємодій педагога, що реалізуються за допомогою вербальних і невербальних засобів, засобів комп'ютерної комунікації з метою самообміну інформацією, моделювання й управління процесом комунікації, регулювання педагогічних відносин» (Ф. Бацевич, 2004)

– застосування сучасних технологій навчання мови, адже саме вони, базуючись переважно на груповій, кооперативній або парній роботі, відкривають широкі можливості для розвитку комунікативних умінь і навичок учнів, активізації їх пізнавальної діяльності, оптимізації навчального процесу; допомагають у вирішенні проблем розвитку особистості учня та вчителя, технологізації цього процесу. Сучасні педагогічні технології формують в учнів здатність творчо, критично мислити, розвивають уміння й бажання висловити власну

думку щодо обговорюваної проблеми та обґрунтувати її, добираючи адекватні аргументи та приклади. Застосування педагогічного проектування, інформаційно-комунікативних технологій тощо забезпечують розвиток умінь грамотно працювати з інформацією: відшукувати й творчо обробляти інформацію, застосовувати її у процесі здійснення різних видів мовленнєвої діяльності як у школі, так і в позанавчальний час; збирати необхідні мовні факти, встановлювати закономірності тощо;

– застосування в навчальному процесі прийому «занурення в мову», активізації україномовного мовленнєвого середовища. Це сприятиме підвищенню статусу української мови в очах учнів, розширить сферу її застосування. Сьогодні в багатьох регіонах України, особливо в містах, українська мова виконує переважно навчальну функцію, є засобом оволодіння предметами шкільного циклу, спілкування в межах навчального закладу, тоді як метою мовної освіти є розширення її функцій і розповсюдження їх на інші сфери спілкування учнів – сферу побуту, спілкування в колі однолітків, хобі та інтересів тощо (Н. Бородіна Н., С. Каленюк, 2015)

Отже, у контексті суспільних потреб особливо значимою є основна мета мовної освіти, яка визначається провідною функцією рідної мови : плекання національно свідомої, духовно багатої, мовної особистості, яка володіє вміннями доцільно вживати мовні засоби у різних сферах і видах мовленнєвої діяльності: аудіювання, говоріння, читання і письма. Нові сучасні підходи актуалізують проблему мовленнєвого розвитку підлітків, зокрема формування мовної, мовленнєвої компетентностей, як складових комунікативної компетентності, яка залишається важливою впродовж усього терміну навчання в школі, як запорука подальшого успішного навчання. У процесі формування мовної особистості школярів на уроках української мови необхідно брати до уваги такі фактори, як застосування текстоцентричного, компетентнісного та комунікативно-діяльнісного підходів, українознавче спрямування шкільної мовної освіти, рівень сформованості комунікативності вчителя-словесника тощо.

1.6. Умови формування мовленнєвої компетентності молодших підлітків в умовах Нової української школи

Зміст компонентів та особливостей формування мовленнєвої компетентності молодших підлітків в умовах інклюзивного навчального середовища НУШ дозволяє виділити ряд сприятливих дидактичних умов для її формування. Дидактичні умови як результат цілеспрямованого відбору, конструювання і реалізації елементів змісту, методів, засобів, організаційних форм навчання та навчальної

діяльності молодших підлітків для досягнення ключової дидактичної мети – формування їх мовленнєвої компетентності в умовах інклюзивного навчального середовища основної школи:

1) створення сприятливого мовленнєвого оточення для молодших підлітків в умовах інклюзивного навчального середовища основної школи;

2) забезпечення дидактичної адаптивності логопедичного супроводу молодших підлітків;

3) розробка та впровадження навчально-корекційної методики формування мовленнєвої компетентності молодших підлітків.

Обґрунтування сукупності дидактичних умов, що сприяють формуванню мовленнєвої компетентності молодших підлітків в умовах інклюзивного навчального середовища основної школи, зумовлюється такими чинниками:

– змістове наповнення навчального процесу з урахуванням рівня розвитку та вікових особливостей молодших підлітків;

– ціннісно-мотиваційне ставлення молодших підлітків до навчання й формування мовленнєвої компетентності;

– суб'єкт-суб'єктний характер взаємодії вчитель-учень під час навчального процесу;

– розвиток комунікативних умінь і навичок молодших підлітків;

– нестандартний підхід учителя до вибору дидактичного інструментарію реалізації навчальної діяльності молодших підлітків в умовах інклюзивного навчального середовища основної школи.

Схарактеризуємо детальніше визначені нами дидактичні умови.

Створення сприятливого мовленнєвого оточення для молодших підлітків в умовах інклюзивного навчального середовища основної школи, як *перша дидактична умова*, прогнозує використання потенційних можливостей впливу різних чинників (шкільне оточення, дидактичний інструментарій, характер взаємовідносин з представниками найближчого кола спілкування) на навчання рідної мови і розвиток мовлення учнів, що є інтеграцією спеціально організованої мовленнєвої діяльності як комунікативної взаємодії, забезпечення доброзичливої атмосфери в школі (на уроках, у позакласних заходах, в спілкуванні на перервах, з педагогами тощо) та просторово-предметного складника інклюзивного навчального середовища основної школи.

Для реалізації першої дидактичної умови необхідно враховувати що мовленнєве середовище, є сукупністю факторів та умов, які впливають на формування і розвиток мовленнєвої компетентності. Окрім того, мовленнєве середовище відповідно до його класифікації (Богуш А., Гавриш М.) розподіляється на: стихійно-нестимульоване, стимульоване та актуальне.

Слід враховувати, що стихійно-нестимульоване мовленнєве середовище в умовах основної школи характеризується пасивною мовленнєвою взаємодією. Молодші підлітки сприймають мовлення дорослих (учителів) і всіх суб'єктів цього середовища таким, яким вони його власне чують. У такому середовищі молодші підлітки чують мовлення, яке притаманне даній мовленнєвій спільноті: у класі на уроках, на перервах, у позакласній діяльності, у спілкуванні з друзями й однолітками тощо. Молодші підлітки опосередковано відчують його вплив у процесі щоденного спілкування в соціумі. Відтак, перебування молодших підлітків в такому середовищі забезпечує набуття мовленнєвого досвіду, отже формування мовленнєвої компетентності відбувається спонтанно.

Стимульоване мовленнєве середовище в умовах основної школи доцільно розглядати як організований процес навчання мови і розвитку мовлення на різних вікових етапах, який супроводжується педагогічно стимульованою мовленнєвою взаємодією педагогів і молодших підлітків. Насамперед, таке середовище створюється під час навчання української мови: на уроках, позакласних заходах, виховних годинах тощо.

На уроках з розвитку мовлення педагогами (насамперед, учителями української мови) створюється *актуальне мовленнєве середовище* як максимально активна ініціативна взаємодія молодших підлітків з іншими учасниками спілкування (однолітки, учителі), що передбачає їх занурення в активну мовленнєву діяльність, комунікацію, в якій здійснюється формування мовленнєвої компетентності.

Базисом для створення сприятливого мовленнєво-оточуючого середовища для молодших підлітків в умовах інклюзивного навчального середовища основної школи – є, насамперед, забезпечення доброзичливої атмосфери в школі (на уроках, у межах позакласних заходів, спілкуванні на перервах, спілкуванні з педагогами тощо), де б учням надавалося право на мовленнєву активність, ефективну комунікацію, довіру, помилку та доброзичливе ставлення учителів, логопедів. Одним із найважливіших складників ефективного процесу формування мовленнєвої компетентності молодших підлітків є насичення мовленнєво-оточуючого середовища, в якому постійно чи тимчасово перебуває дитина, зразками рідної мови.

Мовленнєвий розвиток молодших підлітків як процес – це сукупність різноманітних засобів – дидактичних, виховних, інформаційних, що спрямовані на: 1) виявлення психофізіологічних задатків особистості учнів зазначеної вікової категорії (мислення, пам'яті, емоційної сфери, волі, уяви, артикуляційної виразності, гучності голосу тощо); 2) засвоєння молодшими підлітками у навчальному середовищі основної школи мовної системи (мовних

норм, етикету, збагачення мовлення граматичними, лексико-стилістичними й фразеологічними засобами тощо), що в подальшому сприятиме формуванню таких характеристик мовлення, як точність, доречність, логічність, виразність, багатство, переконливість мовлення у процесі спілкування.

Мовленнєвий розвиток молодших підлітків як результат – це сформованість в учнів умінь знаходити, опрацьовувати, оцінювати, запам'ятовувати й використовувати інформацію з різних джерел у процесі створення власних висловлювань, здатність до ефективного спілкування у процесі навчання, побуті, загалом у соціумі. У цьому сенсі мовленнєвий розвиток молодших підлітків виступає індикатором його світосприйняття, його світогляду, ціннісних установок, загального розвитку. Вочевидь, мовленнєвий розвиток молодших підлітків як результат позиціонується як ефективність його мовлення, а саме: змістовність, мовна довершеність, виразність, комунікативна доцільність, суспільне значення і цінність.

Друга дидактична умова передбачає забезпечення дидактичної адаптивності логопедичного супроводу молодших підлітків як механізму двосторонньої педагогічної взаємодії тандему «логопед-учень» під час процесу навчання в школі з метою здійснення дидактичного корекційно-розвивального впливу й отримання результату (позитивної динаміки у рівнях сформованості мовленнєвої компетентності учнів) шляхом реалізації лінгводидактичних, дидактичних та принципів інклюзивної дидактики, дотримання логопедом демократичного стилю спілкування з молодшими підлітками та стилю співробітництва, застосування технології дидактичних ігор.

Логопедичний супровід молодших підлітків в умовах інклюзивного навчального середовища основної школи як механізму двосторонньої педагогічної взаємодії тандему «логопед-учень» під час процесу навчання в школі з метою здійснення дидактичного корекційно-розвивального впливу й отримання результату – позитивної динаміки у рівнях сформованості мовленнєвої компетентності учнів.

Така педагогічна взаємодія тандему «логопед-учень» характеризується: суб'єктною позицією всіх учасників; спільністю і взаємореферентністю, яка приймається та підтримується учасниками педагогічної взаємодії; багатопроектністю; схожістю інтерпретацій; адаптивністю; переважним використанням «м'яких» методів педагогічної взаємодії (Семененко, 2013; Шакурова, 2007).

Реалізація другої дидактичної мети доцільно здійснювати за трьома напрямками дидактичного корекційно-розвивального впливу на формування компонентів мовленнєвої компетентності молодших підлітків, у яких зафіксовано мовленнєві порушення (рис. 1.6.1):

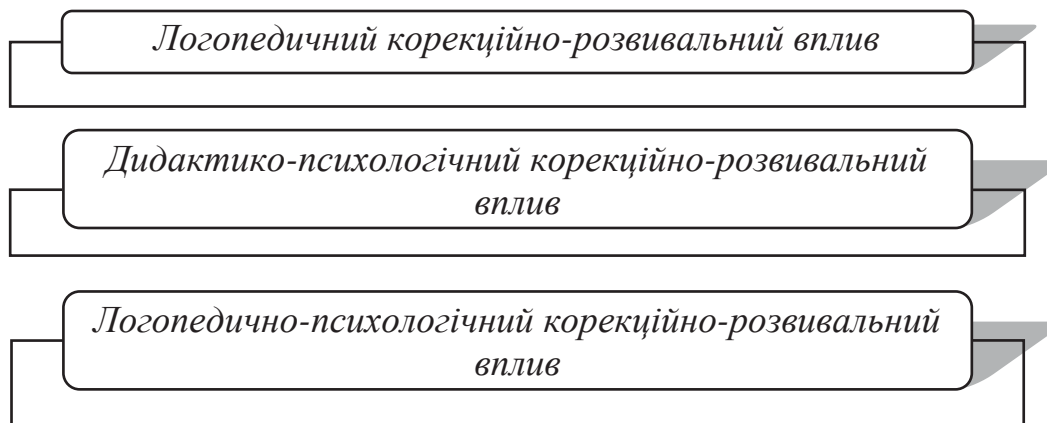

Рис. 1.6.1. Логопедичний супровід молодших підлітків

1. *Логопедичний корекційно-розвивальний вплив* – розвиток інтонаційно-просодичного, фонетико-фонематичного, лексико-граматичного, діалоогологічного компонентів мовленнєвої компетентності молодших підлітків;

2. *Дидактико-психологічний корекційно-розвивальний вплив* – розвиток психологічного компоненту мовленнєвої компетентності молодших підлітків через формування позитивних комунікативних рис особистості;

3. *Логопедично-психологічний корекційно-розвивальний вплив* – формування умінь у молодших підлітків ефективно взаємодіяти у різних комунікативних ситуаціях.

Слід відмітити, що виокремлені напрями цілком охоплюють формування усіх компонентів мовленнєвої компетентності молодших підлітків в умовах інклюзивного навчального середовища основної школи.

Досвід свідчить, що нині надання корекційно-розвивальних послуг молодшим підліткам є актуальним, оскільки даному віковому періоду властивий ряд змін, як в інтелектуальній так і емоційній сферах їх особистості, новий рівень самосвідомості, спілкування з однолітками й дорослими, нові форми соціалізації, що являють основу для виокремлення їх в демографічну групу з своїми цінностями, нормами і манерами поведінки, як специфічної субкультури.

Логопедичний супровід молодшим підліткам в даний момент сконцентровано в логопедичних пунктах закладів системи освіти, які є одним з найпоширенішим структурних компонентів системи логопедичної допомоги, учасниками корекційно-виховного процесу в яких є суб'єкти і об'єкти – логопеди, педагоги, батьки і дитина, що створюють динамічну систему при провідній ролі корекційного навчання. Логопед як суб'єкт корекційно-педагогічної системи

фахівців, що надають допомогу дітям з порушеннями мовлення, усвідомлюють себе відповідальними перед суспільством за результати своєї діяльності.

На сьогоднішній день, кількість дітей з мовленнєвими вадами, що звертаються за допомогою на логопедичні пункти шкіл невідомо росте. Про це свідчать данні Полтавської міської ПМПК (яка функціонувала до 2019 року), на пришкільних логопедичних пунктах міста, загальна кількість яких дорівнює шістнадцяти (16), обліковуються 1876 дітей молодшого шкільного віку, що потребують логопедичної допомоги.

Дітям з порушеннями психофізичного розвитку, що отримують освіту в умовах інклюзії, логопедична допомога призначається за рекомендаціями інклюзивно-ресурсних центрів. Проте, даний логопедичний супровід здійснюється в класичних (індивідуальних) формах роботи і не виходить на комплексну систему роботи (в команді супроводу). Таким чином, логопедична корекція на шкільних логопедичних пунктах обмежується лише молодшим шкільним віком, хоча за даними тієї ж комісії не достатньо корегованими або взагалі неохопленими залишається до 15% дітей, що переносять вади свого мовлення в підлітковий вік.

В свою чергу переорієнтування освітньої системи на компетентнісний підхід, змінив і зміст напрямів логопедичної роботи з підлітками з мовленнєвими порушеннями в умовах логопедичного кабінету. У зв'язку з цим організація логопедичного супроводу молодших підлітків, задля успішності дидактичного корекційно-розвивального впливу й отримання результату, має спиратись на низку принципів, серед яких принципом паритетності, специфічні принципи формування мовленнєвої компетентності молодших підлітків (комунікативно-когнітивної спрямованості, особистісної спрямованості та рефлексії).

Дидактична адаптивність логопедичного супроводу молодших підлітків передбачає підбір необхідного дидактичного інструментарію, що сприятиме пристосуванню учнів до нової системи навчання української мови, яка у нашій інтерпретації бачиться нами як тісна співпраця учителів української мови та логопедів, котрі спільно працюють над досягненням однієї *мети* – позитивна динаміка у формуванні мовленнєвої компетентності молодших підлітків, особливо тих, у кого наявні мовленнєві порушення.

Відтак, інтеграція навчання української мови із логопедичним супроводом молодших підлітків передбачає встановлення структурно-логічних зв'язків між змістом навчання, змістом

корекційно-розвивальної роботи та процесом формування мовленнєвої компетентності учнів, які об'єднують їх у єдину систему. Організація даної взаємодії на основі інтеграції може відбуватися на окремих уроках, заняттях (з логопедом), бінарних заняттях (учитель української мови+логопед) з певної теми, уроках зв'язного мовлення, позакласних заходах, уроках інших навчальних предметів (мова, література, історія України тощо), у межах чого здійснюється мотивація до формування мовленнєвої компетентності, стимулювання мовленнєвої діяльності, виявлення особистісних ресурсів молодших підлітків для успішної комунікації й подолання порушень.

Аналіз вище перелічених умов та факторів сприяючих реалізації дидактичної адаптивності логопедичної допомоги буде не повним без врахування дидактичних ігор. Саме вони є домінантною дидактичною технологією при формуванні мовленнєвої компетентності молодших підлітків в умовах інклюзивного навчального середовища основної школи, як способів організації мовленнєвої діяльності учнів, які поєднують їх ігрову та навчально-корекційну діяльність, передбачають застосування творчих і цікавих вправ, стимулюють пізнавальний інтерес до вивчення рідної мови та формування мовленнєвої компетентності (Губарь О., б, 2021).

Відтак, у відповідності до гіпотези дослідження, організація процесу формування мовленнєвої компетентності молодших підлітків в умовах інклюзивного навчального середовища основної школи, окрім визначених двох перших дидактичних умов, має здійснюватися і в межах навчально-корекційної методики формування мовленнєвої компетентності молодших підлітків як сукупності різних методів і прийомів формування досліджуваної компетентності учнів з виявленими мовленнєвими порушеннями, а також рекомендацій щодо здійснення цього процесу.

Саме *третьою дидактичною умовою* інтегрує розробку та упровадження навчально-корекційної методики формування мовленнєвої компетентності молодших підлітків., яка містить цільовий, змістово-діяльнісний та мотиваційно-стимулюючий компоненти і реалізується у три етапи (I етап – організаційно-ознайомлювальний, II етап – корекційно-діяльнісний, III етап – функціонально-комунікативний), котрі детермінують неперервний процес формування мовленнєвої компетентності молодших підлітків в умовах інклюзивного навчального середовища основної школи.

Упродовж усіх трьох етапів навчально-корекційної методики формування мовленнєвої компетентності молодших підлітків рекомендовано щотижнево проводити скайп-зустрічі з логопедом,

які мають на меті перевірку успішності самостійної роботи молодшого підлітка з мовленнєвими порушеннями та його просування у рівнях сформованості компонентів досліджуваної мовленнєвої, попередження зниження бажання виконувати завдання, підвищення мотивації до подальшої роботи та підвищення самооцінки та цілеспрямованості. Крім того, регулярно (один раз на місяць) до обговорення успіхів та труднощів, які можуть виникати під час індивідуальної, підгрупової, групової та самостійної роботи у рамках авторської методики доцільно залучати батьків (очні зустрічі з логопедом та телефонні розмови).

Підкреслимо, що логопед приймає рішення щодо ефективності чи неефективності прийомів, форм запропонованої роботи на основі спільної бесіди з молодшим підлітком та його батьками. Відповідно, молодші підлітки відчуватимуть підтримку і з боку сім'ї та рідних, і з боку школи, і з боку логопеда, і з боку своєї навчально-корекційної підгрупи (Губарь О., в, 2021).

Позитивний емоційний супровід на кожному етапі впровадження методики забезпечить гейміфікація навчально-корекційного процесу, що полягає у застосуванні ігрових ситуацій, створенні таблиць успіху, які демонструватимуть перебіг індивідуальних, підгрупових та групових занять із зазначенням виконання чи невиконання кожним учасником індивідуальних та групових домашніх завдань як логопедичного, так і психологічного спрямування (Brull, Finlayson, 2016, Kapp, 2012).

Забезпечити реалізацію комплексу дидактичних умов формування мовленнєвої компетентності молодших підлітків в умовах інклюзивного навчального середовища основної школи покликані: технології (технологія дидактичної гри, тренінгові технології, ІКТ); форми організації навчально-корекційної роботи (індивідуальна, підгрупова, групова та самостійна робота), уроки української мови, типи бінарних уроків формування мовленнєвої компетентності й ефективної комунікації, дискусійні клуби, засідання літературного гуртка; методи (висловлення думок, методів організації обговорення та дискусії, методів роботи з текстами); засоби навчання (навчально-методичні посібники «Організація логопедичної роботи з підлітками і дорослими», інтерактивні дидактичні конспекти для самостійної роботи молодших підлітків тощо).

До підлітків, які потребують систематично організованої, комплексної допомоги в умовах НУШ ми відносимо, в першу чергу, порушення звуковимови, які ускладнюють порушення розвитку діалогічного та монологічного мовлення, як основи комунікативної діяльності. Несформованість комунікативної діяльності формує відчуття невпевненості в собі, провокує виникнення комплексів,

постає на шляху вільного й гармонійного розвитку особистості, її соціалізації у світі дорослих, що може стати перешкодою в опануванні бажаною професією та реалізації визначених життєвих шляхів.

Як було зазначено вище, мовленнєва діяльність завжди є особистісно орієнтованою, бо кожна дитина, молодший підліток, підліток, дорослий має *індивідуальний характер володіння мовленнєвою діяльністю*, тобто індивідуальні особливості говоріння, письма, читання і слухання. Порушеннями мовлення у підлітків, які усвідомлюють свій недолік, соромляться говорити, більше мовчать, намагаються замінювати слова з проблемним звуком, можна назвати як індивідуальні особливості мовлення, що потребують особистісно орієнтованої психолого-педагогічної допомоги, в першу чергу, *логопедичної*, як спеціально організованого педагогічного процесу, що керується дидактичним і специфічними принципами, використовує різні методи, залежно від етапу роботи, віку дитини, її індивідуальних особливостей, у корекції порушень мовлення та її особистості відповідно нових умов життя. Оскільки, мовна особистість формується неперервно, як під впливом розвиваючого потенціалу мовного середовища, вивчення учнями рідної мови й опанування Державних стандартів мовної освіти у процесі шкільного навчання, то ми можемо говорити про необхідність її розвитку предмета передбачених програмою. В першу чергу серед них ми виділяємо навчання української (державної) мови молодших підлітків з порушеннями мовлення у 5–7 класах, як цілеспрямовано організовану взаємодію і співпрацю вчителя з формування мовленнєвої компетентності при вивченні предмета «Українська мова», другим складником є робота надання спеціально організованої логопедичної допомоги з подолання порушень мовлення, третім складником є розвиток мовлення, як засобу спілкування та комунікації, яке вирішується під час вивчення основних предметів, як гуманітарного так і математичного напрямків (історія, біологія, географія, фізика, хімія, математика та ін.). Разом з тим, в роботі з підлітками з порушеннями мовлення, спільною метою освітнього процесу виступає формування мовної особистості, що вимагає переорієнтування змісту і організації логопедичної роботи на розвиток особистісних властивостей таких підлітків (10–13 років) і формування усіх компонентів мовленнєвої компетентності засобами спеціального навчання і виховання в умовах комплексної, командної роботи. Такою командою відповідно до новітніх освітніх траєкторій НУШ в умовах інклюзивної форми навчання має стати – команда супроводу (Губарь О., 2021).

Запитання для самоконтролю:

1. Назвіть та схарактеризуйте категорії дітей, що відносяться до вразливих груп.
2. Визначте основні компоненти інклюзивного навчального середовища основної школи.
3. Схарактеризуйте переваги перебування учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному навчальному середовищі.
4. Назвіть основні види зовнішнього мовлення за М. Львовим.
5. Висвітліть центральні ознаки компетентності мовної особистості за Н. Голуб.
6. Визначте та розкрийте зміст компонентів мовленнєвої компетентності молодших підлітків.
7. Розв'язання якого роду завдань передбачає комунікативна спрямованість процесу навчання української мови? Схарактеризуйте їх.
8. Перечисліть та схарактеризуйте умови формування мовленнєвої компетентності молодших підлітків в умовах Нової української школи.
9. Назвіть основні компоненти мовленнєвої компетентності молодших підлітків, розкрийте їх зміст.
10. Назвіть основні дидактичні умови формування мовленнєвої компетентності молодших підлітків в умовах інклюзивного навчального середовища основної школи покликані.

Розділ 2

ВИВЧЕННЯ І ДІАГНОСТИКА СТАНУ СФОРМОВАНOSTI МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ

2.1. Методика діагностики мовленнєвої компетентності молодших підлітків

Мета дослідження полягає у вивченні особливостей демонстрації складових мовленнєвої компетентності молодших підлітків в умовах інклюзивного навчального середовища основної школи.

Діагностика рівня сформованості мовленнєвої компетентності передбачає застосування таких форм роботи, як спостереження, діагностика досягнень дітьми планованих результатів, анкетування, опитування. В якості ведучого методу педагогічних вимірів застосовується метод спостереження за процесом формування мовленнєвої компетентності молодшого підлітка.

Для зручності відображення результатів діагностики та уніфікації діагностичного процесу, розроблено діагностичні зошити (*Додаток А*) для виконання завдань. Результати діагностичних процедур (результати спостереження, анкетування, практичних завдань, бесід) фіксуються в індивідуальній карті обліку результатів формування мовленнєвої компетентності, яка дозволяє вести поетапну, систематичну, прозору систему контролю рівня сформованості мовленнєвої компетентності та відстежувати динаміку корекційно-розвиваючого навчання молодшого підлітка, від моменту першої взаємодії з педагогом (*Додаток В*).

Показники засвоєння мовленнєвих знань, вмінь та навичок відстежуються в ході проведення поточного і підсумкового контролю, в результаті виконання діагностичних завдань на виявлення якісного рівня сформованості мовленнєвої компетентності відстежуються в ході діяльності та підсумкового контролю, в результаті виконання діагностичних завдань на виявлення рівня сформованості мовленнєвої компетентності.

Система діагностики мовленнєвої компетентності молодших підлітків розроблена на основі аналізу загальноосвітньої програми з дисципліни «Українська мова» та авторської адаптації відповідно до нормативних вимог до рівня розвитку мовленнєвих вмінь та навичок. Розробка власної методики обстеження мовленнєво-комунікативної компетенції підлітків вимагала розробки діагностичних завдань до

кожного показника визначених нами критеріїв. Методика ґрунтується на традиційних для логопедії прийомах обстеження мовлення та на методиці діагностики мовленнєвих порушень школярів з використанням нейропсихологічних методів. Традиційні діагностичні методики вивчення усного мовлення спрямовані на виявлення його якісних та кількісних характеристик (сформованість лексико-граматичних та звуковимовних сторін), що висвітлені у роботах А. Алмазова, Т. Ахутіної, О. Безрукова, Г. Васильєва, Е. Винарської, С. Горбунова, Г. Демидчик, Л. Кулибич, А. Курінної, М. Любимова, А. Ляшкевич, Т. Мельник, А. Нікітіної, Л. Попової, А. Пулатова, А. Сметанкіна, В. Строганова, Л. Тишина, Т. Фотекової, Л. Цінько, Н. Яковлева та ін. У той же час, вони були модифіковані та адаптовані відповідно до категорії досліджуваних.

Розроблена нами методика діагностування мовленнєвої компетенції підлітків з порушеннями мовлення, з урахуванням вікових норм розвитку мовлення складалася з п'яти блоків, відповідно до кількості компонентів мовленнєво-комунікативної компетенції. Перший блок включав завдання, спрямовані на обстеження інтонаційно-просодичного компоненту мовленнєво-комунікативної компетенції. Другий блок складався із завдань, спрямованих на обстеження фонетико-фонематичного компоненту мовленнєво-комунікативної компетенції. Третій блок мав на меті перевірку сформованості лексико-граматичного компоненту мовленнєво-комунікативної компетенції. Четвертий блок передбачав визначення сформованості діалоогочного компоненту мовленнєво-комунікативної компетенції. П'ятий блок включав обстеження психологічного компоненту мовленнєво-комунікативної компетенції. До кожного блоку розроблено завдання, що вміщували критерії оцінювання, відповідно яких визначалася сума балів за якість виконання кожного із завдань. Завдання ґрунтуються на змісті шкільної програми для 12-річної школи загальноосвітніх навчальних закладів з предмету «Українська мова» затвердженої МОН України (лист № 1/11-6611. від 23.12.2004 р.).

Для обчислення результатів діагностики виокремлено 3 рівні сформованості мовленнєвої компетентності молодших підлітків: високий, достатній, низький.

Запропоновані рівні сформованості мовленнєвої компетентності здатні відобразити рівень оволодіння знаннями, вміннями та навичками, необхідними молодшому підлітку в оволодінні компонентами (інтонаційно-просодичний, фонетико-фонематичний, лексико-граматичний, діалоогочний, психологічний) мовленнєвої компетентності та необхідні для оволодіння основним змістом освітньої програми.

Інтонаційно-просодичний компонент мовленнєвої компетентності молодших підлітків має у своєму складі такі критерії:

- просодичне оформлення мовлення;
- інтонаційне оформлення мовлення.

Показниками першого критерію є:

- розвиненість та інервація дихального, голосового та артикуляційного апаратів;
- вільне акцентуаційно-ритмічне оформлення мовлення.

Показниками другого критерію ми виділили:

- уміння використовувати інтонацію повідомлення, запитання, спонукання відповідно до тематики та стилю спілкування;
- використання логічних наголосів у власному мовленні;
- використання паузації відповідно до тематики та стилю спілкування.

Фонетико-фонематичний компонент мовленнєвої компетентності молодших підлітків має у своєму складі такі критерії:

- загальне оволодіння правильною звуковимовою;
- сформованість фонетико-фонематичних процесів (аналізу, синтезу, уявлень, контроль).

Показниками першого критерію визначено:

- правильна ізольована вимова голосних та приголосних звуків рідної мови;
- автоматизована правильна вимови голосних і приголосних звуків в активному мовленні.

Показниками другого критерію виступають:

- сформованість простого й складного фонематичного аналізу;
- сформованість фонематичного синтезу;
- сформованість фонематичних уявлень про голосні та приголосні звуки рідної мови;
- сформованість фонематичного контролю.

Лексико-граматичний компонент мовленнєвої компетентності молодших підлітків має у своєму складі такі критерії:

- загальне володіння лексичною системою мовлення;
- засвоєння основних граматичних категорій рідної мови;
- розвинуте зв'язне мовлення.

Показниками першого критерію є:

- експресивне мовлення: активний словниковий запас з використанням значної кількості різних частин мови та лексико-семантичних полів, використання у власному мовленні фразеологізмів, синонімів, антонімів, багатозначних слів;

– імпресивне мовлення: широкий пасивний словниковий запас відповідно до вимог програми загальноосвітньої школи, що полягає у розумінні та використанні фразеологізмів, синонімів, антонімів, багатозначних слів.

Показниками другого критерію виступають:

– вмiла словозміна відповідно до граматичних норм, що зазначено у програмі з «Української мови та літератури»;

– високий рівень словотворення відповідно до граматичних норм, що зазначено у програмі з «Української мови та літератури»;

– ефективне використання основних морфологічних та синтаксичних категорій в процесі мовленнєвої діяльності.

Показниками третього критерію визначено:

– використання у власному мовленні складних (складносурядних та складнопідрядних) поширених речень;

– використання у власному мовленні дієприкметникових та дієприслівникових зворотів, порівнянь і т. ін.;

– використання у власному мовленні складних логіко-граматичних конструкцій.

Діамонологічний компонент мовленнєвої компетентності молодших підлітків має у своєму складі такі критерії:

– сформованість монологічного мовлення;

– сформованість діалогічного мовлення.

Показниками першого критерію ми виділили:

– логічний, послідовний переказ прочитаного тексту з використанням складносурядних та складнопідрядних поширених речень;

– складання плану висловлювання та здатність його дотримуватись в процесі різних типів монологічного мовлення (розповідь, опис, роздум);

– здійснення переказу літературних творів та логічне викладення їх змісту.

Показниками другого критерію виступають:

– здатність чітко, точно, швидко формулювати та висловлювати свої думки в процесі діалогічного спілкування з іншими людьми;

– уміння слідкувати за змістом бесіди, вчасно і правильно задавати запитання відповідно до теми обговорення;

– уміння вести дискусію, будувати складні речення та логічно пов'язувати їх між собою в мовленні.

Психологічний компонент мовленнєвої компетентності молодших підлітків має у своєму складі такі критерії:

– уміння організувати процес спілкування;

– особистісні характеристики.

Показниками першого критерію виступають:

– уміння розуміти невербальні сигнали співрозмовника та відповідно будувати спілкування;

– уміння ініціювати, підтримувати так завершувати процес спілкування;

– уміння здійснювати прогнозування реакції партнера по спілкуванню;

– уміння підтримувати бесіду на обрану чи задану тему.

Показниками другого критерію ми визначили:

– бажання спілкуватися з ровесниками;

– прагнення до самореалізації;

– дружелюбність, розкутість, налаштованість на комунікацію;

– наявність чи відсутність протестних форм поведінки та негативізму.

Відповідно до кожного з компонентів та їх критеріїв діагностична методика складається з 5 блоків.

Блок 1. Обстеження інтонаційно-просодичного компоненту мовленнєвої компетентності. Передбачає усне виконання 10 завдань за інструкцією педагога, направлених на: дослідження стану, глибини, ритмічності дихання, рівня володіння артикуляційною моторикою, силою та гучністю голос, володіння паузацією, інтонацією в активному мовленні.

До кожного завдання педагог дає інструкцію вголос, якість виконання відповідно до інструкції оцінює від 1 до 3 балів, результати заносить в карту мовленнєвого розвитку.

Блок 2. Обстеження фонетико-фонематичного компоненту мовленнєвої компетентності. Передбачає виконання 20 завдань за інструкцією педагога (повторення, самостійне мовлення, читання, письмо слухання), направлених на визначення якості вимови голосних та приголосних звуків в ізольованій вимові та автоматизованому мовленні, сформованість фонематичних процесів. Під час інструктування учня, перед виконанням завдань 2 діагностичного блоку, слід наголосити на тому, що немає неправильних відповідей, потрібно говорити так як тобі зручно або так, як ти говориш (читає) завжди. З 11-го завдання, учні заносять свої відповіді до діагностичного зошита і педагог перевіряє якість їх виконання по завершенню загальної діагностики. до кожного нового завдання учні отримують різну інструкцію.

До кожного завдання педагог дає інструкцію, якість виконання відповідно до інструкції оцінює від 1 до 3 балів, результати заносить в карту мовленнєвого розвитку.

Блок 3. Обстеження лексико-граматичного компоненту мовленнєвої компетентності.

Передбачає виконання 20 завдань за інструкцією педагога (повторення, самостійне мовлення, читання, письмо слухання), направлених на визначення якості вимови голосних та приголосних звуків в ізольованій вимові та автоматизованому мовленні,

сформованість фонематичних процесів. Під час інструктування учня, пере виконанням завдань 2 діагностичного блоку, слід наголосити на тому, що немає неправильних відповідей, потрібно говорити так як тобі зручно або так, як ти говориш (читає) завжди.

Блок 4. Обстеження діалоогочного компоненту мовленнєвої компетенції підлітків.

Виконання 4 блоку діагностичних завдань, передбачає вміння учнів працювати самостійно та давати писемні та усні відповіді, здійснювати самоконтроль та саморегуляцію, працювати в парах, підгрупах, самостійно. Педагог самостійно заносить результат виконання 10 завдань запропонованих у блоці до карти. Якість виконання оцінює від 1 до 3, де 3 добре, 2 досить впевнено, а 1 погано.

Блок 5. Обстеження психологічного компоненту мовленнєвої компетенції підлітків.

Обстеження психологічного компоненту мовленнєвої компетенції передбачало виявлення у обстежуваних підлітків наявності чи відсутності визначених комунікативних рис, міру їх прояву у різних комунікативних ситуаціях та їх вплив на здатність до комунікації загалом.

Напрям 1. Спостереження за підлітком у комунікативних ситуаціях.

Спостереження за підлітком у спонтанних ситуаціях, які траплялися у процесі його повсякденного життя, з подальшим аналізом; спостереження за підлітком у спеціально створених ситуаціях, що мали на меті провокування випадків, які б вимагали від обстежуваного тих чи інших реакцій. Під час спостереження ведуться записи у вільній формі, де фіксуються основні реакції та прояви підлітків, наявність у них позитивних та негативних комунікативних рис та ступінь їх прояву. Зверталася увага на поведінку та стиль і форму спілкування підлітків у схожих ситуаціях: чи здатні вони до варіативності проявів, чи можуть вони змінювати звичні стратегії комунікації тощо.

Напрям 2. Аналіз комунікативних ситуацій. В ході спостереження за учнем експериментатор збирає матеріал в ході спостереження в різних комунікативних ситуаціях. Аналіз прояву комунікативних рис оцінюється в кожній комунікативній ситуації окремо. Результати спостережень в різних ситуаціях спілкування (спостереження)

2.1.1. Підготовчий етап

Ефективність та успішність формування мовленнєвої компетентності багато в чому залежить від того, наскільки правильно і грамотно буде проведено первинну діагностику.

В процесі дослідження приймають участь різні фахівці, кожен з яких відповідає за свій розділ. Результати дослідження заносяться до загальної карти дитини і на їх основі обраховується рівень сформованості мовленнєвої компетентності. До команди фахівців, що приймають участь у процесі діагностики включено логопеда, вчителя української мови, психолога. Логопед обстежує перші два блоки методики, третій та четвертий блоки досліджує вчитель української мови, а п'ятий блок психолог. Таким чином діагностика мовленнєвої компетентності здійснюється комплексно, оскільки досліджені різні види діяльності підлітків та різні комунікативні ситуації.

З метою здійснення якісної діагностики рівня мовленнєвої компетентності молодших підлітків необхідно здійснити ряд досліджень на підготовчому етапі,

- вивчення медичної та психолого-педагогічної документації,
- аналіз робіт підлітка,
- бесіда з батьками, з педагогами.

Наступний етап діагностики (методика діагностики компонентів мовленнєвої компетентності) потребує забезпечення ряду умов:

- підготовка діагностичного інструментарію (індивідуальні діагностичні зошити, картки з завданнями, наочність (фотографії, картини, схеми), карти розвитку мовленнєвої компетентності);

- визначення часу та місця проведення (визначити певне приміщення, клас, логопедичний кабінет де б учні могли невимушено почуватись і в той же час виконувати письмові завдання);

- створення сприятливого оточення для того щоб учні не соромились і могли відповідати вільно;

- визначення умов спостереження (основних комунікативних ситуацій) та забезпечення доступу до них фахівців.

За умови забезпечення вище згаданих умов та досліджень, кожен з учасників діагностичної команди приступає до індивідуальної роботи з молодшим підлітком.

2.1.2. Процес вивчення мовленнєвої компетентності

Система завдань до діагностики складових мовленнєвої компетентності молодших підлітків.

Обстеження проводиться індивідуально та передбачає наступні рівні допомоги: повторення інструкції; пояснення виконання завдання; показ зразку дії або відповіді на схожому матеріалі.

Перед учнями ставлять завдання на правильність просодичного оформлення мовлення, рівень володіння артикуляційною моторикою, силою та гучністю голосу, володіння наголосом, паузацією, інтонацією.

В процесі діагностики інтонаційно-просодичного компоненту допускається відмова від виконання завдання. Запропоновані завдання не викликають у дітей утруднень у розумінні змісту завдання. Проте, деякі молодші підлітки можуть поводити себе скуто, відсторонено.

Блок 1. Обстеження інтонаційно-просодичного компоненту мовленнєвої компетенції підлітків.

Обстеження просодичного оформлення мовлення.

Завдання 1.

Мета: визначити глибину та ритмічність дихання.

Інструкція: сядь зручно, закрив очі, розслабся, не рухайся. Я скажу, коли можна буде почати рухатись.

Хід виконання: підліток знаходиться у розслабленому стані, логопед визначає глибину та ритмічність дихання.

Інтерпретація результатів виконання завдання:

Високий рівень – дихання достатньо глибоке, ритмічне, спокійне. Виконання завдання оцінюється у 3 бали.

Достатній рівень – дихання достатньо глибоке, переважно спокійне, дещо порушується ритмічність. Виконання завдання оцінюється у 3 бали.

Низький рівень – дихання недостатньо глибоке або поверхнєве, поверхнєве, переважно спокійне, дизритмічне. Виконання завдання оцінюється у 1 бал.

Завдання 2.

Мета: визначити рівень володіння артикуляційною моторикою та інервацію артикуляційних органів.

Інструкція: повторюй за логопедом артикуляційні вправи.

Хід виконання: виконання статичних вправ: «Парканчик», «Лопатка», «Голочка», «Трубочка», «Парус», «Грибок».

Інтерпретація результатів виконання завдання:

високий рівень – підліток чітко виконує артикуляційні вправи після декількох спроб без зайвих недоліків та зволікань, обсяг рухів достатній, тривалість утримання пози – 10 секунд. Виконання завдання оцінюється у 3 бали;

достатній рівень – підліток правильно виконує вправи перед дзеркалом, при виконанні деяких спостерігається недостатній обсяг рухів артикуляційних органів, тривалість утримання пози – 5–8 секунд. Виконання завдання оцінюється у 2 бали;

низький рівень – підліток правильно виконує вправи після декількох спроб перед дзеркалом, при виконанні деяких спостерігається тремор артикуляційної мускулатури, асиметрія, тривалість утримання пози – від 3 до 5 секунд. Виконання завдання оцінюється у 1 бал.

Завдання 3.

Мета: визначити рівень володіння артикуляційною моторикою та повноту рухливості та переключення поз артикуляційних органів.

Інструкція: повторюй за логопедом артикуляційні вправи.

Хід виконання: виконання динамічних вправ: «Годинник», «Смачне варення», «Гойдалка», «Коник».

Інтерпретація результатів виконання завдання:

високий рівень – підліток чітко виконує артикуляційні вправи, обсяг рухів достатній та ритмічний. Виконання завдання оцінюється у 3 бали;

достатній рівень – підліток правильно виконує вправи перед дзеркалом, при виконанні деяких спостерігається недостатній обсяг рухів. Виконання завдання оцінюється у 2 бали;

низький рівень – підліток виконує вправи невпевнено навіть після декількох спроб перед дзеркалом, при виконанні половини з них спостерігається тремор артикуляційної мускулатури, тремор, неповнота рухів, відхилення язика в сторону, уповільнений темп. Виконання завдання оцінюється у 1 бал.

Завдання 4.

Мета: визначити рівень володіння силою та гучністю голосу.

Інструкція: порахуй до 10, поступово підсилюючи силу голосу, а потім послаблюючи її.

10 9 8 7 6 5 4 3 2 1 – поступове ослаблення сили голосу

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 – поступове посилення сили голосу

Інструкція: порахуй від 1 до 70, поступово підсилюючи силу голосу, а потім послаблюючи її.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 – вимова нормальної гучності

11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 – шепітна вимова

21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 – тиха вимова

31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 – гучна вимова

41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 – тиха вимова

51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 – шепітна вимова

61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 – вимова нормальної гучності

Хід виконання: підліток рахує відповідно до інструкції логопеда, користуючись опорною таблицею.

Інтерпретація результатів виконання завдання:

високий рівень – підліток під час виконання завдання з легкістю контролює силу та гучність свого голосу. Виконання завдання оцінюється у 3 бали;

достатній рівень – підліток достатньо контролює силу та гучність свого голосу, проте інколи гучність збивалася. Виконання завдання оцінюється у 2 бали;

низький рівень – під час виконання завдання сила та гучність голосу слабо контролюються підлітком, спостерігається нестійкість голосу, як в моменти зміни його сили та гучності так, і в моменти незмінного звучання. Виконання завдання оцінюється у 1 бал.

Завдання 5.

Мета: визначити мовленнєвий об'єм легенів.

Інструкція: промовляй зі мною, перевіримо, хто з нас довше зможе співати на одному подиху.

A-A-A-O-O-O-Y-Y-Y – (10 сек.)

A-A-A-A-O-O-O-O-Y-Y-Y – (15 сек.)

A-A-A-A-A-O-O-O-O-O-Y-Y-Y-Y – (20 сек.)

A-A-A-A-A-A-O-O-O-O-O-O-Y-Y-Y-Y-Y – (25 сек.)

Хід виконання: підліток промовляє голосні звуки, час промовляння вимірюється за допомогою таймеру.

Інтерпретація результатів виконання завдання:

високий рівень – підліток без напруження голосу може промовляти голосні від 20 до 25 секунд. Виконання завдання оцінюється у 3 бали;

достатній рівень – підліток без напруження голосу може промовляти голосні від 15 до 20 секунд. Виконання завдання оцінюється у 2 бали;

низький рівень – під час виконання завдання голос напружений, час промовляння голосних не перевищує 10 секунд. Виконання завдання оцінюється у 1 бал.

Завдання 6.

Мета: визначити рівень засвоєння поняття «логічний наголос» та рівень вміння користуватися логічним наголосом у власному мовленні.

Інструкція: прочитай кожне з запропонованих речень декілька разів, змінюючи при цьому логічний наголос так, щоб змінився і зміст речення. Поясни, що змінюється?

Приклад виконання завдання:

Завтра відбудеться конкурс?

Коли відбудеться конкурс?

Чи відбудеться конкурс?

Що відбудеться завтра?

Діти гралися на вулиці?

Хто грався на вулиці?

Де гралися діти?

Що робили діти на вулиці?

Хід виконання: підліток має прочитати речення з різними логічними наголосами та пояснити різницю.

Інтерпретація результатів виконання завдання:

високий рівень – підліток швидко та правильно виконує завдання. Вправно розставляє логічний наголос, змінюючи цим зміст

речення, розуміє значення логічного наголосу. Виконання завдання оцінюється у 3 бали;

достатній рівень – підліток розставляє логічний наголос, змінюючи цим зміст речення, розуміє значення логічного наголосу, але пояснює значення невпевнено. Виконання завдання оцінюється у 2 бали;

низький рівень – підліток виконує завдання невпевнено, повільно, припускається 1-2 помилок при розстановці логічного наголосу. Виконання завдання оцінюється у 1 бал.

Завдання 7.

Мета: визначити вміння користуватися паузацією при читанні.

Інструкція: прочитай текст, роблячи паузи у різних місцях.

Мовленнєвий матеріал:

У саду, що випестив ще мій дідусь, який був відомий серед односельчан своїми золотими руками та любов'ю до всього живого, росли старі кремезні яблуні – такі розлогі, що здавалися дубами; їх плоди вражали красою. Смак тих яблук я згадую і сьогодні – духмяні, медові. А які ж величезні! З'їси таке яблуко – і півдня не голодний.

Хід виконання: підліток має виразно прочитати текст з паузами відповідно до тексту.

Інтерпретація результатів виконання завдання:

високий рівень – підліток правильно та виразно читає текст, роблячи паузи у відповідних місцях. Виконання завдання оцінюється у 3 бали;

достатній рівень – підліток правильно читає текст, роблячи паузи у відповідних місцях, але може припуститися 1 помилки. Виконання завдання оцінюється у 2 бали;

низький рівень – читаючи текст, підліток майже не робить пауз. Виконання завдання оцінюється у 1 бал.

Завдання 8.

Мета: визначити вміння користуватися різними інтонаційними забарвленнями (розповідь, запитання, спонування) у власному мовленні.

Інструкція: придумай по два різні речення (розповідне, питальне, спонукальне) та виразно прочитай чи розкажи їх.

Хід виконання: підліток має придумати по два різні речення (розповідне, питальне, спонукальне) та виразно прочитати або розкати їх. Я прочитані, і розказані речення оцінювались однаково, увага зверталася на інтонаційне забарвлення.

Інтерпретація результатів виконання завдання:

високий рівень – підліток виразно читає або розповідає речення, правильно інтонуючи. Виконання завдання оцінюється у 3 бали;

достатній рівень – підліток виразно читає або розповідає речення, правильно інтонуючи, але може припуститися 1 помилки. Виконання завдання оцінюється у 2 бали.

низький рівень – підліток монотонно читає або розповідає придумані речення. Виконання завдання оцінюється у 1 бал.

Завдання 9.

Мета: визначити рівень сформованості інтонаційної сторони мовлення.

Інструкція: прочитай вірш про себе, дай відповіді на запитання; які настрої та почуття передала поетеса, визнач, яке з слів кожного речення логічно наголошене? Прочитайте вірш вголос.

Мовленнєвий матеріал:

ОСІННІЙ ВЕЧІР

Кудись поспішало місто у вирі буденних справ.
А осінь калини намисто вдягла із червоних заграв.
Зітхав у повітрі вечір, кружляючи тихо скрізь.
І ніжно комусь на плечі скидав золотавий лист.
А сонце багряним диском завмерло на небесах.
І десь неймовірно близько у вирій здійнявся птах.
І знову туман осінній розтікся по всій землі,
Розтанули наші тіні у тій золотавій млі.
А десь, невідомо звідки, мелодія тиха пливла...
Так само тихо, без свідків замріяна осінь прийшла.

Л. Коломієць

Хід виконання: підліток читає вірш спочатку про себе, а потім виразно вголос, розставляючи паузи та логічні наголоси; пояснює, які настрої та почуття передала поетеса, визначає, яке з слів кожного речення логічно наголошене.

Інтерпретація результатів виконання завдання:

високий рівень – підліток читає запропонований мовленнєвий матеріал, дотримуючись правильного темпу, інтонації та правильно розставляючи логічні наголоси. Виконання завдання оцінюється у 3 бали;

достатній рівень – підліток читає запропонований мовленнєвий матеріал, намагаючись дотримуватись правильного темпу, інтонації та правильно розставляючи логічні наголоси, проте допускає незначні помилки. Виконання завдання оцінюється у 2 бали;

низький рівень – підліток читає запропонований мовленнєвий матеріал у одному темпі, роблячи помилки у інтонаційній виразності, невірно розставляючи логічні наголоси. Виконання завдання оцінюється у 1 бал.

Завдання 10.

Мета: визначити уміння дотримуватись правил паузації та інтонації у власному мовленні.

Інструкція: підготуй коротку розповідь про твій улюблений вид занять – чим ти займаєшся у вільний час, що тобі подобається?

Хід виконання: підліток заздалегідь готує коротку розповідь, логопед слухає, не перебиваючи.

Інтерпретація результатів виконання завдання:

високий рівень – підліток може упродовж 2–3 хвилин вести монолог, дотримуючись правил паузації та інтонації у власному мовленні. За потреби – задає уточнюючі запитання, змінюючи розповідну інтонацію на питальну. Виконання завдання оцінюється у 3 бали;

достатній рівень – підліток може упродовж 1–2 хвилин вести монолог, переважно дотримуючись правил паузації та інтонації у власному мовленні. Виконання завдання оцінюється у 2 бали;

низький рівень – під час виконання завдання підліток може робити помилки паузації та інтонації, монолог триває менше 1 хвилини. Виконання завдання оцінюється у 1 бал.

Блок 2. Обстеження фонетико-фонематичного компоненту мовленнєвої компетенції підлітків

Даний блок складається з двох частин (завдання 1–10 та завдання 11–20), кожна з яких має власну мету. Обстеження відбувається індивідуально та передбачає виконання усних та письмових завдань. Учням пропонуються наступні рівні допомоги: повторення інструкції; пояснення виконання завдання; демонстрація відповіді на схожому матеріалі.

Перші п'ять завдань мають на меті визначення рівня ізольованої вимови звуків. Метою завдань з шостого по десяте є виявлення рівня сформованості вимови голосних та йотованих, губних та губно-зубних звуків (твердих та пом'якшених), свистячих та шиплячих звуків (твердих та м'яких), сонорних (твердих та м'яких) звуків у словах та використанні їх у зв'язному мовленні.

З одинадцятого по двадцяте завдання передбачають визначення рівня сформованості фонематичних процесів (уявлення, аналізу, синтезу та уваги). Учням пропонується достатня кількість часу. Швидкість не враховується, враховується лише правильність виконання завдання.

При виконанні письмових завдань допускається усне уточнення деяких відповідей, наприклад, завдання 11 (запис під диктовку), завдання 18 (запис утвореного слова з перших звуків почутих слів), завдання 19 (запис транскрипції слова) для кращого розуміння

сформованості досліджуваних процесів. Це дає можливість отримати більш глибокі дані як щодо рівня сформованості фонематичних процесів, так і про деякі показники психологічного критерію (зокрема, комунікативні риси особистості, які сприяють спілкуванню, та комунікативні риси особистості, які стають на заваді спілкуванню).

Завдання 1.

Мета: визначити рівень ізольованої вимови голосних звуків.

Інструкція: назви запропоновані логопедом букви, промовляй протяжно.

А-А-А	Е-Е-Е	И-И-И
О-О-О	І-І-І	У-У-У

Хід виконання: підліток читає записані на картці букви, промовляючи їх протяжно.

Інтерпретація результатів виконання завдання:

високий рівень – підліток чисто та чітко протяжно промовляє голосні звуки. Виконання завдання оцінюється у 3 бали;

достатній рівень – підліток чітко промовляє голосні звуки, протяжність нетривала. Виконання завдання оцінюється у 2 бали;

низький рівень – підліток вимовляє голосні звуки з глухим призвуком, вони не мають достатньої чіткості та дзвінкості. Виконання завдання оцінюється у 1 бал.

Завдання 2.

Мета: визначити рівень ізольованої вимови губних та губно-зубних звуків.

Інструкція: назви звуки, запропоновані логопедом, – прочитай букви.

Б-Б-Б	П-П-П	В-В-В
Ф-Ф-Ф	М-М-М	Б'-Б'-Б'
П'-П'-П'	В'-В'-В'	Ф'-Ф'-Ф'

Хід виконання: підліток читає записані на картці букви.

Інтерпретація результатів виконання завдання:

високий рівень – підліток чисто та чітко промовляє усі губні та губно-зубні звуки. Виконання завдання оцінюється у 3 бали;

достатній рівень – підліток чисто та чітко промовляє губні та губно-зубні звуки, припускаючись 1 помилки. Виконання завдання оцінюється у 2 бали;

низький рівень – підліток вимовляє губні звуки та губно-зубні з глухим призвуком, вони не мають достатньої чіткості та дзвінкості. Виконання завдання оцінюється у 1 бал.

Завдання 3.

Мета: визначити рівень ізольованої вимови язових звуків.

Інструкція: назви букви, написані на картці. Говори чітко.

Т-Т-Т	Д-Д-Д	Н-Н-Н
Т'-Т'-Т'	Д'-Д'-Д'	Н'-Н'-Н'
Г-Г-Г	К-К-К	Х-Х-Х

Хід виконання: підліток читає записані на картці букви.

Інтерпретація результатів виконання завдання:

високий рівень – підліток чисто та чітко промовляє язикові звуки. Виконання завдання оцінюється у 3 бали;

достатній рівень – підліток чисто та чітко промовляє язикові звуки, припускаючись 1 помилки. Виконання завдання оцінюється у 2 бали;

низький рівень – підліток вимовляє язикові звуки з глухим призвуком, вони не мають достатньої чіткості та дзвінкості або замінює їх. Відповідь оцінюється у 1 бал.

Завдання 4.

Мета: визначити рівень ізольованої вимови свистячих та шиплячих звуків.

Інструкція: назви букви, написані на картці. Говори чітко.

С-С-С	З-З-З	Ц-Ц-Ц
Ш-Ш-Ш	Ж-Ж-Ж	Ч-Ч-Ч
С'-С'-С'	З'-З'-З'	Ц'-Ц'-Ц'

Хід виконання: підліток читає записані на картці букви.

Інтерпретація результатів виконання завдання:

високий рівень – підліток чисто та чітко промовляє свистячі та шиплячі звуки. Виконання завдання оцінюється у 3 бали;

достатній рівень – підліток чисто та чітко промовляє язикові звуки, припускаючись 1 помилки у вимові. Виконання завдання оцінюється у 2 бали;

низький рівень – підліток вимовляє свистячі та шиплячі звуки з глухим призвуком, вони не мають достатньої чіткості або замінює їх. Виконання завдання оцінюється у 1 бал.

Завдання 5.

Мета: визначити рівень ізольованої вимови сонорних та йотованого звуків.

Інструкція: назви букви, написані на картці. Говори чітко.

Л-Л-Л	Р-Р-Р	Й-Й-Й
Л'-Л'-Л'	Р'-Р'-Р'	

Хід виконання: підліток читає записані на картці букви.

Інтерпретація результатів виконання завдання:

високий рівень – підліток чисто та чітко промовляє сонорні та йотований звуки. Виконання завдання оцінюється у 3 бали;

достатній рівень – підліток чисто та чітко промовляє сонорні та йотований звуки, припускаючись 1 помилки у вимові. Виконання завдання оцінюється у 2 бали;

Низький рівень – підліток вимовляє сонорні та йотований звуки з призвуком, вони не мають достатньої чіткості або замінює їх. Виконання завдання оцінюється у 1 бал.

Завдання 6.

Мета: визначити рівень сформованості вимови голосних та йотованих звуків у словах, використанні їх у зв'язному мовленні.

Інструкція: прочитай групи слів, запропоновані у картках. Склади з них поширене речення або невеличке оповідання.

Мовленнєвий матеріал:

Картка № 1. Автошлях, утворилася, тиснява, сьогодні, оскільки, прийшов, вокзал, приїхати.

Картка № 2. Усамітнено, життя, промайнуло, величезному, старовинному, будинку, письменник, ялинка.

Картка № 3. Евакуація, електростанція, вибух, розпочалася, дітей, відразу.

Хід виконання: підліток читає записані на картці слова, складає оповідання.

Інтерпретація результатів виконання завдання:

високий рівень – підліток чисто та чітко промовляє звуки у запропонованих словах, дотримується правильної інтонації та наголосу. Із запропонованих слів складається логічне оповідання із 3 та більше речень. Виконання завдання оцінюється у 3 бали;

достатній рівень – підліток чисто та чітко промовляє звуки у запропонованих словах, дотримується переважно правильної інтонації та наголосу. Із запропонованих слів складається оповідання, у якому 2–3 речення. Виконання завдання оцінюється у 2 бали;

низький рівень – підліток вимовляє звуки у запропонованих словах із глухим призвуком, вони не мають достатньої чіткості та дзвінкості, допускає помилки при інтонуванні слів та використанні наголосу. Із запропонованих слів складає 1 речення або утруднюється об'єднати слова за змістом. Виконання завдання оцінюється у 1 бал.

Завдання 7.

Мета: визначити рівень сформованості та використання у мовленні приголосних губних та губно-зубних звуків (п, п', б, б', м, м', в, в', ф, ф').

Інструкція: прочитай групи слів, запропоновані у картках. Склади з них поширене речення або невеличке оповідання.

Мовленнєвий матеріал:

Картка № 1. Постріл, пазл, подив, повідомлення, пустота, пустеля, праска, пройдисвіт, пензель, палітра, панацея, вітраж, вектор, флюгер, мюзикл, фатум, флорист, відео, мікрофон, мізер, мотив, фаворит, фікус, ферма, фірма, фюзеляж, віск, вакансія, вазон, батон, бутон, публіка, п'єса, п'єдестал, бісер, бюро, мумія, мигдаль, мова, пісня, пілот.

Картка № 2. Катапульта, ампер, жабо, кома, гума, сковорідка, кебаб, анемія, риба, шуба, пом'якшення, фуфайка, кофта, зап'ясток, розп'яття, пов'язаний, світлофор, Словенія, провінція, фіфа, провідний, провідник, завзятий, зав'язь, професія, привид, проба, премія, прима, приборкання, провід, промінь, комедія, вимоги, вибір, півень, пірат.

Картка № 3. Сніп, ескулап, вісім, дім, дим, вислів, заспів, кум, голуб, хліб, вакуум, суп, цап, острів, рукав, автограф, шарф, підкуп, футуризм, фанатизм, тайм, темп, технікум, телескоп, розум, там, упин, трагізм, гіпопотам.

Хід виконання: підліток читає записані на картці слова, складає оповідання з обраними словами.

Інтерпретація результатів виконання завдання:

високий рівень – підліток чисто та чітко промовляє усі губні та губно-зубні звуки, дотримується правильної інтонації та наголосу. Виконання завдання оцінюється у 2 бали;

достатній рівень – підліток чисто та чітко промовляє губні та губно-зубні звуки, припускаючись 1 помилки, дотримується правильної інтонації та наголосу. Виконання завдання оцінюється у 2 бали;

низький рівень – підліток вимовляє губні звуки та губно-зубні з глухим призвучком, вони не мають достатньої чіткості та дзвінкості в словах, допускає помилки при інтонуванні слів та використанні наголосу. Виконання завдання оцінюється у 1 бал.

Завдання 8.

Мета: визначити рівень сформованості та використання у мовленні приголосних язових звуків (т, т', д, д', н, н', й, к, х, г).

Інструкція: прочитай групи слів, запропоновані у картках. Склади з них поширене речення або невеличке оповідання.

Мовленнєвий матеріал:

Картка № 1. Торт, тріо, трагедія, тактика, тачка, токар, тин, тиф, тиснява, тінь, тубик, дівчинка, дятел, драбина, дрова, двері, дах, думка, дозвіл, дихання, дубрава, диктофон, динозавр, діаметр, дансинг, дедукція, декор, документ, доberman, нитка, намисто, новини, нектар, Нептун, німфа, нікотин, діста, йога, йогурт, йод, йота, йти, йолоп, йог, його, ймення, кишенья, кава, химера, хуртовина, хижак, хазяїн, книга, кружка, ганок, гава, хвіст, хата, гава, ганок, гуля, гвинт, ґрунт, газдиня, хамелеон, хакі, хімія.

Картка № 2. Педіатр, патію, песиміст, анонім, подяка, бант, сметана, удав, троянда, стіл, редька, відьма, лінійка, фортепіано, ведмідь, банан, патріот, літак, степ, сніговик, часник, стікер, кутя, водяний, будяк, розділ, насіння, фонтан, сніг, ненька, Гайка, копійка, трійня, павільйон, айсберг, айва, батальйон, байка, війна, жайворонок, клейноди, клеймо, крейсер, свійський, койот, лейтенант, мухомор,

арка, марка, агрус, дзига, окуляри, дошка, нахаба, комаха, дригнути, скат, скло, клеkotіння, кеглі, сміх, успіхи, архів, архієпископ, орхідея, бронхіт, кухар, вихор, Ягайло, егер.

Картка № 3. Ніготь, вогонь, ведмідь, жолудь, верблюд, слон, берет, фрегат, франт, кореспондент, фосфат, етюд, елемент, саксофон, період, паштет, педант, пелікан, перон, повість, голод, уклад, фальцет, табун, тарган, тест, термін, неон, нейлон, нейрон, точний, клей, вікарій, відбій, зелений, золотий, Матвій, кремній, кремезний.

Хід виконання: підліток читає записані на картці слова, складає оповідання з обраними словами.

Інтерпретація результатів виконання завдання:

високий рівень – підліток чисто та чітко промовляє усі мовні звуки, дотримується правильної інтонації та наголосу. Виконання завдання оцінюється у 3 бали;

достатній рівень – підліток чисто та чітко промовляє мовні звуки, допускаючись 1 помилки, дотримується правильної інтонації та наголосу. Виконання завдання оцінюється у 2 бали;

низький рівень – підліток вимовляє мовні звуки без достатньої чіткості та дзвінкості в словах, допускає помилки при інтонуванні слів та використанні наголосу. Виконання завдання оцінюється у 1 бал.

Завдання 9.

Мета: визначити рівень сформованості та використання у мовленні свистячих та шиплячих звуків (с, с', з, з', ц, ц', дз, ш, ж, ч, дж).

Інструкція: прочитай групи слів, запропоновані у картках. Склади з них поширене речення або невеличке оповідання.

Мовленнєвий матеріал:

Картка № 1. Східці, синиця, суниця, спідниця, сміливість, стимул, снайпер, словник, службовець сподівання, сімсот, сіль, зозуля, замітати, зигота, земля, зеро, зебра, Зіна, згряя, зоолог, зуб, сік, зілля, цибуля, цукерка, ціпок, цінник, цариця, цунамі, цуцик, шляпа, шишка, шолом, цікавість, шлунок, шаровари, шлейф, штемпель, шипшина, жилет, живіт, жнива, жолудь, жест, жовтизна, жасмин, житель, черешня, частокіл, чемність, черепаха, чемодан, чинник, чистовик, джміль, щастя, щітка, шавель, щипавка.

Картка № 2. Сонце, яйце, ножиці, рукавиці, кузня, ізюм, в'язниця, листок, миска, мозок, ковзани, мавзолей, позика, весілля, акустика, ситуація, власник, паляниця, гірчиця, одиниця, ситуація, ланцюг, абсциса, будівництво, залізниця, блискавка, зріст, лицар, газета, пісня, конюшня, вушанка, галушки, мешканець, мурашник, каштан, дружба, тужити, пасажир, бажання, тиждень, потужний, лежанка, вежа, калюжа, збіжжя, джунглі, множина, відрядження, участь, вчення, почуття, вечірка, джміль, піджак, ящик, заціпка, священик, піщинка, попелище, хрещення.

Картка № 3. Палац, матрац, заєць, мазь, колодязь, віз, еліпс, колос, ікс, доказ, француз, протез, страз, білорус, сказ, голос, синтез, гладіолус, наголос, резонанс, сажотрус, синус, полюс, вісь, пульс, правопис, чебрець, плавець, гаманець, австрієць, українець, аркуш, реванш, програш, латиш, рубіж, стаж, котедж, монтаж, подорож, вуж, грильях, стелаж, продаж, кортеж, пасаж, трикотаж, борщ, плач, матч, обруч, глядач, циркач, праворуч, оповідач, голіруч, завідувач, хрящ, хрущ, плющ, плащ.

Хід виконання: підліток читає записані на картці слова, складає оповідання з обраними словами.

Інтерпретація результатів виконання завдання:

високий рівень – підліток чисто та чітко промовляє усі свистячі та шиплячі звуки, дотримується правильної інтонації та наголосу. Виконання завдання оцінюється у 3 бали;

достатній рівень – підліток чисто та чітко промовляє свистячі та шиплячі звуки, припускаючись 1 помилки, дотримується правильної інтонації та наголосу. Виконання завдання оцінюється у 2 бали;

низький рівень – підліток вимовляє свистячі та шиплячі звуки без достатньої чіткості та інколи – спотворено в словах, допускає помилки при інтонуванні слів та використанні наголосу. Виконання завдання оцінюється у 1 бал.

Завдання 10.

Мета: визначити рівень сформованості та використання у мовленні сонорних звуків (л, л', р, р').

Інструкція: прочитай групи слів, запропоновані у картках. Склади з них поширене речення або невеличке оповідання.

Мовленнєвий матеріал:

Картка № 1. Лондон, лак, лев, лічилка, листопад, літера, лиман, легенда, лінза, лічинка, лящ, лід, літо, луска, лом, рід, ріпа, ряд, ряска, рясний, рюкзак, рюмсати, рюша, рампа, рояль, робота, рукопис, різка, розетка, розписка, рушник, рефлекс, рахунок, реванш, раб, родич, ромб, риф, ринг, різанина.

Картка № 2. Корова, ослін, селище, блузка, залишок, підлога, кулінар, поліп, талія, сіль, хлопчик, шпалери, посольство, солідарність, Наталія, вільхи, політ, пляма, клік, генерал, карнавал, мастило, коряга, вітряк, тряска, буряк, чебрець, таріль, порічки, смерека, паспорт, аеропорт, крокодил, діафрагма, купорос, коровай, сірник, призма, краб, острі, Сократ, витрати, сурмач, кориця, країна, краєвид, кріт, поріз, карі, кряж, гиря, зоря, мрія.

Картка № 3. Помисел, посол, купол, корал, котел, футбол, метал, гул, відділ, консул, настил, сигнал, гандбол, стимул, вигул, підпал, овал, мотоцикл, скеля, коваль, меблі, канал, гуцул, нуль, міль, сіль, біль, постіль, корабель, буря, Варя, четвер, папір, колір, пустир, ліхтар,

пастор, вугор, бісер, землемір, вихор, центр, майор, катер, нектар, омар, кобзар, інжир, нашатир, револьвер, ювелір, юпітер, кашемір, календар.

Хід виконання: підліток читає записані на картці слова, складає оповідання з обраними словами.

Інтерпретація результатів виконання завдання:

високий рівень – підліток чисто та чітко промовляє усі сонорні звуки, дотримується правильної інтонації та наголосу. Виконання завдання оцінюється у 3 бали;

достатній рівень – підліток чисто та чітко промовляє яскраві звуки, припускаючись 1 помилки, дотримується правильної інтонації та наголосу. Виконання завдання оцінюється у 2 бали;

низький рівень – підліток вимовляє сонорні звуки в словах спотворено, допускає помилки при інтонуванні слів та використанні наголосу. Виконання завдання оцінюється у 1 бал.

Завдання 11.

Мета: визначити рівень сформованості розпізнавання звуків та складів близьких за звуковим складом.

Інструкція: запиши слова.

Мовленнєвий матеріал: народ, могти, агрус, директор, інтелігентський, гринджоли, дріжджі, цього, мого, його, цей, той, того, цієї, пітарда, торпеда, гітара, посох, босий, вишкіл, вистріл.

Хід виконання: підліток записує слова під диктовку.

Інтерпретація результатів виконання завдання:

високий рівень – підліток записує продиктовані слова правильно, без помилок. Виконання завдання оцінюється у 3 бали;

достатній рівень – підліток припускається 1–2 помилок, не розпізнаючи близькі за змістом та звучанням слова, проте може виправляти їх самостійно. Виконання завдання оцінюється у 2 бали;

низький рівень – підліток повільно та невпевнено пише слова, припускається більше 4 помилок, не виправляє без підказки логопеда. Виконання завдання оцінюється у 1 бал.

Завдання 12.

Мета: визначити рівень розвитку фонематичного аналізу (визначити кількість звуків у запропонованих словах).

Інструкція: прослухай уважно прочитані мною слова та визнач кількість звуків у кожному з них.

Мовленнєвий матеріал: щітка(6), ялинка(7), історія(8), географія(10), заїзд(6), під'їзд(7), джміль(6), джем(4), дощ(4), епідемія(9), плащ(5), аварія(7), ліквідація(11), юнга(5), флюгер(7).

Хід виконання: підліток слухає слова та визначає в них кількість звуків.

Інтерпретація результатів виконання завдання:

високий рівень – підліток визначає без помилок кількість звуків у запропонованих словах. Виконання завдання оцінюється у 3 бали;

достатній рівень – підліток у визначенні кількості звуків припускається 1–2 помилок, не розділяючи звуки, що є складовими африкатів, при одноразовій підказці виправляє свої відповіді. Виконання завдання оцінюється у 2 бали;

низький рівень – підліток визначаючи кількість звуків у словах припускається від 3 і більше помилок не розділяючи звуки, що є складовими африкатів, при підказці свої відповіді не виправляє. Виконання завдання оцінюється у 1 бал.

Завдання 13.

Мета: визначити рівень розвитку фонематичного уявлення.

Обладнання: картки з записаними на них словосполученнями з помилками.

Інструкція: уважно прочитай записані на картці словосполучення, знайди помилкові та виправ.

Мовленнєвий матеріал:

Картка № 1.

Миска у мишці,

Полю шапкою

За тінню росли дерева

Одягаю сапку

Картка № 2.

Зморив сом

Охопив суп

Зловив сон

Готувала сум

З неба впала сірка

Одягнув на голову казку

Хід виконання: підліток читає словосполучення, знаходить помилки, пояснює та виправляє їх, записуючи правильний варіант.

Інтерпретація результатів виконання завдання:

високий рівень – підліток швидко визначає помилки у словосполученнях, виправляє та записує їх без помилок. Виконання завдання оцінюється у 3 бали;

достатній рівень – підліток, визначаючи помилки у словосполученнях, діє не досить впевнено, виправляє та записує їх без помилок, дещо утруднюється в поясненні. Виконання завдання оцінюється у 2 бали;

низький рівень – визначаючи помилки у словосполученнях, підліток припускається 3 і більше помилок, не розрізняючи слова, наближені за звуковим складом. Виконання завдання оцінюється у 1 бал.

Завдання 14.

Мета: визначити уміння визначати складову структуру слова.

Обладнання: класна дошка, крейда, схеми з різними структурами слів.

Інструкція: прослухай слова, прочитані мною, розподіли їх за складовою структурою, запиши в різні стовпчики (за кількістю складів) та над кожним з них постав схематично зображену структуру.

Мовленнєвий матеріал: молоко, шоколад, машина, кошени, перерва, заїзд, економіка, історія, посмішка, знання, смуток,

запізнення, провалля, багатофункціональність, ерудованість, невизначеність.

Хід виконання: підліток слухає запропоновані слова, визначає у них кількість складів та записує на дошці в різні стовпчики, схематично зображуючи їх структуру.

Інтерпретація результатів виконання завдання:

високий рівень – підліток швидко та правильно розподіляє прочитані слова за складовою структурою, записує їх у стовпчики і правильно зображує схеми слів. Виконання завдання оцінюється у 3 бали;

достатній рівень – підліток правильно розподіляє прочитані слова за складовою структурою, записує їх у стовпчики і проте може допускати 1–2 помилки при схематичному зображенні слів. Завдання оцінюється у 2 бали;

низький рівень – розподіляючи прочитані слова за складовою структурою, підліток діє досить повільно, невпевнено записує їх у стовпчики і допускає 4 і більше помилки при схематичному зображенні слів. Завдання оцінюється у 1 бал.

Завдання 15.

Мета: визначити рівень розвитку фонематичного аналізу, синтезу та уваги.

Інструкція: прослухай речення, прочитані мною, знайди в кожному з них слово, де є заданий звук та познач цифрою, у якому саме слові він наявний.

Наприклад: необхідно знайти слова, в яких присутній звук «Х».

Речення: «З неба падав пухнастий сніг». Підліток пише цифрою 4.

Хід виконання: підліток слухає запропоновані речення, визначає у них слова, в яких присутній зазначений звук, позначає порядковий номер слова відповідною цифрою.

Інтерпретація результатів виконання завдання:

високий рівень – підліток швидко та правильно знаходить необхідний звук, визначає порядковий номер слова. Виконання завдання оцінюється у 3 бали;

достатній рівень – підліток правильно знаходить необхідний звук та визначає порядковий номер слова у реченні, проте завдання виконує повільно та невпевнено, потребує підтвердження правильності від логопеда. Виконання завдання оцінюється у 2 бали;

низький рівень – підліток знаходить необхідний звук та визначаючи порядковий номер слова, допускає 2–3 помилки. Завдання оцінюється у 1 бал.

Завдання 16.

Мета: визначити рівень розвитку фонематичного аналізу та уваги.

Інструкція: я буду зачитувати речення вголос, а ти маєш відразу визначати кількість слів у ньому. Відповіді необхідно давати швидко та без зволікань.

Мовленнєвий матеріал:

Машина під'їхала до будинку. Спустилися з гори її схилом. За вікном бушувала хурделиця. У двері квартири хтось постукав. Бабуся, одягнувши пальто та хустину, пішла до магазину. Над полем пронісся вихор пилу. Край дороги стояла стара, майже зруйнована часом хатина. Діти, гуляючи лісом, знайшли у хащах мухомор. Купивши хліб у магазині, бабуся принесла його до хати. З'їжджаючи зі схилу на санчатах, діти весело сміялися.

Хід виконання: підліток слухає запропоновані речення, визначає у них на слух кількість слів.

Інтерпретація результатів виконання завдання:

високий рівень – підліток швидко та правильно визначає кількість слів у реченні. Виконання завдання оцінюється у 3 бали;

достатній рівень – підліток правильно виконує завдання, але відповіді дає невпевнено. Виконання завдання оцінюється у 2 бали;

низький рівень – при виконанні завдання підліток допускає 2–3 помилки. Виконання завдання оцінюється у 1 бал.

Завдання 17.

Мета: визначити рівень фонетичного аналізу.

Інструкція: з ряду слів прочитаних мною виділи ті, в яких є звук «с» та зобразь схематично його розташування у кожному слові.

Мовленнєвий матеріал: редиска, риска, кізка, голос, джинси, сорочка, миска, кружка, каструля, вісь, парасоля, віз, засмага, посмішка, заняття, позолота, пристрій, лис та інші.

Приклади схем, що відповідають запропонованим словам:

 с , с , с .

Хід виконання: підліток слухає запропоновані слова, серед них знаходить слова, у яких присутній запропонований звук та зображує схему слів.

Інтерпретація результатів виконання завдання:

високий рівень – підліток швидко та правильно визначає слова із зазначеним звуком та зображує їх схему. Завдання оцінюється у 3 бали;

достатній рівень – підліток правильно визначає слова із зазначеним звуком та зображує їх схему, але відповіді дає невпевнено. Завдання оцінюється у 2 бали;

низький рівень – підліток виконує завдання невпевнено, повільно, допускає 1–2 помилки. Виконання завдання оцінюється у 1 бал.

Завдання 18.

Мета: визначити рівень фонематичного аналізу та синтезу.

Інструкція: уважно слухай слова, виділяючи перший звук, та склади слово з перших звуків. Запиши утворене слово.

Мовленнєвий матеріал: 1. жовтень, указка, користь (жук); зошит, учень, бобер, розуміння (зубр); сонце, кошик, ложка, акорд, дерево (склад); 2. сік (сім'я, індик, кров); вовк (веселка, огірок, вода, котик); плече, ранок, актор, цілунок, абрикос (праця).

Хід виконання: підліток слухає слова, які зачитує логопед, виділяє з них перший звук та складає слово з перших звуків, записує.

Інтерпретація результатів виконання завдання:

високий рівень – підліток швидко та правильно визначає на слух перший звук кожного слова, утворює з них слова. Виконане завдання оцінюється у 3 бали;

достатній рівень – підліток правильно визначає на слух перший звук кожного слова, але невпевнено утворює з них слова. Виконання завдання оцінюється у 2 бали;

низький рівень – підліток виконує завдання невпевнено, повільно, допускає 1–2 помилки. Виконання завдання оцінюється у 1 бал.

Завдання 19.

Мета: Визначити рівень фонематичного сприймання та аналізу через уміння транскрибувати.

Інструкція: Уважно слухай слова. Запиши їх транскрипцію.

Мовленнєвий матеріал: ялинка, ящірка, шока, читання, подвір'я, ллється, здається, насіння.

Хід виконання: підліток слухає слова, які повільно зачитує логопед, записує їх транскрипцію.

Інтерпретація результатів виконання завдання:

Високий рівень – підліток швидко та правильно записує транскрипцію кожного слова. Виконання завдання оцінюється у 3 бали.

Достатній рівень – підліток правильно визначає транскрипцію кожного слова, але записує дещо невпевнено, може зробити помилку та самостійно її виправити. Виконання завдання оцінюється у 2 бали.

Низький рівень – підліток виконує завдання невпевнено, повільно, допускає більше 3 помилок. Виконання завдання оцінюється у 1 бал.

Завдання 20.

Мета: визначити рівень фонематичного аналізу та синтезу.

Інструкція: уважно прочитай слова, назви чітко звуки, з яких вони складаються.

Мовленнєвий матеріал: ящик, щітка, коріння, завдання, пір'їнка, сміється, посміхається, шістнадцять.

Хід виконання: підліток уважно читає слова про себе, потім чітко проговорює звуки, з яких вони складаються.

Інтерпретація результатів виконання завдання:

високий рівень – підліток швидко та правильно проговорює звуки, з яких складаються слова. Виконання завдання оцінюється у 3 бали;

достатній рівень – підліток правильно проговорює звуки, з яких складаються слова, проговорює їх повільно та невпевнено. Виконання завдання оцінюється у 2 бали;

низький рівень – підліток виконує завдання невпевнено, повільно, допускає більше 3 помилок. Виконання завдання оцінюється у 1 бал.

Блок 3. Обстеження лексико-граматичного компоненту мовленнєвої компетенції підлітків.

Обстеження відбувається індивідуально та передбачає наступні рівні допомоги: повторення інструкції; пояснення виконання завдання з наведенням прикладу відповіді; демонстрація відповіді з поясненням вибору відповіді.

Крім того, деякі завдання передбачають наочний матеріал (картки) для допомоги у виконанні завдань (зокрема, завдання 9–11, завдання 14).

Метою завдань з першого по одинадцяте є визначити об'єм пасивного та активного словникового запасу, що включає визначення розуміння та використання у власному мовленні слів іншомовного походження (завдання 1), синонімів (завдання 2), антонімів (завдання 3), фразеологічних зворотів (завдання 4–6), прямого та переносного значення слів (завдання 7); володіння словотворенням (завдання 8–11). Метою завдань з дванадцятого по сімнадцяте є виявити уміння правильно утворювати слова та словосполучення (завдання 12–13, 17), відмінювати слова (завдання 14, завдання 16), узгоджувати слова у словосполученнях та реченнях (завдання 12–13, 15, 18). Мета дев'ятнадцятого та двадцятого завдань полягає у дослідженні володіння монологічним мовленням на задану або обрану тему, де найбільша увага звертається на стиль мовлення, словниковий запас, уміння самостійно вибудовувати текст та добирати до теми структурні елементи тексту з правильним узгодженням слів у реченні, використання засобів зв'язку між реченнями.

Завдання 1.

Мета: визначити об'єм пасивного та активного словникового запасу підлітків, розуміння ними слів іншомовного походження та уміння пояснювати їх значення, дослідити вміння добирати синоніми.

Інструкція: поясни значення запропонованих слів, заміни на синоніми або синонімічні словосполучення до кожного з них.

Наприклад: Курс – це напрям руху, певний навчальний предмет, рівень засвоєння знань.

Мовленнєвий матеріал: парад, діста, інтеграція, акцент, абонемент, авантюра, шхуна, штраф, авеню, автор, адміністратор, журі, дезертир, фреска, френч, дебати, чемпіонат, цитата, фундамент.

Хід виконання: підліток зачитує слова іншомовного походження, пояснює значення кожного слова, добирає синоніми або синонімічні словосполучення до кожного з них.

Інтерпретація результатів виконання завдання:

високий рівень – підліток швидко і легко може пояснити слова іншомовного походження та замінити їх на синоніми або синонімічні звороти, не припускається помилок. Виконання завдання оцінюється у 3 бали;

достатній рівень – підліток достатньо швидко може пояснити слова іншомовного походження та замінити їх на синоніми або синонімічні звороти, утруднюється підібрати синоніми до 1–2 слів. Завдання оцінюється у 2 бали;

низький рівень – підліток пояснює менше половини запропонованих слів, при підборі синонімів та синонімічних словосполучень допускає 6–8 помилок. Виконання завдання оцінюється у 1 бал.

Завдання 2.

Мета: визначити об'єм активного словникового запасу підлітків, уміння добирати синоніми.

Інструкція: прочитай слова та добери до них синоніми.

Мовленнєвий матеріал: бігти, розмовляти, розумний, гарний, сміливий, великий, заметіль, радість.

Хід виконання: підліток читає запропоновані слова та добирає до них синоніми.

Інтерпретація результатів виконання завдання:

високий рівень – підліток швидко і легко може підібрати декілька синонімів до кожного запропонованого слова, не припускається помилок. Виконання завдання оцінюється у 3 бали;

достатній рівень – підліток може підібрати по одному синоніму до кожного запропонованого слова без помилок. Завдання оцінюється у 2 бали;

низький рівень – підліток утруднюється підбирати синоніми до запропонованих слів, припускається помилок. Виконане завдання оцінюється у 1 бал.

Завдання 3.

Мета: визначити об'єм активного словникового запасу підлітків, уміння добирати антоніми.

Інструкція: прочитай слова та добери до них антоніми.

Мовленнєвий матеріал: сміливість, радість, зло, правда, глибокий, широкий, темний, далекий.

Хід виконання: підліток читає запропоновані слова та добирає до них антоніми.

Інтерпретація результатів виконання завдання:

високий рівень – підліток швидко і легко може підібрати антоніми до кожного запропонованого слова, не припускається помилок. Виконання завдання оцінюється у 3 бали;

достатній рівень – підліток може підібрати антоніми до кожного запропонованого слова, може допускатися 1 помилка. Виконання завдання оцінюється у 2 бали;

низький рівень – підліток утруднюється підбирати антоніми до запропонованих слів, припускається багатьох помилок. Виконання завдання оцінюється у 1 бал.

Завдання 4.

Мета: визначити обсяг активного словникового запасу та рівень розуміння контекстуально зумовленого значення слова через розуміння фразеологічних зворотів.

Інструкція: поясни, як ти розумієш значення запропонованих фразеологізмів.

Мовленнєвий матеріал: між двох вогнів, бити байдики, пожинати лаври, бачили очі, що купували, дістати облизня, довести до пуття, забити баки, на побігеньках, спритний на слові, пекти раки.

Хід виконання: підліток читає запропоновані фразеологізм та пояснює їх значення.

Інтерпретація результатів виконання завдання:

високий рівень – підліток швидко і легко може пояснити запропоновані фразеологічні звороти, не припускається помилок. Виконання завдання оцінюється у 3 бали;

достатній рівень – підліток достатньо швидко пояснює фразеологічні звороти, проте припускається 1-2 помилок. Виконане завдання оцінюється у 2 бали;

низький рівень – підліток може пояснити значення менше половини запропонованих слів. Виконання завдання оцінюється у 1 бал.

Завдання 5.

Мета: визначити рівень розуміння підлітками фразеологічних зворотів та вміння використовувати їх у мовленні.

Інструкція: використовуючи запропоновані фразеологізми, дай відповідь на запитання: Як говорять про..?

Мовленнєвий матеріал:

...спокійну, не агресивну, тиху людину

...почуття незручності, сорому

...людину, що прийшла невчасно

Хід виконання: підліток добирає фразеологізми до запропонованих словосполучень.

Інтерпретація результатів виконання завдання:

високий рівень – підліток швидко і легко може підібрати необхідні фразеологізми без помилок. Виконання завдання оцінюється у 3 бали;

достатній рівень – підліток може достатньо швидко підібрати необхідні фразеологізми, проте потребує допомоги від логопеда у вигляді прикладу. Виконання завдання оцінюється у 2 бали;

низький рівень – підліток повільно та невпевнено обирає фразеологізми, допускає помилки, не завжди може виправити їх. Виконання завдання оцінюється у 1 бал.

Завдання 6.

Мета: визначити рівень розвитку пасивного словникового запасу, наявність в ньому фразеологічних зворотів.

Інструкція: подумай та підбери фразеологізми, що мають у своєму складі назви частин тіла.

Наприклад: голова – морочити голову, втратити голову, з хворої голови на здорову.

Мовленнєвий матеріал: ніс, рука, зуби і т.д.

Хід виконання: підліток добирає фразеологізми, що мають у своєму складі назви частин тіла.

Інтерпретація результатів виконання завдання:

високий рівень – підліток швидко і легко може підібрати необхідні фразеологізми, в яких є запропоновані логопедом слова, мінімум по два фразеологізми з кожним словом. Виконання завдання оцінюється у 3 бали;

достатній рівень – підліток може достатньо швидко підібрати необхідні фразеологізми, в яких є запропоновані логопедом слова, мінімум по одному фразеологізму з кожним словом, потребує допомогу у вигляді прикладу. Виконання завдання оцінюється у 2 бали;

низький рівень – підліток повільно та невпевнено обирає фразеологізми, може підібрати не до всіх слів, допускає помилки, не завжди може виправити їх. Виконання завдання оцінюється у 1 бал.

Завдання 7.

Мета: виявлення рівня розуміння контекстуально зумовленого значення слова, розуміння прямого та переносного значення слів.

Інструкція: прослухай прочитані мною словосполучення, запиши їх у два стовпчики, в перший вписуй дієслова, що використовуються в прямому значенні, в другий – у переносному.

Мовленнєвий матеріал: відбити (атаку, м'яч); плаче (дитина, птаха); посміхається (сонце, дівчинка); дрімає (ліс, дитина); біжать (гроші, діти); розігралася (дитина, гроза); гримить (потяг, гроза); іде (дощ, хлопчик).

Хід виконання: підліток слухає словосполучення у прямому та переносному значенні та записує їх у два стовпчики (пряме значення дієслова та переносне значення дієслова).

Інтерпретація результатів виконання завдання:

високий рівень – підліток швидко і легко, розрізняє словосполучення з дієсловами у прямому та переносному значенні, записує їх без помилок у два стовпчики. Виконання завдання оцінюється у 3 бали;

достатній рівень – підліток досить легко розрізняє словосполучення з дієсловами у прямому та переносному значенні, проте припускається 1–2 помилок, що виправляє самостійно при вказуванні на помилку. Виконання завдання оцінюється у 2 бали;

низький рівень – підліток повільно та невпевнено розрізняє словосполучення з дієсловами у прямому та переносному значенні, припускається 2–3 помилок, які не може виправити без підказки логопеда. Виконання завдання оцінюється у 1 бал.

Завдання 8.

Мета: визначити рівень розвитку пасивного словникового запасу та рівень оволодіння словотворенням.

Інструкція: заміни прочитані мною словосполучення на одне слово так, щоб зміст словосполучення при цьому не втрачався. Наприклад: став старим – постарів; зробився хворим – захворів.

Мовленнєвий матеріал: вніс плату, став розумним, викликала зацікавлення, почав співати, одержала перемогу, став старим, зробився хворим, закінчила читати.

Хід виконання: підліток слухає запропоновані словосполучення на одне слово без втрати змісту словосполучення.

Інтерпретація результатів виконання завдання:

високий рівень – підліток швидко і легко без помилок заміняє запропоновані логопедом словосполучення із збереженням змісту. Виконання завдання оцінюється у 3 бали;

достатній рівень – підліток достатньо легко заміняє запропоновані логопедом словосполучення із збереженням змісту, припускаючись помилки, виправляє її самостійно. Виконання завдання оцінюється у 2 бали;

низький рівень – підліток повільно та невпевнено заміняє запропоновані логопедом словосполучення із збереженням змісту, припускаючись помилок, не виправляє їх без підказки логопеда. Виконання завдання оцінюється у 1 бал.

Завдання 9.

Мета: виявити рівень володіння словотворенням за допомогою суфіксального способу творення нових слів.

Інструкція: утвори із запропонованих слів нові слова за допомогою суфіксів -к; -ик, -ник, -овик, -очк; -івник, -еньк; -ечк; -аник, -ець, -івець, -анець, -інець, -инець (та інших). Наприклад: двір – двірник.

Мовленнєвий матеріал: двір, сотня, виноград, хутро, задача, повстання, чари, армія, м'яч, піхота, солдат, сметана, ялина, човен.

Хід виконання: підліток із запропонованих слів за допомогою суфіксів утворює нові слова.

Інтерпретація результатів виконання завдання:

високий рівень – підліток швидко і легко може утвори із запропонованих слів за допомогою суфіксів нові слова, не припускаючись помилок. Виконання завдання оцінюється у 3 бали;

достатній рівень – підліток утворює із запропонованих слів за допомогою суфіксів нові слова, припускаючись помилки, виправляє її самостійно. Виконання завдання оцінюється у 2 бали;

низький рівень – підліток виконує завдання повільно, невпевнено, допускає 3–4 помилки. Виконання завдання оцінюється у 1 бал.

Завдання 10.

Мета: виявити рівень володіння словотворенням за допомогою префіксального способу творення нових слів; виявити рівень оволодіння категоріями числа та роду.

Інструкція: утвори із запропонованих слів нові слова за допомогою префіксів.

Мовленнєвий матеріал: йти, летіти, бігти, читати, співати, казати, думати, шити.

Наприклад: сміятись – засміятись, розсміятись, пересміятись.

Хід виконання: підліток із запропонованих слів за допомогою префіксів утворює нові слова.

Інтерпретація результатів виконання завдання:

високий рівень – підліток швидко і легко може утвори із запропонованих слів за допомогою префіксів нові слова, від трьох і більше, не припускаючись помилок. Виконання завдання оцінюється у 3 бали;

достатній рівень – підліток утворює із запропонованих слів за допомогою префіксів нові слова, добираючи до кожного слова мінімум по два. Виконання завдання оцінюється у 2 бали;

низький рівень – підліток із запропонованих слів за допомогою префіксів здатен утворити лише по одному слову, виконує завдання повільно, невпевнено. Виконання завдання оцінюється у 1 бал.

Завдання 11.

Мета: визначити рівень оволодіння словотворенням за допомогою утворення аббревіатур.

Інструкція: Прочитай та утвори із запропонованих словосполучень аббревіатури, запиши їх у картку.

Мовленнєвий матеріал:

Картка №1.

медична сестра – завідуючий магазином –
державна екзаменаційна комісія – загальне незалежне
оцінювання –

персональний комп'ютер – запасні частини –
вищий учбовий заклад – астрономія фізика –
спеціальний заклад – спеціальний кореспондент –

Хід виконання: підліток утворює із запропонованих словосполучень аббревіатури, записує їх у картку.

Інтерпретація результатів виконання завдання:

високий рівень – підліток швидко і легко може утворити із запропонованих словосполучень аббревіатури, не припускаючись помилок. Виконання завдання оцінюється у 3 бали;

достатній рівень – підліток утворює із запропонованих словосполучень аббревіатури, припускаючись помилки, виправляє її самостійно. Виконання завдання оцінюється у 2 бали;

низький рівень – виконує завдання повільно, невпевнено, допускає більше 2 помилок, утруднюється їх виправити. Виконання завдання оцінюється у 1 бал.

Завдання 12.

Мета: виявити рівень розвитку розуміння предметно-синтаксичних значень (за якістю, просторовим відношенням, прямим та оберненим об'єктом дії).

Інструкція: прослухай уважно пари словосполучень та визнач синтаксично правильні та помилкові.

Мовленнєвий матеріал: варення з малини – варення з малиною, посадили у кошику – посадили в кошик, приїхали машині – приїхали машиною, присів на стілець – присів на стільці, стіл з деревини – стіл з деревиною, пісня потрібна душі – пісні потрібна душа, морква потребує зайчика – моркви потребує зайчик та ін.

Хід виконання: підліток слухає запропоновані словосполучення та визначає синтаксично правильні та помилкові.

Інтерпретація результатів виконання завдання:

високий рівень – підліток швидко і легко, може визначити із запропонованих словосполучень синтаксично правильні та неправильні, не припускається жодних помилок. Виконання завдання оцінюється у 3 бали;

достатній рівень – підліток знаходить синтаксично правильні та неправильні словосполучення, у випадку помилки, виправляє її самостійно. Виконання завдання оцінюється у 2 бали;

низький рівень – підліток виконує завдання повільно, невпевнено, допускає 3 та більше помилок. Виконання завдання оцінюється у 1 бал.

Завдання 13.

Мета: виявити рівень засвоєння та вживання синтаксичних конструкцій з пасивним станом.

Інструкція: прослухай уважно прочитані речення та утвори з них синтаксичні конструкції з пасивним станом.

Наприклад: Кошеня розлило молоко. – Молоко розлите кошеням.

Мовленнєвий матеріал:

Буря зламала дерево.

Софія намалювала портрет.

Заєць з'їв моркву.

Злодії викрали картину.

Хід виконання: підлітки з простого речення утворюють синтаксичні конструкції з пасивним станом.

Інтерпретація результатів виконання завдання:

високий рівень – підліток швидко і легко може утворити із запропонованих речень синтаксичні конструкції з пасивним станом. Виконання завдання оцінюється у 3 бали;

достатній рівень – підліток самостійно утворює синтаксичні конструкції з пасивним станом, проте потребує допомоги логопеда у вигляді прикладу. Виконання завдання оцінюється у 2 бали;

низький рівень – підліток виконує завдання повільно, невпевнено, потребує допомоги логопеда у вигляді прикладу, допускає 1-2 помилки. Виконання завдання оцінюється у 1 бал.

Завдання 14.

Мета: визначити сформованість відмінювання слів за відмінками через узгодження категорій роду, числа та відмінка.

Інструкція: утвори від запропонованих слів нові відповідно до типів відмінкових закінчень чоловічого та жіночого роду однини та множини, запиши їх у зошит.

Наприклад: слово «ластівка» відмінюється так: називний – ластівка, ластівки, родовий – ластівки, ластівок, давальний – ластівці, ластівкам, знахідний – ластівку, ластівок, орудний – ластівкою, ластівками, місцевий – на ластівці, на ластівках, кличний – ластівко, ластівки.

Мовленнєвий матеріал: автомобіль, бій, лампа, дитина, повідомлення, покарання.

Хід виконання: підліток відмінює слова за категоріями роду, числа та відмінка та записує їх у зошит.

Інтерпретація результатів виконання завдання:

високий рівень – підліток швидко і легко відмінює запропоновані іменники за категоріями роду, числа та відмінка, не припускаючись помилок. Виконання завдання оцінюється у 3 бали;

достатній рівень – підліток достатньо швидко відмінює запропоновані іменники за категоріями роду, числа та відмінка, припускаючись помилок, виправляє її самостійно. Виконання завдання оцінюється у 2 бали;

низький рівень – підліток виконує завдання повільно, невпевнено, просить про допомогу у вигляді підказки чи підтвердження правильності відповіді. Виконання завдання оцінюється у 1 бал.

Завдання 15.

Мета: визначити рівень узгодженості іменників з іншими частинами мови у реченнях, рівень вміння використовувати іменники у потрібному відмінку та засвоєння граматичних ознак слів.

Інструкція: я читатиму частину речення, а ти уважно слухай та продовжуй його, вставляючи слово, необхідне для логічного завершення у правильній граматичній формі.

Наприклад: Сьогодні з півдня повернулися... (ластівки, птахи, граки).

Мовленнєвий матеріал:

Усю зиму в гніздах не було ...(кого?).....

Ми приготували пригощення...(для кого?)....

Не далеко від дому ми побачили зграю...(кого?)...

У школі ми написали твір про...(кого?)...

Ми пишаємося своїми маленькими, добрими друзями

Хід виконання: підліток доповнює речення, демонструючи вміння використовувати іменники у потрібному відмінку та засвоєння граматичних ознак слів.

Інтерпретація результатів виконання завдання:

високий рівень – підліток швидко і легко може підібрати правильне логічне завершення речення у необхідній граматичній формі, не припускаючись помилок; словниковий запас широкий. Виконання завдання оцінюється у 3 бали;

достатній рівень – підліток підбирає правильне логічне завершення речення у необхідній граматичній формі, припускаючись помилок, виправляє їх самостійно; словниковий запас достатній. Завдання оцінюється у 2 бали;

низький рівень – підліток виконує завдання повільно, невпевнено, просить про допомогу у вигляді підказки чи підтвердження правильності відповіді, словниковий запас надзвичайно збіднений. Виконане завдання оцінюється у 1 бал.

Завдання 16.

Мета: виявити рівень оволодіння навичками словотворення за допомогою морфем, засвоєння категорій роду та числа дієслів у минулому часі.

Інструкція: утвори із запропонованих слів нові слова, змінюючи дієслова за родом та числом у минулому часі. Придумай словосполучення та запиши їх.

Наприклад: робив – робила – робили.

Мовленнєвий матеріал: стоїть, робить, співає, грає, дзвонить, пише, шиє, танцює, працює, ріже, йде, з'являється, падає, майструє, руйнує, лле, мие, мигає.

Хід виконання: підліток утворює нові слова за допомогою морфем, з утвореними словами утворює словосполучення та записує їх.

Інтерпретація результатів виконання завдання:

високий рівень – підліток швидко і легко може утвори із запропонованих дієслів нові слова, не припускаючись помилок. Придумані самостійно словосполучення записує без помилок. Виконання завдання оцінюється у 3 бали;

достатній рівень – підліток утворює із запропонованих дієслів нові слова, припускаючись помилок, виправляє їх самостійно. Придумані самостійно словосполучення записує без помилок. Виконання завдання оцінюється у 2 бали;

низький рівень – підліток виконує завдання повільно, невпевнено, допускає 2–3 помилки, які відображаються на письмі. Виконання завдання оцінюється у 1 бал.

Завдання 17.

Мета: перевірити рівень оволодіння словотворенням за допомогою складання основ.

Інструкція: утворити з запропонованих словосполучень нові слова за допомогою складання основ та запиши їх у картку.

Наприклад: життя писати – життєпис.

Мовленнєвий матеріал:

Картка № 1.

Хмари чесати –

різати хвилі –

Ліс та степ –

великий день –

Права сторона –

сільське господарство –

Грає водою –

кислий та солодкий –

Науковий технічний –

чисте письмо –

Хід виконання: підліток читає словосполучення та записує утворені нові слова за допомогою складання основ.

Інтерпретація результатів виконання завдання:

високий рівень – підліток швидко і легко утворює із запропонованих словосполучень нові слова за допомогою складання основ, не припускаючись помилок. Виконання завдання оцінюється у 3 бали;

достатній рівень – підліток утворює із запропонованих словосполучень нові слова за допомогою складання основ, у випадку

помилку, виправляє їх самостійно. Виконання завдання оцінюється у 2 бали;

низький рівень – підліток виконує завдання повільно, невпевнено, допускає 3 та більше помилок. Виконання завдання оцінюється у 1 бал.

Завдання 18.

Мета: виявити рівень уміння утворювати із простих речень складнопідрядні.

Інструкція: Прочитай уважно початок простих речень та утвори з них складні.

Наприклад: Гарно в лісі восени, ... (коли дерева вкриваються різнобарвним листям, а до обличчя лагідно доторкається сонце).

Мовленнєвий матеріал:

Чудова подорож розпочиналася... У класі учитель помітив...

Група одноліток крокувала... В кінотеатрі відбувалися...

Хід виконання: підліток читає речення, утворює із простих речень складнопідрядні.

Інтерпретація результатів виконання завдання:

високий рівень – підліток швидко і легко утворює із простих речень складнопідрядні, словниковий запас широкий. Виконання завдання оцінюється у 3 бали;

достатній рівень – підліток легко утворює із простих речень складнопідрядні, словниковий запас достатній. Виконання завдання оцінюється у 2 бали;

низький рівень – підліток виконує завдання повільно, невпевнено, потребує допомоги логопеда у вигляді прикладу, словниковий запас украй обмежений. Виконання завдання оцінюється у 1 бал.

Завдання 19.

Мета: визначити рівень оволодіння рідною мовою, її чистоту та правильність використання словникового запасу та узгодження слів у реченні під час складання розповіді за сюжетним малюнком.

Інструкція: уважно розглянь запропонований тобі художній твір, спробуй скласти розповідь про відображене на ньому.

Для складання розповіді пропонуються такі картини, як І. Шишкін «Ранок у сосновому лісі», «Ліс ввечері», А. Куїнджи «Березовий гай», І. Репін «Бурлаки на Волзі», В. Перов «Мисливці на привалі», «Трійка».

Хід виконання: підліток розглядає картину упродовж 1–2 хвилин, а потім розповідає складену розповідь.

Інтерпретація результатів виконання завдання:

високий рівень – підліток складає розповідь самостійно, використовуючи складні речення, не допускаючи в мовленні

неточностей, слів іншомовного походження або діалектичних зворотів; мовлення чітке, плавне, логічне. Виконання завдання оцінюється у 3 бали;

достатній рівень – підліток складає розповідь самостійно, використовує складні речення, не допускаючи в мовленні неточностей, слів іншомовного походження або діалектичних зворотів; мовлення чітке, логічне, проте присутні паузи. Виконання завдання оцінюється у 2 бали.

низький рівень – підліток складає розповідь за допомогою логопеда, користуючись в переважній більшості простими реченнями, в мовленні використовує слова іншомовного походження, діалектизми. Виконання завдання оцінюється у 1 бал.

Завдання 20.

Мета: визначити рівень оволодіння рідною мовою в ситуаціях вільного спілкування та автоматизованого мовлення.

Інструкція: зараз я запропоную тобі обрати одну з тем і висловити свою думку стосовно неї.

Перелік тем, що пропонуються підлітку на вибір є близькими для нього та його повсякденного життя: «Мої захоплення», «Моя улюблена музика», «Навчальний предмет, що найбільше мені подобається», «Стан підлітка у соціумі», «Батьки та діти – вічна проблема?», «Інтернет мережі, їх позитивні та негативні сторони», «Основні способи спілкування сучасної молоді».

Хід виконання: підліток обирає тему та висловлює свою думку стосовно неї.

Інтерпретація результатів виконання завдання:

високий рівень – підліток досить чітко та швидко може орієнтуватись у темі бесіди, правильно підбирає, відповідно до теми, стиль мовлення, дотримується основних вимог до мовлення та правил спілкування, самостійно вибудовує текст, включаючи в нього основні структурні елементи, необхідні для висвітлення обраної теми, вміло користується засобами зв'язку між реченнями. Виконання завдання оцінюється у 3 бали;

достатній рівень – підліток складає розповідь самостійно, може орієнтуватись у темі бесіди, стиль мовлення відповідає темі, дотримується основних вимог до мовлення та правил спілкування, користується засобами зв'язку між реченнями, у мовленні присутні паузи. Виконання завдання оцінюється у 2 бали;

низький рівень – підліток не може самостійно визначити тему бесіди, потребує допомоги у виконанні цього завдання, під час спілкування не дотримується основних вимог до мовлення та правил спілкування. Наявна значна кількість стилістичних помилок, відсутня логічність між міркуваннями та висновками, не здатен логічно відстоювати свої думки. Виконання завдання оцінюється у 1 бал.

Блок 4. Обстеження діалогологічного компоненту мовленнєвої компетенції підлітків.

Передбачається три види завдань: індивідуальні (завдання 1–7), у парах (завдання 8) та підгрупові – по 4-5 особи (завдання 9–10). Підліткам пропонуються наступні рівні допомоги: пояснення виконання завдання; збільшення часу на підготовку та його виконання; допоміжні та уточнюючі запитання.

Кожне завдання має свою мету, що у сукупності формує яскраве уявлення про сформованість показників діалогологічного критерію. Завдання один і два має на меті визначити, наскільки якісно підлітки уміють складати план до прочитаного тексту та переказувати його, притримуючись плану. Завдання шість перевіряє уміння ставити запитання до прочитаного тексту. Завдання три та п'ять та завдання дев'ять та десять передбачає перевірку монологічного мовлення, при чому як формі розповіді (завдання 3), так і роздуму (завдання 4) та опису (завдання 5) з попередньою підготовкою без виступу (завдання 3–5), з виступом перед однолітками (завдання 9) та виступу перед однолітками без підготовки (завдання 10). Здатність до діалогологічного мовлення перевіряється за допомогою завдань, спрямованих на ведення бесіди зі знайомим дорослим (завдання 7) та у парі з однолітком (завдання 8). Крім того, звертається увага й на поведінку та стиль і форму спілкування підлітків, готовність до спілкування, здатність висловити власну думку, уміння реагувати на непередбачувані мовленнєві ситуації.

Так як усі завдання IV блоку, крім завдання 10, включають підготовку до демонстрації їх виконання, то експериментом передбачається обстеження ступеня сформованості діалогологічного критерію у різні дні задля попередження стомлюваності молодших підлітків та збереження у них позитивного настрою. Відповідно, зазначені 10 завдань можуть даватися учням у різні дні як доповнення до попередніх 3 блоків, тобто різні учні виконують завдання даного блоку у різні дні. Завдання 8–10 виконуються в один день, що передбачав завершення обстеження.

Незалежно від того, скільки днів триває обстеження кожного конкретного учня, обов'язковою умовою завершення обстеження є міні-бесіда з педагогом (логопедом), що включає підведення підсумку обстеження з акцентом на завданнях, в яких молодший підліток буде найбільш успішним та які йому найбільше сподобаються. Крім того, обов'язковою є похвала та заохочення.

Завдання 1.

Мета: визначити рівень здатності підлітка складати план до прочитаного оповідання.

Інструкція: прочитай оповідання, склади до нього план, напиши пункти плану. Обґрунтуй, чому ти виділив саме такі пункти.

Хід виконання: текст для складання плану визначається відповідно до програмових вимог класу, в якому навчається підліток. Пропонується прочитати оповідання, скласти та записати до нього план. Після складання плану пропонується обґрунтувати вибір пунктів плану.

Інтерпретація результатів виконання завдання:

високий рівень – підліток самостійно визначає головні події оповідання, відповідно до них складає план та може обґрунтувати свої думки. Виконання завдання оцінюється у 3 бали;

достатній рівень – підліток самостійно визначає головні події оповідання, але потребує допомоги у формулюванні пунктів плану, може обґрунтувати свої думки за умови незначної допомоги з боку логопеда. Виконання завдання оцінюється у 2 бали;

низький рівень – складаючи план, підліток випускає важливі події оповідання, не здатен підібрати назви до частин оповідання, потребує допомоги. Виконання завдання оцінюється у 1 бал.

Завдання 2.

Мета: визначити рівень здатності підлітка скласти перекази за планом до прочитаного оповідання.

Інструкція: прочитай оповідання, склади до нього план. Перекажи текст, дотримуючись пунктів плану.

Хід виконання: текст переказу та його складність визначається відповідно до класу, в якому навчається підліток. Пропонується прочитати оповідання, скласти до нього план, а потім переказати текст, дотримуючись пунктів плану.

Інтерпретація результатів виконання завдання:

високий рівень – підліток самостійно визначає головні події оповідання, відповідно до них складає план та, дотримуючись плану, здійснює стислий переказ запропонованого тексту. Виконання завдання оцінюється у 3 бали;

достатній рівень – підліток самостійно визначає головні події оповідання, відповідно до них складає план, але потребує допомоги у формулюванні пунктів, дотримуючись плану, здійснює стислий переказ запропонованого тексту, але у мовленні присутні паузи. Виконання завдання оцінюється у 2 бали;

низький рівень – складаючи план переказу, підліток випускає деякі події оповідання, при переказі тексту допускає певні помилки в стилістичному оформленні висловлювань, потребує допомоги, у мовленні присутні паузи. Виконання завдання оцінюється у 1 бал.

Завдання 3.

Мета: визначити рівень розвитку монологічного мовлення, здатність самостійно будувати план висловлювання за запропонованою темою та дотримуватись його в процесі мовлення.

Інструкція: склади оповідання або казку на основі одного з запропонованих прислів'їв.

Сім раз відмір, один відріж.

Під лежачий камінь вода не тече.

Хід виконання: підліток обирає тему, думає упродовж 1–2 хвилин та розповідає складене оповідання або казку.

Інтерпретація результатів виконання завдання:

високий рівень – підліток самостійно вибудовує текст, включаючи в нього основні структурні особливості, дотримується основного задуму та змісту, дотримується необхідного типу та стилю мовлення, висловлювання підпорядковуються основній темі та думці, правильно користується засобами зв'язку між реченнями. Виконання завдання оцінюється у 3 бали;

достатній рівень – підліток самостійно вибудовує текст, включаючи в нього основні структурні особливості, дотримується основного задуму та змісту, припускається помилок у дотриманні необхідного типу та стилю мовлення, висловлювання підпорядковуються основній темі та думці, проте підліток не користується засобами зв'язку між реченнями. Завдання оцінюється у 3 бали.

низький рівень – підліток самостійно не може побудувати план висловлювання, потребує допомоги педагога, припускається помилок у дотриманні необхідного типу та стилю мовлення, речення в тексті носять розрізнений характер, словниковий запас збіднений. Завдання оцінюється у 1 бал.

Завдання 4.

Мета: визначити рівень розвитку монологічного мовлення, здатність дотримуватись плану висловлювання при складанні роздуму, вміння будувати складні речення та логічно пов'язувати їх.

Інструкція: склади доповідь-роздум на запропоновану тему, використовуючи заздалегідь підготований план висловлювання.

Хід виконання: підлітку пропонується обрати тему та підготувати план для доповіді-роздуму. До завдання подається перелік можливих тем, які відповідають віковій підлітка.

Інтерпретація результатів виконання завдання:

високий рівень – підліток досить чітко та швидко може підготуватись до виступу, правильно підбирає, відповідно до теми, стиль мовлення, дотримується основних вимог до мовлення та правил спілкування, самостійно вибудовує текст, включаючи в нього основні структурні елементи, необхідні для висвітлення обраної теми, вміло користується засобами зв'язку між реченнями, словниковий запас широкий. Виконання завдання оцінюється у 3 бали;

достатній рівень – підліток досить швидко готується до виступу, дотримується необхідного стилю мовлення та основних вимог до

мовлення та правил спілкування, проте текст доповіді між основними структурними елементами не має логічного зв'язку, словниковий запас достатній. Виконання завдання оцінюється у 2 бали;

низький рівень – підліток не може самостійно підготуватись до доповіді на певну тему, потребує допомоги, при виступі не дотримується основних вимог до мовлення та правил спілкування, словниковий запас збіднений. Виконання завдання оцінюється у 1 бал.

Завдання 5.

Мета: Визначити рівень розвитку монологічного мовлення, здатність самостійно скласти опис природи.

Інструкція: розглянь фотографії, обери одну, яка тобі сподобалася найбільше та склади оповідання-опис природи.

Хід виконання: підлітку пропонуються для розгляду фотографії пейзажів, він обирає одну фотографію, думає упродовж 1–2 хвилин та розповідає складений опис природи.

Інтерпретація результатів виконання завдання:

високий рівень – підліток самостійно вибудовує текст, включаючи в нього основні структурні особливості, дотримується основного задуму та змісту, дотримується необхідного типу та стилю мовлення, висловлювання підпорядковуються основній темі та думці, правильно користується засобами зв'язку між реченнями, використовує дієприкметникові та дієприслівникові звороти та порівняння. Виконання завдання оцінюється у 3 бали;

достатній рівень – підліток самостійно вибудовує текст, включаючи в нього основні структурні особливості, дотримується основного задуму та змісту, припускається помилок у дотриманні необхідного типу та стилю мовлення, висловлювання підпорядковуються основній темі та думці, проте підліток не користується засобами зв'язку між реченнями, рідко використовує дієприкметникові та дієприслівникові звороти та порівняння. Виконання завдання оцінюється у 2 бали;

низький рівень – підліток самостійно не може побудувати план висловлювання, потребує допомоги педагога, припускається помилок у дотриманні необхідного типу та стилю мовлення, речення в тексті носять розрізнений характер, дієприкметникові та дієприслівникові звороти та порівняння не використовує, словниковий запас збіднений. Виконання завдання оцінюється у 1 бал.

Завдання 6.

Мета: визначити рівень здатності підлітка підбирати запитання до прочитаного оповідання.

Інструкція: прочитай оповідання, подумай та запиши 8 запитань, які можна задати до оповідання.

Хід виконання: текст оповідання визначається відповідно до програмових вимог класу, в якому навчається підліток. Підлітку

пропонується прочитати оповідання, подумати та записати 8 запитань, які можна задати до оповідання.

Інтерпретація результатів виконання завдання:

високий рівень – підліток самостійно визначає 8 запитань до оповідання, кожне запитання передбачає поглиблену відповідь. Виконання завдання оцінюється у 3 бали;

достатній рівень – підліток визначає 8 запитань до оповідання за умови незначної допомоги з боку логопеда. Виконання завдання оцінюється у 2 бали;

низький рівень – підліток не здатен самостійно визначити запитання до оповідання навіть за умови допомоги. Виконання завдання оцінюється у 1 бал.

Завдання 7.

Мета: визначити здатність підлітка до діалогічного спілкування з дорослим відповідно до певної мовленнєвої ситуації.

Інструкція: оберіть тему, на яку тобі було б цікаво поспілкуватися.

Приблизний перелік тем для діалогу: «Мої захоплення», «Улюблений вид спорту», «Улюблена книга», «Улюблена музика», «Мої друзі та їх чесноти», «Родина для мене – це...».

Хід виконання: підлітку не повідомляється про проведення обстеження його діалогічного мовлення. Він має спілкуватися спокійно, не напружуючись та не контролюючи кожне своє слово.

Інтерпретація результатів виконання завдання:

високий рівень – підліток вільно спілкується із співрозмовником на обрану тему, не припускаючись стилістичних чи темпо-ритмічних недоліків у власному мовленнєвому висловлюванні, дотримується правил ведення діалогу. Виконання завдання оцінюється у 3 бали;

достатній рівень – підліток включається у мовленнєву діяльність, але без зацікавленості, відповідає на запитання співрозмовника без ентузіазму, активність не проявляє, в мовлення допускаються незначні стилістичні помилки; позиція підлітка дещо пасивна. Виконання завдання оцінюється у 2 бали;

низький рівень – підліток під час спілкування напружений, невпевнений у собі, в процес мовленнєвої діяльності включається без бажання, відповіді його носять однослівний характер. Виконання завдання оцінюється у 1 бал.

Завдання 8.

Мета: визначити здатність підлітка до діалогічного спілкування з однолітками відповідно до певної мовленнєвої ситуації.

Інструкція: зараз ви будете спілкуватися у парах на запропоновану тему. У вас буде 5 хвилин.

Приблизний перелік тем для діалогу: «Мої захоплення», «Улюблений вид спорту», «Улюблена книга», «Улюблена музика», «Улюблений серіал», «Улюблений фільм».

Хід виконання: підлітки об'єднуються у пари, їм пропонується упродовж 5 хвилин обговорити одну із запропонованих тем. Експериментатор лише спостерігає, не включаючись у комунікацію.

Інтерпретація результатів виконання завдання:

високий рівень – підліток вільно спілкується зі співрозмовником на обрану тему, не припускаючись стилістичних чи темпо-ритмічних недоліків у власному мовленнєвому висловлюванні, дотримується правил ведення діалогу, використовує поширені речення. Виконання завдання оцінюється у 3 бали;

достатній рівень – підліток включається у мовленнєву діяльність, але без зацікавленості, відповідає на запитання співрозмовника без ентузіазму, інколи використовує поширені речення, активність не проявляє, в мовленні допускаються незначні стилістичні помилки; позиція підлітка дещо пасивна. Виконання завдання оцінюється у 2 бали;

низький рівень – підліток під час спілкування напружений, невпевнений у собі, в процес мовленнєвої діяльності включається без бажання, відповіді його носять однослівний характер. Виконання завдання оцінюється у 1 бал.

Завдання 9.

Мета: визначити здатність підлітка до монологічного виступу перед однолітками з попередньою підготовкою виступу.

Інструкція: зараз кожен з вас обере тему для виступу, у вас буде 5 хвилин на підготовку монологічного виступу, а потім три хвилини безпосередньо на виступ. Постарайтеся підготувати монолог так, щоб максимально розкрити тему та цікаво її представити. Можна обрати тему самостійно, а можна обрати із запропонованих.

Приблизний перелік тем для виступу: «Людина, якою я захоплююсь», «Моє відношення до спорту», «Мій улюблений літературний герой», «Вплив музики на людину», «Значення природи у житті людини», «Мій улюблений фільм».

Хід виконання: підлітки обирають тему для виступу, готуються упродовж 5 хвилин, по тім по черзі презентують свій виступ. Логопед слідкує за чергою та регламентом, підбадьорює учнів. Рекомендується закінчувати виступ оплесками.

Інтерпретація результатів виконання завдання:

високий рівень – підліток вільно виступає за обраною темою, підтримує зоровий контакт, використовує жестикуляцію. У мовленні відсутні стилістичні чи темпо-ритмічні недоліки, використовуються поширені речення, присутні відповідні логічні наголоси та паузація,

голос необхідної гучності. Виступ цікавий, емоційний, жвавий. Виконання завдання оцінюється у 3 бали;

достатній рівень – підліток вдало виступає за обраною темою, зоровий контакт та жестикуляція використовуються у достатній мірі. Стилiстичні чи темпо-ритмічні недоліки майже відсутні, голос необхідної гучності, логічні наголоси та паузація використовуються. У мовленні присутні як прості, так і поширені речення. Виступ цікавий та у міру емоційний. Виконання завдання оцінюється у 2 бали;

низький рівень – підліток надзвичайно напружений, яскраво виражена невпевненість у собі, зоровий контакт та жестикуляція майже не використовуються. Речення переважно прості, однослівні, в мовленні допускається велика кількість стилістичних помилок, спостерігаються темпо-ритмічні недоліки, логічні наголоси та паузація майже не використовуються, голоси тихий. Виступ беземоційний. Виконання завдання оцінюється у 1 бал.

Завдання 10.

Мета: визначити здатність підлітка до монологічного виступу перед однолітками без попередньої підготовки та можливість відповідати на запитання на тему виступу.

Інструкція: перед вами карточки, на кожній карточці написана тема виступу, вам потрібно буде витягти карточку та обрати тему для виступу. Часу на підготовку не буде, потрібно одразу почати виступ, який триватиме 1 хвилину. Після виступу слухачі зададуть вам три запитання. Виступи відбуватимуться по черзі.

Приблизний перелік тем для виступу: «Самий щасливий день мого життя», «Моє ставлення до шкільного навчання», «Людина, яка мене надихає», «Моя родина», «Що таке дружба?», «Яким я буду через 10 років?», «Вплив музики на людину», «Значення природи у житті людини», «Мій улюблений фільм», «Мій улюблений літературний твір».

Хід виконання: підлітки по черзі обирають тему для виступу, і упродовж 1 хвилини висловлюють своє ставлення до обраної теми. Після виступу слухачами задається три запитання, на які доповідач має відповісти. Якщо запитань немає, запитання задає логопед або пропонує задати запитання одному із слухачів. Логопед слідкує за чергою та регламентом. Виступ кожного учасника підбадьорюється оплесками.

Інтерпретація результатів виконання завдання:

високий рівень – підліток вільно висловлюється за обраною темою, виступ цікавий, емоційний, жвавий; підтримується зоровий контакт, використовується жестикуляція. У мовленні відсутні стилістичні чи темпо-ритмічні недоліки, використовуються поширені речення, присутні відповідні логічні наголоси та паузація, голос

необхідної гучності. Відповіді на запитання повні та доречні, розкривають суть. Виконання завдання оцінюється у 3 бали;

достатній рівень – підліток досить вільно висловлюється у межах обраної теми, використовуючи у достатній мірі зоровий контакт та жестикуляцію, логічні наголоси та паузацію. Стилiстичні чи темпоритмічні недоліки майже відсутні, голос необхідної гучності. У мовленні присутні як прості, так і поширені речення. Виступ у міру емоційний. Відповіді на запитання повні. Виконання завдання оцінюється у 2 бали;

низький рівень – у підлітка яскраво виражена невпевненість у собі, речення переважно прості, голос тихий, зоровий контакт та жестикуляція майже відсутні, допускається велика кількість стилістичних помилок, спостерігаються темпоритмічні недоліки, логічні наголоси та паузація майже не використовуються. Відповіді на запитання однослівні, тихим голосом, без зацікавленості. Виконання завдання оцінюється у 1 бал.

Блок 5. Обстеження психологічного компоненту мовленнєвої компетенції підлітків.

В процесі обстеження визначених критеріїв психологів можуть долучатись вчителі та логопед. Для дослідження визначених критеріїв було обрано три напрями обстеження психологічного компоненту мовленнєвої компетенції підлітків з порушеннями мовлення:

- безпосередньо спостереження за підлітком у комунікативних ситуаціях,
- аналіз комунікативних ситуацій,
- опитувальник для підлітків щодо визначення особистісних характеристик.

Крім того, були визначені комунікативні риси особистості, які сприяють спілкуванню (позитивні комунікативні риси) та комунікативні риси особистості, які стають на заваді спілкуванню (негативні комунікативні риси).

До позитивних комунікативних рис було віднесено: розкнутість, відкритість, активність, ініціативність, комунікабельність, щирість, дружелюбність, наполегливість, цілеспрямованість, впевненість. До негативних комунікативних рис було віднесено: замкненість, сором'язливість, пасивність, ігнорування, відстороненість, демонстративність, ворожість, агресивність, байдужість, негативізм.

Отже, обстеження психологічного компоненту мовленнєвої компетенції передбачало, крім зазначеного вище, виявлення у обстежуваних підлітків наявності чи відсутності відповідних комунікативних рис, міру їх прояву у різних комунікативних ситуаціях та їх вплив на здатність до комунікації загалом.

Зупинимось детальніше на кожному з напрямів.

1. Спостереження за підлітком у комунікативних ситуаціях

Мета: визначити здатність підлітка до повноцінного спілкування у різних комунікативних ситуаціях (з ровесниками та з дорослими, зі знайомими та незнайомими людьми, у звичних та незвичних ситуаціях, один на один зі співрозмовником та у підгрупах, з приверненням та без привернення уваги) та наявність позитивних та негативних комунікативних рис та ступінь їх прояву.

Даний напрям мав два взаємозалежні спрямування: спостереження за підлітком у спонтанних ситуаціях, які траплялися у процесі його повсякденного життя, з подальшим аналізом; спостереження за підлітком у спеціально створених ситуаціях, що мали на меті провокування випадків, які б вимагали від обстежуваного тих чи інших реакцій. Наведемо приклади спонтанних ситуацій: урок, перерва, підгрупова робота, позакласні години, виховні заходи, бесіди з запрошеними гостями (представник поліції, представник пожежної служби, лікар-епідеміолог). Спеціально створеними ситуаціями виступили: безпосередньо обстеження процесу сформованості мовленнєвої компетенції у підлітків зі стертою формою дизартрії, дискусійні клуби, засідання літературного гуртка, ситуації знайомства з дорослими, які просили допомоги (провести у спортзал, показати бібліотеку, розповісти про дозвілля школярів тощо).

Під час спостереження велися записи у вільній формі, де фіксувалися основні реакції та прояви підлітків, наявність у них позитивних та негативних комунікативних рис та ступінь їх прояву. Зверталася увага на поведінку та стиль і форму спілкування підлітки в у схожих ситуаціях: чи здатні вони до варіативності проявів, чи можуть вони змінювати звичні стратегії комунікації тощо.

2. Аналіз комунікативних ситуацій

Мета: виявити уміння підлітка організовувати, зокрема, ініціювати, підтримувати та завершувати процес спілкування, розуміти невербальні сигнали співрозмовника, здійснювати прогнозування його реакції та відповідно будувати спілкування; підтримувати бесіду на обрану чи задану тему. Окремо зверталася увага на прояви бажання спілкуватися з ровесниками та дорослими, наявність чи відсутність комунікативних якостей особистості, прагнення до самореалізації.

Наведемо приклади комунікативних ситуацій:

1. Спілкування один на один зі знайомим ровесником.
2. Спілкування один на один з незнайомим ровесником.
3. Спілкування у групі ровесників з попередньою підготовкою до спілкування.
4. Спілкування у групі ровесників без попередньої підготовки до спілкування.

5. Спілкування один на один зі знайомим дорослим.
6. Спілкування один на один з незнайомим дорослим.
7. Виступ перед публікою з попередньою підготовкою.
8. Виступ перед публікою без попередньої підготовки.
9. Неформальне спілкування з ровесниками (без привернення уваги обстежуваного до того, що за ним спостерігають).
- 10 Спілкування з логопедом на заняттях.

Зібраний матеріал детально аналізувався відповідно до того, наскільки підліток проявляє ініціативу, може ініціювати комунікацію, як він розуміє невербальні сигнали співрозмовника та реагує на них, підтримує розмову, як прогнозує реакції та буде спілкування, орієнтуючись на них, чи взагалі присутнє бажання спілкуватися за прагнення у процесі комунікації до самореалізації.

Відповідно, було виділено чотири рівні прояву психологічних особливостей психологічного компонента мовленнєвої компетенції, кожен з яких якісно відрізнявся від інших та мав свої особливості.

Високий рівень – підліток проявляє ініціативу, прагне до самореалізації, проявляє дружелюбність та цілеспрямованість, відчуває себе вільно та розкуто, може ініціювати комунікацію, вдало підлаштовується під реакції співрозмовника, розуміє невербальні сигнали та адекватно реагує на них, підтримує розмову, вміє підтримувати розмову на запропоновану тему як з однолітками, так і з дорослими, проявляє інтерес та бажання взаємодіяти з незнайомими, вільно аргументує власну думку, проявляє активність, вміє вчасно завершувати спілкування, відчувається комфортно, що оцінюється у 3 бали.

Достатній рівень – підліток може проявляти ініціативу, але робить це вибірково, прагне до самореалізації, проте активність проявляє не завжди, підліток дружелюбний та цілеспрямований, у процесі спілкування достатньо розкутий, якщо ситуація знайома, з незнайомими людьми може проявляти незначну настороженість, яка швидко зникає, може підлаштовуватись під реакції співрозмовника, розуміє невербальні сигнали та реагує на них, підтримує розмову на цікаву тему як з однолітками, так і з дорослими, проявляє інтерес та бажання взаємодіяти з незнайомими, але без ініціативи, власну думку аргументує за потреби, вміє вчасно завершувати спілкування, що оцінюється у 2 бали.

Низький рівень – підліток переважно безініціативний, пасивний, скутий, замкнений у собі, без прояву бажання спілкуватися, уникає ситуацій взаємодії з незнайомими людьми та привернення до себе уваги, можливі прояви ворожості та негативізму, уміння розуміти невербальні сигнали та

підлаштовуватись під реакції співрозмовника виражені слабо, здатність починати та завершувати спілкування низька, потреба аргументування власної думки ігнорується, що оцінюється у 1 бал.

Кожна комунікативна ситуація аналізувалася та оцінювалася окремо.

Додатково відбувався аналіз прояву комунікативних рис, представлених у таблиці 2.1.1.

Таблиця 2.1.1 – Прояв комунікативних рис

Комунікативні риси особистості	
Позитивні комунікативні риси	Негативні комунікативні риси
<ul style="list-style-type: none"> – розкутість; – відкритість; – активність; – ініціативність; – комунікабельність; – щирість; – дружелюбність; – наполегливість; – цілеспрямованість; – впевненість. 	<ul style="list-style-type: none"> – замкненість; – сором'язливість; – пасивність; – ігнорування; – відстороненість; – демонстративність; – ворожість; – агресивність; – байдужість; – негативізм.

3. Опитувальник для підлітків щодо визначення особистісних характеристик

Мета: визначити особливості суб'єктивного сприйняття підлітком самого себе з точки зору розвитку комунікативності та самореалізації у сфері спілкування.

Хід виконання: підліткам було запропоновано письмово відповісти на запитання, оцінюючи наявність у себе запропонованих комунікативних рис та ставлячи відповідну позначку навпроти слова, що позначає досліджуване явище. Опитувальник складався із двох частин: перша частина включала в себе дослідження наявності десяти негативних комунікативних рис, друга частина включала в себе виявлення десяти позитивних комунікативних рис.

У кінці кожної частини підлітки мають можливість відповісти на запитання, яке передбачає відкриту відповідь, що оцінюються не кількісно, а якісно. Учні працюють індивідуально. Перед заповненням проводився короткий інструктаж, що включав в себе інструкцію, яку було продубльовано у тексті опитувальника та короткого пояснення слів-назв якостей особистості. Для заповнення Опитувальника підліткові надається 5–7 хвилин.

2.1.3. Аналітичний етап

Оцінювання відповідей здійснюється наступним чином. За кожним компонентом мовленнєвої компетентності: інтонаційно-просодичний, фонетико-фонематичний, лексико-граматичний, діалогологічний, психологічний, підлітку пропонуються завдання, в залежності від якості їх виконання учень може отримати від 1 до 3 балів, відповідно до якості виконання кожного завдання (прописані в завданнях обстеження).

Для визначення стану розвитку *інтонаційно-просодичного* компоненту мовленнєвої компетенції підлітків розроблено 10 завдань, кожне з яких оцінювалося максимум у 3 бали. Відповідно, до результатів високий рівень сформованості інтонаційно-просодичного компоненту може набрати від 21 до 30 балів, достатній рівень компоненту відповідатиме 11–20 балам, а низький від 1 до 10 балів.

Обстеження *фонетико-фонематичного* компоненту мовленнєвої компетентності молодших підлітків включає в себе 20 завдань, кожне з яких оцінювалося максимум у 3 бали. Відповідно, до результатів високий рівень сформованості фонетико-фонематичного компоненту може набрати від 41 до 60 балів, достатній рівень компоненту відповідатиме 21–40 балам, а низький від 1 до 10 балів. Обстежуваний міг набрати максимум 20 балів.

Обстеження *лексико-граматичного* компоненту мовленнєвої компетентності молодших підлітків складається з 20 завдань, кожне з яких оцінюється максимум у 3 бали. Відповідно до результатів високий рівень сформованості лексико-граматичного компоненту може набрати від 41 до 60 балів, достатній рівень компоненту відповідатиме 21–40 балам, а низький від 1 до 20 балів.

Обстеження ступеня сформованості *діалогологічного критерію* мовленнєвої компетентності молодших підлітків включає у себе 10 завдань, кожне з яких оцінюється максимум у 3 бали. Відповідно, обстежуваний може набрати максимум 30 балів. Відповідно, до результатів високий рівень сформованості діалогологічного компоненту може набрати від 21 до 30 балів, достатній рівень компоненту відповідатиме 11–20 балам, а низький від 1 до 10 балів.

Система обстеження *психологічного* компоненту включала в себе три напрямки. Першим було спостереження за підлітками в різних комунікативних ситуаціях та збір інформації про наявність позитивних та негативних комунікативних рис, ступінь їх прояву.

Другим був аналіз десяти комунікативних ситуацій та прояви кожної комунікативної риси в них. Кожна комунікативна риса оцінювалась за 3 бальною шкалою: достатньо виражена (3 бали), мало виражена (2 бали), не виражена (1 бал) – позитивні комунікативні риси

та достатньо виражена (1 бали), мало виражена (2 бали), не виражена (3 бали) – негативні комунікативні риси. Оцінка рівня прояву комунікативних рис особистості відбувалася після аналізу комунікативних ситуацій.

Третім є заповнення підлітками опитувальника для визначення рівня особистісних характеристик. Підліткам було запропоновано письмово відповісти на запитання, оцінюючи наявність у себе запропонованих комунікативних рис та ставлячи відповідну позначку навпроти слова, що позначає досліджуване явище. Запитання представлені у вигляді коротких формулювань. Кожна комунікативна риса оцінюється за 3 бальною шкалою.

Негативні комунікативні риси оцінюються наступним чином: часто – 1 бал, рідко – 2 бали, ніколи – 3 бали; позитивні комунікативні риси: завжди – 3 бали, часто – 2 бали, рідко – 1 бал (що відповідає 3 рівням: високому, достатньому, низькому).

Відповідно, обстежуваний може набрати максимум 30 балів. Відповідно, до результатів високий рівень сформованості психологічного компоненту може набрати від 21 до 30 балів, достатній рівень компоненту відповідатиме 11–20 балам, а низький від 1 до 10 балів.

Після виконання учнем завдань діагностичної методики, педагог обраховує загальну кількість балів за кожним компонентом, визначаючи рівень його сформованості відповідно до визначених критеріїв. Це робиться з метою визначення найбільш розвинутого або враженого компоненту, оскільки враховуючи ці дані в подальшому вибудовується система індивідуальної роботи з кожним учнем та розподіл їх на підгрупи. Окрім того, підсумовується сума балів отриманих за всі блоки що дає можливість визначити загальний рівень сформованості мовленнєвої компетентності молодшого підлітка, числові межі кожного представлені в *таблиці 2.1.2*.

Таблиця 2.1.2 – Рівень сформованості мовленнєвої компетентності

№	Компонент мовленнєвої компетенції	Розподіл балів за рівнями	
1.	<i>Інтонаційно-просодичний</i>	Високий рівень	30–21
		Середній рівень	20–11
		Низький рівень	10–1
2.	<i>Фонетико-фонематичний</i>	Високий рівень	60–41
		Середній рівень	40–21
		Низький рівень	20–1
3.	<i>Лексико-граматичний</i>	Високий рівень	60–41
		Середній рівень	40–21
		Низький рівень	20–1

4.	<i>Діамонологічний</i>	Високий рівень	30–21
		Середній рівень	20–11
		Низький рівень	10–1
5.	<i>Психологічний</i>	Високий рівень	60–41
		Середній рівень	40–21
		Низький рівень	20–1
	Підсумкова оцінка	Високий рівень	240–165
		Середній рівень	164–85
		Низький рівень	84–1

Після отримання результатів діагностики молодшого підлітка та визначення рівня сформованості його мовленнєвої компетентності подальшу систему роботи необхідно планувати з врахуванням принципу поступового просування в розвитку особистості. При цьому успішність, досягнень учня порівнюють не зі стандартом, як в основній школі, а з індивідуальними початковими можливостями та знаннями.

2.2. Додаткові засоби діагностики мовленнєвої компетентності

2.2.1. Опитувальник на визначення рівня комунікабельності молодших підлітків за Раховським (адаптований Губарь О.)

З метою визначення причин порушень мовлення у молодших підлітків які виявляються в процесі розвитку їх комунікативності і впливає на процес їх адаптації до умов основної школи в перехідному періоді, визначає рівень навчальної успішності, ефективності спілкування з оточуючими людьми та особистісного розвитку. Для визначення рівня розвитку комунікативності молодших підлітків (учнів 5-х класів) доцільно проводити опитування, метою якого є визначити взаємозв'язок між рівнем шкільної успішності та рівнем комунікабельності. Як один з варіантів дослідження рівня комунікабельності пропонуємо методику В. Раховського, яка була нами адаптована відповідно до вікових інтересів та соціальних ситуацій учнів основної школи (*додаток В*). Методика направлена на визначення в учнів здатності до спілкування в різних комунікативних ситуаціях, з різними співбесідниками.

У рамках методики виділено 7 рівнів комунікабельності, кожному з яких властиві певні особистісні та соціальні якості:

– *завищений рівень* – молодший підліток говіркий, багатослівний, втручається в справи, що його не стосуються, впевнений в собі, привертає до себе увагу, не враховуючи рівень власних вмінь і навичок;

– *високий рівень* – любить брати участь у дискусіях, з задоволенням виступає, висловлює власну думку навіть з тем, в яких може бути недостатньо обізнаний, всюди відчуває себе комфортно;

– *достатній рівень* – балакучий, любить висловлювати власні думки, демонструвати знання, із задоволенням знайомиться з новими людьми, любить перебувати в центрі уваги, не відмовляє в проханнях, хоча, й не завжди може їх виконати;

– *нормальний рівень* – із задоволенням слухає співбесідника, терплячий в спілкуванні з іншими, без переживань іде на зустріч з незнайомими, не полюбляє галасливих компаній та перебування в центрі уваги;

– *знижений рівень* – у нестандартних умовах відчуває себе досить невпевнено, нове оточення лякає, не прагне розширення кола спілкування та уваги інших, зі знайомими поводить обережно, в дискусіях і діалогах бере участь за необхідності;

– *низький рівень* – замкнений, не говіркий, полюбляє самотність, уникає контактів, нові види комунікації викликають паніку, або виводять з емоційної рівноваги;

– *нульовий рівень* – не комунікабельний, не залучається до спільної діяльності, групових завдань.

Інструкція: Опитувальник призначений для оцінки рівня комунікабельності молодших підлітків в умовах закладів загальної середньої освіти.

В даному випадку немає правильних і неправильних відповідей, правильною є кожна, що є правдивою відповідно до вашого відчуття та сприймання оточуючого світу.

Інколи діти прагнуть відповідати на питання так, як, вони «повинні були» б поводитись в тій чи іншій ситуації. Однак в цьому випадку нас цікавить, як ви поведетесь в дійсності.

Деякі питання схожі одне на одного. Відповідайте, будь ласка, на кожне питання окремо, без оглядки на інші питання. Час відповіді на питання не обмежений, але не міркуйте занадто довго над будь-яким питанням (*Додаток В*).

Обробка та інтерпретація результатів: за кожне «так» нараховано 2 бали, за відповідь «інколи» – 1 бал, за відповідь «ні» – 0 балів. Обраховану суму набраних балів за всіма запитаннями та за класифікатором визначається, до якої групи підлітків ви відноситься і чи потрібна вам допомога в розвитку комунікабельності.

40–46 балів – ви однозначно не комунікабельні. Вас важко залучити до спільної діяльності, групових завдань. Рівень мовленнєвих знань та комунікативних вмінь не задовольняє комунікативні потреби та програмові вимоги, що призводить до

проблем адаптації в групі однолітків та навчальному закладі, що призводить до ускладнень в формуванні особистості, рівня самооцінки та впевненості у власних силах.

33–39 балів – Ви замкнені, не балакучі, віддаєте перевагу самотності, уникаєте контактів з однолітками та дорослими. Нові комунікативні завдання, необхідність нових контактів якщо не викликають у вас паніку, то надовго виводять вас з емоційної рівноваги. Рівень ваших мовленнєвих знань та комунікативних вмінь не задовольняє комунікативні потреби та програмові вимоги : ви маєте уявлення про просодичні, темпо-ритмічні, фонетичні норми мовлення, проте допускаєте помилки або не дотримуетесь їх, оскільки не прагнете до створення міцних соціальних контактів в силу невпевненості в собі та своїх комунікативних навичках. Володієте основними формами мовленнєвої діяльності на недостатньому рівні. Уникаєте нових знайомств та будь-яких конфліктів переживаючи при будь-яких проблемах відсутня неповноцінності, невпевненості в собі.

28–33 бали – в певній міри Ви комунікабельні і в нестандартних умовах відчуваєте себе достатньо впевнено. Нове оточення Вас не лякає, проте ви не прагнете розширення кола свого спілкування та максимального привернення уваги інших. З новими знайомими, Ви поводитесь обережно, в дискусіях і діалогах приймаєте участь без особливого бажання. Рівень ваших мовленнєвих знань та комунікативних вмінь задовольняє комунікативні потреби та програмові вимоги: ви обізнані в просодичних та темпо-ритмічних нормах мовлення, хоча не завжди їх дотримуетесь в силу особистих переживань, що залежать від різних комунікативних ситуацій; ви оволоділи фонематичні компоненти, проте допускаєте помилки при їх декодації та відображенні в різних формах спілкування; уникаєте відкритих конфліктів, інколи сором'язливі, не впевнені в своїх знаннях та вміннях, через що уникаєте публічних виступів; володієте основними формами мовленнєвої діяльності, переживаючи незначні ускладнення в процесі говоріння, аудіювання та письма.

22–27 балів – у вас нормальний рівень розвитку комунікабельності. Ви з задоволенням слухаєте співбесідника, терплячі в спілкуванні з іншими. Без неприємних переживань ідете на зустріч з незнайомими дорослими та однолітками. В то й же час не любляете галасливих компаній. Рівень ваших мовленнєвих знань та комунікативних вмінь відповідає віковим та програмовим вимогам : ви володієте просодичними та фонематичними компонентами, переживаєте деякі ускладнення в процесі дискусій та виступів на велику кількість людей, оволоділи в достатній мірі основними

формами мовленнєвої діяльності (говоріння, аудіювання, читання, письмо).

16–21 бал – Ви достатньо комунікабельні (інколи навіть без міри). Балакучі, любите висловлювати свої думки, демонструвати знання з різних галузей та приводів, що може інколи дратувати оточуючих. З задоволенням знайомитесь з новими людьми. Полюбляєте бути в центрі уваги, нікому не відмовляєте в проханнях, хоча не завжди можете їх виконати. Рівень ваших мовленнєвих знань та комунікативних вмінь знаходиться на достатньо високому рівні: ви вільно володієте просодичними та фонематичними компонентами, вільно використовуєте основні форми мовленнєвої діяльності (говоріння, аудіювання, читання, письмо).

10–15 балів – рівень Вашої комунікабельності високий. Ви полюбляєте приймати участь у дискусіях, хоча складні теми можуть викликати у вас виснаження. Ви з задоволенням виступаєте, висловлюєте власну думку з будь кого приводу, навіть якщо не впевнені у власних знаннях і маєте з певної теми поверхові знання. Всюди відчуваєте себе комфортно. Рівень ваших мовленнєвих знань та комунікативних вмінь знаходиться на високому рівні: ви вільно використовуєте вербальними так і невербальними засобами комунікації, оволоділи основними формами мовленнєвої діяльності (говоріння, аудіювання, читання, письмо).

9 балів і менше – рівень комунікабельності носить хворобливий характер. Ви балакучі, багатослівні, втручаєтеся в справи, що вас не стосуються. Абсолютно впевнені в собі, любите привертати до себе увагу не враховуючи рівень власних вмінь і навичок в різних напрямках. Рівень ваших мовленнєвих знань та комунікативних вмінь перевищує необхідні вимоги: ви вільно використовуєте вербальні, невербальними засобами комунікації, легко сприймаєте контекстне значення, володієте основними формами мовленнєвої діяльності (говоріння, аудіювання, читання, письмо).

2.2.2. Анкета «Спілкування та Я в ньому»

В умовах закладів загальної середньої освіти близько третини учнів в період переходу з початкової школи до основної не оволодівають в достатній мірі комунікабельністю і перебувають в межах зниженого та низького її рівня. Водночас, невимушені бесіди з учнями, спостереження за ними на уроках та на перервах продемонстрували, що у респондентів зі зниженим, низьким та нульовим рівнем фіксується порушений мовленнєвий розвиток, причини якого укладаються у спектр, схарактеризований нами вище.

З метою глибшого з'ясування причин таких результатів групи молодших підлітків, які продемонстрували знижений, низький та нульовий рівні комунікабельності, пропонуємо пройти анкетування і визначити основні проблеми, що перешкоджають вільній комунікації (додаток Г).

Зміст питань направлено на з'ясування провідних причин порушення або недорозвитку комунікабельності, що тягло за собою проблеми в соціалізації, навчанні та особистісному розвитку. Анкета містить 12 запитань, кожне з яких відображає особистісне відношення до процесу комунікації, що дає можливість визначити одну з основних перешкод в успішному здійсненні цього процесу. Кожне питання має по 4 варіанти відповідей, кожна з яких відповідала певній перешкоді або проблемі, що стояла на шляху успішної комунікації.

Аналіз відповідей, дозволяє виділити причини труднощів у комунікації. Найпоширенішими серед причин труднощів комунікації є:

- психо-емоційна незрілість (проявляється в низькому рівні самооцінки, невпевненості у власних силах, сором'язливості, емоційній нестабільності);

- перевага математичного складу мислення, що ускладнює процес комунікації;

- фізичні недоліки в будові або функціонуванні організму (особливості будови органів артикуляції, що вимагають застосування ортодонтичних технологій (носіння брекетсистем, пластин, трейнерів);

- порушення сенсорних систем і застосування технічних засобів (окуляри, слухові апарати);

- наявність візуальних недоліків (порушення опорно-рухової системи);

- низький рівень засвоєння знань з української мови та літератури за результатами академічного оцінювання (низький рівень засвоєння програмових вимог, двомовність в родині, зміна місця проживання);

- труднощі із сприйманням та розумінням діалогічного і монологічного мовлення окремих осіб в певних комунікативних ситуаціях;

- наявність окремих порушень вимови голосних і приголосних;

- порушення сформованості фонематичної сторони мовлення (змішування та заміни звуків в мовленнєвому потоці);

- труднощі відтворення прочитаного або почутого тексту (ускладнення в написанні переказу або складанні його плану та дотриманні);

- труднощі побудові речення при відповіді на прочитане або почуте запитання.

Інструкція: в даному випадку немає правильних і неправильних відповідей, правильною є кожна, що є правдивою відповідно до твого відчуття та сприймання оточуючого світу.

Для кожного твердження вибери відповідь, яка найбільш підходить тобі, підкресли її.

2.3. Індивідуальна програма розвитку за результатами проведеного вивчення та рекомендації стосовно врахування індивідуальних особливостей підлітка у навчально-виховному процесі

Підсумок результатів зрізу за запропонованою методикою надає можливість визначити об'єктивний стан сформованості мовленнєвої компетентності молодших підлітків в умовах інклюзивного навчального середовища основної школи, покликані допомогти визначити необхідність надання корекційно-розвиткової допомоги або створення спеціальних умов для розвитку мовленнєвої компетентності в молодших підлітків за потреби, виробити тактику організації допомоги, враховуючи особливості та потенційні можливості учасників (учнів, педагогів, логопедів).

Відтак, рівень сформованості більшості молодших підлітків з порушеннями мовлення знаходиться на низькому, частково середньому рівні, що в свою чергу постає на шляху до опанування програмовими результатами навчання та соціальної адаптації, дані учні потребують підтримки в освітньому процесі.

Для учнів, які потребують підтримки в освітньому процесі, керівник закладу освіти формує команду психолого-педагогічного супроводу, забезпечує її роботу в закладі освіти. До складу команди супроводу залучаються фахівці інклюзивно-ресурсного центру, які проводили комплексної оцінки, педагоги, спеціалісти.

Грунтовний покомпонентний аналіз інклюзивного навчального середовища основної школи (на прикладі шкіл Полтавської області – бесіди з адміністрацією шкіл, учителями, зокрема, української мови, батьками та самими школярами) у контексті сучасного стану формування мовленнєвої компетентності молодших підлітків, слугував підставою до висновку, що це середовище потребує удосконалення за усіма компонентами, адже зафіксовано, що логопедичний кабінет чи пункт (відтак, і логопед) є не у кожній школі, і логопеди працюють лише з учнями початкових класів (Губарь О., 2020) або по годинно з учнями, які пройшли діагностику інклюзивно-ресурсного центру та мають певний визначений рівень підтримки. Найчастіше певний рівень підтримки мають підлітки зі складними або комплексними порушеннями, що обтяжені сенсорними або когнітивними проблемами в розвитку.

Більшість молодших підлітків, які демонструють низький рівень сформованості мовленнєвої компетентності переживають труднощі під час навчання, потребують додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі, не перебувають під контролем інклюзивно-ресурсного центру, мають можливість отримати 1-й рівень підтримки за рішенням закладу освіти.

Рішення закладу освіти про надання підтримки 1-го рівня приймається на основі рішення команди, яка проводила оцінку та визначила потребу в наданні підтримки 1-ого рівня. Команда проводить оцінку на основі відповідної письмової заяви одного з батьків (іншого законного представника) учня, що складається у довільній формі. Припинення надання даного рівня підтримки здійснюється за рішенням команди або письмовою заявою одного з батьків учня. Частина учнів з порушеннями мовлення отримує певний рівень підтримки відповідно до висновку інклюзивно-ресурсного центру і перебуває в умовах інклюзивного навчального середовища.

Інклюзивне навчання забезпечує доступ до освіти дітей з особливими потребами у закладах загальної середньої освіти за рахунок застосування методів навчання, що враховують індивідуальні особливості дітей. Тому кожен з рівнів підтримки, в першу чергу, вимагає індивідуалізації освітнього процесу, як основної умови успішного навчання та адаптації дитини з особливими освітніми потребами до закладу загальної середньої освіти.

Індивідуальне планування освітнього процесу має на меті:

- розробку комплексної програми розвитку молодшого підлітка з порушеннями мовлення, що допоможе педагогічному колективу пристосувати середовище до його потреб;
- надання додаткових послуг та форм підтримки у процесі навчання;
- організацію спостереження за динамікою розвитку молодшого підлітка.

Індивідуальна програма розвитку розробляється групою фахівців (заступник директора, вчителі, асистент вчителя, психолог, вчитель-логопед, вчитель-дефектолог та інші) із обов'язковим залученням батьків, з метою визначення конкретних навчальних стратегій і підходів до навчання молодшого підлітка з низьким рівнем сформованості мовленнєвої компетентності, як умови успішної комунікації, соціалізації, розвитку.

Для організації інклюзивного навчання учня команда протягом двох тижнів з початку навчання складає його індивідуальну програму розвитку (ІПР), яка підписується всіма членами команди, одним з батьків учня та затверджується керівником закладу освіти. Переглядається двічі на рік та повинна враховуватися педагогічними працівниками під час освітнього процесу в інклюзивному класі.

Відповідно до визначеного рівня підтримки та ІПР надаються психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги (допомога) у вигляді занять.

Індивідуальна програма розвитку містить такі розділи:

1. Загальна інформація про дитину: ім'я та прізвище, вік, контакти батьків, адреса, проблема розвитку (інформація про особливі освітні потреби), дата зарахування до закладу освіти, строк дії програми.

2. Наявний рівень знань і вмінь. Група фахівців протягом 1–2 місяців вивчає можливості та потреби, фіксує результати вивчення:

– вміння, сильні якості та труднощі, стиль навчання (візуальний, кінестетичний, багатосенсорний та інші, особливо якщо один зі стилів домінує), у чому саме потрібує допомоги;

– інформація щодо впливу порушень розвитку на опанування навчальною програмою (відомості надані психолого-медико-педагогічною консультацією).

3. Спеціальні та додаткові освітні послуги: фіксується розклад занять з фахівцями (логопедом, фізіотерапевтом, психологом та іншими спеціалістами), вказується кількість і тривалість занять.

4. Розробка ІПР вимагає аналізу, потрібних видів адаптації або модифікації будуть ефективними в роботі з підлітками із порушеннями мовлення, застосування яких саме навчальних методів, матеріалів, обладнання, урахування сенсорних та інших потреб підлітка.

Освітній процес у класах з інклюзивним навчанням закладів загальної середньої освіти здійснюється відповідно до робочого/навчального плану, за навчальними програмами, підручниками, посібниками, рекомендованими МОН для закладів загальної середньої освіти.

Для дітей з особливими освітніми потребами, які мають інтелектуальні порушення та зі складними вадами розвитку (вадами слуху, зору, опорно-рухового апарату в поєднанні з розумовою відсталістю, затримкою психічного розвитку) на основі робочого навчального плану закладу освіти розробляється індивідуальний навчальний план з урахуванням рекомендацій психолого-медико-педагогічної консультації та на основі Типових навчальних планів спеціальних закладів освіти для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку.

Індивідуальна навчальна програма дитини з особливими освітніми потребами у класі з інклюзивним навчанням розробляється на основі типових навчальних програм закладів загальної середньої освіти, у тому числі спеціальних, з відповідною їх адаптацією. Навчальна програма визначає зміст, систему знань, навичок і вмінь, які мають опанувати учні в навчальному процесі з кожного предмета, а

також зміст розділів і тем. Технологія індивідуального планування і впровадження ІПР для молодших підлітків з порушеннями мовлення складається з чотирьох взаємопов'язаних етапів: вивчення можливостей і потреб учня; розробка ІПР; реалізація ІПР; моніторинг реалізації ІПР, перегляд і внесення змін.

Запитання для самоконтролю:

1. Для яких категорій підлітків призначена і допустима запропонована авторська методика діагностування мовленнєвої компетенції?
2. Назвіть основні блоки діагностичної методики, їх основні завдання
3. Назвіть додаткові засоби діагностики мовленнєвої компетентності.
4. Схарактеризуйте мету опитувальника для визначення особистісних характеристик підлітків.
5. Назвіть основну умову успішного навчання та адаптації дитини з ООП до закладу загальної середньої освіти.
6. Визначте основну мету індивідуального планування освітнього процесу.
7. На основі яких нормативних документів розробляється індивідуальна навчальна програма дитини з особливими освітніми потребами у класі з інклюзивним навчанням.
8. Назвіть основних учасників команди супроводу дитини що навчається в закладі загальної освіти з інклюзивної формою навчання.
9. Назвіть основні складові структури індивідуальної програми розвитку.
10. Визначте основні завдання логопеда в процесі роботи з формування мовленнєвої компетентності молодших підлітками з порушеннями мовлення.

Розділ 3

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У КОМУНІКАТИВНО СПРЯМОВАНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

3.1. Організація навчально-виховного процесу з молодшими підлітками із порушеннями мовлення в умовах інклюзивного навчального середовища основної школи

На засадах комплексного поєднання положень середовищного, компетентнісного, культурологічного підходів, урахування лінгводидактичних принципів формування мовленнєвої компетентності молодших підлітків в умовах інклюзивного навчального середовища основної школи необхідною умовою ми визначаємо – функціонування стимульованого, актуального мовленнєвого середовища для молодших підлітків. Побудова якого здійснюється шляхом обговорення проблеми формування мовленнєвої компетентності, створення інклюзивного навчального середовища основної школи, допомоги молодшим підліткам з мовленнєвими порушеннями на педагогічних радах, методичних об'єднаннях із залученням фахівців корекційної педагогіки. Які, в свою чергу, забезпечують тісну співпрацю учителів української мови, учителів-предметників та логопедів задля створення стимульованого й актуального мовленнєвого середовища для молодших підлітків.

З метою формування мовленнєвої компетентності молодших підлітків з порушеннями мовлення в умовах закладів загальної середньої освіти правомірним та виправданим є **вдосконалення просторово-предметного складника інклюзивного навчального середовища**, а саме: обладнання логопедичних кабінетів, налагодження їх роботи з молодшими підлітками, що мають мовленнєві порушення; організація простору для різних моделей уроків (мобільність меблів) задля організації різних видів та форм уроків.

Успіх в формуванні мовленнєвої компетентності в умовах інклюзивної форми навчання закладу загальної середньої освіти залежить і від **застосування в роботі з молодшими підлітками різних форм організації навчання** на уроках та у позаурочний час, серед яких: індивідуальна, підгрупова, групова, самостійна.

Всі вище згадані умови можливо і необхідно реалізовувати в практиці основної школи у вигляді бінарних занять з української мови у тандемі з логопедом, які ставлять собі на меті формування

мовленнєвої компетентності й ефективної комунікації і можуть відповідати типології, відображеній на *рис. 3.1*. Такі бінарні уроки уможливають досягнення подвійної мети – мети уроку, яку ставить перед собою учитель української мови у залежності від теми, яка має відповідати міністерській програмі, а також мети, яку ставить логопед – працювати над удосконаленням мовлення молодших підлітків, формування їх мовленнєвої компетентності, спостерігаючи за цілим класом і фіксуючи для себе тих учнів, яким потрібно більше уваги і допомоги у подоланні мовленнєвих порушень. Таким чином, ненав'язливе й динамічне спостереження дасть змогу віднайти учнів і побудувати план індивідуальної роботи з ними у позаурочний час.

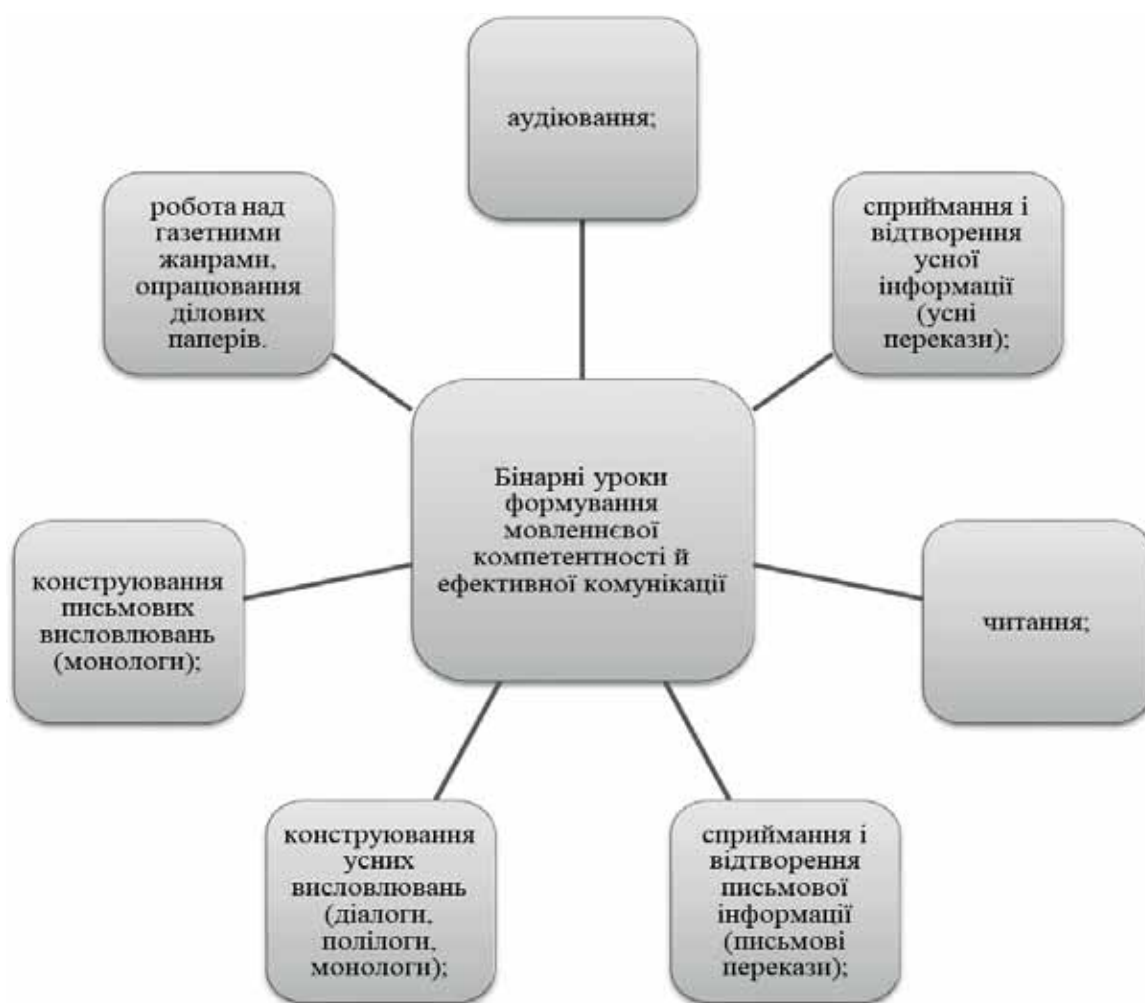

Рис. 3.1. Типологія бінарних уроків формування мовленнєвої компетентності й ефективної комунікації

Особливої уваги серед вище зазначеної типології в роботі з молодшими підлітками з порушеннями мовлення набуває процес аудіювання, як одне з центральних.

Аудіювання і говоріння – це дві сторони усного мовлення. Без аудіювання не може бути нормативного говоріння. Разом з тим

аудіювання може бути автономним (слухання текстів, доповідей, виступів та ін.). Аудіювання – це рецептивний вид мовної діяльності, який відповідає за розуміння сприйнятого на слух усного мовлення.

Важливість навчання учнів такого виду мовленнєвої діяльності, як аудіювання (слухання і розуміння), зумовлена необхідністю, постійно зростаючим потоком інформації і потребою орієнтуватися в ній та застосовувати в процесі комунікації.

Відсутність належної уваги на уроках української мови до формування аудіативних умінь учнів ускладнює процес засвоєння мови та використання її як засобу комунікації. В школі в основному здійснюється контроль за сформованістю аудіативних умінь (тестова перевірка здатності учнів сприймати і розуміти в основному зміст почутого), що в свою чергу є причиною, псевдологічного умовисновку серед більшості вчителів, що цього вміння на уроках рідної мови спеціально вчити не потрібно, бо учні справляються з таким завданням.

Проте, як довели результати нашого дослідження, в молодших підлітків, як з порушеннями мовлення так і без них, що навчаються в умовах закладів загальної середньої освіти наявні ускладнення в опануванні аудіативних умінь та навичок, що тягнуть за собою проблеми в розвитку лексико-граматичної складової та зв'язного мовлення в цілому.

Будучи багатоаспектною проблемою, навчання аудіювання включає, з одного боку, формування вмінь розрізняти особливості звучання слова (звук, наголос), інтонацію речення; з іншого – вміння слухати і розуміти зв'язне висловлювання, діалог (зміст, емоційне забарвлення тощо). Тому тексти для аудіювання повинні відповідати віковим особливостям та інтересам учнів, мати нескладний сюжет, являти собою зразки різних видів (монолог, діалог), стилів, типів і жанрів мовлення, в також мати надлишкові елементи інформації.

В навчально-методичному доробку методики вивчення української мови наявні, дослідження, розробки, завдання та вправи спрямовані на розвиток аудіативних умінь та навичок учнів, однак, все ж відсутня система завдань спрямованих на їх формування в молодших підлітків з порушеннями мовлення в різних формах роботи.

Нами було розроблено ряд вправ спрямованих на формування умінь слухати, як складова бінарних уроків або індивідуальної роботи з молодшими підлітками з порушеннями мовлення, з огляду на те, що аудіювання (слухання, розуміння) є основою спілкування, саме з нього починається оволодіння усною комунікацією (як необхідна умова спілкування, аудіювання забезпечує успіх в оволодінні усним мовленням). Зазначені вправи вміщено в 3 розділі навчально-методичного посібника (пункт 3.2).

Зауважимо, що однією із специфічних особливостей формування вмінь слухати-розуміти є робота над аудіотекстом як єдиним смисловим і синтаксичним цілим.

Слід наголосити, що розвиток зв'язного мовлення молодших підлітків з порушеннями мовлення не можна залишати поза увагою вчителів, оскільки воно вбирає в себе досягнення учнів в оволодінні рідною мовою, його звуковим ладом, наповненням словникового запасу, граматичною будовою, що забезпечує процес формування їх мовленнєвої компетентності, а також розвиток мовленнєво-комунікативних умінь і навичок більш ефективним та виконує найважливіші соціальні функції: допомагає встановлювати зв'язки з оточенням, спілкуватися, комунікувати з однолітками та дорослими, визначає і регулює норми поведінки в суспільстві, що є вирішальною умовою у загальному розвитку його особистості.

Дидактично виправданим є застосування при формуванні мовленнєвої компетентності молодших підлітків системи *методів висловлення думок, методів організації обговорення та дискусії, методів роботи з текстами*, які сприятимуть створенню сприятливого мовленнєво-оточуючого середовища для молодших підлітків в умовах інклюзивного навчального середовища основної школи як на уроках з української мови, так і на заняттях із логопедом, а також на бінарних заняттях. Аналітичне осмислення наукових праць (Н. Васильєва, Н. та О. Волкова, Н. Кононец, М. Скрипник, Л. Шевцова, В. Щербина та ін.) дає нам можливість узагальнити та систематизувати ці методи (рис. 3.2):

Рис. 3.2. Система методів формування мовленнєвої компетентності молодших підлітків

Реалізація змісту уроків зв'язного мовлення, а також бінарних уроків формування мовленнєвої компетентності й ефективної комунікації, спрямовані на розвиток умінь спілкування й успішної комунікації, а отже, й соціалізації у суспільстві. Сукупність мовленнєвих практичних умінь і навичок молодших підлітків забезпечують комунікативну функцію мовлення, а саме: розуміння й усвідомлення зв'язного тексту, вміння школярів відповідати на запитання і звертатися із ними до однолітків чи дорослих, розпочинати та підтримувати розмову, вести діалог, дискутувати й відстоювати власну позицію, складати власну розповідь, які забезпечують процеси слухання, говоріння, читання, письма. Власне це сам процес успішного спілкування, що створює підґрунтя для набуття молодшими підлітками діалогологічних умінь і навичок як передумови формування одного із важливих компонентів мовленнєвої компетентності при вивченні курсу української мови та відвідуванні занять з логопедом.

З метою забезпечення вищевказаних умов формування мовленнєвої компетентності молодших підлітків з порушеннями мовлення в закладах загальної освіти із інклюзивною формою навчання ми пропонуємо перелік завдань для вчителів української мови та вчителів-предметників на вдосконалення навичок аудіювання та розвитку зв'язного мовлення.

3.2. Вправи на розвиток аудитивних навичок молодших підлітків на уроках української мови та розвитку мовлення

3.2.1. Вправи направлені на розвиток фонематичного чуття (звукове аудіювання) в молодших підлітків

Вправа № 1. Характеристика приголосного звуку за дзвінкістю (глухий/дзвінкий).

Мета: сформувати вміння диференціювати на слух дзвінки та глухі приголосні в словах, розвивати фонематичний слух.

Обладнання: картки з групами слів на задані звуки, сигнальні картки (червона, зелена).

Хід виконання: учням роздано пари сигнальних карток. Вчитель дає інструкцію: «Я читаю слова, а ви підіймаєте червону картку, якщо останній звук в слові – дзвінкий, зелену картку – якщо останній звук в слові буде глухий».

<i>Картка №1</i> (парні дзвінки – глухі звуки: Б-П)	<i>Картка №2</i> (парні дзвінки – глухі звуки: Г-Х)
Дуб, суп, зуб, суп, бити, пити, бар, пар, герб, серп, гриб, хрип.	Голод, холод, гриб, хліб, Гліб, горобець, холодець, гиря, хмара.

<i>Картка №3</i> (парні дзвінки – глухі звуки: Д-Т, Д'-Т')	<i>Картка № 4</i> (парні дзвінки – глухі звуки: Ж-Ш)
Дім, Тім, дід, тісто, діло, тіло, дінь, тінь, сода, сота, док, ток.	Жар, шар, жито, шити, жила, шила, жук, шок, жахи, шахи.

Вправа № 2. Характеристика приголосного звуку за твердістю (твердий/м'який).

Мета: сформувати вміння диференціювати тверді та м'які приголосні в словах, розвивати фонематичний слух.

Обладнання: картки з групами слів на задані звуки, сигнальні картки (червона, зелена).

Хід виконання: учням роздано пари сигнальних карток. Вчитель дає інструкцію: «Я читаю слова, а ви підіймаєте червону картку, якщо заданий звук в слові твердий, зелену картку – якщо звук в слові м'який».

<i>Картка №1</i> (парні тверді – м'які звуки: Р-Р')	<i>Картка №2</i> (парні тверді – м'які звуки: Л-Л')
Рись, рис, ряд, рад, гора, горя, раса, ряса, рука, ріка	Лук, люк, лин, лінь, лан, лань, булка, булька, липа, люлька, ложка, лялька

<i>Картка №3</i> (парні тверді – м'які звуки: С-С')	<i>Картка №4</i> (парні тверді – м'які звуки: Ц-Ц')
Сад, сядь, син, синь, сіль, сель, смикати, сьорбати, смугастий, сьогодні	Цирк, цар, цятка, цуцик, цокіт, пацьорки, цукерка, ціп, цип, цяцька, цапля, цибуля

<i>Картка №5</i> (парні тверді – м'які звуки: З-З')	<i>Картка №6</i> (парні тверді – м'які звуки: ДЗ-ДЗ')
Зілля, зала, зима, зигзаг, позіхати, позичати, зіпсувати, записати, гарбуз, зірвати, зябра, забава	Дзига, дзьоб, дзвін, дзюрчати, передзвонити, дзюдо, дзеркало

<i>Картка №7</i> (парні тверді – м'які звуки: Т-Т')	<i>Картка №8</i> (парні тверді – м'які звуки: Д-Д')
Тин, тінь, там, тюк, тук, такт, тягти, потяг, наступ, тісто, тіло, літо	Діжа, душа, Поділ, подача, дьоготь, дорога, дірка, диня, долина, дід

Вправа №3. Знайди необхідне слово.

Мета: сформувати вміння диференціювати тверді та м'які та глухі, дзвінки приголосні звуки, розвивати фонематичний слух, навички фонематичного аналізу та синтезу.

Обладнання: картки з словами запропонованими до зміни або наближеними за фонетичною структурою.

Хід виконання: вправа виконується підгрупою або індивідуально. Вчитель дає інструкцію «Я буду називати слово, яке потрібно буде змінити заміною лише одного звуку на парний глухий або дзвінкий. Наприклад: бар – пар, жах – шах. Хто перший придумав заміну підіймає руку і після цього називає свій варіант». Для полегшення виконання завдання у учнів перед очима можна розмістити таблицю парних звуків.

<i>Картка №1</i>			
Гриб (грип)	дам (там)	каска (казка)	ліс (ліз)
Шах (жах)	казка (каска)	діло (тіло)	слива(злива)
Коса(коза)	злива(слива)	палка(балка)	клей(глей)
Плоди(плоти)	кава(гава)	зірка(сірка)	біб(піп)
Порт(борт)	жити(шити)	дін(тінь)	папка(бабка)

<i>Картка №2</i>			
Бар(пар)	пух(бух)	бак(пак)	бари(пари)
Маг(мак)	Коза(коса)	Кора(гора)	Сова(софа)
Фата(вата)	Трава(дрова)	Колос(Голос)	Жар(шар)
Жито(шити)	Зуб(суп)	Голод(холод)	Герб(серп)
Жабка(шапка)	Сірка (зірка)	Бочка(почка)	Балка(палка)

<i>Карка № 3</i>			
Діло(тіло)	Мишка(миска)	Тин(лин)	Лампа(дамба)
Діло(тіло)	Пар(дар)	Ніс(віз)	Дзьоб(цап)
Жахи(шахи)	Бити(пити)	Рак(лак)	Миша(тиша)
Лимон(лиман)	День (тінь)	Зуб(суп)	Жар(шар)
Нора(нога)	Дим(тин).	Жало(шило)	Мак(гак)

Вправа № 4. Знайди відкритий склад.

Мета: розвивати фонематичний слух, диференціювати відкриті та закриті склади, розвивати слухове сприймання.

Обладнання: сигнальні картки (червоні та зелені).

Хід виконання: учні слухають названі вчителем слова і визначають на слух чи був визначений голосний звук у відкритому чи закритому складі.

<i>Картка №1</i> (голосний А)	<i>Картка №2</i> (голосний О)
План, пасти, краб, пора, видра, застава, вистава, роса, пора, міра, яблука, мак, пар, річка, пічка, ялинка, пудра, марка, качка, вата	Поле, порт, подарунок, повінь, пора, поле, поличка, полуниця, пилоч, пісок, піаніно, роса, коза, море, промінь, жито, горе, вода, доля, олово

<i>Картка №3 (голосний У)</i>	<i>Картка №4 (голосний И)</i>
Прусак, руда, дужка, куля, подарунок, узвар, пульт, хурма, суниця, бруд, урок, вулик, купа, шоу, курка, лупа, фрукт, шуруп, пунш, куш	Кит, бриг, пари, риба, липа, гори, лис, зошит, мило, клени, летіти, мир, тигр, нирка, зима, дим, тихо, лихо, лимон, пиріг

<i>Картка №5 (голосний Е)</i>	<i>Картка №6 (голосний І)</i>
Кедр, кафе, перемога, еклер, печиво, евкаліпт, медвідь, шимпанзе, телефон, метро, берег, темно, чесний, море, фен, хрест, лелека, кефір, меню, тепло	Парі, прірва, піар, ріпа, огірок, індик, літак, миші, вікно, тіара, кіно, літо, ніс, ікра, сік, міра, ліс, віз, іскра, фіранка

Вправа № 5. Знайди голосний.

Мета: розвивати фонематичний слух, диференціювати звук на слух, визначати його місце.

Обладнання: сигнальні картки (червоні та зелені).

Хід виконання: учні слухають названі вчителем слова і визначають на слух чи був визначений голосний звук у першому чи другому складі запропонованих слів.

Інструкція: прослухайте пари слів і підійміть червону картку коли заданий голосний буде у першому складі, і зелену, якщо він буде у другому складі.

<i>Картка №1 (голосний А)</i>	<i>Картка №2 (голосний О)</i>
Каре, курка, парк, пора, арка, марка, бочка, зима, мармелад, нора, гора, мармур, маска, вода, парик, арбалет, качка, апельсин, чай, абрикос	Колба, курок, поле, проба, торба, вікно, морс, океан, море, озеро, троянда, шосе, ворона, олень, голова, ложка, оса, повінь, роса, коса

<i>Картка №3 (голосний У)</i>	<i>Картка № 4 (голосний И)</i>
Карусель, курка, узвар, рука, урок, курка, вулик, фрукт, хурма, шоу, пунш, рукав, укроп, кулак, мундир, рупор, зуб, куля, бруд, куш	Кирило, криниця, перило, прикраса, мило, липа, Пилип, риба, миша, фарби, тин, дим, нитка, зима, бити, лимон, солити, сито, сидр, жираф

<i>Картка №5 (голосний Е)</i>	<i>Картка №6 (голосний І)</i>
Кріп, парі, стрій, півень, ріпа, кіно, літо, тім'я, ніс, дім, фіранка, індик, білка, річка, діжка, ліжка, ніжка, гірка, міра, ліс	Кременчук, бекон, перо, ремонт, метро, берег, темно, чесний, море, фен, хрест, лелека, кефір, меню, тепло, депо, геній, лемур, кенгуру, цукерка

Вправа № 6. Знайди наголошений склад.

Мета: розвивати фонематичний слух, диференціювати наголошені склади.

Обладнання: сигнальні картки (червоні та зелені).

Інструкція: прослухайте слова і підійміть червону картку коли наголошеним буде перший склад, і зелену, якщо він буде другим (педагог читає слова змінюючи розташування наголосу у словах – омографах).

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>
Брати, мука, дорога, замок, плакати, запах, атлас, гладкий, город, музика	Запал, лупа, обід, поділ, правило, сім'я, сіяти, копати, ніколи, музика

3.2.2. Вправи направлені на розвиток інтонаційного слуху в молодших підлітків

Вправа № 1. Вправи на розвиток інтонаційного слуху.

Мета: навчити учнів розрізняти інтонацію в питальних і розповідних реченнях.

Інструкція: прослухайте фрази, визначте чи однакова в них інтонація. Піднесіть руку, якщо ви вважаєте що інтонація в словах однакова.

<i>Картка №1 (питальна інтонація)</i>
Ми сьогодні йдемо до магазину? Ми йдемо до магазину? Ви снідаєте вдома? Ви їсте сніданок?

<i>Картка №2 (розповідна інтонація)</i>
Друзі ходили на виставку мистецтв. На вихідних моя сім'я йде до Краєзнавчого музею. Сьогодні ми були на екскурсії у планетарії. Ми були в музеї мистецтва з класом.

<i>Картка №3 (оклична інтонація)</i>
Невже ти забув купити молоко! Як ти міг забути про день народження друзів! Не йди до тієї кімнати! Стій!

3.2.3. Вправи спрямовані на формування лексичних навичок аудіювання в молодших підлітків

Вправа № 1. Семантизація слів.

Мета: перевірити лексичні навички аудіювання учнів.

Приєм: аудіювання слів з теми, закріплення семантичних полів.

Інструкція: прослухайте слова з теми «Зовнішність» і підніміть руки, коли твердження і частини тіла, які я називаю, не співпадають.

<i>Картка №1</i> <i>«Зовнішність»</i>	<i>Картка №2</i> <i>«Техніка»</i>
Голова, губи, волосся, чуб, обличчя, ніс, <i>вила</i> , чоло, вухо, скроня, вилиця. Тулуб, плече, долоня, <i>доля</i> , зап'ястя, <i>заняття</i> , лікоть, коліно, спина, <i>лопатка</i> . Зуби, <i>дзьоб</i> , ніс, перенісся, потилиця, поперек, талія, лопатка, ключиця, <i>ключ</i> .	Телевізор, телефон, ноутбук, <i>вата</i> , мікрохвильовка, міксер, чайник, пілосос, фен, праска. Робот, <i>каструля</i> , плита, швейна машинка, блендер, вафельниця, мультиварка, навушники, домофон. Пульт, кавоварка, <i>м'ясо</i> , тостер, гриль, відеокамера, фотоапарат, пральна машинка, кондиціонер.

<i>Картка №3</i> <i>«Страви»</i>	<i>Картка №4</i> <i>«Природа»</i>
Вареники, борщ, млинці, салат, <i>часник</i> , котлети, рагу, голубці, пиріг, уха. Пиріжки, <i>ложка</i> , суп, ватрушка, пампушка, пудинг, пельмені, піца. Оладки, сирники, <i>тісто</i> , торт, холодець, драники, <i>кутя</i> , вареники.	Річка, ліс, озеро, джунглі, <i>село</i> , гори, степ, поле, луки, море. Ведмідь, вовк, рись, заєць, лисиця, качка, <i>тачка</i> , щука, олень, кенгуру. Суниця, липа, клен, акація, дуб, малина, ожина, килим, кедр.

Вправа № 2. Вправи на семантизацію речень.

Мета: перевірити лексичні навички аудіювання учнів.

Інструкція: прослухайте речення і піднесіть руку, коли мої твердження і зміст картинки співпадають.

Приєм: аудіювання речень з теми.

<i>Картка № 1. «Пори року»</i>		
		
<i>Квітучі сади</i>	<i>Перші квіти</i>	<i>Листопад</i>
		
<i>Тепле літо</i>	<i>Заметіль</i>	<i>Зимовий шлях</i>

Картка № 2. «Погода»

Посуха

Сліпий дощ

Хмарно

Сонячна погожа днина

Весняна відлига

Літня спека

Картка №3. «Природні лиха»

Торнадо

Блискавка

Лісова пожежа

Повінь

Висока вода в місті

Землетрус

Картка № 4. «Мистецтво»

Живопис

Кіно

Театр

Архітектура

Каліграфія

Вокал

3.2.4. Вправи спрямовані на формування граматичних навичок аудіювання в молодших підлітків

Вправа № 1.

Мета: навчити учнів аудіювати речення в певному часі.

Інструкція: прослухайте речення і підніміть руку, коли почуєте речення в минулому (майбутньому) часі.

Прийом: Речення для аудіювання.

<i>Картка №1</i> (Тема «Школа»)	<i>Картка №2</i> (Тема «Родина»)
Кожного дня ми з однокласниками йдемо до школи. А вчора замість шкільного подвір'я ми ходили до Краєзнавчого музею.	В моїй родині є традиція – кожні вихідні проводити на природі. Минулого тижня ми гуляли в лісі. Цього тижня ми були біля річки. Наступні вихідні ми плануємо провести у горах.

<i>Картка №3</i> (Тема «Мої захоплення»)	<i>Картка №4</i> (Тема «Моє місто»)
Коли мені було 5 років я захоплювалась малюванням. Пізніше мені почало подобатися ліплення з пластиліну. Я захоплююся грою на гітарі.	Моє місто велике і дуже гарне. Раніше тут були одні степи, а зараз одні будови. З кожним роком прибавляється все більше і більше нових споруд.

3.2.5. Вправи спрямовані на розвиток імовірного прогнозування

Вправа № 1. Продовж фразу.

Мета: розвивати вміння прогнозувати подальший хід спілкування, вміння розуміти звернене мовлення на рівні фрази.

Інструкція: послухайте першу фразу і, спираючись на її зміст, завершіть другу.

<i>Картка №1. (Тема «Школа»)</i>
В нас сьогодні була математика. На уроці нам пояснили ... Чекаю літніх канікул. З їх початком я ... З переходом до 5 класу у нас з'явилося багато нових предметів. Найцікавіший предмет для мене ...

<i>Картка №2. (Тема «Мій день»)</i>
Цього разу мій будильник продзвенів пізніше. Саме тому я ... Щодня після школи я маю додаткові заняття. В середу я ходжу ... В мене багато друзів. Найкращі серед них ...

Картка №3. (Тема «Крамниця»)

Ввечері я піду до крамниці. Мама попросила купити ...
Я не довго чекав в черзі. Коли прийшла моя черга я попросив ...
В місті відкривається новий магазин ...

Вправа № 2. Назви професію.

Мета: розвивати вміння прогнозувати подальший хід спілкування, вміння розуміти звернене мовлення на рівні фрази.

Інструкція: послухайте коротку характеристику людини і згадайте про її професію.

Картка №1

Підказка № 1: Ця людина рятує життя інших людей.
Підказка № 2: Дані фахівці зазвичай мають білий халат.
Підказка № 3: Коли у вас щось болить, ви обов'язково звертаєтесь за допомогою до неї. (Лікар)

Картка №2

Підказка № 1: Ця людина зазвичай дуже креативна.
Підказка № 2: Вона завжди має з собою камеру.
Підказка № 3: Її робота полягає у розмові на камеру. (Блогер)

Картка № 3.

Підказка № 1: Ця людина має неперевершений слух.
Підказка № 2: Вона знає всі ноти, грає на інструментах. (Музикант)

Вправа № 3. Визначити зміст текстів за заголовками.

Мета: розвивати вміння прогнозувати подальший хід спілкування, вміння розуміти звернене мовлення на рівні фрази.

Інструкція: послухайте заголовки і скажіть, про що йдеться в текстах.

<i>Картка № 1.</i>	<i>Картка № 2.</i>	<i>Картка № 3.</i>
Слобідська Україна. Мови світу. Вода для спраглих.	Калина. Чудеса на огороді. Печиво із шоколадом	Білка-парашутист. Кульбаба. Суперагент

Вправа № 4. Визначити зміст текстів за заголовками.

Мета: розвивати вміння прогнозувати подальший хід спілкування, вміння розуміти звернене мовлення на рівні фрази.

Інструкція: послухайте вирази та фрази і скажіть (рідною чи іноземною мовою), в яких ситуаціях вони можуть вживатися.

Картка №1. (Спілкування з вчителями)

Добрий день, вітаю, радий вас вітати.
До побачення, усього найкращого, бувайте
Перепрошую, можна запитати, вибачте

<i>Картка №2. (Спілкування зі знайомими однолітками, друзями)</i>
Привіт, здоров був, здоровенькі були Бувай, до зустрічі, до завтра Вибач, можу запитати, перепрошую.

<i>Картка №3. (Спілкування зі не знайомими дорослими)</i>
Добрий день, вітаю, моє шанування Перепрошую, вибачте, можна будь ласка запитати До зустрічі, дякую за приділену увагу, всього найкращого.

3.2.6. *Вправи на розвиток уваги та аудитивної пам'яті молодших підлітків*

Вправа № 1. Повтори.

Мета: розвивати вміння прогнозувати подальший хід спілкування, вміння розуміти звернене мовлення на рівні фрази, розширювати аудитивну увагу та пам'ять.

Інструкція: послухайте слово, словосполучення, фразу і повторіть їх.

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>
Дякую за допомогу, до зустрічі! Сьогодні сонячно, тому я можу погуляти з друзями. Собаки – вірні друзі для людей.	За вікном сходило лагідне сонце. Сонце зігріває землю. Земля наш спільний дім.

Вправа № 2. Завершити фразу.

Мета: розвивати вміння прогнозувати подальший хід спілкування, вміння розуміти звернене мовлення на рівні фрази, розширювати аудитивну увагу та пам'ять.

Інструкція: послухайте частини фрази, з'єднайте їх в одну фразу і відтворіть її.

<i>Картка №1</i>
1) Марічка та Мишко пішли в ліс по гриби ... але там їх застав дощ. 2) Ми з друзями ходили на екскурсію до Краєзнавчого музею ... там ми бачили скелети великого мамонта та лисиці. 3) Сьогодні я пропустив уроки ... бо будильник не спрацював. 4) Ми з братом готуємо подарунок для мами ... вона любить цукерки та конвалії.

<i>Картка №2</i>
1) Влітку ми поїдемо на море разом з батьками ... батько обіцяв навчити мене плавати. 2) У кімнаті ростуть троянди ... бо їх аромат дарує мені радість. 3) Коля та Оля збираються на пікнік ... і покликали з собою своїх друзів.

4) Завтра у мене день народження ... мама пообіцяла подарувати черепаху.

Картка №3

- 1) На небі яскраво світить і гріє тепле сонечко ... але на горизонті з'явилися хмари
- 2) Завтра ми йдемо в гості до бабусі ... вона насмажить своїх смачних пиріжків і ми разом підемо гуляти.
- 3) В понеділок контрольна з математики ... я впевнена що напишу гарно, бо старанно навчаюсь
- 4) Сьогодні ми їздили до зоопарку ... ми бачили високу жирафу та спритне кенгуру.

Вправа № 3. Сформууй оголошення.

Мета: розвивати вміння прогнозувати подальший хід спілкування, вміння розуміти звернене мовлення на рівні фрази, розширювати аудитивну увагу та пам'ять.

Інструкція: послухайте оголошення і заповніть пропуски у графічному варіанті того ж оголошення.

Картка №1

Увага!

10.09.2014 року о 12-00 відбудеться урочисте відкриття виставки квітів. Усі бажаючі можуть підготувати композиції. А 11.09.2014 на третій перерві будуть визначені переможці. Вони будуть нагороджені подарунками. Вхід вільний.

Картка для письмового заповнення:

10.09.2014 ... о 12-00 відбудеться урочисте ... виставки квітів. Усі бажаючі можуть підготувати А 11.09.2014 на третій перерві будуть визначені Вони будуть ... подарунками. Вхід вільний.

Актив школи

Картка №2

Велике прохання

Загубилося маленьке кошеня. Особливі *прикмети*: рудого кольору, на носі цяточка, на нашійнику кулон з адресою та номером телефону. Загубилося в районі міського парку під час повернення з ветеринарної клініки. Тому хто знайде нагорода в грошовому еквіваленті.

Картка для письмового заповнення:

Велике ... (прохання)

Загубилося ... кошеня. Особливі ... : рудого кольору, на носі цяточка, на нашійнику кулон з адресою та Загубилося в районі міського ... під час повернення з Тому хто знайде ... в грошовому еквіваленті.

Картка №3

З 10 по 15 квітня в центральному міському парку відбудеться виставка «Мое місто – моя гордість». Ви побачите неймовірні колажі, *аплікації*, відеороботи та *вистави*. Запрошуються *мешканці* та *гості* міста. Вхід *вільний*.

Картка для письмового заповнення:

З 10 по 15 квітня в центральному відбудеться ... «Мое місто – моя гордість». Ви побачите неймовірні колажі, ... , відеороботи та Запрошуються ... та ... міста. Вхід

Адміністрація міста

Вправа № 4. Обрати слова відповідно до теми

Мета: розвивати вміння прогнозувати подальший хід спілкування, вміння розуміти звернене мовлення на рівні фрази, розширювати аудитивну увагу та пам'ять.

Хід виконання: вчитель називає 10 слів, лише 7 з яких відповідають заданій темі. Учень самостійно або з допомогою підгрупи/класу по черзі називає потрібні слова. (Теми: школа, родина, країна, комп'ютер, пори року).

Інструкція: послухайте слова, запам'ятайте їх і назвіть ті, що відносяться до даної теми.

Картка №1. (Тема «Школа»)

Вересень, *доц*, парта, підручник, урок, дзвінок, оцінка, зошит, *сонце*, *вітер*.

Ручка, олівець, урок, зошит, *телефон*, *друг*, *дата*, задача, дошка, крейда.

Картка №2. (Тема «Родина»)

Тато, мама, сім'я, шлюб, наречена, *сукня*, *обручка*, *фата*, бабуся, дідусь.

Тітка, дядько, вітчим, сестра, *дім*, *килим*, *вікно*, онучка, мачуха, прабабуся.

Картка №3. (Тема «Країна»)

Герб, прапор, конституція, кордон, населення, *море*, *гори*, *береза*, гімн, столиця.

Район, область, визначні місця, *трамвай*, *поле*, *сіно*, культура, традиції, мова, патріот.

Картка №4. (Тема «Комп'ютер»)

Мишка, клавіатура, монітор, система, *шпалери*, *стіл*, *вікно*, жорсткий диск, інтернет.

Операційна система, браузер, екран, *економіка*, *музика*, *мистецтво*, мікрофон, сайт, соціальна мережа, диск.

Картка №5. (Тема «Пори року»)

Літо, січень, весна, зима, осінь, листя, липа, квітка, троянда, санки, Вересень, червень, весна, жаба, озеро, струмок, травень, липень, листопад, грудень.

3.2.7. Вправи на розвиток механізму осмислення (розуміння різних категорій смислової інформації) молодшими підлітками

Вправа № 1. Підслухана розмова.

Мета: розвивати вміння прогнозувати подальший хід спілкування, вміння розуміти звернене мовлення на рівні фрази, розширювати механізм осмислення (розуміння різних категорій смислової інформації).

Інструкція: послухайте репліки з діалогу і скажіть, хто його веде (розуміння родової категорії).

Картка №1

– І треба ж було... – бідкався Федько. – Галя живе через три хати від баби Хіврі. І як ми переплутали двори? Пропала серенада ні за цапову душу!

– Це ти винен! – накинувся на нього Вітька. – Не роздивився як слід... Починай! Починай! Рота роззявляй... От і роззявив... Для баби Хіврі!

– Що з воза впало, те пропало, – махнув Федько рукою. – Добре, хоч гітари не загубили...

(В. Чемерис).

Картка №2

– Пустіть мене дядьку в театр.

– Чого захотів! Я тебе пуцу, але так, щоб знав, де раки зимують.

– Я вже знаю, де вони зимують! – жалісно заскімлив я, бо не раз про це чув од дорослих.

– А куди Макар телят ганяє, теж знаєш? – уже із цікавістю покосував на мене парубок.

– І це знаю! – бадьоріше відповів я.

– А де козам роги правлять?

– Теж знаю.

– Любитель приказок засміявся і ще запитав: – А чого ж ти не знаєш?

– Не знаю, що таке театри. Пустіть мене побачити.

(За М. Стельмахом).

Картка №3

– Привіт!

– Привіт! Підеш сьогодні з нами кататися на велосипеді до парку?

– Я б залюбки та не можу! Справа в тому, що в мене сестричка захворіла. Зараз до аптеки поспішаю, за ліками. А потім буду наглядати за нею, доки батьки з роботи повернуться.

– Дуже шкода! А що з сестрою?

– Мабуть, застудилася. В неї підвищилася температура та голова болить. Через те ще й настрій зіпсувався, то вона капризує весь час.

– Це дуже неприємні відчуття. Коли хворієш, весь світ не милий.

– Та не кажи. Недарма нам весь час кажуть цінувати здоров'я та піклуватися про себе. Та хто ж слухає, поки не захворіє!

– Так, нажаль, ми часто байдуже ставимося до свого здоров'я. Коли здоровий, здається, що так воно й повинне бути, і буде завжди.

– От і я про це задумався. Сестричка в мене завжди була «кімнатною рослиною». Погано холод переносить. Зарядку робити не хоче, гартуватися теж. Треба буде самому зайнятися оздоровчими вправами та й її долучити. А то – які слабенькі стали, трохи похолодало на вулиці, одразу застуда.

– Правильно. А то весь час доведеться на ліках сидіти – хіба це здоров'я? Треба гуляти частіше на свіжому повітрі – це корисно. Тож, якщо все ж звільнишся, приїжджай до парку кататися. Ми збираємося біля п'ятої години.

– Буду старатися!

Картка №4

Уранці тато йде на роботу раніше, ніж Василько до школи. Отож він і наказує синові:

– Дивись там, піднімай руку. Будь активним.

А ввечері він обов'язково поцікавиться справами Василька в школі.

– Ну як? Піднімав руку?

– Ага, – відповідає син, – на кожному уроці, тату.

– Молодець! Розкажи.

– На уроці історії я підняв руку й сказав, що Петрик мені заважає...

– Правильно, треба бути відвертим і сміливим, – мовив тато.

– На уроці географії я підняв руку й сказав, що забув удома атлас...

– Гаразд. Чесність – теж дуже гарна риса характеру.

– На уроці літератури вчителька запитала, хто не вивчив вірша. І я підняв руку...

Тато сердито звів брови.

– А на уроці біології.

– Ну, ну, – обізвався батько.

– На уроці біології не було ніякої причини. Тоді я придумав. Підняв руку й сказав, що надворі йде дощ!..

(За А. Коцюбинським).

Вправа № 2. Місце дії.

Мета: розвивати вміння прогнозувати подальший хід спілкування, вміння розуміти звернене мовлення на рівні фрази, розширювати механізм осмислення (розуміння різних категорій смислової інформації).

Інструкція: послухайте речення і скажіть, де відбувається подія (розуміння категорії місця).

<i>Картка № 1.</i>	<i>Картка № 2.</i>	<i>Картка № 3.</i>
В цьому місці є багато дерев, звірів. Восени туди йдуть, щоб зібрати гриби або ягоди. (<i>Ліс</i>)	Це місце знаходиться на заході нашої країни. Там є гори, які взимку засипаються снігом і можна покататися на лижах. (<i>Карпати</i>)	Це місце ніби не має кінця. В ньому живуть рибки, медузи і навіть дельфіни. (<i>Море</i>)

Вправа № 3. Причинно-наслідкові зв'язки.

Мета: розвивати вміння прогнозувати подальший хід спілкування, вміння розуміти звернене мовлення на рівні фрази, розширювати механізм осмислення (розуміння різних категорій смислової інформації).

Інструкція: послухайте репліки з діалогу і поясніть причину дій або намірів дійових осіб (розуміння категорії причини).

<i>Картка №1</i>
– Коли тату, призначите весілля? А батько їй: – Скоро, скоро. От уже шують тобі весільну сукню із серпанком, посаг готують. Дівчина засмутилася, сіла й заплакала. – Не плач, не журися, голубко. Я тобі допоможу. Візьми цей камінь, розбий його – і в середині знайдеш голку. Уколи нею свій палець і побачиш, що буде.

<i>Картка №2</i>
– Віддай мені корову назад! – Брате! Я ж тобі за неї відробив! – Що ти там відробив-як кіт наплакав тієї роботи було, а то таки корова! Віддай! Той не хотів віддавати корову і вони пішли до пана. Панові не хотілось вияснити хто правий і сказав: – Хто відгадає загадку, того й корова буде.

Картка №3

- Здорові діду!
- Здоров, сину!
- Куди йдете, діду?
- Ходжу по світу, з біди людей виручаю. А ти куди?
- До цара на обід.
- Хіба ти, – питає дід, – умієш робити такий корабель, щоб сам літав?
- Ні, – каже, – не вмію!
- Той чого ти йдеш?
- А хто його знає, – каже, – чого! Загубити – не загублю, а може, там моє щастя закотилось.

Картка №4

- А то якось влітку Ява сказав:
- Давай влаштуємо бій биків.
 - Га? – не відразу второпав я.
 - Ти пам’ятаєш, ми в клубі закордонне кіно дивилися «Тореадор»?
 - Ага... То й що?
 - Пам’ятаєш, на арені розлючений бик, а тут дядько у капелюсі, з кинджалом, перед ним танцює.
 - Так-так-так...
 - А потім – рраз! Бик – беркиць! І оплески.
 - Ага. Здорово... Але це ж убивати треба. Хто ж нам дозволить убивати поголів’я?
 - Тю, дурний! Убивати! Що це тобі – м’ясозаготівля, чи що. Це ж видовище. На стадіоні. Вроді футболу. Головне тут – красиво вимахувати червоною плахтою і ловко вивертатися, щоб рогом не зачепило. Ти ж бачив. Тореадори – це найсміливіші герої і ловкачі. Головне тут – тренування і спритність. Розумієш? Уперше в історії Васюківки – бій биків.

3.3. Гейміфікація корекційно-дидактичного процесу в роботі з молодшими підлітками в процесі вивчення предметів загального циклу закладів загальної середньої освіти

Дидактична гра під час логопедичного супроводу молодших підлітків є способом організації мовленнєвої діяльності учнів, який поєднує їх ігрову та навчально-корекційну діяльність, передбачає застосування творчих і цікавих вправ, стимулює пізнавальний інтерес до вивчення рідної мови та формування мовленнєвої компетентності.

Виконуючи свої функції (навчальну, активізуючу, контролюючу, розвивальну, формувальну, розважальну, комунікативну, виховну, стимулюючу), дидактична гра забезпечує навчальний, корекційно-розвивальний вплив на особистість молодшого підлітка, його діяльність, насамперед, мовленнєву, та особистісні стосунки (Волкова, 1983).

Ми переконані, що при організації дидактичних ігор (гейміфікація процесу) логопедам у ході підготовки й проведення занять необхідно враховувати такі аспекти, як: мета дидактичної гри; засіб проведення; кількість учасників; спосіб керівництва грою; час проведення; спосіб організації; час підготовки молодших підлітків, які братимуть участь і грі; вид діяльності учасників гри, під час якої пріоритет надаватиметься мовленнєвій; способи здійснення мовленнєвої діяльності учасників.

Сутнісні характеристики дидактичної гри під час логопедичного супроводу молодших підлітків зображено на *рис. 3.3.1.*

При застосуванні технології дидактичних ігор під час логопедичного супроводу молодших підлітків, ми зацікавлюємо учнів, тобто впливаємо на його інтерес до рідної мови й до формування їх мовленнєвої компетентності. Вочевидь, беручи участь у дидактичних іграх, молодші підлітки набувають певних знань, умінь та навичок, тобто стають більш компетентними у комунікативному аспекті. З іншого боку, використання дидактичних ігор є одним зі шляхів активізації навчального процесу рідної мови, тобто ці ігри є активаторами пізнавальної діяльності молодших підлітків. Отже, за умови використання дидактичної гри, ми можемо очікувати підвищення рівня мовленнєвої компетентності.

Приклади дидактичних ігор наведені в наступному параграфі.

Рис. 3.3.1. Дидактична гра під час логопедичного супроводу молодших підлітків

3.4. Дидактичні вправи для розвитку зв'язного мовлення в процесі формування мовленнєвої компетентності молодших підлітків

Вправа № 1.

Мета: розвиток зв'язного мовлення, автоматизація вимови звука в активному мовленні, розвиток комунікації.

Інструкція: прочитати запропонований діалог «Запрошення на ковзанку» в ролях намагаючись якісно, чітко вимовляти всі звуки та правильно застосовувати інтонацію, наголос «Р» (7–10 реплік).

Опорні слова: двір, розчистка, ковзанка, мороз, страшно, гра, запрошення.

Хід виконання: учень читає запропонований діалог про себе, потім читає діалог вголос з дотриманням інтонаційно-просодичних норм та знаків пунктуації. Після цього логопед читає разом з учнем діалог за ролями.

Діалог «Запрошення на ковзанку»

- Добридень, Серафима.
- Добридень, Ларисо.
- Нарешті розпочалася зима. У нашому дворі розчистили майданчик і залили чудову ковзанку.
- Мабуть вона швидко замерзла, бо на дворі був сильний мороз? Хто приходить на ковзанку?
- Дівчата та хлопці, а також дорослі. Всі вони весело проводять час.
- Я не вмю кататись на ковзанах. Мені страшно впасти і розбити собі щось. Чи важко навчитися кататися?
- Не дуже. Головне навчитись тримати рівновагу і побороти свій страх.
- У яку гру грають хлопці?
- Хлопці збираються у команди і грають у хокей.
- А дівчата?
- Одні просто катаються, а інші навіть «ластівку» роблять. Приходь до нас завтра на ковзанку.
- Добре дякую за запрошення. До завтра.
- Бувай.

Вправа № 2.

Мета: розвиток зв'язного мовлення, активізація вимови звуку, формування навичок текстоутворення, розвиток комунікації, формування вміння підготовки до виступу.

Інструкція: скласти діалог на тему «Шкідливі звички – шлях у безодню» намагаючись використовувати максимальну кількість слів зі звуком «Р» (10–12 реплік).

Опорні слова і вислови: Серйозна проблема молоді, Шкідливі звички, Як позбавитися шкідливих звичок? Здоровий спосіб життя – це?

Хід виконання: учень читає запропоновані слова та фрази з картки, письмово складає план діалогу, читає діалог вголос.

Вправа № 3.

Мета: наповнення та активізація словника, розвиток граматичної сторони мовлення, автоматизація фонем в активному мовлення, вдосконалення навичок спілкування.

Інструкція: побудуйте сінквейн до запропонованих слів добираючи слова з заданим звуком за прикладом (з використанням звуку «Р»). З одного з побудованих сінквейнів складіть розповідь з 6–7 речень.

Хід виконання: логопед нагадує, що таке сінквейн, пояснює правила його укладання. Учень обирає картку за темою, що йому найбільш подобається (родина, кіно, історія, професії, географія, мистецтво). Після цього розробляє сінквейн, обговорює його.

Сінквейн: Родина				
Іменник	Предмет опису		Родина	
<i>Прикметники</i>	Яка? Який? Яке?		Дружна	любляча
<i>Дієслова</i>	Дії що пов'язані з предметом опису		Турбується	любить
<i>Речення</i>	Афоризми. Власне відношення до предмету опису		Я люблю свою родину. Яка родина – така й країна.	
<i>Синоніми</i>	Близькі за значенням слова		Фортеця. Фамілія. Сімя. Сімейство	

Перелік слів для побудови сінквейнів:

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>
Весна, дерево, троянда, пролісок.	Родина, робота, завдання, урок.
<i>Картка №3</i>	<i>Картка №4</i>
Літо, канікули, сонце, гра.	Телефон, хвороба, фільм, лікарня.

Вправа № 4.

Мета: наповнення та активізація словника, розвиток граматичної будови мовлення, автоматизація фонем в активному мовлення, вдосконалення навичок спілкування.

Інструкція: продивіться запропоновані сінквейни, визнач, центральне поняття з запропонованих. Доберіть спільнокореневі слова, до слова у сінквейні, використовуючи їх склади поширене речення.

Хід виконання: педагог пояснює, що таке сінквейн, правила його побудови. Учень витягує картку з завданням, читає вголос контролюючи вимову звуку, відгадує його. Складає поширене речення з опорою на сінквейн.

<i>Картка №1</i>		<i>Словник: Ромашка, горіх, осінь</i>	
1.	1.	1.	
2. Скромна, біло листа.	2. Гіркий, круглий.	2. Золота, хмарна.	
3. Росте, розквітає, розвивається	3. Розбивати, розгризати, трусити.	3. Збирати, прибирати, грати.	
4. Ранком розквітла ... на клумбі.	4. У дворі виріс кремезний ...	4. Гарно грати в опалому листі.	
5. Квітка.	5. Плід, грецький.	5. Золотий сезон, бабине літо.	

<i>Картка №2</i>		<i>Словник: Море, озеро струмок</i>	
1.	1.	1.	
2. Широке, безкрає	2. Широке, кругле.	2. Грайливий, стрімкий.	
3. Бурлить, вирує, штормить.	3. Занурюватися, перепливати, розглядати.	3. Грати, перестрибувати, слухати.	
4. Завтра їдемо на Чорне ...	4. Рівну поверхню ... Приморозило.	4. Прислухалися до пісні ...	
5. Водойма.	5. Озерце, лагуна.	5. Струмінь, потік, річечка.	

Вправа №5.

Мета: автоматизація фонем у зв'язному мовленні, наповнення та активізація словника, вдосконалення граматичних вмінь, розвиток просодичної сторони мовлення, розвиток зв'язного мовлення.

Варіант 1.

Інструкція: випробуйте себе у ролі рекламного агента. Придумайте рекламу овочевого ринку у формі ... використовуючи слова словосполучення зі словника.

Словник: відкрився ринок, реальні ціни, торгові ряди, вибір городини, помідори, огірки, картопля, перець, баклажани, петрушка, кріп, гарбуз, салат, продавець, фермер.

Хід виконання: учень читає слова зі словника вголос дотримуючись правильної вимови. Самостійно складає рекламне оголошення. (Індивідуальне завдання).

Варіант 2.

Інструкція: відновіть зруйновані римовані рядки. Якщо самостійно не вийде добрати риму, зверніться до словника.

Словник: вирує, торгує, гаманця, торгвати, працювати, купувати, танцювати, обдурю, надую, фермі, городі, господині, газдині.

Хід виконання:

Індивідуально: Учень самостійно додає пропущені слова.

Підгрупа: учні змагаються між собою, хто добере більше слів до римівки.

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>
Базар гуде, базар ... , Хто, що має тим ... Підморгнийте до продавця, Та тримайте ...	Ой поїду на базар, буду ... Фрукти, овочі продам, буду ... Ой продам я огірки, продам ще й цибулю, Торгувати я умію, себе не ... Ой продам я помідори, ще й кругленькі дині, Хай всі знають, що на ... Є добрі

Варіант 3.

Інструкція: до запропонованих іменників доберіть прикметники у римованій формі.

Хід виконання:

Індивідуально: учень отримує картку з запропонованими іменниками, назвами овочів. Він має самостійно добрати прикметник до нього у римованій формі.

Підгрупа: учні змагаються між собою, хто добере більше слів до римівки.

Вправа №6.

Мета: активізувати зв'язне мовлення, вправлятися у виступі перед публікою, автоматизувати вимову поставленого звуку в мовленні, активізувати та закріплювати знання з історії.

Інструкція: прочитай визначення з картки, доберіть історичну особу або предмет який вони характеризують, знайдіть його зображення, доберіть міжприкметники, які могли б його схарактеризувати.

Хід виконання:

Індивідуально: учень витягує картку, читає визначення, намагається самостійно добрати предмет. Якщо не виходить самостійно знати відповідь, логопед пропонує на вибір декілька слів. Після цього учень добирає дієприкметники.

Підгрупа: діти розподілені на команди, по черзі витягують картки і читають визначення, а товариші по команді мають відгадати або згадати про кого йде мова.

Картка № 1.

Словник: яничари, хрестоносці, вікінги.

– турецька піхота. Формувалася переважно з християн, які ще дітьми потрапили в полон.

– учасники хрестових походів. Звичайно нашивали на одяг зображення хреста як відзнаку своїх добрих намірів.

– скандинавські воїни. На Русі були відомі як варяги; на Заході – як нормани, «північні люди».

Вправа № 7.

Мета: автоматизація заданого звуку в активному мовленні, розвиток зв'язного мовлення, розвиток зорового сприймання, загальної моторики, міміки, активізація знань з історії, літератури, підвищення рівня комунікабельності, створення сприятливого емоційного фону, формування вміння працювати в команді, розвиток товарищескості.

Інструкція: обери картку, прочитай її мовчки нікому не показуючи, пригадай особу ім'я якої в картці. Не використовуючи мовлення, лише за допомогою жестів, міміки продемонструй її характерні ознаки так, щоб гравці твоєї команди якнайшвидше відгадали дану особу.

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>
Назвіть історичну постать, згадайте 1 факт, її характеру ознаку: Хориф, Володимир, Гітлер, Петлюра, Котляревський.	Органічний світ материків та добрати риму: жираф, страус, гепард, черепаха, верблюд.

<i>Картка №3</i>	<i>Картка №4</i>
Відгадати героя фільму і придумати асоціативне слово до героя: Гладіатор, Термінатор, Гаррі Поттер, Супермен, Тор.	Відгадати професію та добрати до неї три прикметники: ветеринар, сапер, рятівник, лікар, кухар.

Хід виконання:

Варіант 1. Учень тягне картку. Після цього намагається жестами показати загадане слово. Після того, як команда відгадала постать. Кожен з членів команди виконує завдання зазначене в картці.

Варіант 2. Гравець отримує картку на якій закодована назва казки у вигляді емодзі. Завдання гравця за максимально короткий час відгадати назву казки, продемонструвати її гравцям команди. Після того, як команда відгадала постать. Кожен з членів команди називає одного героя, складає його опис.

Вправа № 8.

Мета: автоматизація заданого звуку в активному мовленні, розвиток зв'язного мовлення, розвиток зорового сприймання, загальної моторики, міміки, активізація знань з історії, літератури, підвищення рівня комунікабельності, створення сприятливого емоційного фону, формування вміння працювати в команді, розвиток товарищескості.

Інструкція: обери картку, спробуй відгадати, які казки в ній зашифровані, назви їх. Перелічи головних героїв. Спробуй добрати до кожного з них приказку або прислів'я, що як найвлучніше відповідає йому.

Хід виконання:

Варіант 1. Учень тягне картку. Після цього намагається відгадати її. Називає головних героїв з контролем фонетико-фонематичної та просодичної сторони мовлення.

Добирає одне з прислів'їв або приказок, що підійдуть даній ситуації або герою.

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>
	

Запитання для самоконтролю:

1. Від чого залежить успіх в формуванні мовленнєвої компетентності в умовах інклюзивної форми навчання закладу загальної середньої освіти.
2. Які форми роботи рекомендовано використовувати в процесі розвитку мовленнєвої компетентності молодших підлітків.
3. Назвіть та розкрийте переваги дидактичної гри під час логопедичного супроводу молодших підлітків.
4. Назвіть основне призначення дидактичної гри в логопедичному супроводі підлітків.
5. Дидактично виправданим при формуванні мовленнєвої компетентності молодших підлітків є застосування яких саме методів?
6. Схарактеризуйте запропоновану типології бінарних уроків формування мовленнєвої компетентності й ефективної комунікації.

Розділ 4.

ПРАКТИКА ОРГАНІЗАЦІЇ КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВОЇ РОБОТИ З ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ПІДЛІТКІВ З МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ НА КОМУНІКАТИВНІЙ ОСНОВІ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

4.1. Зміст навчально-корекційної методики формування мовленнєвої компетентності молодших підлітків

Корекційно-розвивальний вплив на молодших підлітків з метою формування їх мовленнєвої компетентності має здійснюватися з використанням *індивідуальної, підгрупової, групової та самостійної роботи* як організаційних форм навчання учнів під час застосування авторської методики, а також і в ході вивчення української мови та логопедичного супроводу. Зазначимо, що обов'язковою формою роботи виступила самостійна робота молодших підлітків.

Проаналізувавши основні дидактичні умови та особливості організації інклюзивного середовища, нами виокремлено три етапи авторської навчально-корекційної методики формування мовленнєвої компетентності молодших підлітків:

I етап – *організаційно-ознайомлювальний*, спрямований на встановлення та налагодження емоційного контакту з молодшим підлітком, зниження емоційної напруги під час спілкування, створення позитивного емоційного настрою та довірливих взаємовідносин між молодшим підлітком та логопедом та між молодшими підлітками, що входили до однієї підгрупи.

II етап – *корекційно-діяльнісний*, націлений на формування усіх компонентів мовленнєвої компетентності молодших підлітків, у яких виявлено порушення мовлення.

III етап – *функціонально-комунікативний*, орієнтований на закріплення сформованості мовленнєвої компетентності молодших підлітків, у яких виявлено порушення мовлення, розвиток ініціативності та активності у спілкуванні.

Кожен етап відрізнявся власною метою і завданнями, має власні напрями, методи і прийоми роботи, включав спільні напрями поетапного формування відповідних компонентів мовленнєвої компетентності молодших підлітків, у яких виявлено порушення мовлення, що підпорядковані спільній меті і спрямовувались на вирішення конкретних корекційно-розвивальних завдань. При цьому

вони не конкурують і не взаємовиключають один одного, а взаємодоповнюють спільний вплив. Зазначені етапи мають зовнішні і внутрішні взаємозв'язки, зумовлені комплексним підходом та дидактичними принципами послідовності і систематичності, зростання складності у відповідності до закономірностей організації і побудови навчального процесу. Цим забезпечується єдність і наступність корекційно-розвивальних дій у досягненні мети – позитивної динаміки у формуванні мовленнєвої компетентності молодших підлітків в умовах інклюзивного навчального середовища основної школи.

Напрями дидактичного корекційно-розвивального впливу на формування компонентів мовленнєвої компетентності молодших підлітків, у яких зафіксовано мовленнєві порушення, включають:

1. Логопедичний корекційно-розвивальний вплив – розвиток інтонаційно-просодичного, фонетико-фонематичного, лексико-граматичного, діалоогологічного компонентів мовленнєвої компетентності молодших підлітків;

2. Дидактико-психологічний корекційно-розвивальний вплив – розвиток психологічного компоненту мовленнєвої компетентності молодших підлітків через формування позитивних комунікативних рис особистості;

3. Логопедично-психологічний корекційно-розвивальний вплив – формування умінь у молодших підлітків ефективно взаємодіяти у різних комунікативних ситуаціях.

До реалізації кожного вище згаданого етапу залучаються вчителі української мови, логопеди, психологи, які створюють сприятливе мовленнєво-оточуюче середовище для молодших підлітків в умовах інклюзивного навчального середовища основної школи (доброзичлива атмосфера, мова педагогів, партнерські стосунки з учнями у навчальній взаємодії; реалізація дидактичних принципів доступності, наочності, емоційності, свідомості та активності, наступності, послідовності і систематичності, зв'язку з життям, індивідуалізації; інтерактивні методи навчання української мови, спілкування у позаурочний час, відвідування літературних гуртків та дискусійних клубів тощо), забезпечують дидактичну адаптивність логопедичного супроводу молодших підлітків (навчально-методичні матеріали, підручники, посібники з підібраним мовленнєвим матеріалом, застосування методів і прийомів логопедичної роботи, методики подолання різних форм порушень мовлення, розробка індивідуально-орієнтованих програм корекційної впливу, інтерактивні дидактичні конспекти для самостійної роботи молодших підлітків та ін.), упровадження авторської навчально-корекційної методики формування мовленнєвої компетентності молодших підлітків, котрі детально висвітлені у даному розділі посібника.

На логопедичному корекційно-розвивальному напрямі роботи основним завданням є безпосереднє подолання порушень звуковимови у молодших підлітків. Робота здійснюється у три етапи: підготовчий етап (3 заняття), етап формування первинних вимовних умінь та навичок (7 занять) та етап автоматизації звуку в активному мовленні та соціальних ситуаціях (заняття з розвитку мовлення в межах вивчення програми закладів загальної освіти та елементи розвитку мовлення в предметах загального циклу). Крім безпосередньо постановки та автоматизації звуків в активному мовленні, значна увага приділяється розвитку інтонаційно-просодичного, фонетико-фонематичного компонентів мовленнєвої компетентності (підготовчий етап, етап формування первинних вимовних умінь та навичок), лексико-граматичного та діалогологічного компонентів мовленнєвої компетентності (етап формування первинних вимовних умінь та навичок, етап автоматизації звуку в активному мовленні та соціальних ситуаціях).

Кожне заняття має окрему тематику. Тривалість заняття варіюється від 45 до 60 хвилин. На кожному етапі розвивались різні види мовленнєвої діяльності: слухання (аудіювання), говоріння, читання, письмо. Відтак, у межах занять молодшим підліткам пропонують для втконання дидактичні завдання чотирьох видів (рис. 4.1).

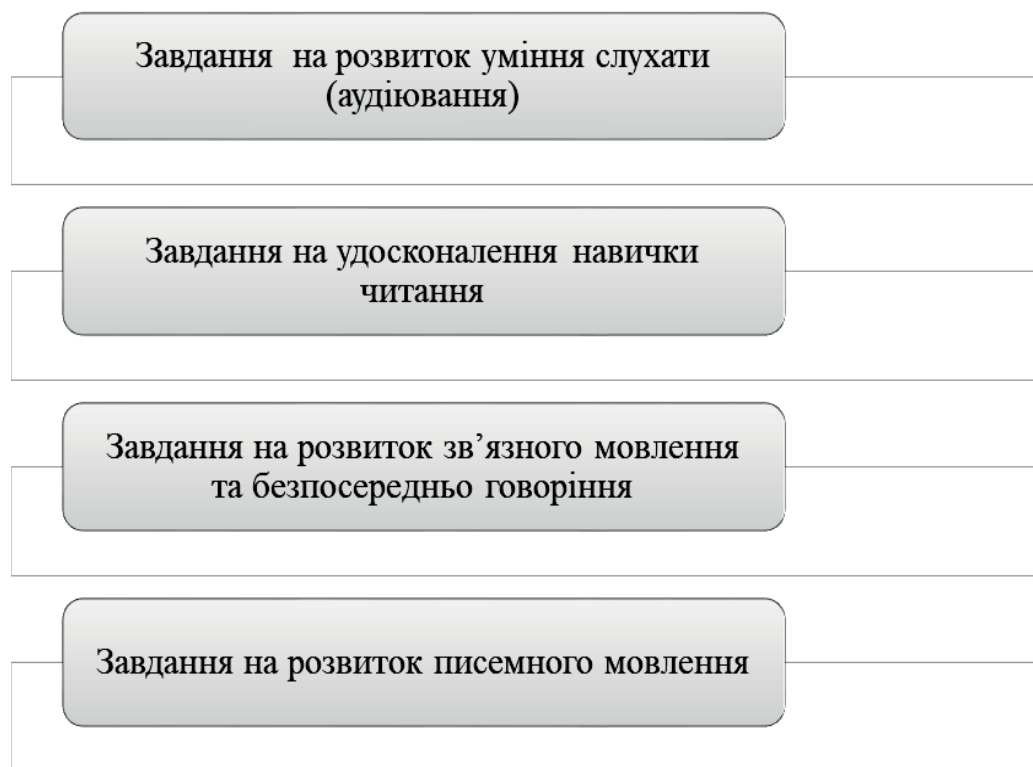

Рис. 4.1. Дидактичні завдання для формування мовленнєвої компетентності молодших підлітків

З метою детального розкриття та роз'яснення особливостей організації логопедичного корекційно-розвивального впливу, як одного з ключових в роботі з молодшими підлітками із порушеннями мовлення, які навчаються в умовах інклюзивного освітнього середовища закладу загальної освіти та формування в ньому належного рівня мовленнєвої компетентності дітей, пропонуємо детальний розгляд структури занять авторської методики та розробки конспектів до них.

4.2. Структура занять для здійснення підготовчого етапу логопедичного корекційно-розвивального впливу

Підготовчий етап включав у себе 3 види занять: індивідуальні мотиваційні, підгрупові мотиваційні та індивідуальні підготовчі. Індивідуальні мотиваційні заняття тривають в межах 15 хвилин, мають на меті встановлення та налагодження емоційного контакту з кожним підлітком, зниження емоційної напруги під час спілкування, створення позитивного емоційного настрою та довірливих взаємовідносин між підлітком та логопедом.

Орієнтовний хід індивідуального заняття підготовчого етапу (15 хв.):

I. Організаційний момент (1–2 хв.).

1. Знайомство.
2. Формування позитивної мотивації на взаємодію.

II. Основна частина (12 хв.).

1. Бесіда про особистість молодшого підлітка та його вподобання (4 хв.).
2. Бесіда про мовленнєве порушення та його вплив на життєдіяльність молодшого підлітка (3 хв.).
3. Побудова та обговорення індивідуального плану щодо корекції порушень звуковимови (3 хв.).
4. Визначення засобів мотивації та самомотивації (2 хв.).

III. Підсумок заняття (1–2 хв.).

Підгрупові мотиваційні заняття тривають 30 хвилин та мають на меті знайомство підлітків між собою, встановлення позитивної емоційної атмосфери, зниження емоційної напруги під час спілкування, створення довірливих взаємовідносин між підлітками, що входили до однієї підгрупи.

Молодші підлітки об'єднуються у підгрупи відповідно до рівня фонетико-фонематичного порушення (переважно, звуковимови). Рівень розвитку мовленнєвої компетентності молодших підлітків, що входили в одну підгрупу, може бути різним. Кожен з учнів працює відповідно до своїх можливостей і намагався показати якнайкращі результати. У процесі взаємодії частково залучено змагальний елемент та взаємопідтримку, що дає можливість досягти кращих результатів.

Орієнтовний хід підгрупового заняття підготовчого етапу (30 хв):

I. Організаційний момент (1–2 хв.).

1. Вступне слово логопеда.
2. Формування позитивної мотивації на взаємодію.

II. Основна частина (22 хв.).

1. Знайомство (вправи «Ім'я по колу», «Мої вподобання») (5 хв.).
2. Формування та затвердження правил взаємодії у підгрупі (7 хв.).
3. Згуртування колективу (вправи «Міняються місцями ті, хто...», «Хаотичний рух», «Знайди пару») (5 хв.).

III. Підсумок заняття (5–6 хв.).

1. Обмін думками та враженнями.
2. Визначення домашнього завдання.

Індивідуальні заняття на підготовчому етапі плануються від 3 до 5 в залежності від рівня розвитку артикуляторно-фонематичних складових мовлення.

Орієнтовний хід заняття підготовчого етапу (45–55 хв.):

I. Організаційний момент (1–2 хв.).

II. Основна частина (40 хв.).

1. Формування позитивної мотивації на корекцію (2–3 хв.).
2. Логопедична зарядка (артикуляційні, дихальні, голосові вправи) (10 хв.).
3. Логопедичний масаж / самомасаж зондами О. Губарь – додаток 3 (10 хв.).
4. Розвиток відчуттів артикуляційних рухів і артикуляційного праксису (5 хв.).
5. Розвиток слухового сприймання та звукового аналізу (5 хв.).
6. Розвиток просодичної (темпу, ритму, наголосу) сторони мовлення (сприймання та відтворення музичних ритмів та текстів) (5 хв.).
7. Добір заголовку до прослуханого тексту (5 хв.).
8. Визначення слів зі звуком, над яким проводиться робота, вжитих у тексті у переносному значенні (аудіювання) (3 хв.).
9. Складання словника етикетних фраз вітання та прощання, що мають в собі звук, над яким проводиться робота, на слух (читає логопед або прослуховується аудіо-відрізок художнього тексту) (5 хв.).

III. Підсумок заняття. Визначення домашнього завдання: логопедичний самомасаж зондами О. Губарь; читання вголос текстів з різною інтонацією та ритмом (2–3 хв.).

4.3. Конспекти занять на підготовчому етапі логопедичного корекційно-розвивального впливу

Надалі ми наводимо приклади завдань до кожного з пунктів із структури занять підготовчого етапу. Нами запропоновані завдання за темами: Україна, географія, професії, історичні події та особистості,

музичне мистецтво, сучасні технології, тваринний світ, спорт. Серед запропонованих завдано логопед може обрати одне або декілька завдань з урахуванням індивідуального рівня розвитку мовленнєвої компетентності підлітка з порушеннями мовленнєвого розвитку та обраної форми заняття.

Тема: УКРАЇНА

Мета: збагатити знання учнів про нашу державу; ознайомити з найвідомішими містами, річками, озерами, горами України; розширити знання учнів про державні символи України; збільшити словниковий запас.

Хід заняття:

I. Організаційний момент (1–2 хв.).

II. Основна частина (40 хв.).

2.1. Формування позитивної мотивації на корекцію (2–3 хв.).

2.2. Логопедична зарядка (артикуляційні, дихальні, голосові вправи) (5 хв.).

2.3. Логопедичний масаж або самомасаж (7–10 хв.).

2.4. Розвиток відчуттів артикуляційних рухів і артикуляційного праксису (3 хв.).

2.5. Розвиток слухового сприймання та звукового аналізу та синтезу (5 хв.).

Завдання 2.5.А. Акрослово.

Інструкція: прослухайте слова, визначте і запам'ятайте перший звук в них, складіть з нього слово. (Логопед читає підряд слова, дитина на слух визначає перший звук і по завершенню називає слово, що вийшло).

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>
Рівне, Ізюм, Чорнобиль, Київ, Азов (річка).	Умань, Конотоп, Рівне, Азов, їда, Ніжин, Алушта(Україна).

<i>Картка №3</i>	<i>Картка №4</i>
Полтава, Решетилівка, Алушка, Прип'ять, Оржиця, Радомишль (Прапор).	Рівне, Авдіївка, Харків, Івано-Франківськ, Вінниця (Рахів).

<i>Картка №5</i>	<i>Картка №6</i>
Донецьк, Нікополь, Ічня, Прилуки, Ромни, Одеса (Дніпро).	Бориспіль, Алчевськ, Томаківка, Ї, Київ, Ірпінь, Вінниця, Щорськ, И, Нововолинськ, Артемівськ (Батьківщина).

Завдання 2.5.Б. Слухова увага.

Інструкція: прослухати слова, що читає логопед, запам'ятати їх. Назвати кожне по звуках, записати з кожного слова 3 літеру.

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>
Україна, Харків, Тернопіль, Полтава, Херсон, Чернівці.	Село, курган, кар'єри, поле, глибини, діброва, затока.
<i>Картка №3</i>	<i>Картка №4</i>
Область, Карпати, Європа, булава, перемога, держава.	Ділянки, території, болота, площа, вітер, зоря, море, гори.
<i>Картка №5</i>	<i>Картка №6</i>
Парад, великдень, віра, долина, далечінь, щирість, коло.	Борщ, галушки, хліб, вареники, сало, паляниця.

Завдання 2.5.В. Фонетичний аналіз.

Інструкція: прослухати слова, що читає логопед, запам'ятати їх. Назвати кожне по звуках, записати з кожного слова 4 літеру.

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>
Удар, старт, столиця, природа, острів, хвилина.	Хмельницький, земля, споруда, відродження, регламент, регресія.
<i>Картка №3</i>	<i>Картка №4</i>
Обертин, Тиврів, Кудрявцівка, Петриківка, Смоліне, здоров'я.	Споруда, дипломатія, старшина, повстання, парламент, оберіг.
<i>Картка №5</i>	<i>Картка №6</i>
Котляревський, Павличко, Андрійчук, Андрушко, Бедрик, Острровершенко.	Ребрик, Кипрись, Тілло, Сварог, століття, рослини.

Завдання 2.5.Г. Фонетичний аналіз

Інструкція: прослухати слова, що читає логопед, запам'ятати їх. Назвати кожне по звуках, записати з кожного слова 5 літеру.

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>
Імперія, Дніпро, населення, Запоріжжя, копалини, чагарники.	Ресурси, історія, губернія, хутір, горілка, матерь, тополя.
<i>Картка №3</i>	<i>Картка №4</i>
Миколаїв, Браїлів, Ужгород, Макарів, Богородчани, Немирів.	Васильки, Катеринопіль, Кагарлик, Лазурне, Ківерці, Понорниця.

<i>Картка №5</i>	<i>Картка №6</i>
Губернія, генерал, товариство, повір'я, гончар, Богородиця.	Сосюра, Бібері, Бугір, Безоручко, Запороженко, Кучерява.

Завдання 2.5.Д. Фонетична математика.

Інструкція: прослухати слова, визначити номер заданого звуку в них та записати його в зошит. Визначити номер звуку «Р».

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>
Прослухай назви міст: Крим, Харків, Ужгород, Ірпінь, Тернопіль, Житомир, Дніпро, Херсон, Рівне, Черкаси. (Запис у зошиті: 2, 3, 5, 2, 3, 7, 5, 3, 1, 3).	Прослухай назви річок України: Дніпро, Ворскла, Оріль, Дністер, Прут, Прутець, Березань, Броварка, Латориця, Муром. (Запис у зошиті: 5, 3, 2, 7, 2, 2, 3, 2, 5, 3).

<i>Картка №3</i>	<i>Картка №4</i>
Прослухай назви гір України: Говерла, Петрос, Роман-Кош, Ребенескул, Ребра, Драгобрат, Горган, Караул-Оба, Сотира, Дністер. (Запис у зошиті: 5, 4, 1, 1, 3, 1-4, 2, 3, 3, 5, 7).	Прослухай назви озер України: Марічечка, Бребенескул, Синевир, Брескувате. (Запис у зошиті: 3, 2, 7, 2).

<i>Картка №5</i>	<i>Картка №6</i>
Прослухай назви селищ України: Санжари, Пирятин, Привітне, Рудківці, Перепільчинці, Прип'ять, Шкарлівка, Карлівка, Петропавлівка, Привільне. (Запис у зошиті: 6, 3, 2, 1, 3, 2, 4, 3, 4, 2).	Прослухай назви рослин України: Нарциси, пролісок, крокус, пирій, костриця, тирлич, журавлина, росичка, зірочник, підмаренник. (Запис у зошиті: 3, 2, 2, 2, 3, 5, 3, 3, 1, 3, 6).

Завдання 2.5.Ж. Фонетичний детектив.

Інструкція: прослухати словосполучення, знайти і виправити помилки в них.

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>
Скіфський князь, світлий кінь, лавровий комплекс, лаврський лист, прісний хлопець, просте тісто, кігті дівчини, нігті хижака, поет на стіні, портрет за столом, шини русява, волосся росава.	Емський імператор, Александрів указ, Київська стаття, Переяславська громада, Білоцерківський піктограль, Скіфський договір, незалежний козак, гарна держава, квітучий хліб, пряний вінок.

Правильно: Скiфський кiнь, Свiтлий князь, Лаврський комплекс, Лавровий лист, Прiсне тiсто, Простий хлопець, кiгтi хижака, нiгтi дiвчини, портрет на стiнi, поет за столом, шини росава, волосся русяве.	Правильно: Емський указ, iмператор Александр, Киiвська Громада, Переяславські статтi, Бiлоцеркiвський договiр, Скiфська пiктограль, незалежна держава, Гарний козак, Квiтучий вiнок, Пряний хлiб.
--	--

2.6. Розвиток просодичної (темпу, ритму, наголосу) сторони мовлення (сприймання та вiдтворення музичних ритмiв та текстiв) (5 хв.).

Завдання 2.6.А. Темпо-ритмiчнi скоромовки.

Інструкція: промовте скоромовку беззвучно артикулюючи, потiм повторiть пошепки, пiсля – вголос, спочатку в повiльному темпi, а далi – в швидкому, пам’ятаючи про чiткiсть вимови скоромовки.

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>
Бук бундючивсь перед дубом, тряс над дубом бурим чубом. Дуб пригнув до чуба бука, буде букові наука. Викис, вимок, вилiз, висох, став на колоду, та знов – шубовсть у воду.	Коваль кулю кував, кував i перековував. Пиляв Пилип полiна з лип, притупив пилку Пилип. Фiрма ферму будувала. Фiрми фарби було мало.

Завдання 2.6.Б. Музичнi скоромовки

Інструкція: прочитати скоромовки в спокiйному темпi один раз, повторити в рiзному музичному темпi (вальсу, маршу, пiснiя).

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>
Летiв горобець через верхнiй хлiвець, нiс пуд гороху i нам дав потроху. Сидiв горобець на соснi, – заснув – i упав увi снi. Якби не упав увi снi. Сидiв би вiн ще на соснi.	Вовк-вовцюг вiвцю волiк. Вова вовку – вила в бiк. Як завив же вовк-вовцюг, миттю випустив вiвцю.

Завдання 2.6.В. Робота зi скоромовками.

Інструкція: прочитати скоромовки декiлька разiв, повторити їх з рiзною iнтонацiєю (радостi, смутку, страху).

Завдання 2.6.Г. Музичне читання.

Інструкція: прослухайте музичний твiр (марш, вальс, народна пiснiя) Прочитайте текст в заданому ритмi. На розсуд педагога визначено стиль музики. Учень читає текст перший раз, потiм слухає музичний уривок, пiсля цього пробує читати текст дотримуючись заданого музичного стилю.

Картка №1

ДАЖБОГ

Син великого Сварога, славетний Дажбог-Сонце, довгі роки владарював над богами, людьми й над усім світом. Він був родоначальником русинів-українців, першим їхнім князем і незмінним покровителем. Давні українці гордо казали про себе: «Ми – внуки Дажбога, улюбленці богів, ...ми славимо Дажбога, і буде він наш по крові тіла...»

Дажбог уособлював мужність, обличчя його уявлялося подібним до сонячного кола, із русявою бородою-промінчиками.

У пожертву Дажбогові приносили млинці, полотно, дари полів і лісів, вино, гроші тощо.

Йому молилися, звертаючись так: «Дажбоже наш трисвітлий! Славу творімо тобі, нехай летить вона птицею ясною, сповіщаючи всім предкам руським, що шануємо та поклоняємося Дажбогу. Сонцю всевишньому, отцю кривому – Дерево. Різьблення Дажбогу нашому» (за Є. Шморгуном) [Авраменко. 5 кл., с.10].

Картка №2

ЯК ВИНИКЛИ КАРПАТИ

Колись на нашій землі була величезна рівнина, кінця-краю якій не було видно, укрита шовковистими травами, вічнозеленими смереками та ялинами, могутніми буками та яворами, берестами й тополями. Долиною текли потічки й річки, багаті на форель та іншу дрібну й велику рибу.

Володарем долини був велетень Силун. Коли він ішов, від його кроків здригалася земля. Розповідають, що Силун добре розумівся на газдівстві, мав безліч усякої худоби. Череди корів і волів, отари овець, табуни коней, стада буйволів і свиней паслися на толоках, бродили лісами. А птиці!.. Тисячі качок і гусей плавали в ставках, багато курей кудкудакали на фермах.

Цей газда жив у прекрасному палаці з білого мармуру, з високими шпилями, які сягали аж до хмар. Палац був вибудований на грунечку, насипаному людськими руками. Було там стільки кімнат, що легко можна було заблудитися, а в помешканні – добра всякого! Уночі Силун спав у золотій колисці, вистеленій дорогими килимами. А вдень звик відпочивати в срібленому кріслі [Авраменко. 5 кл., с.14].

Картка №3

КИЇВ

Місто Київ – це найстаріше і найвідоміше українське місто. Йому понад півтори тисячі років. Воно завжди було головним містом України. Є легенда, що його заснували три брати – Кий, Щек, Хорив та їх сестра Либідь. Стоїть він зараз на крутих зелених косогорах, над голубим роздоллям старого Дніпра-Славути, древній і вічно молодий, підіймається над століттями, ніби могутній дуб. Він і тепер столиця нашої держави – України. Київ по праву називають містом стародавньої культури, чудесним архітектурним пам'ятником нашої славної героїчної історії, овіяним сивою старовиною, поетичними переказами, чудовими легендами. Коли ми промовляємо «Київ», одразу приходять на пам'ять слова «Хрещатик» та «каштани». Хрещатик – це головна вулиця столиці. Є легенда, що цю назву вона отримала тому, що колись під час хрещення Русі по ній ішли люди до Дніпра. Каштани теж є символом Києва. Навесні, коли розпускаються бруньки, вони стоять, наче прикрашені свічками. Такі величні, триумфальні, несуть каштани свої віти, уквітчані білими суцвіттями. Київ – серце нашої країни, наша краса і гордість.

Завдання 2.6.Д. Виразне читання.

Інструкція: читання відомого тексту з різною інтонацією (розповідному, питальному, кличному).

Картка №1

НАЦІОНАЛЬНИЙ ГІМН УКРАЇНИ

Слова: Павло Чубинський, С. Данилович

Музика: Михайло Вербицький

Ще не вмерли України, і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші вороженьки, як роса на сонці,
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:

Душу, тіло ми положим за нашу свободу.
І покажем, що ми, браття, козацького роду.
Станем, браття, в бій кровавий від Сяну до Дону
В ріднім краю панувати не дамо нікому;
Чорне море ще всміхнеться, дід Дніпро зрадіє,
Ще у нашій Україні доленька наспіє.

Приспів:

Душу, тіло ми положим за нашу свободу.
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

Картка №2

САДОК ВИШНЕВИЙ КОЛО ХАТИ

Садок вишневий коло хати,
Хрущі над вишнями гудуть,
Плугатарі з плугами йдуть,
Співають ідучи дівчата,
А матері вечерять ждуть.
Сім'я вечеря коло хати,
Вечірня зіронька встає.
Дочка вечерять подає,
А мати хоче научати,
Так соловейко не дає.
Поклала мати коло хати
Маленьких діточок своїх;
Сама заснула коло їх.
Затихло все, тільки дівчата
Та соловейко не затих.

(Т. Шевченко) [https://maximum.fm/novini_t2].

Картка №3

СТОЯЛА Я І СЛУХАЛА ВЕСНУ

Стояла я і слухала весну,
Весна мені багато говорила,
Співала пісню дзвінку, голосну
То знов таємно-тихо шепотіла.
Вона мені співала про любов,
Про молодощі, радощі, надії,
Вона мені переспівала знов
Те, що давно мені співали мрії.

(Л. Українка) [https://maximum.fm/novini_t2].

2.7. Розвиток слухового сприймання (аудіювання) (5 хв.)

Завдання 2.7.А. Придумай назву.

Інструкція: доберіть заголовок до прослуханого вірша. Логопед читає текст, учень уважно слухає і пробує самостійно озаглавити його.

Картка №1

МОЯ УКРАЇНА – ЦЕ ПІСЕНЬКА МАМИ

Розлогі лани колосяться хлібами,
Вишневі садочки, лелеки на хаті.
Купають ставочки хмарки пелехаті.
Моя Україна – то мамина ласка,
Червона калина, бабусина казка.

Це соняхи в цвіті, горобчиків згряя...
Я кращої в світі країни не знаю.
(Л. Савчук) https://maximum.fm/novini_t2

Картка №2

СОНЯЧНИЙ ДІМ

Привітний і світлий наш сонячний дім,
Як радісно й весело жити у нім.
Тут мамина пісня і усмішка тата.
В любові й добрі тут зростають малята.
Дзвінка наша пісня до сонечка лине:
«Мій сонячний дім – це моя Україна!»
(А. Німенко) https://maximum.fm/novini_t2

Картка №3

КОЛЬОРОВІ МІСТА

Мов дивна мапа, олівці:
Червоний – місто Чернівці.
Оранжевий – Одеса-мама,
Хоч кольорів там – ціла гама!
Нас кличе жовтий без утоми
До себе в гості у Житомир!
Як на ланах зелене збіжжя,
Зелене місто Запоріжжя.
А старовинний Борислав
Блакитну барву нам прислав.
По синій навіть важкодуми
Спішать мерщій куди? У Суми.
Лиш фіолетовий і досі я
Ще не назвав. Це ж – Феодосія!
Всі кольори запам'ятати
Поможуть вам міста, малята!
(В. Верховень) https://maximum.fm/novini_t2

Завдання 2.7.Б. Прочитайте і запам'ятайте.

Інструкція: прочитайте прислів'я про Батьківщину (або вислови видатних людей), запам'ятайте.

Хід виконання: логопед пропонує учню 3 картки на кожній по 3 вислови про батьківщину або родину, дитина обирає читає. Приступає до виконання наступного завдання. За 5 хвилин просимо повторити вислови.

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>	<i>Картка №3</i>
Багато країн пройшов, а добро лише на батьківщині знайшов. Без Батьківщини немає людини. Можеш вибирати друзів і дружину, вибрати не можна тільки батьківщину. (В. Симоненко)	Любіть Батьківщину не за те, що велика, а за те, що своя (Сенека) Людина без Вітчизни, як соловей без пісні. На чужій стороні і весна не красна.	Додому і кінь жвавіше біжить. Без верби і калини нема України. Де рідний край, там і серцю рай.

Завдання 2.7.В. Доберіть заголовки до прослуханого тексту.

Інструкція: я прочитаю текст, ви спробуйте добрати до нього назву.

Хід виконання: логопед читає текст, дитина уважно слухає і пробує самостійно озаглавити його.

<i>Картка №1</i>
Карпати – це місце, де гори торкаються неба. Де течуть кришталево чисті ріки із гірських джерел і спадають водоспадами із крутих схилів гір. Де поміж струнких смерек гуляє вітер і наспівує свою мелодію. А ти стоїш на вершині гори, вдивляєшся в навколишню красу, вслухаєшся в магічну тишу Карпат, твою душу переповнюють емоції, а на очі навертаються сльози. Сльози від щастя, що ти можеш бачити все це на власні очі, що ти можеш доторкнутися до цієї краси руками, стати частинкою Карпат... Хто хоч раз побував у Карпатах – завжди хотітиме повернутись. Неначе додому. Бо Карпати – то наші гори.

<i>Картка №2</i>
Біля лісу зручно розташувалась розлога верба. Її віти немов хотіли полоскотати воду, і після кожної невдалої спроби сумно похилялись над нею. Сонце, здавалося, аж усміхалося, коли своїми променями діставало землі. Трава розкішно вляглася на ґрунті, і виспівувала з легеньким вітерцем пісні. Соловей пролітаючи над річкою весело витанцьовував у небі, а легенькі літні хмари пливли човниками по блакитному просторі.

<i>Картка №3</i>
Сидить Наталя біля вікна, милується барвистим килимом трав, пишною літньою зеленню дерев, ніжним серпанком яскравих і запашних квіток, котрі огортає своїм лагідним промінням сонце. Дівчинка замріяно поглянула на небо, по якому пливли, переганяючи одна одну, легенькі хмаринки. Бачить, як впевнено насуває на сонце

велика темна хмара. «Оце зараз як гримне грім, як полле з неї», – подумала Наталя. Вона згадала дитячу пісеньку: «Іди, іди, дощику...» «А чому саме «іди»?» – задумалась над цими словами. А краплини дощу падають, потоки його ллються на землю.

Завдання 2.7.Г. Мікрофон (Аудіювання).

Інструкція: прослухай текст, дай відповідь на запитання за ним.

Хід виконання: логопед читає текст, потім ставить дитині запитання, таким чином щоб відповідь була розгорнутою.

Картка №1

КРИМСЬКІ ГОРИ

Кримські гори вузькою смугою тягнуться вздовж узбережжя Чорного моря. Найвища точка гір – це гора Роман-Кош (1545 м). Приблизно 200 млн. років тому на місці гірського Криму був океан. Утворення гір триває. Про це нагадують землетруси. Кримські гори – молоді гори.

У горах беруть початок річки. Вони мають швидку течію, особливо під час танення снігу в горах. На плоских вершинах Кримських гір розміщені гірські луки, їх ще називають яйлами. Яйла означає пасовища. На луках цвітуть проліски, шафран, півонії, сині волошки, трапляється й едельвейс кримський.

Запитання:

1. Яка найвища вершина Кримських гір? Яка її висота?
2. Як називаються пасовища у Кримських горах?
3. Які погодні умови у Кримських горах?
4. Які особливості в річок, що беруть початок в кримських горах?
5. Назвіть рослини, що цвітуть на луках Кримських гір.

Картка №2

КРИМСЬКІ ГОРИ

Кримські гори вузькою смугою тягнуться вздовж узбережжя Чорного моря. Рослинність гір різноманітна і залежить від висотного поясу. У нижньому поясі ростуть вічнозелені рослини: плющ, чист кримський, рускус, сунічник дрібноплідний, жасмин, магнолія, гліцинія, кедр гімалайський, мамонтове дерево, пальма, кипарис, лавр, мигдаль, інжир, хурма та інші. Також поширені штучні декоративні насадження парків, виноградників, плодових садів. Верхній вологіший пояс укритий дубовими і сосновими лісами, буками, тисами. В лісах росте малина, шипшина, вовчі ягоди. У вологих місцях на скелях стеляться ліани.

Тут мешкає безліч тварин: олень благородний, козуля, муфлон, борсук, кам'яна куниця, водяна кутора, білка темутка, орел-білохвіст, чорний гриф, синій гірський дрізд; у гірських річках є струмкова й райдужна форель.

Запитання:

1. Гори, розташовані на півдні України?
2. Які рослини стеляться на вологих місцях скелястих Кримських гір?
3. Назвіть дерева, що ростуть у верхньому поясі гір
4. Які тварини мешкають у Кримських лісах?
5. Яка риба плаває в гірських озерах та річках?

Картка №3

КРИМСЬКІ ГОРИ

Кримські гори вузькою смугою тягнуться вздовж узбережжя Чорного моря. У Кримських горах є багато карстових печер, глибоких колодязів. До Червоної книги занесено кам'яну куницю, кримську скельну ящірку, чорного грифа. У горах Криму багато мінеральних джерел, цілющих озер. У кар'єрах добувають вапняки, пісок, гравій, гальку, глину. Цілюще морське повітря, мінеральні джерела, казкова краса гір – усе це створює чудові умови для відпочинку людей. Тут побудовано санаторії та будинки відпочинку. Люди займаються вирощуванням різних сортів винограду, а також троянд, які використовують для виготовлення парфумних виробів і ліків.

Запитання:

1. Вздовж узбережжя якого моря тягнуться Кримські гори?
2. Які тварини Криму занесені до Червоної книги?
3. Що добувають у кримських кар'єрах?
4. Що найбільше вирощують у Криму?
5. Яку продукцію виготовляють із рослин Криму?

Картка №4

«Рече та стогне Дніпр широкий ...» – саме ці рядки класика української літератури Тараса Шевченка одразу спадають на думку при згадці про Дніпро. Ця річка стала своєрідним символом усієї країни, природним багатством та історичною пам'яткою. Географічно розділивши сучасну Україну майже навпіл, Дніпро в той самий час є об'єднувальною ланкою між двома берегами, адже не зважаючи на різницю в суспільно-політичних поглядах усі українці надають Дніпру загальнонаціонального значення. Спокійна та широка, ця річка завжди вважалася символом величі.

Дніпро є третьою за довжиною та площею річкою Європи. Його могутні хвилі прокладають шлях рівнинами України. Не можна оминати й історичного значення Дніпра, адже він з давніх-давен пов'язаний зі слов'янськими племенами. Для них від слугував єдиним шляхом сполучення, що потім призвело до об'єднання племен в єдину Київську Русь. Крім того, саме на Дніпрі з'явилася гордість українського народу – Запорізька Січ. По Дніпру козаки здійснювали свої легендарні походи на турків. Багато письменників, поетів та

художників зображували красу Дніпра у своїх творах. Наприклад, взяти хоча б картину Архіпа Куїнджі «Місячна ніч на Дніпрі» чи «Лід на Дніпрі» Івана Айвазовського. Скільки величі, чаруючої краси в цій річці. Якщо розглядати Дніпро в літературі, то можна сказати, що в деяких творах від був фоном передачі настроїв головних героїв, а в деяких – і сам головних персонажем. Не можна не зазначити з якою любов'ю про Дніпро завжди писав Тарас Шевченко: «Нема на світі України, Немає другого Дніпра ...».

Як не сповнитись поваги до цієї могутньої, величної та спокійної ріки, яка була свідком становлення, розвитку, та, сподіваймося, розквіту нашої країни, яка зберігає увесь наш культурно-історичний досвід. Дніпре, ти чарівний!

Запитання:

1. Чиї рядки «Рече та стогне Дніпр широкий?»
2. Назва річки яка стала символом країни?
3. Яка є річка третьою за довжиною та площею Європи?
4. Що об'єднала річка Дніпро?
5. Яка гордість з'явилась в Дніпрі українського народу?

Картка №5

Київ-столиця України. Це одне з найстаріших міст Європи. У Києві багато цікавих історичних міст. Серед яких – Києво-Печерська лавра, Золоті ворота, Софіївський собор та інші. Київ розташований на живописних берегах ріки Дніпро. Половина території Києва зайнята парками й садами. Також, це-Великий політичний, промисловий і культурний центр. Театри Києва відомі не тільки в нашій країні. Знаменитий Національний театр опери і балету, театр російської драми імені Лесі Українки й інші дуже цінуються киянами и гостями міста. Київ знаменитий своїми пам'ятниками. Пам'ятник князю Володимиру в живописному парку на пагорбах Дніпра став символом стародавнього міста. Центральна вулиця столиці – Хрещатик. На Хрещатику багато прекрасних будівель. Вони формують унікальний архітектурний ансамбль. В місту особливо красиво на весні, коли цвітуть знамениті київські каштани. Київ – це стародавнє місто, гордість і слава українських людей.

Запитання:

1. Де розташований Київ ?
2. Назвіть знаменитий театр опери і балету в Києві.
3. Назвіть знаменитий пам'ятник.
4. Яка центральна вулиця в Києві?
5. Київ вважають який містом?

2.8. Визначення слів зі звуком **Р** вжитих у тексті у переносному значенні (аудіювання) (3 хв.)

Інструкція: прослухай текст, визнач та запиши слова вжиті в тексті у переносному значенні.

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>
<p><i>Рече</i> та стогне Дніпр широкий <i>Сердитий</i> вітер завива, Додолу верби гне високі, <i>Горами</i> хвилю підійма. І блідий місяць на ту пору Із хмари де-де виглядав, – Неначе човен в синім морю, То <i>виринав</i>, то потопав. <i>(Т. Шевченко)</i></p>	<p>Послухай, як струмок дзвенить, Як <i>гомонить</i> ліщина, З тобою кожна мить, <i>Говорить</i> Україна. Послухай, як вода шумить, Дніпро до моря <i>лине</i>, З тобою всюди, кожна мить <i>Говорить</i> Україна. <i>(З. Осадчук)</i></p>

<i>Картка №3</i>	<i>Картка №4</i>
<p><i>Розплела</i> береза коси, На веснянім вітерці. Опустила ніжку босу В тиху воду на ріці. Мов <i>зібралася</i> до мене В брід на берег <i>перейти</i>. <i>(В. Ладигець)</i></p>	<p>Ходить осінь по покосах, В золоте <i>фарбує</i> ліс, І <i>горять</i> шовкові коси У зажурених беріз. Вітер <i>грає</i>, нахиляє <i>Срібні</i> віти яворів. Понад луками, за гаєм, Чути <i>сурми журавлів</i>. <i>(Г. Коваль)</i></p>

<i>Картка №5</i>	<i>Картка №6</i>
<p>Верби <i>вплітають</i> зіроньки в коси, В луках зелених світяться роси. <i>Явір тріпоче</i>, сказати щось хоче, <i>Дивиться</i> в воду на свою вроду. Пташка співає, колише віти, Трави <i>питають</i>, що <i>сниться</i> квітам? І <i>пригорнувшись</i> нишком до кленів, <i>Слухає</i> казку вечір зелений. <i>(Г. Коваль)</i></p>	<p>В нашім класі зажила шовкошиточка мала. Говорить вона уміє так, наче шовком шиє. Каже: «Сонечко сміється. Солов'їна пісня ллється. Вітер з гаєм розмовляє. Верба коси заплітає.» А Назарчик засміявся: – Я щось тут не розібрався. Де язик у вітру й гаю? Чи в піснях вода буває? Хіба сонечко сміється? Щось мені це видається дуже дивним. А тобі? <i>(А. Свашенко)</i></p>

<i>Картка №7</i>	<i>Картка №8</i>
<p>Осінь <i>брала</i> відра золоті, Пшениці озимі <i>поливала</i>... <i>Потім сіла</i> на людським путі</p>	<p>Місяць грудень снігом Землю <i>присипає</i> І зиму <i>зігріває</i> –</p>

<p>І зернята дітям <i>роздавала</i>, Не прості зернята – золоті. <i>(П. Воронько)</i></p>	<p>Про врожай майбутній <i>дбає</i>. Місяць січень <i>кличе</i> мороза. Морозить лиця, <i>щипає</i> носа, Місяць лютий вітрами <i>дує</i>, Замети <i>мурує</i>, мости <i>будує</i>. <i>Встала</i> і весна, Чорну землю сонну <i>розбудила</i>, <i>Уквітчала</i> її рястом, Барвінком <i>укрила</i>.</p>
---	---

<i>Картка №9</i>	<i>Картка №10</i>
<p>Тихо осінь <i>ходить</i> гаєм. Ліс довкола аж <i>горить</i>. Ясен листя осипає. Дуб <i>нахмурений</i> стоїть. <i>(Н. Приходько)</i></p>	<p>На вербі, на гіллі, бібі-білі котики. <i>Доторкнуться</i> лагідно лоскотливим дотиком. <i>Доторкнуться</i> котики білі, невеличкі, До руки, до ротика, до моєї щічки. <i>(Н. Забіла)</i></p>

2.9. Розвиток зв'язного мовлення, наповнення словника моделями спілкування (5–7 хв.).

Завдання 2.9.А. Етикетний словник.

Інструкція: подумай і добери фрази відповідні до привітання та прощання, які вміщуватимуть в собі слова зі звуком Р.

Завдання 2.9.Б. Підбір фраз.

Інструкція: доберіть фрази відповідно до соціальних ситуацій, з запропонованих фраз.

Словник фраз: Добрий день, привіт, вітаю, хелоу, Куди йдеш?, Як Ваші справи?, Куди зібрався?, Що будеш робити?, Як справи в школі?, Дозвольте привітати Вас. Вітаю тебе зі світом. Куди прямуєш?

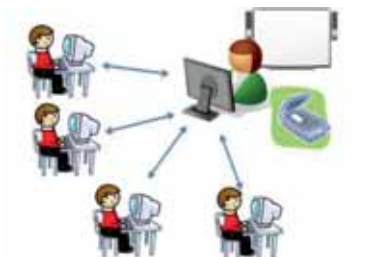

Завдання 2.9.В. Репліки з заданим звуком.

Інструкція: доберіть фрази відповідно до соціальних ситуацій, використавши їх так, щоб в кожній був звук Р (зустріч з однолітками та зустріч зі старшими).

Варіанти привітання: Добрий день. Гарного дня. Дозвольте запитати. Привіт. Вітаю. Привіт друже!

III. Підсумок заняття (2–3 хв.).

Тема: ІСТОРИЧНІ ПОДІЇ ТА ОСОБИСТОСТІ

Мета: збагатити знання учнів про історичні події та видатних особистостей; ознайомити з найвідомішими подіями в історії України; збільшити словниковий запас.

Хід заняття

I. Організаційний момент (1–2 хв.).

II. Основна частина (40 хв.).

2.1. Формування позитивної мотивації на корекцію (2–3 хв.).

2.2. Логопедична зарядка (артикуляційні, дихальні, голосові вправи) (10 хв.).

2.3. Логопедичний масаж (10 хв.)

2.4. Розвиток відчуттів артикуляційних рухів і артикуляційного праксису (5 хв.).

2.5. Розвиток слухового сприймання та звукового аналізу та синтезу (5 хв.).

Завдання 2.5.А. Акрослово.

Інструкція: прослухайте слова, визначте і запам'ятайте перший звук в них, складіть з нього слово. (Логопед читає підряд слова, дитина на слух визначає перший звук і по завершенню називає слово, що вийшло).

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>
Військо, літопис, анархія, династія, автономія. (Влада)	Братство, и, тоталітаризм, відлига, автокефалія. (Битва)
<i>Картка №3</i>	<i>Картка №4</i>
Нація, експансія, заколот, аристократія, легітимація, етнос, ждановщина, неоліт, індустрія, сіверяни, тисяцький, ь. (Незалежність)	Візантія, імперія, й, народовці, автократія. (Війна)
<i>Картка №5</i>	<i>Картка №6</i>
Посадник, автократія, лібералізм, експансія, опозиція, Люблінська(унія), історі, тіун. (Палеоліт)	Централізація, автономія, реформа, громада, олігархія, республіка, Олешківська(Січ), данина. (Царгород)

Завдання 2.5.Б. Слухова увага.

Інструкція: прослухати слова, що читає логопед, запам'ятати їх. Назвати кожне по звуках, записати з кожного слова 3 літеру.

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>
Рюрикович, Великий, Наливайко, Сірко, Гулевичівна, Орлик.	Дрогобич, Терещенко, Вернадський, Корольов, Куліш, Галицький.
<i>Картка №3</i>	<i>Картка №4</i>
Борецький, Залізник, Полетика, Бортнянський, Баранович, Волянський.	Зарудний, Зеленський, Золотницький, Короткевич, Краснопольський, Кулябка.
<i>Картка №5</i>	<i>Картка №6</i>
Малиновський, Тарасевич, Щербацький, Вернадський, Дорошенко, Куліш.	Вербицький, Волошин, Чорновіл, Маркіян, Мельник, Орлик.

Завдання 2.5.В. Фонетичний аналіз.

Інструкція: прослухати слова, що читає логопед, запам'ятати їх. Назвати кожне по звуках, записати з кожного слова 4 літеру.

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>
Інфляція, коаліція, відродження, репресії, шталаг, аншлюс.	Інфраструктура, сталінізм, неолібералізм, апартеїд, розрядка, відлига.
<i>Картка №3</i>	<i>Картка №4</i>
Плюралізм, митрополія, парламент, гомруль, суфражизм, метрополія.	Старійшини, анархізм, бояри, верв, декларація, коаліція.
<i>Картка №5</i>	<i>Картка №6</i>
Неоліт, парламент, патримоніалізм, плюралізм, реалізм, смерд.	Старшина, теологія, аншлюс, сталінізм, узурпація, відлига.

Завдання 2.5.Г. Фонетичний аналіз.

Інструкція: прослухати слова, що читає логопед, запам'ятати їх. Назвати кожне по звуках, записати з кожного слова 5 літеру.

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>
Екстремізм, закерзоння, ідеологія, табір, конфронтація, мобілізація.	Остарбайтери, продрозкладка, референдум, сателіт, суверенітет, терор.
<i>Картка №3</i>	<i>Картка №4</i>
Треблінка, федерація, централізація, контрибуція, демілітаризація, авторитаризм.	Депортація, інтервенція, доктрина, люстрація, васалітет, репарація.
<i>Картка №5</i>	<i>Картка №6</i>
Реформа, тоталітаризм, ієрархія, революція, реформатизація, монархія.	Контрреформація, абсолютизм, самураї, ідеологія, дискримінація, губернія

Завдання 2.5.Д. Фонетична математика.

Інструкція: прослухати слова, визначити номер заданого звуку в них та записати його в зошит. Визначити номер звуку «Р».

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>
Прослухай назви битв: Курська, Корсунська, Зборовська, Комарна, Чигиринська, Закарпатська, Житомирська, Белгородська,	Прослухайте назви уній: Берестейська, Кревська, Городельська, Хорватська, Радомська, Краківська,

Харківська, Барвінківська (<i>Запис у зошиті: 3, 3, 4, 5, 5, 5, 7, 6, 3, 3</i>).	Гродненська, Ужгородська, Флорентійська, Угорська (<i>Запис у зошиті: 3, 2, 3, 3, 1, 2, 2, 5, 4, 4</i>).
--	--

<i>Картка №3</i>	<i>Картка №4</i>
Прослухайте прізвища козаків: Сірко, Орлик, Торчанин, Драбина, Кравчук, Сердюк, Кушнір, Котляр, Бортник, Кривонос (<i>Запис у зошиті: 3, 2, 3, 2, 2, 3, 6, 6, 3, 2</i>).	Прослухайте назви революцій: Французька, Промислова, Помаранчева, Кольорова, Виробнича, Буржуазна, Американська, Кедрова, Трояндова, Бульдозерна (<i>Запис у зошиті: 2, 2, 5, 6, 3, 3, 4, 4, 2, 9</i>).

<i>Картка №5</i>	<i>Картка №6</i>
Прослухайте прізвища політичних діячів: Вербицький, Тарасевич, Вернадський, Дрогобич, Борецький, Рузвельт, Черчель, Аденауер, Блер, Троцький (<i>Запис у зошиті: 3, 3, 3, 2, 3, 1, 3, 8, 4, 2</i>).	Прослухайте історичні терміни: держава, митрополія, доктрина, міністерство, варвари, радянська церква, референдум, суверенітет, терор (<i>Запис у зошиті: 3, 4, 5, 8, 3-6, 1, 3, 1-5, 5, 3-4-6</i>).

Завдання 2.5.Ж. Фонетичний детектив.

Інструкція: прослухати словосполучення, знайти і виправити помилки в них.

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>
Люблінська парламент, американська унія, новий терор, велика реформа, відповідальна губернія, Київський солдат, цікавий заколот, народний фольклор, Лютнева монархія, абсолютна революція, десятинна інтелігенція, сучасна церква. Правильно: Люблінська унія, американський парламент, нова реформа, Великий терор, Київська губернія, відповідальний солдат, цікавий фольклор, народний заколот, Лютнева революція, абсолютна монархія, сучасна інтелігенція, Десятинна церква.	Олешківська булава, гетьманська Січ, український неоліт, далекий суверенітет, Кревський патріотизм, щира унія, реалістична політика, терористична картина, хрещення бояра, порада Русі, всесвітня вілига, Хрущовська історія. Правильно: Олешківська Січ, гетьманська булава, український суверенітет, далекий неоліт, Кревська унія, щирий патріотизм, реалістична картина, терористична політика, Хрещення Русі, порада бояра, всесвітня історія, Хрущовська відлига, всесвітня історія.

2.6. Розвиток просодичної (темпу, ритму, наголосу) сторони мовлення (сприймання та відтворення музичних ритмів та текстів) (5 хв.)

Завдання 2.6.А. Темпо-ритмічні скоромовки.

Інструкція: промовте скоромовку беззвучно артикулюючи, потім повторіть пошепки, після – вголос, спочатку в повільному темпі, а далі – в швидкому, пам’ятаючи про чіткість вимови скоромовки.

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>
Ковпак на ковпаку, під ковпаком – ковпак. Боронила борона по боронованому полю. Був господар, був господар, та й розгосподарився.	Коваль кулю кував, кував і перековував. Не йди попри Прокопові ворота, попри прокопишині. Семен сіно віз – не довіз: Лишив сани – узяв віз.

Завдання 2.6.Б. Музичні скоромовки.

Інструкція: прочитати скоромовки в спокійному темпі один раз, повторити в різному музичному темпі (вальсу, маршу, пісня).

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>
Стоїть піп на копі, копа під попом, піп під ковпаком. Туман в траві стеріг отару, не дасть отару на поталу. У нашого діда капелюх не покапелюхівськи. У сіни Мусій сіно носив.	Улас у нас, Панас у вас. Цей ковпак зроблений не по-ковпаківськи. Треба його перековпакувати, щоб він був перековпакований.

Завдання 2.6.В. Робота зі скоромовками.

Інструкція: прочитати скоромовки декілька разів, повторити їх з різною інтонацією (радістї, смутку, страху).

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>
Босий козак сіно косить, роса росить ноги босі. Серед корчів корч найкорчакуватіший. Наш гетьман розгетьмакувався.	На кому шапка найковпакуватіша. Поля поле поливає, поле й переполнює. Хтось хитренький хитрував – нашу хвіртку поламав.

Завдання 2.6.Г. Музичне читання.

Інструкція: прослухайте музичний твір (марш, вальс, народна пісня) Прочитайте текст в заданому ритмі. На розсуд педагога визначено стиль музики. Учень читає текст перший раз, потім слухає музичний уривок, після цього пробує читати текст дотримуючись заданого музичного стилю.

ЗАСНОВНИКИ КИЄВА

Поляни ж жили в ті часи окремо і володарювали родами своїми... І були три брати: один на ймення Кий, а другий – Щек, а третій – Хорив, і сестра їхня – Либідь. Кий сидів на горі, де нині узвіз Боричів, а Щек сидів на горі, яка нині зветься Щекавицею, а Хорив – на третій горі, через що і прозвана вона Хоривицею. І збудували вони городок в честь свого старшого брата й нарекли його Києвом. А навколо города був ліс і пуща велика, і ловили там звірів. І були ті мужі мудрими й тямущими, і називалися вони полянами, від них в Києві є поляни й до сьогодні. Деякі ж, не знаючи, кажуть, що Кий був перевізником, бо нібито тоді біля Києва був перевіз з тієї сторони Дніпра, тому й говорили: «На перевіз на Київ». Проте, коли б Кий був перевізником, то не ходив би до Царгорода. А втім, цей Кий княжив у роді своєму і ходив він до царя – не знаємо лишень до котрого, але знаємо, що великі почесті, як оповідають, віддав йому той цар, при якому він приходив.

Коли ж Кий повертався, прибув на Дунай і уподобав місце, і збудував малий городок і хотів осісти в ньому з родом своїм, та не дали йому навколишні мешканці. Отож і донині називають придунайці те городище Києвець. Кий же повернувся у свій город Київ, тут і скончався. І брати його Щек і Хорив, і сестра їх Либідь тут померли. (За О. Кононенко)

КОШОВИЙ ІВАН СІРКО

Давно, дуже давно це було, ще за запорожців та за кошового Сірка. Пройшло чимало років, як жив Сірко, і хоч його не стало, а слава його не пройшла, не пропала. Він був на ворогів страшний і немилостивий, а для християн – напроти, був дуже добрий. Одного разу запорожці пішли з Сірком у похід, а татари прочули про те та зразу й набігли на Січ, та й почали там хазяйнувати. Як хотіли, так і хазяйнували: усіх православних християн забрали та й повели в полон. Женуть їх, а вони, бідні, не хочуть йти та плачуть, та ридають так, що аж земля стогне. А татари на плач не зважають та нагайками їх підганяють. Якось прочув про те кошовий Сірко. Зараз і кинувсь з козаками в погоню за татарами християн визволяти. Та летить, як птиця! Добіг близько до татар, та баче, що їх багато дуже, а козаків дуже мало, і давай хитриться: спинив свого коня та й гукнув до козаків:

– А стійте, братця, підждіть, не ворухіться!

Ті спинились, стоять, не ворущаться. Він тоді скочив з коня, дав його другому козакові, а сам – кувирдь! – та й зробився хортом і побіг до татар. Татари бачать – хорт, та красивий такий, дуже сподобавсь він їм. Узяли вони його, нагодували, приручили до себе. А як стали ті татари оддыхати, то той хорт поробив їм таке, що вони всі послули. Тоді він назад, до козаків, та знов – кувирдь! – і знову зробивсь чоловіком.

Кинувсь тоді з козаками на татар, усіх їх вирубав, а християн вернув назад, на городи. Християни дуже подякували Сіркові та й пішли собі додому щасливо ... (*Усна народна творчість*)

Картка №3

ДЕСЯТИННА ЦЕРКВА

Церква Успіння Богородиці, або Десятинна церква, в Києві вважається першою мурованою церквою, зведеною після прийняття християнства. За різними даними її будівництво почалось між 989 і 991 роками, проте більшість дослідників називає роком початку будівництва 989, перший рік після хрещення Русі. Десятинна церква у Києві не збереглася за винятком окремих конструктивно-декоративних фрагментів. Вона була вщент зруйнована у 1240, коли татаро-монгольські орди після облоги Києва сплюндрували місто.

Перші розкопки церкви датують 30-ми роками XVII століття, а їх ініціатором вважається митрополит Петро Могила. Біля однієї із вцілілих прибудов було влаштовано невелику церкву. У ній зберігалася візантійська ікона Святого Миколая, привезена з Корсуня князем Володимиром. Пізніше Петро Могила знайшов у руїнах саркофаг князя Володимира і його дружини Анни. Череп князя поклали в церкві Преображення Господнього (Спаса) на Берестові, потім його перенесли до Успенської церкви Києво-Печерської лаври. Кість і щелепу передали до Софійського собору.

На початку XIX століття знову ж таки з ініціативи митрополита, Євгенія (Болховітінова) проведено розкопки храму, керував ними К. А. Лохвицький. А у 1826 році на основі архітектурно-археологічних досліджень фундаментів храму, які проводив М. Є. Єфимов, зроблено реконструкцію планувальної структури. Комплексні археологічні дослідження Десятинної церкви вперше провели ще на початку XX століття, а саме у 1908–1914 роках (Д. Мілєєв), у 1930-х Десятинна церква була повністю розкопана, розкопками керував М. Каргер.

З'ясувалося, що навіть після багаторічних археологічних досліджень цієї території земля зберігала безліч таємниць. Археологи здійснили справжнє розслідування подій, пов'язаних з історією Десятинної церкви та її вивченням, залучивши сучасні наукові методики.

Дослідження, які були проведені у 2005–2011 роках, доводять значення джерелознавчого аспекту археологічної спадщини для достовірної інтерпретації історичних подій. У 2012 створено Музей історії Десятинної церкви, який вивчає історію церкви і досліджує її фундаменти, які є археологічною пам'яткою національного і міжнародного значення. (За Г. Івакіном)

Завдання 2.6.Д. Виразне читання.

Інструкція: читання відомого тексту з різною інтонацією (розповідному, питальному, кличному).

Картка №1

КНЯЗЬ ВОЛОДИМИР

Город Київ, що над Дніпром
Де вливаєсь Десна
Осередком був торгівлі
Ріжного купецтва.
Там бояри мали силу,
Дружину тримали,
Здобували чужі землі
Й так князями стали.
Такі були Аскольд і Дир
По них Олег віщий,
Відтак Ігор, що за драчу
Пійшов землю їсти....
(Ю. Шкварок) [<https://uk.wikisource.org/wiki>]

Картка №2

ЯРОСЛАВ МУДРИЙ

Збудував Собор Софійський,
Що стоїть до нині.
Про церкви дбав, та про школи,
Про права народу. –
Тож не дармо «Мудрим» звали
За се в нагороду.
Та не довго добро велось,
– Добру не все бути
І Ярослав землю роздав
Поміж свої діти.
(Ю. Шкварок) [<https://uk.wikisource.org/wiki>]

Картка №3

КОЗАЧИЙ ТАБОР

А степи були багаті, розлогі та красні,
Лиш татарське лихоліття принесло нещастя.

Всюди орда пустошила як край нападала,
І найкращі руські землі знищені лишала.
Та знайшли ся молодечі сили у народів,
Що збирались у гурточки та йшли у походи.
Козацтво хоробре.
З початку лиш, щоб багатства із степів придбати.
Ю.Шкварок [<https://uk.wikisource.org/wiki>]

2.7. Розвиток слухового сприймання (аудіювання).

Завдання 2.7.А. Придумай назву.

Інструкція: доберіть заголовки до прослуханого вірша. Логопед читає текст, учень уважно слухає і пробує самостійно озаглавити його.

Картка №1

БУКОВИНА

Буковина з давен давна
Нім під Татар впала,
Була руська, пізнійше її
Румунія взяла.
Польща також в Буковині
Господарювала,
Відтак Турок, а від Турка
Австрія забрала.
В ріжних хорях сей країни
Наш нарід не згинув:
Підупалий дух просьвітний
Федькович воздвигнув.
(Ю. Шкварок) [<https://uk.wikisource.org/wiki>]

Картка №2

ПАРТИЗАНИ

Я той, що греблі рвав.
Я не сидів у скелі,
Коли дуби валились вікові
У партизанській лісовій оселі
На пережовклій, стоптаній траві
Лежав, покритий листям пурпуровим,
І кров текла по краплі крізь бинти
А лісовик з обличчям сивобровим
Питав мене: «Чи всі порвав мости?»
(П. Воронько) [<http://memorial.4uth.gov.ua/the-great-patriotic>]

Картка №3

СМЕРТЕЛЬНА БИТВА

Вогонь з повітря, з берега й води –
Снаряди, міни, бомби і торпеди,

Усе в диму, ти небо бачиш ледве,
 І в небі чорних вибухів ряди.
 На морі є неписаний закон!
 Відкрито море тільки для хоробрих.
 Та цей закон засвоїли ми добре,
 Як вперше йшов в атаку батальйон
 (Л. Дмитерко) [<http://memorial.4uth.gov.ua/the-great-patriotic>]

Завдання 2.7.Б. Прочитайте і запам'ятайте.

Інструкція: прочитайте прислів'я про Батьківщину (або вислови видатних людей), запам'ятайте.

Хід виконання: логопед пропонує учню 3 картки на кожній по 3 вислови про батьківщину або родину, дитина обирає читає. Приступає до виконання наступного завдання. За 5 хвилин просимо повторити вислови.

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>	<i>Картка №3</i>
Щоб писати історію гідним чином, потрібно забути про свою віру, свою вітчизну, свою партію. Історія – свідок минулого, світло істини, жива пам'ять. Історія змушена повторюватись, тому що ніхто її не слухає. Не знати історії – означає завжди бути дитиною.	Історія змушена повторюватись, тому що ніхто її не слухає. Життя героїв збагатило історію, а історія прикрасила подвиги героїв. Всесвітня історія є історією перемог людей над людьми. Завжди пам'ятай минуле.	В історії за все відповідають нащадки. Переможці і переможені мають з історії різні уроки. Історія – найвищий учитель, в якого найгірші учні. Історія не повторюється – просто історики повторюють один одного.

Завдання 2.7.В. Доберіть заголовки до прослуханого тексту.

Інструкція: я прочитаю текст, ви спробуйте добрати до нього назву.

Хід виконання: логопед читає текст, дитина уважно слухає і пробує самостійно озаглавити його.

<i>Картка №1</i>
Трохи не тиждень чекала Ольга на своєму судні в Суді. Гордість її як великої княгині була дуже вражена. Уже думала над тим, щоб повертатися в Київ, коли прибiг царський гонець і від імені царя попрохав княгиню в царські тереми. І вийшла Ольга з дружиною на берег. А там чекали її царські поїзди, запряжені в білі, як сніг, коні в

золотистій збруї. Пишно й велично вітали Ольгу царські міністри привітними промовами. А там пустили її до царя. Як побачив цар горду та пишну, а при тому ще й гарну княгиню, замість її здивувати, сам дивом дивувався. І зійшов з престолу до неї й посадив її біля себе.

У цій хвилині різьблені леви обабіч престолу почали рухатися, видавати голос, а потім залунав спів невидимого хору. Думали, Ольга з дива язика забуде. Та вона зовсім не здивувалася. Вона ще в Києві довідалася про все й знала, що це все штучне й робиться для того, щоб здивувати чужинців.

І почав цар розмовляти з Ольгою. Спершу тривала розмова про державні справи, а там перейшла і на інші теми.

Саме на Мономахові часи припадає діяльність Нестора-літописця, якому приписують укладення «Повісті минулих літ». «Повість» писали протягом тривалого часу – майже ста років. І, звісно, писали різні люди. Цей твір став текстом, універсальним за своїм характером. Це не лише систематизація української історії від найдавніших часів до початку XII ст., а й антологія епічних сказань чи уривків із них, водночас це один із перших давньоруських філософських творів, оскільки в ньому подано чимало роздумів про світ і життя, витриманих у дусі християнського віровчення. Крім світського літописання, Нестор займався релігійним літописанням, точніше написанням житій святих. Йому приписують авторство низки агіографічних творів, вважають одним із творців Києво-Печерського патерика. Саме в патерику є згадка про Нестора як літописця.

Одним із Несторових творів є «Житіє Бориса і Гліба». Це перший створений у Київській Русі агіографічний твір, який відповідав класичним візантійським зразкам. Починається він із короткого викладу історії людства із часів створення світу аж до початку хрещення Русі.

У Глухові в 1687 році гетьманом України був обраний військовий осавул Іван Мазепа. За звичаєм, при виборах новий гетьман і московський уряд повинні були підписувати відповідні угоди. В одному із двадцяти двох пунктів угоди зазначалося: «Нікто бѣ голосовъ такихъ не испущал, а отзывались бы везде единогласно – ихъ царского пресвѣтлаго величества самодержавной державы». Ось шлях, який пропонувався російським урядом. Українського народу немає, української мови не існує, Україна – не більше, ніж область великої держави. За 12 років гетьманства здійснив Мазепа одинадцять літніх та десять зимових походів. Але треба було виконувати й волю російського царя Петра I і йти на війну зі шведами. Мазепа скликав своїх однодумців-полковників, які на раді ухвалили не виступати в похід, написати листа шведському королю, аби не пустити московське військо до України.

Завдання 2.7.Г. Мікрофон (Аудіювання).

Інструкція: прослухай текст, дай відповідь на запитання за ним.

Хід виконання: логопед читає текст. Потім ставить дитині запитання таким чином, щоб відповідь була розгорнутою.

Картка №1

НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНА ВІЙНА

У січні 1648 року разом із невеличким загоном Хмельницький тікає на Запорозьку Січ. Вигнавши польську залого, він здобуває підтримку та авторитет, що сприяло обранню його гетьманом. Намір підняти повстання знаходить прихильників і на Січі та протягом декількох місяців проводяться підготовчі заходи. Необхідно було зібрати якомога більше козаків, селян і міщан для боротьби, тому було розіслано універсали, що заохочували усі верстви населення на протест.

Гетьман був знайомий з військовою справою і добре розумів, що однією з причин поразки у минулих повстаннях стала відсутність кінноти в арсеналі козаків. Щоб усунути цей недолік, Хмельницький вирішує підписати договір із Османською імперією та кримсько-татарським ханом Іслямом III Гераєм.

Як виявилось, саме вчасно, оскільки відносини османів з Польщею значно погіршилися. Згідно підписаного документу, Тугайбей зі своїм 4 тисячним військом вирушав на підтримку козакам. Гетьман сподівався без кровопролиття вирішити болючі питання свого народу. Тому, перед тим, як підняти людей на боротьбу, він знову намагався достукатись до польського уряду.

Богдан Хмельницький наполягав на автономії, вимагав вивести польське військо з території України, ліквідувати управління Речі Посполитої та надати козакам право на міжнародні відносини. На ці вимоги ніхто не звернув уваги.

Запитання:

1. В якому році Хмельницького обрали гетьманом?
2. З ким підписав договір гетьман?
3. Яке військо було у Османської імперії?
4. Як гетьман хотів вирішити питання свого народу?
5. Що вимагав від польського уряду Хмельницький?

Картка №2

ХОТИНСЬКА ФОРТЕЦЯ

Літописи свідчать, що плем'я тиверців на мальовничих берегах Дністра вирішило заснувати своє поселення ще в V столітті. Круті береги допомагали відбивати набіги ворогів, а потужна річка дала життя торгівлі. Також з різних джерел відома інформація про переправу, що з давніх-давен функціонувала в цьому місці. Коли східнослов'янські

землі були консолідовані в єдину державу, князь Володимир Святославович, усвідомлюючи необхідність захисту рубежів, заснував на місці річкового поселення Хотинський форт.

В середині XIII століття за наказом монголо-татарських намісників всі оборонні споруди Галицько-Волинського князівства були знесені. Але на місці дерев'яних стін вирости кам'яні. Хотинську фортецю, яка тоді належала князям з роду Лева, не оминула така доля. З тих пір одночасно з розвитком інженерного оборонного мистецтва удосконалювалися і замкові укріплення. У 30-х роках XV століття, землі Буковини перебували під владою молдавських правителів. Це був один з найбільш значних етапів розбудови Хотинської фортеці, коли було піднято рівень внутрішнього двору, зведені нові оборонні споруди. Таким чином, Хотинська фортеця поєднує в собі зразки зодчества багатьох епох і народів.

Запитання:

1. Яке плем'я вирішило поселитись на березі Дністра?
2. Споруди якого князівства були знесені у 13 столітті?
3. За наказом яких намісників оборонні споруди князівства були знесені?
4. Під владою яких правителів перебувала Буковина у XV столітті?
5. Під владою молдавських правителів, як змінювалася фортеця?

Картка №3

БІЙ ПІД КРУТАМИ

Кінець 1917 року. Молода Українська Народна Республіка не так давно проголосила свою автономію у складі Росії і взяла курс на будівництво демократичної держави. Триває Перша світова війна. На фоні розвалу економіки та більшовицького перевороту, держава відчайдушно потребує підтримки союзників та сильного лідера, який зможе сформувати армію, спинити економічну кризу та повести за собою народ.

17 грудня 1917 року Українська Центральна Рада отримує ультиматум за підписом Леніна та Троцького. Більшовики вимагають негайно припинити роззброєння червоних військових загонів і легалізувати їх, що рівноцінно проголошенню війни. Керівництво УНР відхилило маніфест та почало спроби вирішення конфлікту за допомогою дипломатії. Враховуючи майже повну відсутність боєздатної армії та справжній вакуум, який виник навколо Центральної Ради з боку суспільства, молода Республіка була приречена. До кінця грудня 1917 року більшовики встановили владу на більшій частині Сходу України та почали наступ на Київ. Захищати столицю було нікому. 15-тисячна армія, яку на той момент мала УНР, була

деморалізована довгою війною, розчарована у політиці Центральної Ради та, врешті-решт, порушила наказ. Значну роль в цьому зіграла також більшовицька пропаганда. В цих умовах стати на захист Києва були здатні, мабуть, лише гімназисти та студенти. 5 січня 1918 року було створено студентський курінь Січових стрільців. Він нараховував дві сотні добровольців, в основному студентів київських університетів. Керівництво загоном взяв на себе старшина Андрій Омельченко.

Запитання:

1. Що вимагали більшовики від УЦР в своєму ультиматумі?
2. В якому році більшовики встановили свою владу на Сході України?
3. Хто встав на захист Києва?
4. Як називався студентський курінь?
5. Скільки добровольців він нараховував?

Картка №4

МАКСИМ ЗАЛІЗНЯК

Народився славний козак та майбутній отаман у 1739 році в селі Медведівка, що на Черкащині. Після смерті батька Іова Залізняка, маленький Максим певний час жив у старшої сестри. На момент коли йому виповнилося 13 років, вже був вирішений його життєвий шлях – Максим Залізняк почав служити на Запорізькій Січі, де став джурою Тимошківського куреня. Незабаром юнака посвятили в козаки та прийняли до Пластунківського куреня.

Через деякий час доля знову йому усміхнулась, вона мов би натякала на певний шлях і роль в житті України. 1762 рік став визначним, Залізняка призначили на посаду підпушкарія. В його обов'язки входила перевірка стану гармат, які були на озброєнні Запорізької Січі.

Загострене почуття справедливості та політична свідомість не давали Залізняку залишатись осторонь та закривати очі на відношення польського панства до підневільної Правобережної України. Репресії та погіршення умов життя народу спонукали його діяти. У березні 1768 року Максим Залізняк зібрав поблизу Мотронинського монастиря загін повстанців чисельністю до тисячі бійців, переважно селян та запорожців.

Спочатку хвиля обурення несла лише політичний характер, тому що поляки-католики називали православних дисидентами, тобто людьми, які відійшли від певного віросповідання. Розвиток подій перемінив настрої повстання, яке згодом переросло в антифеодальний, визвольний рух. Цей рух увійшов в історію, як Коліївщина.

Запитання:

1. В якому році народився Максим Залізняк?
2. З якого віку хлопчик служив на Запорозькій Січі?

3. В 1762 році його призначили на яку посаду? Що входило в його посаду?

4. Що не давало Залізняку закривати очі на долю України?

5. Яку назву мав рух який очолив Залізняк?

Картка №5

КОЗАЦТВО

Виникнення козацтва було пов'язане з необхідністю охорони кордонів, а також із можливістю степової здобичі. Кримські джерела XV століття згадують татарських найманих козаків-вартових, які несли службу в Кафі. І там же говориться, що в 1474 році «козаки» золотоординського хана пограбували купецький караван. Це надзвичайно цікаві факти. Свідчать вони про вживаність слова «козак» у різних значеннях. Коротко кажучи, ним одночасно позначали і сторожів, і розбійників. У 1492 році вперше фіксуються козаки-християни. Вони освоювали степове порубіжжя, яке не належало жодній країні. На відміну від татар, ці люди займалися переважно землеробством. Це привело до утворення окремої соціальної групи. Термін «козак» доповнився ще одним сенсом – «нікому не підлегла людина». Таким чином, виникнення козацтва обумовлене сусідством двох етносів, руського й татарського. Нічийі люди на нічийій землі взаємно переймали одяг, мову, звичаї. Звідси причини появи тюркських елементів у козацькому побуті: шаровар, кобзи та іншого.

Запитання:

1. Основна причина виникнення козацтва?
2. Яких людей позначали словом «козак»?
3. В якому році вперше фіксуються козаки-християни?
4. Який сенс додався до слова «козак»?
5. Виникнення козацтва обумовлено сусідством скількох етносів?

2.8. Визначення слів зі звуком Р вжитих у тексті у переносному значенні (аудіювання) (3 хв.)

Інструкція: прослухай текст, визнач та запиши слова вжиті в тексті у переносному значенні.

Картка №1	Картка №2
Сотня літ <i>пронеслась</i> , як далекі громі Над землею, синами забутою, Як свистіла шрапнель і гармати <i>ревли</i> У засніженім полі під Крутами. Як блиснули багнети холодним вогнем	Була колись <i>страшна</i> руїна, <i>Страждала</i> в муках Україна. Татари з півдня нападали І все зі шляху свого змітали. Палили села і міста, І грабували все до тла Людей невинних убивали Жінок, дітей у рабство <i>брали</i> .

<p>Перед лавами, тісно зімкнутими, <i>Народилась</i> тоді Україна нова У засніженім полі під Крутами. <i>(О. Шевченко)</i></p>	<p>Живого місця не знайти На цій землі, у цій країні Пропали всі, пропало все І гине нарід у руїні. <i>(Ю. Мельничок)</i></p>
---	---

<i>Картка №3</i>	<i>Картка №4</i>
<p><i>Хорали</i> птичі, щедрі ниви, тиха течія ріки. З солом'яною стріхою хата там, де <i>зріють</i> зірки. Порослая оксамитовим мохом, де погляд не кинь.</p> <p>Повільно пульсують <i>віддзеркалені</i> у світі віки. <i>(М. Грінчук)</i></p>	<p>Кущі, каміння, квіти, друзі <i>застерігали</i>: ти не йди!!! Благання чулись не байдужі: Не наближайся до біди!!! <i>Відсторонити</i>, захистити Всі намагалися його:</p> <p>ВІН – їх надія й має жити! Та не судилося того! <i>(Т. Яковенко)</i></p>

<i>Картка №5</i>	<i>Картка №6</i>
<p><i>Порожній</i> день. Порожнє небо у <i>порожнім</i> місті, Пусті слова, Пусті серця і <i>чорна</i> ніч. Сюди ніякі не доходять вісті, Лиш пустка <i>зустрічає</i> віч-на-віч... Мовчання стін, Мовчання шкіл і вулиць. <i>(Р. Соколов)</i></p>	<p>Бідолашна історіє! Знов тебе хтось <i>виборує</i>. Знов тебе хтось <i>спотворює</i>. Знов тебе хтось <i>вигадує</i>. О невинна історіє! <i>(А. Тофан)</i></p>

<i>Картка №7</i>	<i>Картка №8</i>
<p><i>Вібрує</i> серце... А чому? – <i>Криваві</i> сльози Мати Божа Колись на землю нашу гожу <i>Пролила</i> з вік, <i>прогнавши</i> тьму. <i>(М. Стасюк)</i></p>	<p>І зима не зима і війна не війна <i>Назбирала</i> смертей як зерно на жнива <i>Напрусил</i> нам сліз мов травневим дощем Для війни це <i>каприз</i> І вона хоче ще І відважні доньки і найкращі з синів. <i>(А. Хромов)</i></p>

<i>Картка №9</i>	<i>Картка №10</i>
<p>Не <i>забирайте</i> нас із землі Не <i>відривайте</i> нас від матері</p>	<p>Україна кайдани <i>рве</i>, кращі хлопці стають до зброї.</p>

<p>Не збирайте на полі бою наші рештки Не намагайтеся наново скласти нас до купи І – благаємо вас – ніяких хрестів Пам'ятних знаків чи меморіальних плит. (Б. Гуменюк)</p>	<p>Лютим звірем душа реве, не бояться вогню герої. На порозі стоїть Орда, сусід риє нам всім могилу – Ми покажем всю міць і силу, ми покажем, що Русь жива! (А. Дмитрук)</p>
---	---

2.9. Розвиток зв'язного мовлення, наповнення словника моделями спілкування (5–7 хв.)

Завдання 2.9.А. Етикетний словник.

Інструкція: подумай і добери фрази відповідні до ситуації перебування в музеї, галереї мистецтв, на екскурсії, які б вміщуватимуть в собі слова зі звуком **Р**.

Завдання 2.9.Б. Добір фраз.

Інструкція: доберіть фрази відповідно до соціальних ситуацій, з запропонованих фраз.

Словник фраз: доброго дня, привіт. Як ваші справи? Як твої справи? Що ми сьогодні будемо робити? Чи виконала ти домашнє завдання? На перерві пограємо в хованки?

Оце, знахідка. Науковці зрадіють моїй знахідці. Це вагомий внесок в історію. Про Київську Русь розкаже Микола.

Завдання 2.9.В. Репліки з заданим звуком.

Інструкція: доберіть фрази відповідно до соціальних ситуацій, використавши їх так, щоб в кожній був звук **Р** (зустріч з однолітками та зустріч зі старшими).

Варіанти привітання: Добрий день. Привіт друже. Як Ваші справи? Як Ваше здоров'я? Як справи у моїх друзів?

ІІІ. Підсумок заняття (2–3 хв.).

Тема: ГЕОГРАФІЧНІ НАЗВИ ТА ПОНЯТТЯ

Мета: поглиблення знань про літосферу шляхом вивчення процесів зовнішніх сил Землі; формування вмінь встановлювати взаємозв'язки між дією зовнішніх сил та формами рельєфу; знайомство із унікальними формами рельєфу світу; поглибити систему знань про водні ресурси, гори, вулкани, течії, затоки.

Хід заняття

I. Організаційний момент (1–2 хв.).

II. Основна частина (40 хв.).

2.1. Формування позитивної мотивації на корекцію (2–3 хв.).

2.2. Логопедична зарядка (артикуляційні, дихальні, голосові вправи) (10 хв.).

2.3. Логопедичний масаж (10 хв.)

2.4. Розвиток відчуттів артикуляційних рухів і артикуляційного праксису (5 хв.).

2.5. Розвиток слухового сприймання та звукового аналізу та синтезу (5 хв.).

Завдання 2.5.А. Акрослово.

Інструкція: прослухайте слова, визначте і запам'ятайте перший звук в них, складіть з нього слово. (Логопед читає підряд слова, дитина на слух визначає перший звук і по завершенню називає слово, що вийшло).

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>
Гідросфера, екологія, озеро, гідрограф, регресія, Африка, федерація, Ісландія, яр (Географія).	Острів, забереги, експлозія, річки, Америка (озера).

<i>Картка №3</i>	<i>Картка №4</i>
Перлювій, Лаврація, Антропоген, Нігерія, екзарація, територія, Австралія (планета).	Європа, вітер, рельєф, Антарктида, землетрус, Ірландія, ядро (Євразія).

<i>Картка №5</i>	<i>Картка №6</i>
Трансгресія, ера, Чилі, Іран, Японія (течія).	Смерч, вулкан, Ізраїль, тайфун (світ).

Завдання 2.5.Б. Слухова увага

Інструкція: прослухати слова, що читає логопед, запам'ятати їх. Назвати кожне по звуках, записати з кожного слова 3 літеру.

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>
Меридіана, рельєф, шельф, кордильєр, територія, область.	Вулкан, гори, балки, болота, породи, берег.

<i>Картка №3</i>	<i>Картка №4</i>
Широта, паралелі, карта, волога, порти, атлас.	Держава, кордон, селище, парк, жолоб, море.

<i>Картка №5</i>	<i>Картка №6</i>
Гольфстрім, Ісландія, Ірландія, Малі, Польща, Туреччина.	Африка, Євразія, Болівія, Колумбія, Перу, Чилі.

Завдання 2.5.В. Фонетичний аналіз.

Інструкція: прослухати слова, що читає логопед, запам'ятати їх. Назвати кожне по звуках, записати з кожного слова 4 літеру.

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>
Гідросфера, нерівності, скелі, схил, рослини, тварини.	Острів, озера, земля, спорудження, Байрак, Аберация.
<i>Картка №3</i>	<i>Картка №4</i>
Атлантика, Америка, Мадрид, Італія, Ватра, Мавританія.	Антропоген, Гідрограф, Гідроліз, Гідрогеологія, Гідратація.
<i>Картка №5</i>	<i>Картка №6</i>
Гідросфера, Гідрохімія, Астроблема, землетрус, Дефлеція, джерело.	Екологія, закраїни, заплава, карри, Лаврація, маар.

Завдання 2.5.Г. Фонетичний аналіз.

Інструкція: прослухати слова, що читає логопед, запам'ятати їх. Назвати кожне по звуках, записати з кожного слова 5 літеру.

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>
Материки, географія, ущелини, поверхня, тундра, вітер.	Дивергенція, Антарктида, Європа. Австралія, приплив, федерація.
<i>Картка №3</i>	<i>Картка №4</i>
Біоградське, Вагула, Бівер, Боделе, Вегорітіс, Бірара.	Алжир, Нігер, Ангола, Нігерія, Аггаріда, Аерологія.
<i>Картка №5</i>	<i>Картка №6</i>
Апвелінг, Базальт, Біфуркація, Дендриди, Екзарація, Деструкція.	Експлозія, забереги, зажор, замерзання, зандри, конкреція.

Завдання 2.5.Д. Фонетична математика.

Інструкція: прослухати слова, визначити номер заданого звуку в них та записати його в зошит. Визначити номер звуку «Р».

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>
Прослухай назви островів: Арбука, Адбара-Кебір, Бернер, Горгона, Вікторія, Ідра, Кітера, Хірада, Монтоссарі, Нора, Магадаскар. (Запис у зошиті: 2, 5, 5, 3, 6, 3, 6, 3, 5, 3, 9, 3, 10).	Прослухай назви вулканів: Бром, Галерас, Кракатау, Мерапі, Сакурадзіма, Семеру, Стромболі, Тамбора, Раунг, Тенгер. (Запис у зошиті: 2, 5, 2, 3, 5, 5, 3, 6, 1, 6).
<i>Картка №3</i>	<i>Картка №4</i>
Прослухай назви заток: Виборзька, Арабатська, Варненська, Ізмірська, Которська, Будури, Корковадо, Хреста, Дрейка, Вестфіорд (Запис у зошиті: 5, 2, 3, 5, 5, 5, 3, 2, 2, 8).	Прослухай назви гір: Еверест, Кіліманджаро, Ельбрус, Чимборасо, Чогорі, Ферустер, Орібаса, Семеру, Кордильєри, Уральські, Тренеї (4, 11, 5, 6, 5, 3-8, 2, 5, 3-9, 2, 2).

<i>Картка №5</i>	<i>Картка №6</i>
Прослухай назви материків: Північна Америка, Євразія, Африка, Південна Америка, Австралія, Антарктида (<i>Запис у зошиті: 4, 3, 3, 4, 5, 5</i>).	Послухай назви морів: Карибське, Бофорда, Саргасове, Чорне, Червоне, Беренгове, Карське, Аравійське, Середземне (<i>Запис у зошиті: 3, 5, 3, 3, 3, 3, 2, 3</i>).

<i>Картка №7</i>	<i>Картка №8</i>
Послухай назви течій: Течія Гольфстрім, Каліфорнійська, Західних вітрів, Мусу Горн, Канарська, Лабрадорська, Східногренландська, Куросіо, Східноавстралійська, Норвезька (<i>Запис у зошиті: 8, 6, 4, 3, 5, 4, 8, 3, 11, 3</i>).	Послухай назви водоспадів: Вікторія, Ауграбіс, Сазерленд, Каєтур, Браун, Мутаразі, Тру-де-Фер, Сатерленд, Ніагара, Гуайра (<i>Запис у зошиті: 6, 4, 5, 6, 2, 5, 2-3, 5, 6, 5</i>).

Завдання 2.5.Ж. Фонетичний детектив

Інструкція: прослухати словосполучення, знайти і виправити помилки в них.

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>
Природна географія, Світ вітрів, частина підручника, тиха карта, тематичний океан, полярний шар, холодні жолоби, базальтовий день, глибоководні пояси, природна географія, змінні зони. Правильно: Частина світу, підручник з географії, тихий океан, тематичні карти, полярний шар, холодні пояси, базальтовий шар, глибоководні жолоби, природні зони, змінні вітри.	Родючі пустелі, тропічні ґрунти, географічна лінія, берегове положення, вулканічні нагір'я, ефіопські гори, природна Земля, корисні парки, південний материк, тропічні копалини. Правильно: Родючі ґрунти, тропічні пустелі, географічне положення, берегова лінія, вулканічні гори, ефіопське нагір'я, природний парк, корисні копалини, південний тропік, материк Землі.

2.6. Розвиток просодичної (темпу, ритму, наголосу) сторони мовлення (сприймання та відтворення музичних ритмів та текстів) (5 хв.).

Завдання 2.6.А. Темпо-ритмічні скоромовки.

Інструкція: промовте скоромовку беззвучно артикуючи, потім повторіть пошепки, після – вголос, спочатку в повільному темпі, а далі – в швидкому, пам'ятаючи про чіткість вимови скоромовки.

<i>Картка №1</i>
<p>У зливу жахливу під кущем. Дуже змокли жук з джмелем. Черепаха чаплю вечором. Пригощала чаєм з печивом. Чорно-білий чорногуз. У болото чорне вгруз. Тигренятко з тигром-татом. Тренувалися стрибати. Скриню зі скарбом. Знайшли карась із крабом.</p>

Завдання 2.6.Б. Музичні скоромовки.

Інструкція: прочитати скоромовки в спокійному темпі один раз, повторити в різному музичному темпі (вальсу, маршу, пісня).

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>
<p>Горох у городі виріс небувалий Горобці город пограбували. У діброві – дуби, Під дубами – гриби, Трава – між грибами, Хмарки – над дубами.</p>	<p>Ходить квочка коло кілочка, Водить діточок коло квіток. Пильно поле пильнували, Перепелів полювали. Ніс Гриць горіх через поріг. Став на горіх, упав на поріг.</p>

Завдання 2.6.В. Робота зі скоромовками.

Інструкція: прочитати скоромовки декілька разів, повторити їх з різною інтонацією (радості, смутку, страху).

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>
<p>Ніс Гриць горіх через поріг. Став на горіх, упав на поріг. Мила митися не вмiла. Мила мило з рук не змила.</p>	<p>Ворона сороці намисто купила, В намисті сорока намистинки лічила. Пиляв Пилип поліна з лип. Притупив пилку Пилип. Семен сіно віз – не довiз. Лишив сани, узав віз.</p>

Завдання 2.6.Г. Музичне читання.

Інструкція: прослухайте музичний твір (марш, вальс, народна пісня) Прочитайте текст в заданому ритмі. На розсуд педагога визначено стиль музики. Учень читає текст перший раз, потім слухає музичний уривок, після цього пробує читати текст дотримуючись заданого музичного стилю.

<i>Картка №1</i>
<p>ВИНИКНЕННЯ ЗЕМЛІ</p>
<div style="display: flex; align-items: flex-start;"> <div> <p>З початку існувала наша планета піддавалася активному впливу ззовні. Постійні зіткнення з іншими космічними тілами провокували безперервні виверження вулканів. Лава застигала, земна кора поступово ущільнювалася. За 1 млрд років земна кора стала</p> </div> </div>

наскільки твердою, що могла витримати удари ззовні. Вулкани наповнили атмосферу, яка тільки-но почала формуватися, вуглекислим газом, азотом і водяною парою. У кратерах поступово накопичувалася рідина. За мільйони років на поверхні Землі зібралось стільки рідини, що утворився перший океан. (За Т. С. Жабської) [Енциклопедія для допитливих «Наша планета». С.131].

Картка №2

МАТЕРИКИ

Материк зазвичай називають великі масиви земної кори, значна частина яких розташована над рівнем Світового океану. Країни материків занурені під воду й утворюють континентальний шельф. Суходіл займає лише близько 30% площі планети, все інше – Світовий океан. Дві частини світу – Європа та Азія, утворюють єдиний материк, Євразію. Крім найбільшого континенту (Євразії), існують ще п'ять материків: Північна і Південна Америка, Африка, Австралія, Антарктида. (За Т. С. Жабської) [Енциклопедія для допитливих «Наша планета». С.132].

Картка №1

ГОРИ

Гори з'являються внаслідок взаємодії літосферних плит. Найчастіше їхнє зіткнення спричиняє руйнування гірських порід, із надр на поверхню виривається магма. Застигаючи, вона змінює колишній рельєф. Іноді тиск літосферних плит змушує пластично вигинатися навіть найтвердіші гірські породи, через це на поверхні утворюються складки. Процес утворення і руйнування гір відбувається постійно. З одного боку, на гірські породи впливають тектонічні процеси, а з іншого – їх невпинно руйнують і шліфують сонце, вода, вітер і людина. (За Т. С. Жабської) [Енциклопедія для допитливих «Наша планета». С.41].

Завдання 2.6.Д. Виразне читання.

Інструкція: читання відомого тексту з різною інтонацією (розповідному, питальному, кличному).

Картка №1

Земля моя, земля найкраща в світі!
Я твій маленький, тонкий пагінець.
Без тебе я ніде не зможу жити,
Для мене ти і ненька, і мудрець.

Земля моя, мій милий рідний краю,
Тебе я в щасті й горі пізнаю.
Твою красу всім серденьком вбираю
І хочу знать історію твою.

(Н. Красоткіна)

Картка №2

ЗЕМЛЯ

Блакитні простори, зелені ліси –
Ніде не знайдеш ти такої краси.
У космосі є ще багато планет,
Немає лишень життя там прикмет.
Ти наша домівка, планета Земля,
Ти гарна і зблизька, красива здаля.
Дивуються інші планети всі щиро:
«Яка ж ти, сестричко, блакитно-вродлива!».

(Д. Безносенко)

Картка №3

КОСМІЧНА МАНДРІВКА

Сонечко-зірочко, де ти мандруєш,
З ким ти у космосі подорожуєш?
– Поруч зі мною велика родина,
Стелиться Шляхом Чумацьким стежина.
Роєм круг мене всі родичі в'ються,
В променях діти-планети пасуться.
Меншим тепла дістається багато,
А до великих мені не дістати.
Біля дітей моїх стежкою-колом
Внуки-супутники ходять дозором.
Кожний обрав собі стежку-орбіту,
Гарні у мене онуки і діти.

(Н. Карпенко)

2.7. Розвиток слухового сприймання (аудіювання).

Завдання 2.7.А. Придумай назву.

Інструкція: доберіть заголовок до прослуханого вірша. Логопед читає текст, учень уважно слухає і пробує самостійно озаглавити його.

Картка №1

ПАРАД ПЛАНЕТ

Всі планети стали в ряд,
Починається парад!

Раз – Меркурій-мандрівник,
Два – Венера, ясний лик.
Три – Земля вітає нас,
А чотири – красень Марс.
П'ять – Юпітер, шість – Сатурн,
Сім – Уран, за ним – Нептун.
Вісім сонячних планет
Поспішають на бенкет.
Був Плутон завжди дев'ятим,
Не беруть його на свято!
Він найменшим уродився
І до карликів прибився.

(Н. Карпенко)

Картка №2

ПЛАНЕТА ЗЕМЛЯ

У Землі хребта нема,
В серцевині – жар і тьма.
У Землі кістяк – це вісь,
У Землі та вісь – навскіс.
Вісь – це стежка навпростець
Через центр з кінця в кінець.
Що там скраю, хочеш знать?
Скраю полюси лежать.
Полюс – маківка планет,
Півдня й півночі портрет.
Ловить полюс промінці,
В нього крига на щоді.
Уяви собі, маля,
Ти – планета, ти – Земля.
І круг Сонця завжди боком
Шлях проходиш крок за кроком.
Впали промені високі –
Сіло літо яснооке.
Де низькі – то там зима,
Там тепла уже катма.

(Н. Карпенко)

Картка №3

Що таке материки?
Це стирчать Земні боки!
Це великі суходоли

Круг яких гуляє море
Та вирують океани.
Це Земля приймає ванни!
У планети шість боків,
Шість боків-материків!
Ось Євразія велична.
Там Америка Північна
І Америка Південна.
Тут Австралія зелена.
Є ще Африка спекотна
Й Антарктида заходна.

(Н. Карпенко)

Завдання 2.7.Б. Прочитайте і запам'ятайте.

Інструкція: прочитайте прислів'я про Батьківщину (або вислови видатних людей), запам'ятайте.

Хід виконання: логопед пропонує учню 3 картки на кожній по 3 вислови про батьківщину або родину, дитина обирає читає. Приступає до виконання наступного завдання. За 5 хвилин просимо повторити вислови.

Картка №1

Природа одному мати, другому – мачуха.
Заступи природу дверима, то вона тобі вікном ввійде.
На небо не скочиш, а в землю не закопаєшся.
Гора народила мишу.
Люби природу не як символ Душі своєї,
Люби природу не для себе, Люби для неї. (М. Рильський)

Картка №2

За рідною землею і в небі скучно.
Де високі гори, там глибокі доли.
Нема гори без долини.
Природа не терпить пустоти. (Латинське прислів'я)
Покоління відходить, й покоління приходить, а земля віковічно стоїть! (Старий Завіт (Екл. 1.4))

Картка №3

З гори не треба пхати – само піде.
Гора з горою не сходиться.
Гора народила мишу.
З гори вскач, а на гору хоч плач.
І за горами люди живуть.
Лише природа робить велике даром. (О. Герцен)

Завдання 2.7.В. Доберіть заголовок до прослуханого тексту.

Інструкція: я прочитаю текст, ви спробуйте добрати до нього назву.

Хід виконання: логопед читає текст, дитина уважно слухає і пробує самостійно озаглавити його.

Картка №1

Хвилі на поверхні водойм з'являються як результат тертя повітря об поверхню води. Що більший «розгін» хвилі (відстань, на якій вітер не зустрічає перешкод) і що сильніший подув вітру, то більша висота хвилі. Довжина хвилі прямо пропорційна глибині, на якій відчувається рух хвилі. Хвиля у товщі води переносить тільки енергію, а не речовину, тобто під дією вітру переміщається не водна маса, що утворює хвилю, а лише форма хвилі. Частинки, які під час хвилювання знаходяться у товщі води, описують кола у вертикальній площині. Опинившись на гребені хвилі, такі частинки можуть бути підхоплені поривом вітру і перенесені на незначну відстань.

Завдання 2.7.Г. Мікрофон (Аудіювання).

Інструкція: прослухай текст, дай відповідь на запитання за ним.

Хід виконання: логопед читає текст. Потім ставить дитині запитання, таким чином щоб відповідь була розгорнутою.

Картка №1

ПЕРШІ ФОРМИ ЖИТТЯ

Спочатку у водах першого океану з'явилися органічні молекули, які поступово навчилися об'єднуватися і відтворювати подібних до себе. Так виникли перші клітини. Найдавніші форми життя були анаеробами (могли жити і розмножуватися за відсутності вільного кисню). Як джерело енергії вони використовували різні хімічні реакції. Близько 2,7 млрд років тому у воді з'явилися бактерії, які почали використовувати енергію сонячного світла. З її допомогою із молекул води і вуглекислого газу бактерії синтезували органічні речовини. Побічним продуктом такого синтезу був кисень.

Запитання:

1. Що перше з'явилося в океані?
2. Що виникло після молекул?
3. Які найдавніші були форми життя?
4. Які реакції використовували анаероби для джерела енергії?
5. Скільки років тому з'явилася бактерії?

Картка №2

АТМОСФЕРА ЗЕМЛІ

Атмосфера – це повітряна оболонка навколо Землі. Вона не має виразної зовнішньої межі, але понад 90% її маси зосереджено до

висоти 100 кілометрів. Атмосфера обертається разом із Землею й утримується біля її поверхні завдяки силам гравітації. Атмосфера захищає все живе на Землі від космічного вакууму і сонячного випромінювання. Повітря, яким ми дихаємо, на 78% складається з азоту, 21% припадає на кисень, а 1%, що залишився, – це органічний газ, озон, метан, неон, криптон і ксенон. Крім газів, у повітрі містяться пара, пил, сажа й солі. Атмосфера Землі складається з шарів, які відрізняються один від одного щільністю, температурою і тиском. Найнижчий та найтепліший шар – тропосфера, його верхня межа знаходиться на висоті 16 км від поверхні Землі. У стратосфері волога майже повністю відсутня, тут немає хмар та дощів. У мезосфері й термосфері починають світитися і повністю згорають метеори. Повітря екзосфери дуже розріджене, частинки, що опинилися біля верхньої межі цього шару, розсіюються у міжпланетний простір.

Запитання:

1. Повітряна оболонка навколо Землі, це?
2. Скільки процентів складає повітря яким ми дихаємо?
3. Що містить крім газів у повітрі?
4. З чого складається Атмосфера Землі?
5. Як називається найнижчий та найтепліший шар?

Картка №3

БУДОВА ЗЕМЛІ

У процесі формування планети речовина, з якої вона утворилася, була дуже сильно розігріта. Вона охолоджувалася, і Земля поступово набувала шаруватої структури. Частина речовини кристалізувалася, ущільнилася і змістилася до центру – так утворилося ядро. На ядро припадає близько 32% маси Землі. Зовнішня оболонка планети з часом теж затверділа, утворився найтонший шар – земна кора. Розпечена магма виявилася затиснутою між щільним ядром і твердою земною корою. На земну кору припадає лише 1% маси планети, але тільки на цьому шарі є життя. У внутрішніх шарах Землі будь-які форми життя не виявлені.

Запитання:

1. Скільки ядро припадає маси Землі?
2. Що робиться з зовнішньою оболонкою землі планети з часом?
3. Як називається найтонший шар?
4. Скільки процентів припадає на земну кору маси планети?
5. В яких шарах Землі форми життя не виявлені?

Картка №4

МАГНІТНЕ ПОЛЕ ЗЕМЛІ

Земля, як і багато інших планет, має власне магнітне поле, дія якого поширюється далеко за межі нашої планети. Магнітосфера

формується в результаті взаємодії сонячного вітру з верхніми шарами атмосфери та магнітним полем Землі. Магнітосфера майже у 10 разів більша за саму планету. Вона є природним щитом, який захищає Землю і все живе на ній від пливу космічного випромінювання. Магнітосфера Землі має видовжену форму. Частинки сонячного вітру, що опинилися під впливом магнітного поля Землі, рухаються по силових лініях магнітного поля в напрямку полюсів, там вони стикаються з атомами кисню або азоту і викликають світання. Це явище називають сьйвом. Спостерігати його можна тільки поблизу полюсів. Магнітні полюси не збігаються з географічними із кожним роком потроху змішуються. Тому стрілка компаса вказує на північ, а приблизно 11 убік від неї. Дослідження показали, що за всю історію нашої планети магнітні полюси кілька разів змінювали полярність. На сьогодні існує багато гіпотез, що намагаються пояснити походження магнітного поля, але досі жодна з них не була підтверджена експериментальним шляхом. Імовірно магнітне поле Землі – це результат процесів, що відбуваються всередині розплавленого ядра та обумовлені обертанням Землі.

Запитання:

1. Як формується магнітосфера?
2. В скільки разів магнітосфера більша за планету?
3. Яку форму має магнітосфера?
4. Що називається сьйвом?
5. Де можливо спостерігати сьйво?

Картка №5

ВУЛКАНИ

Вулкани (від імені давньоримського бога вогню Вулкана) – це конусоподібні підвищення на земній поверхні з отвором (кратером), які постійно або час від часу викидають гарячі гази, пару, уламки гірських порід і виливають лаву.

Вулкани поділяються на діючі, через які періодично відбувається виверження, та згаслі, про діяльність яких не збереглося ніяких історичних відомостей. Такий відлік є умовним, бо відомо багато вулканів, які довгий час вважались згаслими, але раптово відновлювали свою діяльність (наприклад, Везувій).

Здебільшого вулкани мають вигляд конусоподібної гори, що утворилась з продуктів їхнього виверження. Всередині вулкану проходить вертикальний канал, верхня частина якого називається жерлом. По цьому каналу з глибин Землі підіймається лава та інші продукти виверження. Отвір каналу міститься на вершині гори, має лійко- або чашоподібну форму і називається кратером (від грецького – «чаша»). Під час виверження вулканів на земну поверхню надходять рідкі, тверді і газоваті речовини. До рідких продуктів виверження

належить лава. Лава – це магма, яка піднялась на поверхню землі і з якої виділилась частина газів. Температура її під час виверження сягає 800–1200°C. Пересічна швидкість пересування лави 1–2 м/сек., в окремих випадках – 8 м/сек. Тверді продукти виверження утворюються у результаті розбризкування і застигання в повітрі лави, розпушування і викидання застиглої лави попередніх вивержень. Серед твердих продуктів виверження за розмірами розрізняють: вулканічний попіл, вулканічний пісок, вулканічні камінці – лапілі та вулканічні бомби (інколи у декілька тонн вагою). Залежно від характеру виверження всі діючі вулкани поділяють на кілька типів: гавайський, стромболійський, везувіанський, пелійський та кракатоутський.

Запитання:

1. Конусоподібні підвищення на земній поверхні з отвором (кратером), які постійно або час від часу викидають гарячі гази, пару, уламки гірських порід і виливають лаву, це?
2. На що поділяються вулкани?
3. Який мають вигляд вулкани? (На що вони схожі?)
4. Лава це?
5. Яка температура вулкана під час виверження?

2.8. Визначення слів зі звуком **Р** вжитих у тексті у переносному значенні (аудіювання) (3 хв.).

Інструкція: прослухай текст, визнач та запиши слова вжиті в тексті у переносному значенні.

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>
ВЕСНЯНИЙ СОН Як тільки промінь сонечка Заграє навесні, Вже бджілка, Божа донечка, Тривожиться у сні. Бо сниться їй: Над горами Розвіялись хмарки, Зеленими просторами Дзвенять, бринять струмки. <i>(П. Стах)</i>	Липа, липа зацвіла! – Засурмила всім бджола. – Гей, злітайтеся, подруги, У гайок на край села! Там уже не видно віт, А лише пахучий цвіт! <i>(Т. Коломіць)</i>

<i>Картка №3</i>	<i>Картка №4</i>
БЕРІЗОНЬКА Берізонько, берізонько, Ти, мавко лісова, Зелені твої кіски Вітрисько розвіва.	ДОЩИК В білу хмарку, ніби в кошик, Цілий день збирався дощик. Потім вітерець у ліс Дощик в кошику поніс.

<p>Стоїш ти при дорозі У травах і кущах, І білі свої ноги Все миєш на дощах. Прошу вас, із берези Ви соку не точить, Ви краще їй сестричку Зелену посадить. Ви краще їй шпаківню Поставте на гілках, Щоб прилітав до неї Друг лісу, добрий птах! <i>(Л. Забаиша)</i></p>	<p>Та коли летів над полем, Зачепився за тополю, <i>Перекинув</i> хмарку-кошик І на поле випав дощик... Пораділи і зайчата, І хлоп'ята, і дівчата, Пораділи й добрі люди – Урожай чудовим буде! <i>(А. Костецький)</i></p>
--	--

<i>Картка №5</i>	<i>Картка №6</i>
<p>КОЖНА ПОРА У ПРИРОДІ КРАСИВА Кожна пора у природі красива, Криється в ній щось <i>ліричне</i>. Будь то зима із туманами сива, Осінь п'янка, поетична. Літо веселе і <i>щире</i>, й <i>привітне</i> Вабить, до озера кличе. Луг, наче казка, метеликом квітне, Чайка над морем кигиче. Ну, а весна! Що є краще у світі! <i>Трепетна</i>, ніжна і ясна! Сонце так <i>щиро</i>, так молодод світить, І на душі так прекрасно! <i>(Н. Красоткіна)</i></p>	<p>ТУМАН НАД РІЧКОЮ РОЗЛИВСЯ Туман над річкою <i>розлився</i>, Понад лугами вдаль поплив. Зірками вечір засвітився, І таємничий світ ожив. Чарівна ніч шепоче казку, А сонце <i>розвидняє</i> день, Дарує нам тепло та ласку І тисячі нових пісень. Пелюстки <i>розкривають</i> квіти І соловейко п'є росу. Ми серед цього дива, діти, Учимося бачити красу. <i>(Н. Красоткіна)</i></p>

<i>Картка №7</i>	<i>Картка №8</i>
<p>ВСТАЛА ВЕСНА Встала весна, чорну землю Сонну <i>розбудила</i>, уквітчала її рястом, барвінком <i>укрила</i>. І на полі жайворонок, соловейко в гаї землю, <i>убрану</i> весною, вранці <i>зустрічають</i>. <i>(Т. Шевченко)</i></p>	<p>ШЕПІТ ТРАВ Коли потрібно мудрості спитати, Іду за нею в поле, добрі <i>брати</i>. У море трав і квітів <i>поринаю</i> Послухать пісню вітра. Він співає На мові всіх часів, усіх народів – То мова серця, мова від <i>природи</i>, То мова радості, життя і <i>вроди</i>, То мова матері, що дітям своїм годить.</p>

	Нема в ній жодної краплини фальші, Лиш чисті ноти <i>доброти</i> та вдачі. Бо лиш добром можливо сотворити Таку планету, ці поля та квіти. <i>(Н. Гончаренко)</i>
--	---

<i>Картка №9</i>	<i>Картка №10</i>
<p align="center">ОКСАМИТ ТРАВ</p> <p>Як хочеться <i>торкнутися</i> рукою Зеленого багатства оксамиту трав. І глибоко вдихнуть того спокою, Що нам творець на вічне щастя дав. Щоб осягнути батька чисту правду, Пройди босоніж, як іще роса Ранковим полум'ям <i>бринить</i> на травах, Чи коли полем <i>прокотилася</i> гроза. В тих краплях від небес дається мудрість, Як житнє поле чистим перейти. Вона, як <i>срібна</i> сивина на скронях, Дає вогонь і лід в одне життя сплести. <i>(Н. Гончаренко)</i></p>	<p align="center">ПРИРОДА</p> <p>Звідки взялося це диво, Озеро он мерехтливе. Яблуня з цвітом <i>рожевим</i>, Чисте безхмарнеє небо. Трави, струмками сповиті, Пагорби, лісом <i>укриті</i>. Де та рука, що <i>провела</i> Шлях із глибин всім <i>джерелам</i>. Знов навкруги оглянуся Й щедрій природі вклонюся. <i>(Н. Гончаренко)</i></p>

2.9. Розвиток зв'язного мовлення, наповнення словника моделями спілкування (5–7 хв.).

Завдання 2.9.А. Етикетний словник.

Інструкція: подумай і добери фрази відповідні до привітання та прощання, які вміщуватимуть в собі слова зі звуком **Р**.

Завдання 2.9.Б. Підбір фраз.

Інструкція: доберіть фрази відповідно до соціальних ситуацій, з запропонованих фраз.

Словник фраз: Добрий день, привіт, вітаю, хелоу, Куди йдеш?, Як Ваші справи?, Куди зібрався?, Що будеш робити?, Як знайти маршрут?, Підкажіть правильний напрямок. Перепрошую не могли б ви допомогти? Куди прямуєш?

Завдання 2.9.В. Репліки з заданим звуком.

Інструкція: доберіть фрази відповідно до соціальних ситуацій, використавши їх так, щоб в кожній був звук **Р** (відкриття нових земель, прийом у короля, природні катаклізми, природні пам'ятки).

ІІІ. Підсумок заняття (2–3 хв.).

4.4. Структура занять на етапі формування первинних вимовних вмінь і навичок в процесі здійснення логопедичного корекційно-розвивального впливу

На етапі формування первинних вимовних вмінь та навичок індивідуальні заняття проводилися один раз на тиждень. Самостійна робота учнів передбачає виконання індивідуальних завдань двічі на день (у першій половині дня та ввечері) упродовж першого місяця методики формування мовленнєвої компетентності молодших підлітків, у подальшому – один раз на день. Для формування первинних вимовних вмінь та навичок передбачено від 5 до 8 занять, кожне з яких буде відповідати відповідній темі, яка буде обрана виходячи з індивідуальних потреб дитини та її особистих вподобань.

Слід наголосити на необхідності застосування, окрім класичних, новітні форм надання домашнього завдання та контролю за його виконанням. Серед них в процесі організації роботи варто використовувати альтернативні форми комунікації та зв'язку, для контролю за виконанням завдань та надання консультацій у випадках додаткових запитань або ускладнень. Серед численних сучасних соціальних сіток та програм найрозповсюдженішою серед підлітків є: програма-месенджер Viber, що дозволяє пересилати текстові документи та робити відео та аудіо записи, Skype, що дозволяє здійснювати контроль за виконанням завдань підлітком та надавати консультації в реальному часі за допомогою відеозв'язку. Окрім того, дані програми слугують засобом зв'язку з батьками та надання їм рекомендацій.

Орієнтовний хід заняття етапу формування первинних вимовних вмінь та навичок (45–50 хв.):

I. Організаційний момент (1–2 хв.)

II. Основна частина (40 хв.)

2.1. Формування позитивної мотивації на корекцію (2–3 хв.).

2.2. Логопедична зарядка (артикуляційні, дихальні, голосові вправи) (10 хв.).

2.3. Логопедичний масаж/самомасаж зондами Губарь О. (10 хв.).

2.4. Розвиток відчуттів артикуляційних рухів і артикуляційного праксису (5 хв.).

2.5. Розвиток слухового сприймання та звукового аналізу (5 хв.).

2.6. Розвиток просодичної (темпу, ритму, наголосу) сторони мовлення (сприймання та відтворення музичних ритмів та текстів) (5 хв.).

2.7. Добір заголовку до прослуханого тексту (5 хв.).

2.8. Визначення слів зі звуком **Р** вжитих у тексті у переносному значенні (аудіювання) (3 хв.).

2.9. Складання словника етикетних фраз вітання та прощання, що мають в собі звук Р на слух (читає логопед або прослуханий аудіо відрізок художнього тексту) (5 хв.).

ІІІ. Підсумок заняття. Підведення підсумків заняття. Визначення домашнього завдання: логопедичний самомасаж зондами О. Губарь; читання вголос текстів, що містять слова з відповідним звуком.

4.5. Конспекти занять на підготовчому етапі логопедичного корекційно-розвивального впливу

Тема: КРАЇНА УКРАЇНА

Мета: формування первинних вимовних вмінь та навичок, вдосконалення лексико-граматичної сторони мовлення, розвивати фонематичні процеси (аналіз, синтез), сформувані позитивне налаштування на процес комунікації.

Обладнання: картки з завданнями, робочі зошити, комп'ютер, підключення до інтернету, телефон, відео та аудіо фали.

Хід заняття

I. Організаційний момент (1–2 хв.).

ІІ. Основна частина (40 хв.).

2.1. Формування позитивної мотивації на корекцію (2–3 хв.)

2.2. Постановка звука за наслідуванням та змішаним способом (5 хв.)

2.3. Закріплення вимови звуку на вправах з розвитку дихання та подовження мовленнєвого видиху (Р-Р-Р-Р-Р-Р) (5 хв.)

Завдання 2.3.А. Метроном.

Мета: автоматизація вимови звуку, подовження мовленнєвого видиху.

Інструкція: повторюючи звук Р в заданому ритмі, вправлятися в його чіткості на одному видиху, відповідно до запропонованих схем.

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>
Р-Р-Р-Р-Р	РР-РР-РР
Р-Р-Р-Р-Р-Р	РР-РР-РР-РР
Р-Р-Р-Р-Р-Р-Р	РР-РР-РР-РР-РР
Р-РР-Р-РР-Р-РР	РРР-РРР-РРР
РР-Р-РР-Р-РР-Р	РРР-РРР-РРР-РРР
РР-Р-РР-Р-РР-Р-РР	РРР-РРР-РРР-РРР-РРР

Завдання 2.3.Б. Музикант.

Мета: автоматизація вимови звуку, подовження мовленнєвого видиху.

Інструкція: повторюючи звук **Р** в заданому ритмі, вправлятися в чіткості його вимови на одному видиху та вміння виділяти голосом, відповідно до запропонованих схем.

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>
rrr-PPP-rrr-PPP-rrr-PPP rr-PP-rr-PP-rr-PP P-p-P-p-P-p p-rr-PPP- p-rr-PPP	P-p-P-p-P-p p-P-p-P-p-P PP-p-PP-p-PP-p pp-PP-pp-PP-pp-PP-pp

Завдання 2.3.В. Пісня «Р».

Мета: автоматизація вимови звуку, подовження мовленнєвого видиху.

Інструкція: потрібно проспівати добре знайому пісню за допомогою лише одного звуку, з опорою на запропоновані схеми з дотриманням ритму музики. Пісня проспівується на одному видиху з однаковою силою голосу.

<i>Картка №1 («У лісі, лісі темному» дитяча пісня)</i>	
P-PP-PP-PPP P-PP-PP-P PP-PP-PPPP-P-PP-P-PP-P P-PP-PP-PPP-PPPP-PP PP-PPP-PPP-PPPP-PP PP-PPP-PPP-PPPP-PP	У лісі, лісі, темному Де бродить хитрий лис Росла собі ялиночка і зайчик з нею ріс Ой снігу, снігу білого насипала зима Прийшов сховатись заєнька ялиноньки нема. Прийшов сховатись заєнька ялиноньки нема

<i>Картка №2 («Щедрик»)</i>	
PP-PP-PPPP-PPPP-PPPP PP-PP-PPPP-PPPP-PPPP PP-PP-PPPP-PPPP-P-PPP P-PPP-PPPP-P-PPP-PPPP P-PP-PP-P-PPP-PP-PP-PP-PP PP-PP-P-PPP-P-PP-PP-PPPP PP-PP-PPPP-PPPP-P-PPP	Щедрик, щедрик – щедрівочка, прилетіла ластівочка Стала собі щебетати, господаря викликати Вийди, вийди господарю подивися на кошару Там овечки покотились, а ягнички народились, В тебе товар весь хороший, будеш мати мірку грошей, Але гроші то полова в тебе жінка чорноброва. Вийди, вийди господарю подивися на кошару

2.4. Закріплення вимови звуку у складових рядах та вдосконаленні мовленнєвого дихання, розвиток ритму (5 хв.).

Завдання 2.4.А. Повторювання складів відповідно до запропонованого музичного темпу (марш, пісня, танець) (5 хв.).

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>	<i>Картка №3</i>	<i>Картка №4</i>
<i>РА-РА-РА</i>	<i>РА-РІ-РЕ</i>	<i>АР-АР-АР</i>	<i>ОР-ІР-ЕР</i>
<i>РІ-РІ-РІ</i>	<i>РА-РЕ-РІ</i>	<i>ІР-ІР-ІР</i>	<i>ОР-ЕР-ІР</i>
<i>РЕ-РЕ-РЕ</i>	<i>РА-РО-РУ</i>	<i>ЕР-ЕР-ЕР</i>	<i>ОР-АР-УР</i>
<i>РО-РО-РО</i>	<i>РА-РУ-РО</i>	<i>ОР-ОР-ОР</i>	<i>ОР-УР-АР</i>

2.5. Автоматизація вимови звуку в словах.

Завдання 2.5.А. Автоматизація вимови звуку в словах з відкритим складом на початку слова. Повторити запропоновані слова, придумати актуальні часу словосполучення.

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>	<i>Картка №3</i>	<i>Картка №4</i>	<i>Картка №5</i>
Райдуга, радість, район, ракушняк, ратуша, раціон, рахівниця, ратиця, рада	Риба, римар, ринок, рись, рипіти, рис, ризотто, Рим, рима, риска	Релігія, резиденція, речник, реєстр, реставратор, резерв, рейд, реквізит, рецепт, рейс	Родовід, рокита, рогіз, родина, роковини, родич, ропуха, Ромни, Роман, рогац	Рута, ружа, руків'я, русалка, русло, рубець, рубін, рубило, рукавиця, рукоділья

Завдання 2.5.Б. Автоматизація вимови звуку в середині слова з відкритим складом. Повторити запропоновані слова, придумати з ними словосполучення.

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>	<i>Картка №3</i>
Баюра, гравюра, Берегиня, береги, ересь, перепис	Перепілка, переказ, борона, цебро, заборона, папороть	Бородань, дворище, печериця, горобина, грона, запрошення

Завдання 2.5.В. Автоматизація вимови звуку на початку слів з закритим складом. Повторити запропоновані слова, пояснити значення 5 з них.

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>	<i>Картка №3</i>	<i>Картка №4</i>	<i>Картка №5</i>
Радник, ратник, раптом, ранком, райце,	Розпуск, розтрата, розплата, розлука, рослина,	Респект, ректор, речник, решта, реп'яха,	Рушник, рушниця, рубрика, рудник, рубчик,	Ринва, ринка, риштування, риска, рибка,

рапчак, ранчо, рандеву, рабство, рампа	розпад, розпач, розгін, ромбик, ромб	редька, реглан, республіка, реслінг, репродукція	ручник, румба, русло, Руслана, Руслан	ридван, ризниця, римський, ритміка, риф
--	--	--	---	--

Завдання 2.5.Г. Автоматизація вимови звуку в словах з закритим складом в середині слів. Повторити запропоновані слова, пояснити значення 3 з них.

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>	<i>Картка №3</i>	<i>Картка №4</i>
Вівчарка, фіранка, образ, берці, вертеп	Верховина, верхи, ерор, Верхоли, етер	Переправа, вирок, кувирок, оброк, Перун, призьба	Прапор, прес, престижний, прикус, префікс, просіка

Завдання 2.5.Д. Автоматизація вимови звуку в словах з закритим складом в кінці слів. Повторити запропоновані слова, пояснити значення 3–5 з них.

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>	<i>Картка №3</i>
Комісар, господар, вівтар, вівчар, товар, знахар, кобзар, канцлер	Поводир, каптур, пурпур, гонор, гумор, дозор, авіатор, мор, собор	Прапор, дозор, затор, світлофор, диктор, репер, санітар

Завдання 2.5.Ж. Автоматизація вимови у словах зі збігом приголосних на початку слова. Повторити запропоновані слова, добрати до них синоніми, скласти з ними словосполучення.

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>
Прохолода, строкатий, просторий, прісний, закритий, спритний <i>Приклад:</i> Пістрявий, різнобарвний, зачинений, замкнений, швидкий, нудний, неродчий, бідний, рябий, необнорідний, меткий, моторний, рухливий	Простір, краватка, фреска, грати, брила, брак

Завдання 2.5.З. Автоматизація вимови у словах зі збігом приголосних в середині слів. Повторити запропоновані слова, добрати до них синоніми, скласти з 3 з них речення.

Слова: брехня, коршун, приспів, ядро, презент, хитрий, яструб, маршрут.

Завдання 2.5.К. Автоматизація вимови у словах зі 2 звуками Р. Повторити запропоновані слова, добрати скласти з 5 з ними розповідні речення, узгоджуючи в часі, родові, відмінку.

Слова: раструб, трактор, ребро, тремор, крекер, рубрика, рубін, ровер, рокфор, пробірка, бутерброд, брошура.

Завдання 2.5.Л. Автоматизація вимови звуку у реченнях.
Прочитати запропоновані речення (в яких кожне слово розпочинається на заданий звук), контролюючи вимову.

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>	<i>Картка №3</i>
1. Рома розповів Риті про розмаїття риби на ринку. 2. Вранці на ромашках рясніє роса. 3. Ревізор Роман Ростиславович розпорядився розчистити район.	1. Розсерджений Родіон Романович розкричався: «Рано раділи, розмокший ремінь рюкзака розірвався». 2. Респектабельний репортер розчаровано розвів руками. 3. Репетитор з риторики розповідав про різновиди рим.	1. Роман озирався в транспорті прямуючи до порту. 2. Сорока переміщалася по лісу стрибаючи по верхівках кременних дерев. 3. Традиції українців приховують Карпатські гори ніби справжні скарби.

Завдання 2.5.М. Автоматизація вимови звуку у складнопідрядних та складносурядних реченнях складених самостійно. Прочитай слова на картці, склади з них складносурядне речення дотримуючись правил словозміни.

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>	<i>Картка №3</i>
Україна, країна, щирий, красива, Дніпро, ревучий, широко.	Карпати, кручі, Говерла, грім, гирло, ревуче, гостре.	Страх, зневіра, гумор, хоробрість, правда, перемога.

Завдання 2.5.Н. Автоматизація вимови звуку у чистомовках та чистомовках з дотриманням певного темпу, інтонаційного забарвлення.

2.6. Розвиток фонематичного сприймання та звуко-буквеного аналізу слів.

Завдання 2.6.А. Місце звуку в слові. Визначте послідовності розміщення заданого звуку у слові на слух, запишіть номер в зошиті (3 хв.).

А) 1. Рось. 2. Трубіж. 3. Ворскла. 4. Істра. 5. Самара.

Б) 1. Трубіж. 2. Ірпінь. 3. Хорол. 4. Тибр. 5. Бистрець (5 хв.)

Завдання 2.6.Б. Знайди помилку на слух. Уважно прочитай словосполучення, знайди помилкові та виправ.

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>
Роман у ранку (з ранку) Квітуча сакула (сакура) Щипучий лак (рак) Підйомний клан (кран) Місто Лига (Рига)	Учні шалили в інтернеті (шарили) Юліст фірми (Юрист). За тінню росли дерева (За деревами росла тінь) Зморив сом (Зморив сон) Зловив сон (Зловив сом)

Завдання 2.6.В. Виділити слово з заданим звуком з тексту.
 Прослухай речення, прочитані мною, знайди в кожному з них слово, де є заданий звук та познач цифрою, у якому саме слові він наявний. Необхідно знайти слова, в яких присутній звук [P].

Україна спільний дім для всіх народів які її населяють.

Наша країна розташована в центрі Європи.

Наталчині очі як черешні, що визрівають у полтавських садах.

(О. Іваненко)

Можна все на світі вибирати, сину!

Вибрати не можна тільки Батьківщину! (В. Симоненко)

Відповіді: 1№ 1,6, 2№ 2,3,5,6, 3№ 4,6, 4№ 5, 5№ 1.

Завдання 2.6.Г. Визначити кількість слів в реченні. Я буду зачитувати речення вголос, а ти маєш відразу визначати кількість слів у ньому. Відповіді необхідно давати швидко та без зволікань. Після цього речення вголос читає учень.

Вітер віє, повіває по полю гуляє. (Т. Шевченко)

Уся країна повита красою зеленіє, вмивається срібною росою. (Т. Шевченко)

Наша дума, наша пісня не вмре, не загине. (Т. Шевченко)

Відповіді: 1№ 6, 2 №8, 3№8.

Завдання 2.6.Д. Положення звука в слові. З ряду слів прочитаних мною виділи ті, в яких є звук «P» та зобрази схематично його розташування у кожному слові.

Слова: Прилуки, Рівне, Ромни, Любар, Дніпро, Самбор, Кременчук, Решетилівка, Корсунь, Харків, Єсхар, Роман-Кош, Радивонька.

_ р _	_ р _	_ р _

Завдання 2.6.Ж. Склади слово (акрослово). Уважно слухай слова, виділяючи перший звук, та склади слово з перших звуків. Запиши утворене слово.

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>	<i>Картка №3</i>
Полтава, Решетилівка, Алупка, Прип'ять, Оржиця, Ромни (Прапор)	Рівне, Авдіївка, Харків, Івано- Франківськ, Вінниця (Рахів)	Донецьк, Нікополь, Ічня, Прилуки, Ромни, Одеса (Дніпро)

2.7. Вдосконалення лексико-граматичних компонентів (5 хв.)

Завдання 2.7.А. Скласти речення з запропонованих слів. Прочитай слова на картці, склади з них поширені речення.

Словник слів: країна, Україна, прекрасний, широкий, радісна, розташування, центр, Дніпро.

Завдання 2.7.Б. Використання антонімів. Прочитай речення, виділені слова заміни на антоніми та прочитай речення ще раз.

Завдання 2.7.В. Використання синонімів. Прочитай речення, виділені слова заміни на синоніми та прочитай речення ще раз.

Завдання 2.7.Г. Використання синонімів. Прочитай речення, виділені слова заміни на синонімічними словосполученнями та прочитай речення ще раз.

Наприклад: Рятівник **крокував** широким бульваром – Рятівник **повільно просувався** широким бульваром.

Завдання 2.7.Д. Добрати до запропонованих слів асоціації, з ними скласти речення.

Наприклад: Гелікоптер ... – прибори, рятувальний, в гелікоптері багато сенсорних приборів).

Завдання 2.7.Е. Знайди слово.

Інструкція: прослухай пояснення до слова, визнач що було мною описано, склади з ним речення.

Наприклад: Цукровий сік, що виділяється квітами рослин і переробляється бджолами – ...(**нектар**).

Завдання 2.7.Ж. Розвиток слухового сприймання. Прочитати та повторити висловлювання за 7, 10, 12 секунд (висловлювання видатних людей).

Наприклад: Один гарний досвід, цінніший семи правил мудрості (**Арабська мудрість**)

Завдання 2.7.З. Завершити фразу. Продовж фразу з максимальним використанням слів із заданим звуком.

Наприклад: Серед моря височів (старий, кремезний, пошарпаний, різнокольоровий, хвилеріз, острів, крейсер).

Завдання 2.7.І. Засвоєння омонімів. До запропонованих слів-омонімів доберіть визначення, які б містили заданий звук, придумайте з ними речення.

Наприклад: Чайка кружляла над морем. Козацька чайка перетинала Дніпро.

Слова: чайка, балка, порох, деркач,

Завдання 2.7.К. Пошуковець. Серед запропонованих фраз знайти фразеологізми, пояснити їх значення.

Підкласти свиню. Два чоботи – пара. Заговорювати зуби. Дрижаки пробирають. трястися як у пропасниці. народитися в сорочці.

Завдання 2.7.Л. Знади аналогію до фразеологізму.

Наприклад: Голова варить, голова на плечах, кебу має – кмітливий, розумний.

Ніде курці клюти, як оселедці в бочці –

Гаряча голова, ні керма, ні вітрил –

2.8. Вдосконалення просодичної сторони мовлення.

Завдання 2.8.А. Виразне читання. Прочитайте запропонований текст з дотриманням всіх правил пунктуації та правильно використовуючи наголоси і інтонацію.

Картка №1

Твір «ЗАПОРІЗЬКИЙ ДУБ»

На всю Україну відомий стародавній запорізький дуб. Широко розкинув він свої величні шати. Вчені кажуть, що дубу вже приблизно 600-700 років. Декілька років тому його визнали національним деревом України.

Запорізький дуб – справжній велетень. Він тридцять шість метрів заввишки, а обіймище його стовбура понад шість метрів. Ще тридцять років тому дуб був у розквіті сил. Проте зараз занедужав. Живою залишилася лише одна гілка.

Багато бачив дуб за своє довге життя. Кажуть, що саме під цим дубом запорожці на чолі з кошовим отаманом Іваном Сіркою писали свій лист турецькому султанові. Існує також легенда, що під ним збиралися війська Б. Хмельницького. Нажаль, дуб ніколи не розкаже нам, що з цього правда, а що вигадка.

Завдання 2.8.Б. Прочитайте вірш, доберіть до виділених слів рими.

Картка №1

ДОБРИЙ ДЕНЬ, УКРАЇНО МОЯ!

Струмок серед гаю, як **стрічечка**.

На квітці метелик, мов **свічечка**.

Хвилюють, малюють, квітують поля –

Добрідень тобі, Україно моя! (П. Тичина)

III. Підсумок заняття (2–3 хв.).

Тема: ІСТОРІЯ

Мета: формування первинних вимовних вмінь та навичок, вдосконалення лексико-граматичної сторони мовлення, розвивати фонематичні процеси (аналіз, синтез), сформулювати позитивне налаштування на процес комунікації.

Обладнання: картки з завданнями, робочі зошити, комп'ютер, підключення до інтернету, телефон, відео та аудіо фапи.

Хід заняття

I. Організаційний момент (1–2 хв.).

II. Основна частина (40 хв.).

2.1. Формування позитивної мотивації на корекцію (2–3 хв.).

2.2. Постановка звуку за наслідуванням та змішаним способом (5 хв.).

2.3. Закріплення вимови звуку на вправах з розвитку дихання та подовження мовленнєвого видиху (P-P-P-P-P) (5 хв.).

Завдання 2.3.А. Метроном.

Мета: Автоматизація вимови звуку, подовження мовленнєвого видиху

Інструкція: повторюючи звук P в заданому ритмі, вправлятися в його чіткості на одному видиху, відповідно до запропонованих схем.

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>
P-P-P-P-P	PP-PP-PP
P-P-P-P-P-P	PP-PP-PP-PP
P-P-P-P-P-P-P	PP-PP-PP-PP-PP
P-PP-P-PP-P-PP	PPP-PPP-PPP
PP-P-PP-P-PP-P	PPP-PPP-PPP-PPP
PP-P-PP-P-PP-P-PP	PPP-PPP-PPP-PPP-PPP

Завдання 2.3.Б. Музикант.

Мета: автоматизація вимови звуку, подовження мовленнєвого видих

Інструкція: повторюючи звук P в заданому ритмі, вправлятися в чіткості його вимови на одному видиху та вміння виділяти голосом, відповідно до запропонованих схем.

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>
ppp-PPP-ppp-PPP-ppp-PPP	P-p-P-p-P-p
pp-PP-pp-PP-pp-PP	p-P-p-P-p-P
P-p-P-p-P-p	PP-p-PP-p-PP-p
p-pp-PPP- p-pp-PPP	pp-PP-pp-PP-pp-PP-pp

Завдання 2.3.В. Пісня «P».

Мета: автоматизація вимови звуку, подовження мовленнєвого видиху.

Інструкція: потрібно проспівати добре знайому пісню за допомогою лише одного звуку, з опорою на запропоновані схеми з дотриманням ритму музики. Пісня проспівується на одному видиху з однаковою силою голосу.

<i>Картка №1 («Ой на Горі та й Женці жнуть»)</i>	
Р-Р-РР-Р-РР-Р Р-Р-РР-Р-РР-Р Р-РР-РР-РРРРР-РРР-Р Р-РРР-Р-РРР-РРР-Р	Ой на Горі та й Женці жнуть Ой на Горі та й Женці жнуть А попід Горою ярмом-долиною козаки йдуть Гей долиною гей широкою Козаки йд

<i>Картка №2 («Гімн України»)</i>	
Р-Р-РР-РР-Р-РР-Р-РР Р-Р-РР-РРР-РРР-РР РР-РР-РРРР-Р-РР-Р-РР РРР-Р-Р-РР-Р-РР-РРР	Ще не вмерла України і слава, і воля. Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля. Згинуть наші вороженьки, як роса на сонці, Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

2.4. Закріплення вимови звуку у складових рядах та вдосконаленні мовленнєвого дихання, розвиток ритму (5 хв.).

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>	<i>Картка №3</i>	<i>Картка №4</i>
<i>РА-РА-РА</i> <i>РИ-РИ-РИ</i> <i>РЕ-РЕ-РЕ</i> <i>РО-РО-РО</i>	<i>РА-РИ-РЕ</i> <i>РА-РЕ-РИ</i> <i>РА-РО-РУ</i> <i>РА-РУ-РО</i>	<i>АР-АР-АР</i> <i>ИР-ИР-ИР</i> <i>ЕР-ЕР-ЕР</i> <i>ОР-ОР-ОР</i>	<i>ОР-ИР-ЕР</i> <i>ОР-ЕР-ИР</i> <i>ОР-АР-УР</i> <i>ОР-УР-АР</i>

2.5. Автоматизація вимови звуку в словах

Завдання 2.5.А. Автоматизація вимови звуку в словах з відкритим складом на початку слова.

Інструкція: повторити слова, придумати словосполучення.

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>	<i>Картка №3</i>
Раб, радник, Рахів, рабиня, ракета, ратуша, работоргівля, район, радіація, рада, район, рада, ранг, рада, рисак, розповідь, ринва, ритуал, рибальство	Розподіл, розшук, Рим, розвиток, робітники, розвідка, розробка, резерв, розстріл, регіон, розподіл, романіст, розкопка, розділ, реактор, розширення	Рукопашна, рух, Русь, русин, руни, руїна, Рейн, Румунія, рукопис, рис, римлянин, ринг, ринок, Рузвельт, руно, розпал, руйнація, русичі, ребус, реалізм, регламент

<i>Картка №4</i>	<i>Картка №5</i>	<i>Картка №6</i>
Рахів, рабиня, равлик, ранок, рана, раменами, радісно, рано, радощі, радість, разок, радянські, разом, рада, разити, рисак, ринва, реліквія	Ромашка, ролі, розум, роман, роса, родина, Родарі, рожевий, родами, розігріті, Роза, розумно, розуміється, ремесло, рекрут, релігія	Рукопашна, русин, руки, ручка, руда, рухи, русалка, рухатись, рушити, рукава, рум'янець, рушник, Рівне, Рим, римський, резерв, розкопки

Завдання 2.5.Б. Автоматизація вимови звуку в середині слова з відкритим складом.

Інструкція: повторити запропоновані слова, придумати з ними словосполучення.

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>	<i>Картка №3</i>
Кара, згряя, пара, ера, Прилуки, демонстрація, реєстрація, історія, присвячена, мури, кераміка, перекази, предки, суверенітет, фараон, корона	Призначення, реставрація, створення, християнство, печера, перетворення, премія, джерело, страва, перекладено, корида, фараон, корона, теракот, предки, страва	Фабрика, відкриття, лавра, гора, територія, <i>історики</i> , крива, архітектура, притока, трипільці, відтворення, стремена, кераміка

Завдання 2.5.В. Автоматизація вимови звуку на початку слів з закритим складом.

Інструкція: повторити запропоновані слова, пояснити значення 5 з них.

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>	<i>Картка №3</i>
Речник, ринка, Рось, розповідь, розкіш, римський, Русь, Россава, рабин, раб, рада, розпис	Ріст, росте, раджа, роса, розбір, розбудова, річка, розвал, розвідник, розділ, розділився, рельєф, рекрут, рештки	Роздум, рік, розвиток, розробка, розселення, рештки, розмелювання, грек, розбити, розквіт, розщеплення, ріг.

Завдання 2.5.Г. Автоматизація вимови звуку в словах з закритим складом в середині слів.

Інструкція: Повторити запропоновані слова, пояснити значення 5 з них.

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>	<i>Картка №3</i>
Старшина, проростало, пітекантроп, зрости, крок, зріст, борозна, землеробство, землероб	Виріб, зародження, рід, прошарок, обробка, бронза, ворог, кромлехи, гробниця, розписи	Дністерці, пророк, зародження, трон, зростання, подорож, високорозвинена, короп, контроль, брід

<i>Картка №4</i>	<i>Картка №5</i>	<i>Картка №6</i>
Шумери, старшина, армія, герой, берест, папірус, ієрогліф, грек, церква.	Лепра, якраз, рай, хрест, згряя, прісний, карта, Херсонес, геральдика.	Фрау, виграш, зараз, раптом, рабство, Гера, Гаврош, землетрус, прикраса.

Завдання 2.5.Д. Автоматизація вимови звуку в словах з закритим складом в кінці слів.

Інструкція: повторити запропоновані слова, пояснити значення 5 з них.

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>	<i>Картка №3</i>
Лицар, вівчар, знахар, собор, комісар, Каїр, опір, господар, канцлер, збір	Цар, удар, лицар, удар, календар, розмір, дар, убір, Шумер.	Мур, центр, господар, майстер, Кіпр, Тибр, Тир, кедр, володар, імператор
<i>Картка №4</i>	<i>Картка №5</i>	<i>Картка №6</i>
Динозавр, дракар, кентавр календар, монастир	Товар, пурпур, Тибр, ефір, фольклор, простір	Імператор, добір, офіцер, турнір, собор

Завдання 2.5.Ж. Автоматизація вимови у словах зі збігом приголосних на початку слова.

Інструкція: повторити слова, добрати до них синоніми, скласти з ними словосполучення.

Приклад: грізний – страшний (грізний суперник).

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>	<i>Картка №3</i>
Просторий шлях, урвіста гора, хоробрий воїн, чепурне місто, правляча сім'я, протягом століття окремі племена, жорстока війна	Демократична держава, приховані символи, дрібні тварини, мандрівні племена, відроджені держави, неукріплені селища, закріплені законами, заперті злодії, кардинальні зміни	Приборкані древляни, померлі воїни, заперте місто, зрощений врожай, зруйнована столиця, репродукція картини, приєднані землі, прикордонні міста

Завдання 2.5.З. Автоматизація вимови у словах зі збігом приголосних в середині слів.

Інструкція: повторити запропоновані слова, добрати до них синоніми, скласти з 5 з них речення.

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>	<i>Картка №3</i>
Спрямований, предок, упродовж, правитель, протистояння, право, прихильність, брама, простолюдин, бруківка, кроманьйонець	Укріплення, форт, покровитель, хрест, хрещення, правління, провінція, правитель, противник, древній, трипільський, Троя.	Окраса, прибережні, простір, просвітлення, Прусія, кріплення, прикрашений, драгун, дротик, вбрання, простір

<i>Картка №4</i>	<i>Картка №5</i>	<i>Картка №6</i>
Скриня, Греція, маршрут, приклад Дніпро, етнограф, краєзнавець, хронологія	Репродукція, етнографія, срібник, гривня, гроші, Троя, храм, хроніки, право, тризуб	Природа, перли, вітраж, Трипілля, президент, перший, тріумфальні арки, кроманьйонець

Вправа 2.5.К. Автоматизація вимови у словах зі 2 звуками Р.

Інструкція: повторити запропоновані слова, добрати скласти з 5 з ними розповідні речення, узгоджуючи в часі, родові, відмінку.

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>	<i>Картка №3</i>
Раструб, брошура, ребро, територія, розміри, патріарх, перетворення, параграф, пращур, прикрашали	Переворот, приручення, простір, розшарування, перетворювати, територія, розширення, простір, реформи, ярмарок	Розмір, програш, ремарка, хоробрість, тортури, структура, імператор, периметр, розробили, приручені

Вправа 2.5.Л. Автоматизація вимови звуку у реченнях.

Інструкція: прочитати запропоновані речення (в яких кожне слово розпочинається на заданий звук), контролюючи вимову.

<i>Картка №1</i>
<ol style="list-style-type: none"> 1. Древні древляни розчарувались ранній перемозі Русі/ 2. Прабатьківщина слов'ян археологам та історикам достовірно невідома. 3. Історичні реліквії Русі розкидані по сучасній території України. 4. Робота археолога розкопувати старі захоронення. 5. Русь розросталася по річці Рось. 6. Приблизно 1,7 млн. років тому з'явився різновид пралюдини – пітекантроп.

<i>Картка №2</i>
<ol style="list-style-type: none"> 1. Територія Війська Запорізького поділялася на полки й сотні. 2. Розміри Софії Київської є грандіозними, тому що собор будували як головний храм держави. 3. Наші пращури вірили в магічну силу імені. 4. Реформи братів Гракхів звелися нанівець після смерті Гаяя. 5. Близько 2000р до н.е. приручили слона.

<i>Картка №3</i>
<ol style="list-style-type: none"> 1. Ранкова роса іскрилась на мармурових сходах храму. 2. Києво-Печерська Лавра розрослася з печерного скину на кручах Дніпра.

3. Землеробство, скотарство та збиральництво були першими промислами первісних людей.
4. Серед видатних цивілізацій стародавнього світу виокремлюємо Римську імперію.
5. Перша стоянка первісних людей на території України знаходиться в Закарпатті, село Королеве.

Картка №4

1. Перший президент Центральної Ради України – М. Грушевський.
2. Професор розповідав про археологічні розкопки на території Більського городища.
3. Археологи шукають території первісних поселень використовуючи георадари.
4. Ярослав Мудрий розбудовував Київ, як столицю Київської Русі.
5. Первісні групи людей мають назву первісні родові громади.
6. Осередком козацької демократії було Запоріжжя.

Вправа 2.5М. Автоматизація вимови звуку у складнопідрядних та складносурядних реченнях складених самостійно.

Інструкція: прочитай слова на картці, склади з них складносурядне речення дотримуючись правил словозміни.

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>	<i>Картка №3</i>
Україна, країна, Дніпро, розкоп, поверхня, культура, речі, праця, археолог.	Держава, кургани, цар, пектораль, Запоріжжя, зброя, розкопки, мури, герб, договір, історія.	Рукопис, портрет, прапор, джерело, скарб, рік, пращури, преса, Русь, Нестор.

<i>Картка №4</i>	<i>Картка №5</i>	<i>Картка №6</i>
Архаїчний, стародавній, родовий, рід, родина, пращури, предки, мурал, культура, країна, розділ	Календар, антропологія, релігія, кроманьйонець, бронза, рибальство, збиральництво, фараон ремесло, кераміка	Первісний, патріарх, піктограми, споруди, кургани, печери, жерці, царство, піраміди, храми, іригація, фараон

Завдання 2.6. Розвиток фонематичного сприймання та звуко-буквеного аналізу слів.

Завдання 2.6.А. Місце звуку в слові.

Інструкція: визначте послідовності розміщення заданого звуку у слові на слух, запишіть номер в зошиті (3 хв.).

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>	<i>Картка №3</i>
1. Бронза. 2. Розбудова. 3. Боротьба. 4. Культура. 5. Лицар.	1. Фабрика. 2. Ворог. 3. Простолюд. 4. Розвиток. 5 Демонстрація.	1. Володар. 2. Фреска. 3. Пектораль. 4. Подорож. 5. Ріст.

<i>Картка №4</i>	<i>Картка №5</i>	<i>Картка №6</i>
1. Рим. 2. Перевинний. 3. Сувернітет. 4 Незабаром. 5. Турнір.	1. Рабство. 2. Збирач. 3. Бронза. 4. Реформа. 5. Держава.	1. Астрономія. 2. Архітектура. 3. Скульптура. 4. Тигр. 5. Єфрат.

Завдання 2.6.Б. Знайди помилку на слух.

Інструкція: уважно прочитай словосполучення, знайди помилкові та виправ.

<i>Картка №1</i>
<p>Україна розташована на Європі, що є частиною Євразії (в Європі) Клімат і рельф упродовж існування людства зазнали чималих змін (рельєф). Спеціально оброблений і спресований очерет це папілус, а розтягнута, вичищена та висушена шкіра – пергамент (папірус). Усе, що відбулося в минулому, має причини, приводи, лезультати і наслідки (результатом). Перемога під Хотиним вятувала Західну Європу від вторгнення османів (врятувала).</p>

<i>Картка №2</i>
<p>Творцями історії є люди (творцями) У IX столітті на українських землях постала дежава (держав). У 988 році хлистянство стало релігією Русі-України (християнство). На ніч з 17 на 18 жовтня 957 року княгиня Ольга прийняла християнство в Константинополі (в ніч). Розбудову держави та її зміцнення продовжив син Володимира – князь Ялослав (Ярослав).</p>

<i>Картка № 3</i>
<p>Скрипторій – майстерня зі створення лукописних книжок (Рукописних). У 1199 році два князівства – Галицьке й Волинське – утвонили єдину державу зі столицею в місті Галич (утворили). Найскладніше жилося укаїнцям на прикордонні – на Київщині та Брацлавщині (українцям).</p>

Козаки вибрали місце проживання під порогами Дніпра (за порогами).

Головною військовою базою козаків була фолтеця – Запорозька Січ (фортеця).

Завдання 2.6.В. Виділити слово з заданим звуком з тексту.

Інструкція: прослухай речення, прочитані мною, знайди в кожному з них слово, де є заданий звук та познач цифрою, у якому саме слові він наявний. Необхідно знайти слова, в яких присутній звук [Р].

Картка №1

Історична доля українців, їхня традиційна культура, маючи багато спільних рис, водночас зберігає певні регіональні особливості. Вони виявляються на певній території й зумовлені особливостями історичного розвитку окремих районів України. Впливають на них природні та географічні умови, особливості культурних та повсякденних зв'язків з представниками інших етносів. Усе це дає підстави для етнографічного районування. Проте надзвичайно важливо при вивченні етнографічного різноманіття українців різних регіонів бачити й спільне. Це те, що визначає історичну, етнічну та духовну єдність усього українського народу в Україні і поза її межами.

Завдання 2.6.Г. Визначити кількість слів в реченні.

Інструкція: я буду зачитувати речення вголос, а ти маєш відразу визначати кількість слів у ньому. Відповіді необхідно давати швидко та без зволікань. Після цього речення вголос читає учень.

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>
Час від часу Січ-фортеця змінювала розташування. На початку ХХ століття Україна все ще не мала власної держави. Вчені й мандрівники знайшли племена мисливців та збирачів, які живуть сьогодні в різних частинах землі.	Більшість учених дотримуються думки, що людина походить від деревної мавпи – дріопітека. Пектораль – нагрудна прикраса царя, воїна.

Завдання 2.6.Д. Положення звука в слові.

Інструкція: з ряду слів прочитаних мною виділи ті, в яких є звук «Р» та зобрази схематично його розташування у кожному слові.

<u>р</u>	<u>р</u>	<u>р</u>
<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>	<i>Картка №3</i>
Україна, країна, розкоп, речі, цар, Тибр, культура, яр	Дніпро, Дністер, герц, праця, археолог, історія, Рим, реставрація, мир.	Поверхня, держава, курган, пектораль, стародавній, шумер, дар, Кипр.

Завдання 2.6.Ж. Склади слово (акрослово).

Інструкція: уважно слухай слова, виділяючи перший звук, та склади слово з перших звуків. Запиши утворене слово.

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>	<i>Картка №3</i>
Ієрархія, Січ, трипільці, орнамент, рік, ілюстрація, ярус. (історія). Розвал, образ, зброя, мир, імператор, ріка (розмір). Фараон, оборона, раб, традиція, етнос, цар, яр (фортеця)	Житло, рада, етнографія, цивілізація, імперія (жерці). Етап, реставрація, антропогенез (єра). Ріг, епоха, лицар, історія, гільдія, явище (релігія)	Рим, акрополь, бог (раб). Православ'я, ринок, Африка, ціна, якість (праця). Робота, енеоліт, насип, тара, арка (рента)

Завдання 2.7. Вдосконалення просодичної сторони мовлення.

Завдання 2.7.А. Виразне читання.

Інструкція: прочитайте запропонований текст з дотриманням всіх правил пунктуації та правильно використовуючи наголоси і інтонацію.

<i>Картка №1</i>
<p>Перетворення людиноподібної мавпи на людину сучасного типу називають антропогенезом. Цей процес вивчає наука антропологія. На жаль, докладно з'ясувати, як відбувалося перетворення людиноподібної мавпи на людину сучасного типу, неможливо.</p> <p>Зміна клімату, спричинена похолоданням близько 3,5 млн. років тому, призвела до перетворення значної території Африки на савану та степ. Людиноподібна мавпа, пристосовуючись до життя на відкритій місцевості, змушена була випростатися. Піднявшись над високою травою та чагарником, вона краще бачила як ворогів, так і здобич.</p> <p>Але прямоходіння було лише однією з умов виживання. Другою умовою було об'єднання з подібними до себе з метою захисту і полювання. Життя у первісному стаді сприяло нагромадженню й передачі досвіду. Ще однією умовою стало виготовлення знарядь праці, яке сприяло розвитку руки і мозку.</p>

<i>Картка №2</i>
<p>У неоліті з'явилися кам'яні сокири для вирубування чагарників і дерев. Із каменю виготовляли й землеробські знаряддя праці. Замість палиці-копачки, що слугувала для викопування із землі поживних корінців, землероб почав користуватися мотикою. Це була палиця із загнутим кінцем чи гачком із кості або рогу. Згодом з'явилося рало. До гострої палиці прив'язували мотузку. Одна людина тягла за мотузку, а інша палицею розпушувала землю. У борозни, які утворювалися, кидали насіння. Збирали врожай серпом, виготовленим із дерева або</p>

кістки з крем'яними вставками. Потім зерно розмелювали на пласкому камені-зернотерці, а пізніше винайшли жорна.

Картка №3

Про могутність фараонів і поклоніння їм свідчить пишний поховальний обряд. Єгиптяни вважали, що після смерті фараон приєднується до богів.

Ще за його життя вони будували місце останнього спочинку правителя у вигляді величезних пірамід. Традиція будувати піраміди проіснувала близько 1000 років. Згодом фараонів почали ховати в гробницях, які вирубували в скелях. Вони були захищені від пограбувань і розорення. Першу піраміду збудували за царя Джосера майже 5 тис. років тому. Вона була ступінчастою, нагадувала сходи.

Завдання 2.7.Б. Прочитайте вірш, доберіть до виділених слів рими.

Картка №1

Історія наша – це є пам'ять народу,
Що приходить до нас із **далеких часів**
І письменні мужі із чернецького роду
Це ж писали для нас, для **прийдешніх віків**.

Картка №2

А історія наша – це історія **правди**,
Це життя наших предків з тих **прадавніх часів**,
На їх землі слов'янські, зазіхав ворог завжди
Народ брався до зброї – проганяв **ворогів**.

Картка №3

Фактів мало дійшло із глибин тих **столітніх**,
Де ж там **правда** – де ні, нам непросто знайти
А події часів, трьохсотрічних, новітніх?
Всі в вигадках вони в балачках **пустих**.

III. Підсумок заняття (2–3 хв.).

Тема: ПРОФЕСІЇ

Мета: формування первинних вимовних вмій та навичок, вдосконалення лексико-граматичної сторони мовлення, розвивати фонематичні процеси (аналіз, синтез), сформувати позитивне налаштування на процес комунікації

Обладнання: картки з завданнями, робочі зошити, комп'ютер, підключення до інтернету, телефон, відео та аудіо фали.

Хід заняття

I. Організаційний момент (1–2 хв.).

II. Основна частина (40 хв.).

2.1. Формування позитивної мотивації на корекцію (2–3 хв.).

2.2. Постановка звуку за наслідуванням та змішаним способом (5 хв.).

2.3. Закріплення вимови звуку на вправах з розвитку дихання та подовження мовленнєвого видиху (P-P-P-P-P) (5 хв.).

Завдання 2.3.А. Метроном.

Мета: автоматизація вимови звуку, подовження мовленнєвого видиху.

Інструкція: повторюючи звук **P** в заданому ритмі, вправлятися в його чіткості на одному видиху, відповідно до запропонованих схем.

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>
P-P-P-P-P	PP-PP-PP
P-P-P-P-P-P	PP-PP-PP-PP
P-P-P-P-P-P-P	PP-PP-PP-PP-PP
P-PP-P-PP-P-PP	PPP-PPP-PPP
PP-P-PP-P-PP-P	PPP-PPP-PPP-PPP
PP-P-PP-P-PP-P-PP	PPP-PPP-PPP-PPP-PPP

Завдання 2.3.Б. Музикант.

Мета: автоматизація вимови звуку, подовження мовленнєвого видиху

Інструкція: повторюючи звук **P** в заданому ритмі, вправлятися в чіткості його вимови на одному видиху та вміння виділяти голосом, відповідно до запропонованих схем.

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>
ppp-PPP-ppp-PPP-ppp-PPP	P-p-P-p-P-p
pp-PP-pp-PP-pp-PP	p-P-p-P-p-P
P-p-P-p-P-p	PP-p-PP-p-PP-p
p-pp-PPP- p-pp-PPP	pp-PP-pp-PP-pp-PP-pp

Завдання 2.3.В. Пісня «P».

Мета: автоматизація вимови звуку, подовження мовленнєвого видиху

Інструкція: потрібно проспівати добре знайому пісню за допомогою лише одного звуку, з опорою на запропоновані схеми з дотриманням ритму музики. Пісня проспівується на одному видиху з однаковою силою голосу.

<i>Картка №1 (Як у нас на Україні)</i>	
Як у нас на Україні – всі лани квітучи, Так у нас на Україні – люди всі співучи. Хай же щастя буде довгим і пісень багато, Бо без пісні в Україні не буває свята. Як у нас на Україні – всі лани квітучи, так у нас на Україні – люди всі співучи. Хай же щастя буде довгим і пісень багато, Бо без пісні в Україні не буває свята.	Р-Р-РР-РР-РРРР-РР-РР-РРР Р-Р-РР-РР-РРРР-РР-РР-РРР РР-Р-РР-РР-РРР-Р-РР-РРР Р-РР-РРР-Р-РРРР-Р-РРР-РР Р-Р-РР-РР-РРРР-РР-РР-РРР Р-Р-РР-РР-РРРР-РР-РР-РРР РР-Р-РР-РР-РРР-Р-РР-РРР Р-РР-РРР-Р-РРРР-Р-РРР-РР

Завдання 2.4. Закріплення вимови звуку у складових рядах та вдосконалені мовленнєвого дихання, розвиток ритму (5 хв.).

Завдання 2.4.А. Повторювання складів відповідно до запропонованого музичного темпу (марш, пісня, танець).

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>	<i>Картка №3</i>	<i>Картка №4</i>
РА-РА-РА	РА-РИ-РЕ	АР-АР-АР	ОР-ИР-ЕР
РИ-РИ-РИ	РА-РЕ-РИ	ИР-ИР-ИР	ОР-ЕР-ИР
РЕ-РЕ-РЕ	РА-РО-РУ	ЕР-ЕР-ЕР	ОР-АР-УР
РО-РО-РО	РА-РУ-РО	ОР-ОР-ОР	ОР-УР-АР
РУ-РУ-РУ	РА-РЕ-РИ	УР-УР-УР	ОР-ЕР-АР

Завдання 2.5. Автоматизація вимови звуку в словах.

Завдання 2.5.А. Автоматизація вимови звуку в словах з відкритим складом на початку слова.

Інструкція: повторити запропоновані слова, придумати актуальні часу словосполучення.

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>	<i>Картка №3</i>
Радіолог, ревізор, радіоелектронік, регент, рахівник, радіоведучий, радіотехнік	Редактор, режисер, репетитор, рефері, референт, риболов, ретушер, розвідник, розробник, рисівник	Ревматолог, радист, рентгенолог, ріелтор, реставратор, репортер, рекрутер, ресторатор, репортер, робітник

Завдання 2.5.Б. Автоматизація вимови звуку в середині слова з відкритим складом.

Інструкція: повторити запропоновані слова, придумати з ними словосполучення.

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>	<i>Картка №3</i>
Диригент, перекладач, драпірувальник, режисер, зберігач фондів, запарювати, прикордонник, фотограф, карикатурист, пресувальник, диригент	Оператор, хореограф, калібрувальник, карамельник, терапевт, кінорежисер, контролер, координатор, кінемаграфіст, корабельник, куратор	Баріста, винороб, критик, нейрохірург, провізор, травматолог, трансплантолог, астроном, гідролог, картограф, метеоролог, диригент, нотаріус

Завдання 2.5.В. Автоматизація вимови звуку на початку слів з закритим складом.

Інструкція: повторити запропоновані слова, пояснити значення 5 з них.

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>	<i>Картка №3</i>
Радник, рентгенолог, реставратор, розвідник, рихтувальник	Реєстратор, розробник, розфасовник, розпорядник, роздягальник	Розводити, розслідувати, розсувати, розраховувати, розповсюджувати

Завдання 2.5.Г. Автоматизація вимови звуку в словах з закритим складом в середині слів.

Інструкція: повторити запропоновані слова, пояснити значення 3 з них.

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>	<i>Картка №3</i>
Зварювальник, закрійник, заправник, інструктор, керівник, колорист, конструктор, штурман, бармен, фермер, журналіст	Працівник, коректор, кошторис, виробник, колорист, флорист, парфумер, гірник, тракторист, гірник, фармацевт, археолог	Коректор, паркетник, пресувальник, ортопед, дерматолог, металург, сценарист, фермер, бармен, барбер, орнітолог, флорист

Завдання 2.5.Д. Автоматизація вимови звуку в словах з закритим складом в кінці слів.

Інструкція: повторити запропоновані слова, пояснити значення 3–5 з них.

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>	<i>Картка №3</i>	<i>Картка №4</i>
Оператор, егер, інспектор, маляр, адміністратор,	Сапер, аудитор, брокер, бухгалтер,	Арбітр, тренер, боксер, перукар,	Штукатур, кондитер, провізор,

диктор, актор, архітектор, аудитор, слюсар, грумер, балетмейстер, каскадер, диспетчер, інженер	диллер, маклер, дегустатор, кухар, пивовар, лялькар, аніматор, столяр, скульптор, ювелір, бригадир	прокурор, лікар, секретар, автор, психіатр, касир, тьютор, брокер, фоніатр, педіатр, дизайнер бджоляр	директор, акомпаніатор, кухар, фермер, санітар, бондар, архітектор.
---	--	---	---

Завдання 2.5.Ж. Автоматизація вимови у словах зі збігом приголосних на початку слова.

Інструкція: повторити запропоновані слова, добрати до них синоніми, скласти з ними словосполучення.

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>	<i>Картка №3</i>
Гравер, гравіювальник, графолог, дріжді, праця, дроворуб, друкарня, програміст, провідник, криміналіст	Дресирувальник, кредитор, критик, драматург, кравець, президент, прем'єр, працівник, тренер	Трамвай, бригадир, грумер, провізор, прокурор, брокер, тракторист, тролейбус, драматург

Завдання 2.5.З. Автоматизація вимови у словах зі збігом приголосних в середині слів.

Інструкція: повторити запропоновані слова, добрати до них синоніми, скласти з 3 з них речення.

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>	<i>Картка №3</i>
Бортпровідник, матрос, випробувальник, агроном, водопровідник, географ, геоморфолог, двірник	Демонстратор, кардіолог, ударник, адміністратор, диспетчер, інструктор, акробат	Камердинер, журналіст, закриття, астроном, картограф, астронавт, зварювальник

Завдання 2.5.К. Автоматизація вимови у словах зі 2 звуками Р.

Інструкція: повторити запропоновані слова, добрати скласти з 5 з ними розповідні речення, узгоджуючи в часі, родові, відмінку.

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>	<i>Картка №3</i>
Адміністратор, рефері, архітектор, розкрійник, директор, декоратор, демонстратор	Деревообробник, хірург, дресирувальник, фермер, парфумер, тракторист, брокер, бригадир	Інструктор, режисер, артилерист, репер, ерготерапевт, репортер, редактор, режисер, репетитор

Завдання 2.5.Л. Автоматизація вимови звуку у реченнях.

Інструкція: прочитати запропоновані речення (в яких кожне слово розпочинається на заданий звук), контролюючи вимову.

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>
1. На уроці ми розглядали приклади деревообробки. 2. Зображення архітектора має карикатурний характер. 3. Рома розповів Риті про розмаїття театральних декорацій.	1. У Федора новий барабан, його придбав учора на базарі. 2. Розібраний фотоапарат до поробки збирав Ростислав. 3. Рано вранці робітник тролейбусного парку прямує на роботу.

<i>Картка №3</i>	<i>Картка №4</i>
1. В морозну вечори Тамара заварює трав'яний чай з ромашкою та звіробоем. 2. Ранкова гімнастика є запорукою здоров'я. 3. Переможця екстремальних гірських перегонів очікує винагорода.	1. Хірург розробляв стратегію проведення операції з трансплантації нирки. 2. Виконання ризикованих трюків загрожує здоров'ю та кар'єрі повітряних акробатів. 3. Повітря на гірському перевалі іскриться кристалами.

Завдання 2.6. Розвиток фонематичного сприймання та звуко-буквеного аналізу слів.

Завдання 2.6.А. Місце звуку в слові.

Інструкція: визначте послідовності розміщення заданого звуку у слові на слух, запишіть номер в зошиті (3 хв.).

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>	<i>Картка №3</i>
А) 1. Лікар. 2. Перукар. 3. Ортодонт. 4. Директор. 5. Драматург. Б) 1. Розподільник. 2. Командир.	А) 1. Бактеріолог. 2. Бандурист. 3. Бондар. 4. Бандурист. 5. Астронавт. Б) 1. Бригадир. 2. Різьбяр.	А) 1. Актор. 2. Тракторист. 3. Радист. 4. Виноградар. 5. Юрист. Б) 1. Виробник. 2. Репер.

3. Касир.	3. Охоронець.	3. Акробат.
4. Ортопед.	4. Кухар.	4. Ревізор.
5. Колорист.	5. Бурильник.	5. Касир.

Завдання 2.6.Б. Знайди помилку на слух.

Інструкція: уважно прочитай словосполучення, знайди помилкові та виправ.

<i>Картка №1</i>
Читав роман у ранку (з ранку) Посаджена квітуюча сакула (сакура) Щипучий лак вкусив за руку риболова (рак) Підйомний клан важкий в управлінні (кран) Місто Лига має дає неймовірне натхнення (Рига)

<i>Картка №2</i>
Маруся збилає помідори (збирає) Горобець злякався волони (ворони) Наприкінці белезня розпустилася верба (березня) Горобці дзьобають зелено (зерно).

<i>Картка №3</i>
Захар зіпсував сталий телевізор (старий) Друзі подорожують у тропіках (друзі) Дроворуб отримав травму (травму) У тлопіках швидко ростуть фрукти (тропіках)

Завдання 2.6.В. Виділити слово з заданим звуком з тексту.

Інструкція: прослухай речення, прочитані мною, знайди в кожному з них слово, де є заданий звук та познач цифрою, у якому саме слові він наявний. Необхідно знайти слова, в яких присутній звук [Р]. Правильний вибір професії – справа не проста. Адже професія визначає.

<i>Картка №1</i>
Доля людини. А доля – взагалі дуже складне поняття. У давні часи, коли вигадували це слово, воно утворилося від слова «судити». Вважалося, що боги заздалегідь судять про те, що чекає на людину в майбутньому. Насправді, доля визначалася тим, в якому середовищі людина народилася, чим займалися її предки. В ту пору не заведено було сперечатися з долею. Потрібно було смиренно приймати те, що тобі судилося. Звичайно, частково це проявляється і в наш час.

<i>Картка №2</i>
Часто діти переймають майстерність батьків з ранніх років, тому їм легше йти по життю второваним шляхом. Але все ж сучасність пропонує нам значно більший вибір, ніж раніше. Система освіти

дозволяє випробувати свої сили в різних напрямках. Ринок праці стрімко змінюється, тому не завжди досвід батьків може принести користь молодому поколінню.

Картка №3

Початок нашого життя з правильною професії дуже важливо, так як майбутнє молоді залежить від цього вибору. Тому молодь повинна поставитися до вибору з величезною увагою, проаналізувавши всі за і проти. Крім того, наші друзі і старші родичі можуть вплинути на наш вибір або ж дати добру пораду.

Знайти хорошу роботу нелегко. Ви можете бути прекрасною людиною, але все одно роботодавці не нададуть вам посаду вашої мрії, якщо у вас відсутня необхідна для цієї роботи кваліфікація. Тому важливо проаналізувати яку освіту і які вміння потрібні для вашої професії. Навички користування комп'ютером і добре володіння англійською мовою є абсолютно необхідними для сучасних посад.

Завдання 2.6.Г. Визначити кількість слів в реченні.

Інструкція: я буду зачитувати речення вголос, а ти маєш відразу визначати кількість слів у ньому. Відповіді необхідно давати швидко та без зволікань. Після цього речення вголос читає учень.

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>	<i>Картка №3</i>
1. У світі дуже багато різних професій. 2. Помилки трапляються найчастіше від незнання важливих складових блоків інформації. 3. У сучасному світі налічується понад п'ятдесяти тисяч професій.	1. Матроси відпливли до острова. 2. Біля рукомийника прибиральниця повісила новий рушник. 3. У саду ростуть персики, абрикоси, виноград які доглядав садівник.	1. Дмитрові отримав перше завдання – позбирати груші. 2. Після роботи актор вирушив додому трамваєм. 3. Федір лагодить паркан.

Завдання 2.6.Д. Положення звука в слові.

Інструкція: з ряду слів прочитаних мною виділи ті, в яких є звук «Р» та зобрази схематично його розташування у кожному слові.

__р__	___р	р___

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>	<i>Картка №3</i>
Робітник, інспектор, лікар, ортодонт, мерукар, маркетолог, рентгенолог, дресирувальник, друкар, режисер	Реквізитор, реєстратор, рекламіст, менеджер, фермер, флорист, офіцер, ортопед, ортодонт	Курер, шахтар, кухар, оператор, моряк, директор, штукатур, волонтер

Завдання 2.6.Ж. Склади слів (акрослово).

Інструкція: уважно слухай слова, виділяючи перший звук, та склади слово з перших звуків. Запиши утворене слово.

<i>Картка №1</i>	<i>Картка №2</i>	<i>Картка №3</i>
Лаборант, інженер, куратор, акушер, реабілітолог (Лікар). Реолог, експерт, криміналіст, технік, ортодонт, регент (Ректор). Генетик, етнолог, організатор, логопед, орнітолог, гід (Геолог).	Візажист, ортодонт, дипломат, іхтіолог, йог (Водій). Ливарник, економіст, калібровщик, танцюрист, оператор, радист (Лектор). Рибак, еколог, докер, агроном касир, таксист, оператор, рятувальник (Редактор).	Табельник, ріелтор, екскурсовод, наладчик, електрик, реабілітолог (Тренер). Демонстратор, евакуатор, карамельник, акушер, няня (Декан). Чеканник, агротехнік, бортмеханік, апаратник, нарядник (Чабан).

Завдання 2.7. Вдосконалення просодичної сторони мовлення.

Завдання 2.7.А. Виразне читання.

Інструкція: прочитайте запропонований текст з дотриманням всіх правил пунктуації та правильно використовуючи наголоси і інтонацію. Вислови думку щодо актуальних професій сьогодення.

<i>Картка №1</i>
<p>У світі дуже багато різних професій. Всі вони дуже важливі й необхідні. Кожна людина вибирає собі заняття до душі. Дехто пробує себе в декількох професіях і з часом визначається, чим йому цікаво займатися.</p> <p>Найважливішою я вважаю професію лікаря. Адже без докторів дуже важко прожити. Доктора лікують людей від важких захворювань, від застуди й алергії. Лікарі роблять складні операції та рятують життя людям. Я поважаю людей, які обирають таку спеціальність.</p> <p>Далі найнеобхіднішою я вважаю професію кухаря. Всі люблять їсти, і кожна людина має потребу в харчуванні. Тому вміти готувати смачно й корисно – це ціла наука, яку необхідно вивчати. Кухарі можуть дивувати смачними першими стравами, гарнірами та десертами.</p>

Картка №2

Цікавою і перспективною є професія будівельника. Потрібна вона для того, щоб у кожній сім'ї був будинок. Для того щоб працювати будівельником, необхідно добре вчитися. Якщо мати необхідні знання, можна чимало заробляти на будівництві будинків. Крім цього, можна прославитися на весь світ, якщо побудувати щось грандіозне. Я поважаю будівельників, бо їхня праця вимагає багато сил, точних розрахунків і великої уваги.

Професія модельєра є необхідною і важливою професією, адже кожна людина має носити одяг. Проте, її виготовлення не можливе без кравця, робота якого вимагає багато знань і умінь.

Багато ще різних професій, які є необхідними та важливими. До них відносяться і вихователі, і вчителі. Не обійтися без таких професій, як бухгалтер, економісти та програмісти. Важливі касири, продавці й перукарі. Веселішим роблять життя актори, гумористи та клоуни. Працюють з тваринами дресувальники, лікують тварин ветеринари. Тому професій дуже багато та всі вони важливі для сучасного життя.

Завдання 2.7.Б. Прочитайте вірш, доберіть до виділених слів рими.

Картка №1	Картка №2	Картка №3
Сценарист сценарій пише, Прочитай його скоріше, Може, фільм чи передача , Може, й мюзикл в придачу . Що напише – те й тримай , А вже потім вибирай .	Він у лісі проживає. Та за лісом доглядає. Сосни садить та пильнує, Звірив взимку він годує . Це лісник , він любить ліс, А ще він грибів приніс.	За верстатом токар Завзято працює. Бо роботу любить, Ніколи не нудьгує. Гайки та гвинти Він виготовляє. Токарі потрібні всім, Кожен хлопчик знає!

III. Підсумок заняття (2–3 хв.).

4.6. Зміст та приклади логопедичної роботи на етапі автоматизації звуків в активному мовленні

Етап автоматизації звуку в активному мовленні та соціальних ситуаціях в умовах нової української школи, можливості змішаної та дистанційної форми організації освітнього процесу з метою підвищення його ефективності ми рекомендуємо включати в заняття з розвитку мовлення, що передбачає проведення бінарних уроків (участь вчителя-предметника та вчителя-логопеда) один раз на два тижні. Самостійна

робота учнів передбачає виконання індивідуальних завдань (у першій половині дня та ввечері) упродовж першого місяця методики формування мовленнєвої компетентності молодших підлітків. Кількість занять даного етапу носить рекомендований характер, допускається проведення від 3 до 5, кожне з яких варто провести у вигляді певної активності або у інтелектуальної командної гри і буде присвячено певному предмету або темі яку діти вивчали в певний період.

Орієнтовний хід заняття етапу автоматизації звуку в активному мовленні та соціальних ситуаціях (45–50 хв.):

I. Організаційний момент (1–2 хв.).

II. Основна частина (40 хв.).

1. Розвиток діалогічного мовлення (складання плану діалогу з опорою на сюжетний малюнок) (5 хв.).

2. Вправління у використанні невербальних засобів спілкування (вгадай слово) (3–5 хв.).

3. Вправління у використанні просодичних складових (читання уривку художнього твору) (5 хв.).

4. Вправління у діалогічному мовленні без підготовки (відповіді на запитання за змістом прочитаного твору) (5 хв.).

5. Розвиток монологічного мовлення (розкриття значення афоризмів і прислів'їв) (5 хв.).

6. Вправління в синтаксичних вміннях (редагування речень, що містять спільнокореневі слова й форми одного слова) (7 хв.).

7. Розвиток когнітивних вмінь у ігровій формі.

III. Підсумок заняття (2–3 хв.).

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Тімашова В. Поняття адміністративного процесу, його ознаки, принципи, структура, класифікація. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2011. № 11. С. 137–143.
2. Колупаєва А. Інклюзивна освіта як модель соціального устрою. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2014. № 2. С. 7–18.
3. Реан А., Бордовская Н., Розум С. Психология и педагогика. Санкт-Петербург : Питер, 2002. 432 с.
4. Нечереда В., Кириченко В. Підлітки уразливих категорій: типологія і особливості виховання в умовах закладів загальної середньої освіти : метод. посіб. Кропивницький, 2019. 134 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/275581587.pdf>
5. Кононець Н. Метод сінквейну при ресурсно-орієнтованому навчанні інформатики: робота з підручником. *Інновації в освіті: здобутки та перспективи* : матеріали всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. Умань : Візаві, 2018. С. 46–48.
6. Гонтаровська Н. Особливості соціальних детермінант створення освітнього середовища на сучасному етапі розвитку суспільства. *Наша школа*. 2008. № 3. С. 16–21.
7. Леонтьев А. Психолінгвістика. *Лингвистический энциклопедический словарь*. Москва : Сов. энцикл., 1990. 460 с.
8. Біляєв О., Вашуленко М., Плахотник В. Концепція мовної освіти в Україні. *Рідна школа*. 1994. № 9. С. 71–73.
9. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Бусел]. Київ : Ірпінь ; Перун, 2003. 1440 с.
10. Вашуленко М., Лінгводидактичні орієнтири сучасної початкової мовної освіти в Україні. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2010. Вип. 50. С. 57–65.
11. Горкун М. Г. Роль мови і мовної практики в навчанні іноземних мов. *Наукові записки НаУКМА*. 2003. Т. 22, ч. I. С. 50.
12. Выготский Л. Мышление и речь : в 6 т. Москва, 1982. Т. 2. 504 с.
13. Гальперин П. Психология мышления и учение о поэтапном формировании умственных действий. *Исследования мышления в советской психологии* / под ред. Е. В. Щороховой. Москва, 1966. С. 259–276.
14. Щерба Л. О трояком аспекте языковых явлений и об эксперименте в языкознании. *Языковая система и речевая деятельность*. Ленинград, 1974. С. 24–39.

15. Зимняя И. А. Психология обучения неродному языку: на материале русского языка как иностранного. Москва : Рус. язык, 1989. 219 с.
16. Лобчук О., Герлянд О. Ознайомлення школярів з елементами ділового мовлення. *Початкова школа*. 2008. № 4. С. 12–16
17. Лобчук О., Гудзик І. Мовленнєва діяльність на уроках мови. 2–4 класи. Аудіювання, діалог, переказ, твір. Київ : Шк. світ, 2006. 124 с.
18. Мамчич О., Райська Л., Барнич О. Формування україномовної особистості майбутнього вчителя початкових класів НУШ. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Серія : Педагогічні науки*. 2021. Вип. 12. С. 43–49.
19. Богин Г. Начальные уровни развития языковой личности школьника как формат для определения успешности его филологической подготовки. Тверь : Изд-во Твер. ун-та, 1999. 62 с.
20. Косенко Ю. Основи теорії мовної комунікації : навч. посіб. Суми : Сумський держ. ун-т, 2011. 187 с.
21. Кучеренко І. Змісту уроку української мови в аспекті комунікативно спрямованої освіти *Українська мова і літератури в школі*. 2013. № 7. С. 7–13.
22. Богіним Г., Карасик В. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград : Перемена, 2002. 477 с.
23. Бойчук Ю. Д., Бородіна О. С. Методичні рекомендації щодо організації та змісту діяльності вчителя загальноосвітнього навчального закладу в умовах інклюзивного навчання. Харків : ХНПУ, 2013. 17 с.
24. Бородіна Н. Формування мовної особистості учнів як провідне завдання мовної освіти. *Studia Methodologica*. 2015. Issue 41. С. 79–84.
25. Формування мовної особистості на різних вікових етапах / А. Богуш та ін. Одеса, 2008. 272 с.
26. Єрмоленко С., Бибик С., Тодор О. Українська мова : короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. Київ : Либідь, 2001. 222 с.
27. Навчання української мови учнів 5 класу на засадах компетентнісного підходу : посібник / Н. Голуб та ін. Київ, 2017. 144 с.
28. Мацько Л. Аспекти мовної особистості у перспекції педагогічного дискурсу. *Дивослово*. 2006. № 7. С. 2–4.
29. Пентилюк М. Мовна особистість учня в перспекції мовленнєвого спілкування. *Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики*: зб. ст. Київ : Ленвіт, 2011. С. 80–84.
30. Державний стандарт базової середньої освіти й затверджена постановою КМ України від 30.09.2020 р. № 898.
31. Навчальні програми для 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Українська мова для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. 5-9 класи / уклад.: Г. Т. Шелехова та ін. Київ, 2013. С. 2.

32. Губарь О. Г. Дидактичні умови формування мовленнєвої компетентності молодших підлітків в умовах інклюзивного навчального середовища основної школи : дис.. канд. пед. наук. Полтава, 2020. 331 с.
33. Клобукова Л. Структура языковой личности на разных этапах её формирования. Язык, сознание, коммуникация. Москва : Изд-во МГУ, 1997. С. 70–77.
34. Красных В. Основы психолингвистики и теории коммуникации. Москва : Гнозис, 2001. 270 с.
35. Пузырёв А. В. Опыты целостно-системных подходов к языковой и неязыковой реальности. Пенза : ПГПУ имени В. Г. Белинского, 2002. 163 с.
36. Голуб Н., Горошкіна О. Модельна навчальна програма «Українська мова. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти. URL: https://drive.google.com/file/d/1ngp-IBriUmeHFzzN-7QxjTU14_c9BRE0/view
37. Модельна навчальна програма «Українська мова. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти / О. Заболотний та ін. URL: <https://drive.google.com/file/d/1DzL9Eu9UXz73oINyRRFl2sMToqvcCLcd/view>
38. Гриньова М., Губарь О. Формування мовленнєвої компетентності молодших підлітків в умовах інклюзивного навчального середовища основної школи. *Імідж сучасного педагога*. 2021. № 3(198). С. 72–76.
39. Балакина Л. Л. Коммуникативная компетентность учащихся: сущность, содержание, необходимость формирования. *МНКО*. 2009. № 4. С. 211–213. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kommunikativnaya-kompetentnost-uchaschihsya-suschnost-soderzhanie-neobhodimost-formirovaniya>
40. Хорошковська О. Теоретико-методичні засади навчання української мови і мовлення у школах І ступеня з мовами викладання національних меншин України : монографія. Київ : Пед. думка, 2012. 160 с.
41. Дрозд Н. Формування граматичних навичок в учнів 5-6 класів. *Англійська мова та література*. 2018. № 19/21. С. 90–104.
42. Гриньова М., Губарь О. Мовленнєва компетентність підлітків як результат впливу освітнього середовища школи з інклюзивною формою навчання (дидактичний аспект) : навч. посіб. Полтава : АСМІ, 2020. 181с.
43. Голуб Н. Ознаки компетентності мовної особистості. *Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка*. Вип. 48. Івано-Франківськ, 2013. 260 с.
44. Бородіна Н., Каленюк С. Формування мовної особистості учнів як провідне завдання мовної освіти. *Studia Methodologica*. 2015.

Issue 41. С. 79–84. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/7216/1/Borodina%2C%20Kalenyuk.pdf>

45. Пентилюк М. І. Мовна особистість учня в перспекції мовленнєвого спілкування *Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики*. Київ : Ленвіт, 2011. 256 с.

46. Навчальні програми для 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів. «Українська мова для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. 5-9 класи» / уклад.: Г. Шелехова та ін., М. Пентилюк, В. Новосьолова, Г. Гнаткович, Н. Коржова, В. Таранік-Ткачук. <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programy.html>

47. Селіванова О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К., 2010. 844 с.

48. Бацевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики. Київ, 2004. 344 с.

49. Губарь О. Комплексна діагностика рівня сформованості мовленнєвої компетентності молодших підлітків в умовах інклюзивного навчального середовища основної школи. *Витоки педагогічної майстерності*. 2021. № 28. С. 43–49. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/18576>

50. Навчальні програми для 6-9 класів (Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, 2011 рік). URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>

51. Програми для 12-річної школи загальноосвітніх навчальних закладів з предмету «Українська мова» : затвердженої МОН України (лист № 1/11-6611. від 23.12.2004 р.).

52. Волкова Г. Игровая деятельность в устранении заикания у дошкольников. Москва : Просвещение, 1983. 144 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

ЗОШИТ ДІАГНОСТИЧНИЙ

*для визначення стану мовленнєвої компетентності
(молодших підлітків) учнів основної школи*

Розробник: Губарь О. Г.

Прізвище, ім'я _____
Клас _____
Навчальний заклад _____

Ти вже виконав частину завдань разом з педагогом, а тепер попрацюй будь ласка самостійно.

Всі завдання, що запропоновані у зошиті мають приклади виконання, якщо цього буде не достатньо, попроси про пояснення додатково це ніяким чином не вплине на оцінку чи враження про твої знання.

Блок 2.

Завдання 1. Назви запропоновані букви, промовляй протяжно, ніби проспівуючи.

А-А-А	Е-Е-Е	И-И-И
О-О-О	І-І-І	У-У-У

Завдання 2. Назви звуки, запропоновані педагогом. Спочатку повтори їх окремо одна від одної, потім прочитай у рядок.

Б-Б-Б	П-П-П	В-В-В
Ф-Ф-Ф	М-М-М	Б'-Б'-Б'
П'-П'-П'	В'-В'-В'	Ф'-Ф'-Ф'

Завдання 3. Назви звуки, запропоновані педагогом. Спочатку повтори їх окремо одна від одної, потім прочитай у рядок. Говори чітко.

Т-Т-Т	Д-Д-Д	Н-Н-Н
Т'-Т'-Т'	Д'-Д'-Д'	Н'-Н'-Н'
Г-Г-Г	К-К-К	Х-Х-Х

Завдання 4. Назви звуки, запропоновані педагогом. Спочатку повтори їх окремо одна від одної, потім прочитай у рядок. Говори чітко.

С-С-С	З-З-З	Ц-Ц-Ц
Ш-Ш-Ш	Ж-Ж-Ж	Ч-Ч-Ч
С'-С'-С'	З'-З'-З'	Ц'-Ц'-Ц'

Завдання 5. Назви звуки, запропоновані педагогом. Спочатку повтори їх окремо одна від одної, потім прочитай у рядок. Говори чітко.

Л-Л-Л	Р-Р-Р	Й-Й-Й
Л'-Л'-Л'	Р'-Р'-Р'	

Завдання 6. Прочитай групи слів, запропоновані у картках. Склади з них поширене речення, запиши його.

Картка №1.

Автошлях, утворилася, тиснява, сьогодні, оскільки, прийшов, вокзал, приїхати.

Картка №2.

Усамітнено, життя, промайнуло, величезному, старовинному, будинку, письменник, ялинка.

Картка №3.

Евакуація, електростанція, вибух, розпочалася, дітей, відразу.

Завдання 7. Прочитай групи слів, запропоновані у картках. Склади з деякими з них поширене речення, запиши його, прочитай вголос.

Картка №1.

Постріл, пазл, повідомлення, пустота, пустеля, праска, пройдисвіт, палітра, панацея, вітраж, вектор, мюзикл, фатум, флорист, відео, мікрофон, фаворит, фікус, ферма, фюзеляж, вакансія, вазон, публіка, п'єса, бісер, бюро, мумія, мигдаль, мова, пісня, пілот.

Картка №2.

Катапульта, ампер, жабо, кома, гума, сковорідка, кебаб, анемія, риба, шуба, пом'якшення, фуфайка, кофта, зап'ясток, розп'яття, пов'язаний, світлофор, Словенія, провінція, фіфа, провідний, провідник, завзятий, зав'язь, професія, привид, проба, премія, прима, приборкання, провід, промінь, комедія, вимоги, вибір, півень, пірат.

Картка №3.

Сніп, ескулап, вісім, дім, дим, вислів, заспів, кум, голуб, хліб, вакуум, суп, цап, острів, рукав, автограф, шарф, підкуп, футуризм,

фанатизм, тайм, темп, технікум, телескоп, розум, там, упин, трагізм, гіпопотам.

Завдання 8. Прочитай групи слів, запропоновані у картках. Склади з них поширене речення або невеличке оповідання.

Картка №1.

Торт, тріо, трагедія, тактика, тачка, тінь, тюбик, дівчинка, дятел, драбина, диктофон, діаметр, динозавр, дедукція, новини, нектар, Нептун, німфа, нікотин, йога, йогурт, йод, химера, хуртовина, хижак, хазяїн, книга, кружка, ганок, гава, хвіст, хамелеон, хакі, хімія.

Картка №2.

Педіатр, патіо, песиміст, анонім, бант, сметана, удав, троянда, стіл, редька, відьма, лінійка, фортепіано, банан, патріот, літак, степ, стікер, кутя, водяний, будяк, розділ, клейноди, клеймо, крейсер, дзига, окуляри, дошка, нахаба, комаха, кухар, вихор, Ягайло.

Картка №3.

Ніготь, вогонь, ведмідь, жолудь, верблюд, слон, берет, фрегат, фосфат, етюд, елемент, саксофон, період, паштет, педант, повість, голод, уклад, тарган, тест, нейлон, клей, вікарій, відбій, зелений, золотий, Матвій.

Завдання 9. Прочитай групи слів, запропоновані у картках. Склади з них поширене речення або невеличке оповідання.

Картка №1.

Синиця, суниця, спідниця, сміливість, стимул, снайпер, сподівання, сіль, зозуля, зигота, земля, зебра, зоолог, сік, зілля, цибуля, цукерка, ціпок, цінник, цунамі, шляпа, шолом, шлунок, шаровари,

шлейф, живіт, жнива, жолудь, жест, жасмин, житель, черешня, чемність, чистовик, джміль, щастя, щітка, щавель, щипавка.

Картка №2.

Сонце, рукавиці, в'язниця, мозок, весілля, акустика, власник, паляниця, одиниця, ланцюг, абсциса, залізниця, газета, пісня, галушки, мешканець, дружба, пасажир, тиждень, лежанка, вежа, калюжа, відрядження, участь, вчення, почуття, вечірка, джміль, піджак, ящик, заціпка, священник, піщинка, попелище, хрещення.

Картка №3.

Палац, матрац, колодязь, віз, еліпс, колос, ікс, доказ, протез, страз, білорус, сказ, голос, синтез, гладіолус, наголос, резонанс, сажотрус, полюс, пульс, правопис, чебрець, плавець, гаманець, австрієць, українець, програш, латиш, рубіж, стаж, котедж, монтаж, подорож, вуж, грильях, стелаж, продаж, кортеж, пасаж, трикотаж, борщ, плач, матч, обруч, глядач, циркач, праворуч, оповідач, голіруч, завідувач, хрящ, хрущ, плющ, плащ.

Завдання 10. Прочитай групи слів, запропоновані у картках. Склади з них поширене речення або невеличке оповідання.

Картка №1.

Лондон, лак, лев, лічилка, листопад, літера, лиман, легенда, лінза, лічинка, лящ, лід, літо, луска, лом, рід, ріпа, ряд, ряска, рясний, рюкзак, рюмсати, рюша, рампа, рояль, робота, рукопис, різка, розетка, розписка, рушник, рефлекс, рахунок, реванш, раб, родич, ромб, риф, ринг, різанина.

Картка №2.

Корова, ослін, селище, залишок, підлога, кулінар, поліп, талія, хлопчик, шпалери, посольство, Наталія, вільхи, політ, пляма, клік, генерал, карнавал, вітряк, буряк, чебрець, таріль, порічки, смерека, паспорт, аеропорт, крокодил, діафрагма, купорос, коровай, сірник, призма, краб, окріп, Сократ, витрати, сурмач, кориця, країна, краєвид, кріт, поріз, карі, кряж, гиря, зоря, мрія.

Картка №3.

Посол, купол, корал, котел, футбол, метал, гул, відділ, консул, настил, сигнал, стимул, вигул, підпал, овал, мотоцикл, скеля, коваль, меблі, гуцул, нуль, міль, сіль, біль, постіль, буря, Варя, четвер, папір, колір, пустир, ліхтар, пастор, вугор, бісер, землемір, вихор, центр, майор, катер, нектар, омар, кобзар, інжир, нашатир, револьвер, ювелір, юпітер, кашемір, календар.

Завдання 11. Запиши слова під диктовку.

Завдання 12. (Визначення кількості звуків у слові). Прослухай уважно прочитані педагогом слова та визнач кількість звуків у кожному з них.

1 _____	2 _____	3 _____	4 _____
5 _____	6 _____	7 _____	8 _____
9 _____	10 _____	11 _____	12 _____
13 _____	14 _____	15 _____	

Завдання 13. Знайди помилку в словосполученні. Уважно прочитай записані на картці словосполучення, знайди помилкові та виправ їх.

Миска у мишці, _____
За тінню росли дерева _____

Полю шапкою _____
 Одягаю сапку _____
 Зморив сом _____
 Зловив сон _____
 Охопив суп _____
 Готувала сум _____
 З неба впала сірка _____
 Одягнув на голову казку _____

Завдання 14. Визнач кількість складів в слові на слух. Прослухай слова, прочитані педагогом, розподіли їх за складовою структурою, запиши в різні стовпчики, над кожним постав схематично зображену структуру.

2 склади	3 склади	4 склади

Завдання 15. Знайди слово з заданим звуком. Прослухай речення, прочитані педагогом, знайди в кожному з них слово, де є заданий звук та познач цифрою, у якому саме слові він наявний.

Наприклад: Необхідно знайти слова, в яких присутній звук «Х».

Речення: «З неба падав пухнастий сніг». Пишемо цифру – 4.

1№____, 2№____, 3№____, 4№____, 5№____
 6№____, 7№____, 8№____, 9№____, 10№____

Завдання 16. Визнач кількість слів у реченні. Педагог зачитує речення вголос, а учень визначати кількість слів у ньому. Відповіді необхідно давати швидко та без зволікань.

1№____, 2№____, 3№____, 4№____, 5№____
 6№____, 7№____, 8№____, 9№____, 10№____

Завдання 17. Розподіли слова за позицією заданого звуку в слові. З ряду слів прочитаних педагогом виділи ті, в яких є звук «с» та зобрази схематично його розташування у кожному слові.

<u>с</u> ,	<u>с</u> ,	с <u> </u> .

Завдання 18. Акрослово. Уважно слухай слова, виділяючи перший звук, та склади слово з перших звуків. Запиши утворене слово.

1	2	3
4	5	6

Завдання 19. Запис транскрипції слів. Уважно слухай слова. Запиши їх транскрипцію.

Завдання 20. Запис слів за їх складовими звуками. Уважно прочитай слова, запиши звуки з яких вони складаються.

Ящик	Завдання
Коріння	Щітка
Пір'їнка	Сміється

Блок 3.

Завдання 1. Поясни значення запропонованих слів, заміни на синоніми або синонімічні словосполучення до кожного з них. Запиши.

Наприклад: курс – це напрям руху, певний навчальний предмет, рівень засвоєння знань.

Парад – _____

Діста – _____

Акцент – _____

Абонемент – _____

Штраф – _____

Авеню – _____

Автор – _____

Журі – _____

Дезертир – _____

Дебати – _____

Чемпіонат – _____

Фундамент – _____

Завдання 2. Прочитай слова та добери до них синоніми. Запиши.

Бігти – _____ розмовляти – _____

Розумний – _____ гарний – _____

Сміливий – _____ великий – _____

Заметіль – _____ радість – _____

Завдання 3. Прочитай слова та добери до них антоніми. Запиши їх.

Сміливість – _____, радість – _____

Зло – _____, правда – _____

Глибокий – _____, широкий – _____,
Темний – _____, далекий – _____.

Завдання 4. Поясни, як ти розумієш значення запропонованих фразеологізмів. Запиши свої варіанти.

Між двох вогнів, _____

Бити байдики, _____

Пожинати лаври, _____

Бачили очі, що купували, _____

Дістати облизня, _____

Забити баки _____

На побігеньках, _____

Пекти раки. _____

Завдання 5. Використовуючи запропоновані фразеологізми, дай відповідь на запитання: Як говорять про..? (*Запиши*).

...спокійну, не агресивну, тиху людину _____

...почуття незручності, сорому _____

...людину, що прийшла невчасно _____

Завдання 6. Подумай та підбери фразеологізми, що мають у своєму складі назви частин тіла, запиши їх. Наприклад: голова – морочити голову, втратити голову.

Ніс – _____

Рука – _____

Око – _____

Завдання 7. Прослухай прочитані словосполучення, запиши їх у два стовпчики, в перший вписуй дієслова, що використовуються в прямому значенні, в другий – у переносному.

В прямому значенні	В переносному значенні

Завдання 8. Заміни прочитані педагогом словосполучення на одне слово так, щоб зміст словосполучення при цьому не втрачався.

Наприклад: став старим – постарів; зробився хворим – захворів.

Вніс плату,	
став розумним	
почав співати	

одержала перемогу	
став старим	
закінчила читати.	

Завдання 9. Утвори із запропонованих слів нові слова за допомогою суфіксів: *-ик, -ник, -овик, -івник, -аник, -ець, -івець, -анець, -інець, -инець.*

Наприклад: двір – двірник.

Двір	
Сотня	
Виноград	
Повстання	
Чари	
Армія	
Дорога	
Солдат	

Завдання 10. Утвори із запропонованих слів нові слова за допомогою префіксів, запиши їх у картку.

Наприклад: сміятись – засміятись, розсміятись, пересміятись.

ЙТИ	
ЛЕТІТИ	
БІГТИ	
ЧИТАТИ	
СПІВАТИ	
КАЗАТИ	
ДУМАТИ	
ШИТИ	

Завдання 11. Прочитай та утвори із запропонованих словосполучень аббревіатури, запиши їх у картку.

медична сестра		загальне незалежне оцінювання	
державна екзаменаційна комісія		запасні частини	
персональний комп'ютер		астрономія фізика	
вищий навчальний заклад		спеціальний кореспондент	
завідуючий магазином		постійний представник	

Завдання 12. Прослухай уважно пари словосполучень та визнач синтаксично правильні та помилкові. Помилкові закресліть.

Варення з малини – варення з малиною, посадили у корзині – посадили в корзину, приїхали машині – приїхали машиною, присів на стілець – присів на стільці, стіл з деревини – стіл з деревиною, пісня потрібна душі – пісні потрібна душа, морква потребує зайчика – моркви потребує зайчик та ін.

Завдання 13. Прослухай уважно прочитані речення, утвори з них синтаксичні конструкції з пасивним станом. Запиши їх.

Наприклад: Кошеня розлило молоко. – Молоко розлите кошеням.

Буря зламала дерево. – _____

Софія намалювала портрет. – _____

Заєць з'їв моркву. _____

Злодії викрали картину. _____

Завдання 14. Утвори від запропонованих слів нові відповідно до типів відмінкових закінчень чоловічого та жіночого роду однини та множини, запиши

Наприклад: слово «ластівка» відмінюється так: називний – ластівка, ластівки, родовий – ластівки, ластівок, давальний – ластівці, ластівкам, знахідний – ластівку, ластівок, орудний – ластівкою, ластівками, місцевий – на ластівці, на ластівках, кличний – ластівко, ластівки.

Автомобіль:

Повстанець:

Корзина:

Дитина:

Повідомлення:

Покарання:

Свято:

Завдання 15. Педагог читає частину речення, а учень уважно слухає та продовжує його, вставляючи слово, необхідне для логічного завершення у правильній граматичній формі і записує його.

Наприклад: Сьогодні з півдня повернулися... (ластівки, птахи, граки).

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

Завдання 16. Утвори із запропонованих слів нові слова, змінюючи дієслова за родом та числом у минулому часі. Придумай словосполучення та запиши.

Наприклад: робив – робила – робили.

Слова: робив, стоїть, робить, співає, грає, дзвонить, пише, шие, танцює, працює, їсть ріже, йде, з'являється, падає, майструє, руйнує, ллє, миє, мигає.

Робить: робив, робила, робили	Він робив уроки. Вона співала пісню
Стоїть:	
Співає:	
Пише	
Танцює	
Їсть	
Ріже	
Миє	
Грає:	

Гріє:	
Падає:	

Завдання 17. Утворити з запропонованих словосполучень нові слова за допомогою складання основ та запиши їх у картку.

Наприклад: життя писати – життєпис.

Хмари чесати	
Ліс та степ	
Права сторона	
Всюди ходити	
Різати хвилі	
Кислий солодкий	
Чисте письмо	
Великий день	
Пішохід перехід	
Жовтий гарячий	

Завдання 18. Прочитай уважно початок простих речень та утвори з них складні.

Наприклад: Гарно в лісі восени, ... (коли дерева вкриваються різнобарвним листям, а до обличчя лагідно доторкається сонце).

Чудова подорож розпочиналася _____

У класі учитель помітив _____

В кінотеатрі відбувалися великий день _____

Завдання 19. Давайте спробуємо уявити майбутній світ через 20 років. Спробуй скласти розповідь про майбутнє на 5-7 речень.

Завдання 20. З запропонованих тем оберіть одну складіть план висловлювання стосовно неї.

Тем: «Мої захоплення», «Моя улюблена музика», «Навчальний предмет, що найбільше мені подобається», «Батьки та діти – вічна проблема?», «Інтернет мережі, їх позитивні та негативні сторони», «Основні способи спілкування сучасної молоді».

Блок 4.

Завдання 1. Прочитай оповідання, склади до нього план, запиши пункти плану. Обґрунтуй, чому ти виділив саме такі пункти (*Додаток Ж*).

Завдання 2. Перекажи текст попереднього оповідання, дотримуючись пунктів плану.

Завдання 3. Склади оповідання або казку на основі одного з запропонованих прислів'їв.

Сім раз відмір, один відріж.

Під лежачий камінь вода не тече.

Сорока на хвості принесла.

Косо, криво аби живо.

Слово не горобець, вилетиш не спіймаєш.

Завдання 4. Склади доповідь-роздум на запропоновану тему, використовуючи заздалегідь підготований план висловлювання. «Чому природа образилась на людей?», «Ким я хочу стати?», «Батьківщина для мене це», «Як розумно витратити гроші?»

Завдання 5. З запропонованих педагогом фотографій, обери одну, яка тобі сподобалася найбільше та склади оповідання-опис природи (*Додаток З*).

Завдання 6. Прочитай оповідання, подумай та запиши 8 запитань, які можна задати до оповідання.

Завдання 7. Обери тему, на яку тобі було б цікаво поспілкуватися.

Приблизний перелік тем для діалогу: «Мої захоплення», «Улюблений вид спорту», «Улюблена книга», «Улюблена музика», «Мої друзі та їх чесноти», «Родина для мене – це...».

Завдання 8. Підготуватись до спілкування в парах зараз одну з запропонованих тем. У вас буде 5 хвилин.

Приблизний перелік тем для діалогу: «Мої захоплення», «Улюблений вид спорту», «Улюблена книга», «Улюблена музика», «Улюблений серіал», «Улюблений фільм».

Завдання 9. Зараз кожен з вас обере тему для виступу, у вас буде 5 хвилин на підготовку монологічного виступу, а потім три хвилини безпосередньо на виступ. Постарайтеся підготувати монолог так, буд максимально розкрити тему та цікаво її представити. Можна обрати тему самостійно, а можна обрати із попередньо запропонованих.

Завдання 10. Перед вами картки, на кожній картці тема виступу, ви витягуєте картку з темою для виступу. Часу на підготовку не буде, потрібно одразу почати виступ, який триватиме 1 хвилину. Після виступу слухачі зададуть три запитання. Виступи проходять по черзі.

Приблизний перелік тем для виступу: «Самий щасливий день мого життя», «Моє ставлення до шкільного навчання», «Людина, яка мене надихає», «Моя родина», «Що таке дружба?», «Яким я буду через 10 років?», «Вплив музики на людину», «Значення природи у житті людини», «Мій улюблений фільм», «Мій улюблений літературний твір».

Блок 5.

Завдання 1. (Заповнює вчитель, після здійснення спілкування з учнем)

Завдання 2. Уточни та проаналізуй свої відчуття та поведінку з точки зору розвитку комунікативності та самореалізації у сфері спілкування.

ОПИТУВАЛЬНИК ДЛЯ ПІДЛІТКІВ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТІСНИХ ХАРАКТЕРИСТИК

Частина 1. Прочитай уважно назви комунікативних рис особистості та постав позначку «+» у графі, яка найбільше відповідає твоїй життєвій ситуації на сьогоднішній день. Якщо не можеш визначити точно, куди ставити позначку, постав її там, де тобі здається найбільш правильним.

№ п/п	Комунікативна риса	Часто 1	Інколи 2	Ніколи 3
1.	Коли мені потрібно спілкуватися з людьми, я відчуваю замкненість .			

2.	Про мене можна сказати, що я – сором’язлива людина.			
3.	Мені характерна пасивність у спілкуванні.			
4.	Я можу ігнорувати співрозмовника.			
5.	У процесі спілкування я відстороняюся .			
6.	Мені подобається демонструвати свою індивідуальність, навіть якщо це призводить до неприємних наслідків.			
7.	Я можу вороже поводитись у процесі спілкування.			
8.	Я можу проявляти агресивність .			
9.	Я байдуже ставлюсь до процесу спілкування.			
10.	Я проявляю негативізм .			

Які комунікативні риси особистості ти хотів би розвинути у собі? Напиши.

Частина 2. Прочитай уважно назви комунікативних рис особистості та постав позначку «+» у графі, яка найбільше відповідає твоїй життєвій ситуації на сьогоднішній день. Якщо не можеш визначити точно, куди ставити позначку, постав її там, де тобі здається найбільш правильним.

№ п/п	Комунікативна риса	Ніколи 1	Інколи 2	Часто 3
1.	У процесі спілкування я відчуваю себе розкуто			
2.	Для мене характерна відкритість			
3.	Мене можна назвати активним співрозмовником			
4.	Я проявляю ініціативність під час комунікації			
5.	Комунікабельність мені характерна			
6.	Коли я спілкуюсь, я спілкуюсь щиро			
7.	Я – дружелюбна людина			
8.	Наполегливість – одна із моїх рис характеру			
9.	Коли я спілкуюсь, я проявляю цілеспрямованість			
10.	Я впевнено спілкуюсь			

Які твої комунікативні риси тобі подобаються? Напиши.

Загальна кількість балів:

Примітка:

КАРТА РОЗВИКУ МОВЛЕННЄВИХ КОМПЕТЕНЦІЙ

Прізвище, ім'я _____

Стать: Ж Ч _____

Вік: _____

Дата народження _____

Навчальний заклад: _____

Клас: _____

Наявність проблем у навчанні _____

Блок 1. Обстеження інтонаційно-просодичного компоненту мовленнєвої компетенції

№	Завдання	09	01	05
1.1	Стан глибини та ритмічності дихання.			
1.2	Володіння артикуляційною моторикою та іннервацію артикуляційних органів.			
1.3	Повнота рухливості та переключення артикуляційних органів.			
1.4	Володіння силою та гучністю голосу.			
1.5	Мовленнєвий об'єм легенів.			
1.6	Використання логічного наголосу та пауз у мовленні.			
1.7	Володіння паузацією при читанні.			
1.8	Використанні інтонаційного забарвлення (розповідь, запитання, спонукання) у мовленні.			
1.9	Сформованості інтонаційної сторони мовлення.			
1.10	Дотримання правил паузації та інтонації мовлення.			
	Загальна кількість балів			
	Рівень сформованості компонента			

Блок 2. Обстеження фонетико-фонематичного компоненту мовленнєвої компетенції

№	Завдання	09	01	05
2.1	Сформованість ізольованою вимовою голосних звуків.			
2.2	Сформованість ізольованою вимовою губних та губно-зубних звуків.			
2.3	Сформованість ізольованої вимови язикових звуків.			
2.4	Сформованість ізольованої вимови свистячих та шиплячих звуків.			
2.5	Сформованість ізольованої вимови сонорних та йотованого звуків.			
2.6	Вимова голосних та йотованих звуків у словах, зв'язному мовленні.			

2.7	Вимова приголосних губних та губно-губних звуків (п, п', б, б', м, м', в, в', ф, ф') у словах та зв'язному мовленні.			
2.8	Вимова приголосних язикових звуків (т, т', д, д', н, н', й, к, х, г) у словах та зв'язному мовленні.			
2.9	Вимова приголосних свистячих та шиплячих звуків (с, с', з, з', ц, ц', дз, ш, ж, ч, дж) у словах та зв'язному мовленні.			
2.10	Вимова приголосних сонорних звуків (л, л', р, р') у словах та зв'язному мовленні. Визначити рівень сформованості та використання у мовленні сонорних звуків.			
2.11	Запис слів під диктовку.			
2.12	Визначення кількості звуків у слові.			
2.13	Знайди помилку в словосполученні.			
2.14	Визначення кількості складів в слові на слух.			
2.15	Знайди слово з заданим звуком.			
2.16	Визначення кількості слів у реченні на слух.			
2.17	Розподіл слів за розташуванням заданого звуку в них.			
2.18	Акрослово.			
2.19	Запис транскрипції слів.			
2.20	Запис слів за звуковою структурою.			
	Загальна кількість балів			
	Рівень сформованості компонента			

Блок 3. Обстеження лексико-граматичного компоненту мовленнєвої компетенції

№	Завдання	09	01	05
3.1	Пояснення значення слів.			
3.2	Добір синонімів до запропонованих слів.			
3.3	Добір антонімів до запропонованих слів.			
3.4	Пояснення значення фразеологізмів.			
3.5	Використавши фразеологізми дай відповідь на питання.			
3.6	Добір заданих фразеологізмів.			
3.7	Диференціація прямого і переносного значення слів.			
3.8	Синонімічні заміни словосполучень.			
3.9	Суфіксальне словотворення.			
3.10	Префіксальне словотворення.			
3.11	Створення абревіатур.			
3.12	Визначення синтаксично правильних словосполучень.			
3.13	Творення синтаксичних конструкції з пасивним станом.			
3.14	Словозміна іменників за відмінками та родами.			
3.15	Продовження речення.			
3.16	Словозміна дієслів за родом та числом.			
3.17	Словотворення за основами.			
3.18	Розширення речень.			

3.19	Розповідь про майбутнє.			
3.20	План висловлювання за заданою темою.			
	Загальна кількість балів			
	Рівень сформованості компонента			

Блок 4. Обстеження діалогологічного компоненту мовленнєвої компетенції

№	Завдання	09	01	05
4.1	Складання плану за прочитаним твором.			
4.2	Переказ за запропонованим планом.			
4.3	Складання плану висловлювання та його дотримання в процесі виступу.			
4.4	Складання доповіді-роздуму на запропоновану тему, дотримання плану.			
4.5	Складання плану описової розповіді та його дотримання.			
4.6	Складання запитань до прочитаного тексту.			
4.7	Визначення рівня розвитку діалогологічного мовлення в спілкуванні з дорослим.			
4.8	Визначення рівня розвитку діалогологічного мовлення в спілкуванні з однолітками.			
4.9	Виступ перед однолітками за попередньо підготованим планом.			
4.10	Виступ перед однолітками без попередньої підготовки та здатність відповідати на питання.			
	Загальна кількість балів			
	Рівень сформованості компонента			

Блок 5. Обстеження психологічного компоненту мовлення

Рівень розвитку комунікативних вмінь в різних ситуаціях спілкування (спостереження)

Вид спостереження	Комунікативні ситуації	Прізвище, ім'я										Клас																										
		Прояви позитивних та негативних комунікативних рис (в довільній формі)																																				
		Позитивні риси										Негативні риси																										
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10																	
1 Спонтанні ситуації спілкування:	Один на один зі знайомим ровесником																																					
	Один на один з незнайомим ровесником																																					
	У групі ровесників з підготовкою																																					

		У групі ровесників без підготовки																		
		Один на один зі знайомим дорослим																		
2	Спеціально створені ситуації	Один на один з незнайомим дорослим																		
		Виступ перед публікою з підготовкою																		
		Виступ перед публікою без підготовки																		
		Неформальне спілкування з ровесниками																		
		Безпосереднє спілкування з дорослим під час обстеження																		
		Кількість балів																		

Позитивні комунікативні риси: яскраво виражена (3 бали), достатньо виражена (2 бали), мало виражена, не виражена (1 бал) – позитивні комунікативні риси.

Негативні комунікативні риси: яскраво виражена (1 бал), достатньо виражена (2 бали), не виражена (3 бали).

Оцінка рівня прояву комунікативних рис особистості відбувалася після аналізу комунікативних ситуацій.

Перелік комунікативних рис особистості:

позитивних: 1. розкутість, 2. відкритість, 3. активність, 4. ініціативність 5. щирість, 6. комунікабельність, 7. дружелюбність, 8. наполегливість, 9. цілеспрямованість, 10. впевненість.

негативних: 1. замкненість, 2. сором'язливість, 3. пасивність, 4. ігнорування, 5. відстороненість, 6. демонстративність, 7. ворожість, 8. агресивність, 9. байдужість, 10. негативізм.

Особливості суб'єктивного сприйняття підлітком самого себе з точки зору розвитку комунікативності та самореалізації у сфері спілкування

ОПИТУВАЛЬНИК ДЛЯ ПІДЛІТКІВ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТІСНИХ ХАРАКТЕРИСТИК

Частина 1. Прочитай уважно назви комунікативних рис особистості та постав позначку «+» у графі, яка найбільше відповідає твоїй життєвій ситуації на сьогоднішній день. Якщо не можеш визначити точно, куди ставити позначку, постав її там, де тобі здається найбільш правильним.

№ п/п	Комунікативна риса	Часто 1	Інколи 2	Ніколи 3
1.	Коли мені потрібно спілкуватися з людьми, я відчуваю замкненість .			
2.	Про мене можна сказати, що я – сором'язлива людина.			
3.	Мені характерна пасивність у спілкуванні.			
4.	Я можу ігнорувати співрозмовника.			
5.	У процесі спілкування я відсторонюся .			
6.	Мені подобається демонструвати свою індивідуальність, навіть якщо це призводить до неприємних наслідків.			
7.	Я можу вороже поводитись у процесі спілкування.			
8.	Я можу проявляти агресивність .			
9.	Я байдуже ставлюсь до процесу спілкування.			
10.	Я проявляю негативізм .			

Які комунікативні риси особистості ти хотів би розвинути у собі? Напиши.

Частина 2. Прочитай уважно назви комунікативних рис особистості та постав позначку «+» у графі, яка найбільше відповідає твоїй життєвій ситуації на сьогоднішній день. Якщо не можеш визначити точно, куди ставити позначку, постав її там, де тобі здається найбільш правильним.

№ п/п	Комунікативна риса	Ніколи 1	Інколи 2	Часто 3
1.	У процесі спілкування я почуваю себе розкуто .			
2.	Для мене характерна відкритість .			
3.	Мене можна назвати активним співрозмовником.			
4.	Я проявляю ініціативність під час комунікації.			
5.	Комунікабельність мені характерна.			
6.	Коли я спілкуюсь, я спілкуюсь широ .			
7.	Я – дружелюбна людина.			
8.	Наполегливість – одна із моїх рис характеру			
9.	Коли я спілкуюсь, я проявляю цілеспрямованість .			
10.	Я впевнено спілкуюсь.			

Які твої комунікативні риси тобі подобаються? Напиши.

Загальна кількість балів:

Примітка:

РІВЕНЬ СФОРМОВАНОСТІ МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

№	Компонент мовленнєвої компетенції	Розподіл балів за рівнями	Отримані бали	Рівень сформованості компоненту
1	<i>Інтонаційно-просодичний</i>	Високий рівень 30-21		
		Середній рівень 20-11		

		Низький рівень 10-1		
2	<i>Фонетико-фонематичний</i>	Високий рівень 60-41		
		Середній рівень 40-21		
		Низький рівень 20-1		
3	<i>Лексико-граматичний</i>	Високий рівень 60-41		
		Середній рівень 40-21		
		Низький рівень 20-1		
4	<i>Діамонологічний</i>	Високий рівень 30-21		
		Середній рівень 20-11		
		Низький рівень 10-1		
5	<i>Психологічний</i>	Високий рівень 60-41		
		Середній рівень 40-21		
		Низький рівень 20-1		
	<i>Підсумкова оцінка</i>	Високий рівень 240-165		
		Середній рівень 164-85		
		Низький рівень 84-1		

Примітка _____

Опитувальний лист РКМП

Прізвище ім'я, по батькові _____

Стать: Ж Ч

Вік: _____

Дата заповнення: _____

Клас: _____

Навчальний заклад: _____

Для кожного твердження виберіть відповідь, яка найбільш вам підходить.

Номер відповіді напишіть зліва від кожного рядка.

Будь ласка, будьте якомога більш уважні.

(1) Завжди (2) Рідко (3) Ніколи

1. На вас чекає зустріч з мало знайомими або незнайомими людьми, старше вас за віком. Чи відчуваєте Ви тривогу або дискомфорт в процесі її очікування?

2. На вас чекає зустріч з мало знайомими або незнайомими однолітками, новим колективом. Чи відчуваєте Ви тривогу або дискомфорт в процесі її очікування?

3. Чи намагаєтесь Ви відтягти усну відповідь перед класом до останнього моменту або уникнути її?

4. Чи відчуваєте ви тривогу, незадоволення, страх необхідність виступу або доповіді перед класом або великою кількістю людей?

5. Вам пропонують стати учасником гуртка (команди) і прийняти з ними участь у змаганні в іншому місті, де ви ніколи не були. Чи докладете Ви максимум зусиль щоб уникнути даної поїздки?

6. Чи любите Ви ділитись своїми емоційними переживаннями, тривогами з ким-небудь?

7. Чи засоромитесь Ви, якщо незнайома людина на вулиці (транспорті, магазині) звернеться до Вас з проханням (вказати дорогу, назвати час, відповісти на будь-яке запитання)?

8. Якщо в школі один з однокласників попросивши в тебе зошит чи книгу поверне тобі його порваним або замальованим нічого не пояснивши при цьому. Ви образитесь мовчки, нічого не сказавши йому?

9. Якщо ви залишились в класі з незнайомим учнем, ви самотійно не розпочнете бесіду і будете чекати поки він не заговорить першим? Чи так це?

10. Чи відчуваєте ви дискомфорт якщо хтось просить пояснити йому тему або розповісти про певну подію?
11. Ви соромитесь зателефонувати однокласнику і дізнатись домашнє завдання?
12. Обираючи форму відповіді Ви завжди віддаєте перевагу письмовій роботі або тестовій перевірці над усною?
13. Чи відчуваєте Ви під час усної відповіді ускладнення в процесі дихання, його затримку або недостатність?
14. Під час виступу перед класом Ви боїтесь підвищити голос і відповідь носить тихий, малозрозумілий, невизначний характер?
15. Вам легше відповідати на задалегідь відоме запитання, яке завчене напам'ять (вірш, поема, скороговка та інші) ніж самостійно давати розгорнуту відповідь?
16. Під час усної відповіді Ви часто не можете добрати слів для зрозумілого висловлення власної думки?
17. Характеризуючи певний предмет або явище під час усної або письмової відповіді Вам важко добрати слова (синоніми, порівняння, прикметники)?
18. Здійснюючи усний переказ Ви часто плутаєтесь у часі, послідовності дій або особі від якої іде розповідь. Що в свою чергу викликає ускладнення в побудові речень та логічному викладі подій?
19. Читаючи вголос Ви досить часто допускаєте обмовки у використанні наголосів, пауз на що вказує вчитель. Ви відчуваєте дискомфорт під час відповіді?
20. Представляючи свій проект на розсуд класу Ви часто губитесь в послідовності розповіді, втрачаєте зміст, забуваєте матеріал?
21. Працюючи в підгрупі під час уроку Ви завжди намагаєтесь займати пасивну або малоініціативну позицію?
22. В спілкуванні з однолітками віддаєте перевагу віртуальному комунікативному простору (повідомленням, мови-малюнків (емодзі), viber, telegram, соціальні мережі та інше)?
23. Якщо в житті Ви зіштовхуєтесь з конфліктною ситуацією або вимушені відстоювати свої переконання Ви намагаєтесь більше мовчати або не відстоюєте власні інтереси взагалі.

АНКЕТА «СПІЛКУВАННЯ ТА Я В НЬОМУ»

Прізвище ім'я, по батькові _____

Стать : Ж Ч

Вік _____ Дата заповнення _____

Навчальний заклад: _____

Клас: _____

1. Чи відчуваєш ти труднощі в спілкуванні з оточуючими?

- а) так;
- б) ні;
- в) інколи.

2. Спілкуватися з однолітками мені легше ніж з дорослими:

- а) так;
- б) ні;
- в) інколи.

3. Мої улюблені предмети це:

- а) математика, інформатика;
- б) українська мова та література;
- в) природознавство, історія;
- г) мистецтво, фізична культура.

4. Найскладнішими завданнями для мене є:

- а) письмові роботи;
- б) усне доведення власної думки, погляду перед класом;
- в) завчасно підготований виступ;
- г) вирішення тестових завдань;
- д) робота в групі (підгрупі), що вимагає спілкування;
- є) складання теоретичного матеріалу.

5. Труднощі в спілкуванні виникають то через те, що:

- а) боїшся розпочинати першим бесіду;
- б) боїшся виглядати смішним через незнання;
- в) не впевнений у власному рівні розуміння бесіди;
- г) соромишся власного мовлення з різних причин.

6. Вступаючи в спілкування ти віддаєш перевагу особистій взаємодії, оскільки:

а) боїшся допустити помилку і продемонструвати власну необізнаність, бути осміяним;

б) соромишся власної вимови, що носить викривлений або нечіткий характер;

в) не хочеш привертати увагу до себе оскільки соромишся свого вигляду (певних недоліків: пластини, брекет-системи, окуляри та ін.);

г) використовуєш в мовленні слова властиві для певної місцевості (діалектизми) або певного соціального класу(жаргонізми), що спрощує його або призводить до непорозуміння з оточуючими.

7. Надаючи усну відповідь на запитання ти прагнеш відповідати з місця або надати письмову (тестову) відповідь через:

а) проблеми з побудовою розгорнутої відповіді, які ти не хочеш демонструвати іншим;

б) недоліки усного мовлення, що містить викривлені звуки або їх випадіння;

в) невпевненість у зовнішньому вигляді та привабливості;

г) темп мовлення (прискорений/уповільнений), що викликає нерозуміння більшості оточуючих та зауваження в свій бік;

д) прийнятнішою формою відповіді є вирішення тестових завдань або писемне відображення завчених понять.

8. Обираючи гурток за який ти маєш виступати, ти обереш:

а) математичний (інформаційних технологій, математичний);

б) літературний (театральний, дискусійний);

в) мистецький (хореографічний, художній);

г) фізичний (баскетбол, футбол, теніс та ін.);

д) жодного.

9. З яких причин ти обереш гурток або відмовишся від участі в ньому?

а) мінімальне навантаження і відсутність домашніх завдань;

б) гурток веде твій вчитель з улюбленого предмету;

в) не любиш перебувати в групі а віддаєш перевагу усамітненню;

г) за найменшою кількістю необхідного спілкування.

10. У вільний час ти віддаєш перевагу спілкуванню в інтернет спільнотах за допомогою альтернативних форм комунікації через:

а) відсутність відчуття невпевненості в собі через відсутність візуального контакту зі співбесідником;

б) можливість викладати свої думки у вільній формі без дотримання норм та правил спілкування та відсутності оцінки з боку дорослих;

в) можливості замінити усну форму спілкування (розмову) писемною або обміном графічними повідомленнями;

г) можливістю мінімізувати взаємодію з оточуючими.

11. Твоє захоплення у вільний час в основному вимагає перебування:

а) на самоті та самостійної роботи;

б) в групі осіб та активної взаємодії з ними;

в) зі старшим наставником та самостійна робота відповідно до складеного ним плану.

12. Під час відповіді біля дошки ти найбільше боїшся:

а) отримати погану оцінку;

б) допустити помилку і бути висміяним однолітками;

в) що помітять твій недолік;

г) що твоє мовлення та відповідь буде незрозуміла іншим.

ЛІЛІЇ

Це було в давнину, коли в широкі степи України набігали татарські орди. Горіли села, голосили матері, лилися кров та сльози. Старих людей татари вбивали, молодих дівчат і хлопців забирали в полон.

В одному селі росли й розцвітали вродою чорноокі працьовиті красуні. Були вони ніжні, як білий цвіт лілій.

Одного разу на село налетіли татари. Дівчата, щоб не потрапити в неволю, кидалися в глибоку річку.

А на світанку на темній річковій воді з'явилися білі пуп'янки. Зійшло сонце. Його проміння освітило згарище на місці села. А невідомі рослини на воді розцвіли білим цвітом. Здавалось, то ніжні руки дівчат тягнуться до сонця.

Увечері, коли зайшло сонце, ніжні білі квіти сховалися від чорної ночі під воду. З того часу прекрасні білі лілії прокидаються з сонцем і засинають із його заходом.

(Народна легенда)

ДОЩ

Тихо й нудно. Спека пекельна... Ось-ось має щось трапитись.

Ідесь далеко, за темною смугою лісу, обізвався грім.

Легко й радісно зітхнув густий хутірський парк зі столітніми дубами, тихо забриніли маленькі шибки в низенькій хаті, що притулилась самотня до панського парку. Пішла хвиля, аж засвистіла, по ланах за-сохлого жита.

Щось насувало грізне. Потемніло, завітрило, закрутила курява.

Гримнуло ближче, немов звалив хтось на поміст деревину, загуркотіло й покотилось у небі.

Вітер ущух. Між листом зашелестів густий, рівний дощ. А на небі зчинилась гуркотнява: усе ламало і трощило. А з-під тієї тарахкотні тихо сіявся на прив'яле листя, на присмажені трави й хліба дрібний, як роса, холодний дощ.

Тихо шуміла трава під бризками, ковтала воду суха земля, пирскало й плюскотіло віття на дереві. Хмара щедро сіяла й сіяла.

(С. Васильченко)

ЗАЄЦЬ-РУСАК

Колись у нас удома жив заєць-русак. Його приніс із лісу старший брат Дмитро. Сірий нам сподобався, і ми всіляко старалися встановити з ним якомога тісніший контакт. Але він нас цурався, а ми побоювалися його: раптом укусить. Коли ми починали його гладити

руками, він з якоюсь внутрішньою напругою терпів наші ласки, але ніколи не намагався вкусити когось.

Дідусь нам розказав, що зайці, як і кролі, можуть бачити все навколо себе: бічне розташування і випуклість очей забезпечує їм велике поле зору. Часто зайці підходять до околиць сіл, забираються в садки. А маленькі зайченята, що живуть з людьми, дуже піддатливі на ласку і турботу про них і щиро прив'язуються до людей.

Минуло кілька днів. Заєць не виявляв бажання йти на негайне зближення. Оскільки возитися з ним і займатися його вихованням дорослим було ніколи, то його відпустили знову до лісу.

(За І. Заянчковським)

Додаток З

Наукове видання

**ГРИНЬОВА Марина Вікторівна
ГУБАРЬ Ольга Григорівна**

**ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ В ІНКЛЮЗИВНОМУ
НАВЧАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ
(перехідному етапі НУШ)**

*навчально-методичний посібник
для студентів педагогічних спеціальностей
та педагогів закладів загальної освіти
з інклюзивною формою навчання*

Підписано до друку 07.12.2021 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Умовн. друк. арк. 15,9.
Наклад 300 шт. Замовлення 2021-257.

Видавництво ПП «Астрая»
36014, м. Полтава, вул. Шведська, 20, кв. 4
Тел.: +38 (0532) 509-167, 611-694
E-mail: astraya.pl.ua@gmail.com, веб-сайт: astraya.pl.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 5599 від 19.09.2017 р.

Друк ПП «Астрая»
36014, м. Полтава, вул. Шведська, 20, кв. 4
Тел.: +38 (0532) 509-167, 611-694
Дата державної реєстрації та номер запису в ЄДР
14.12.1999 р. № 1 588 120 0000 010089